

Bianca Radu

Reziliența fostelor comunități miniere

Presă Universitară Clujeană

BIANCA RADU

**REZILIENȚA
FOSTELOR COMUNITĂȚI MINIERE**

BIANCA RADU

**REZILIENȚA
FOSTELOR COMUNITĂȚI MINIERE**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2015

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Traian Rotariu

Prof. univ. dr. Mihai Pascaru

ISBN 978-973-595-838-1

© 2015 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

CUPRINS

<i>CUVÂNT ÎNAINTE</i>	9
INTRODUCERE	13
CAPITOLUL I. Caracteristicile comunităților miniere și problemele cu care acestea se confruntă.....	21
1.1. Definirea conceptului de comunitate.....	22
1.2. Caracteristicile comunităților miniere	25
1.3. Forme pe care le îmbracă comunitățile miniere în funcție de structura acestora	34
1.4. Comunitățile dependente de resurse	37
CAPITOLUL II. Reziliența unei comunități	41
2.1. Înțelesurile pe care le poartă termenul de reziliență a unei comunități	42
2.2. Perspective cu privire la stările prin care trece o comunitate în urma producerii unei disturbări	44
2.2.1. Modelul rezistenței la stres și rezilienței de-a lungul timpului.....	44
2.3. Factorii care produc starea de disturbare în funcționarea unei comunități.....	46
2.4. Relația dintre vulnerabilitate, capacitate adaptativă și reziliența socială	47
2.4.1. Cadrul conceptual al rezilienței, vulnerabilității și capacității adaptative.....	48
2.5. Reziliența la nivelul membrilor comunității.....	49
2.6. Evaluarea socială bazată pe reziliență	55
CAPITOLUL III. Abordări cu privire la dezvoltarea fostelor comunități miniere.....	59
3.1. Strategii la nivel individual pentru a ieși din criza închiderii minei.....	59
3.2. Strategii la nivelul comunității cu privire la procesul de dezvoltare	63
3.2.1. Clasificarea strategiilor de dezvoltare în funcție de perioada de timp când acestea sunt adoptate	64
3.2.2. Clasificarea strategiilor de dezvoltare în funcție de gradul de intervenție a statului	69
3.2.3. Clasificarea strategiilor de dezvoltare în funcție de baza economică care este folosită pentru demararea strategiei	71
3.2.4. Clasificarea strategiilor în funcție de gradul de disturbare a comunității	72
3.2.5. Clasificarea strategiilor în funcție de domeniul de intervenție.....	73

3.3. Densitatea instituțională – o condiție importantă pentru reușita procesului de reddezvoltare	75
3.4. Factori care contribuie la reddezvoltarea comunităților miniere	75
CAPITOLUL IV. Resursele minerale ale României	83
4.1. Repere istorice cu privire la minerit în România	83
4.2. Resursele minerale ale României	88
4.3. Politica de industrializare din timpul regimului comunist	95
4.4. Dinamica orașelor miniere în timpul regimului comunist și după căderea acestuia	100
4.4.1. Creșterea numărului de orașe dependente de minerit în perioada comunistă	100
4.4.2. Aspecte demografice legate de dinamica orașelor miniere	104
4.5. Închiderea și conservarea minelor	107
4.5.1. Factori care au determinat închiderea mineritului în România	108
4.5.2. Impactul restructurării sectorului minier	109
CAPITOLUL V. Programe derulate pentru combaterea efectelor sociale ale restructurării sectorului minier din România	117
5.1. Proiectul Pilot „Închiderea Minelor și Atenuarea Impactului Social”	119
5.2. Proiectul privind închiderea minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică	121
5.2.1. Descrierea componentelor proiectului	121
5.2.2. Analiza modului de implementare și a rezultatelor obținute pentru fiecare dintre componentele programului	124
5.3. Zonele defavorizate	134
5.4. Alte măsuri pentru sprijinirea reddezvoltării fostelor zone miniere	144
5.4.1. Acordarea de salarii compensatorii	144
5.4.2. Măsuri de stimulare a migrației forței de muncă	145
5.4.3. Programe temporare de lucrări publice	145
5.4.4. Cursuri de recalificare profesională	146
5.4.5. Alte măsuri pentru sprijinirea reddezvoltării fostelor zone miniere	148
5.5. Situația comunităților miniere după implementarea programelor de închidere a minelor comparativ cu situația la nivel național	149
5.5.1. Profilul socio-economic al zonelor miniere	150
5.5.2. Percepția mediului socio-economic și a oportunităților de angajare	152
CAPITOLUL VI. Valorificarea patrimoniului industrial pentru reddezvoltarea unei foste comunități miniere	155
6.1. Lista Patrimoniului Mondial UNESCO ca mod de a conserva și valorifica obiectivele industriale având o valoare mondială deosebită	156

6.2. Turismul cultural ca mijloc de valorificare a patrimoniului industrial în vederea regenerării economice a unei foste zone miniere. Studiu de caz: Regiunea Ruhr (Germania)	165
6.3. Cum trebuie gestionate evenimentele culturale pentru a maximiza beneficiile pentru comunități și a le face sustenabile pe o perioadă mai lungă de timp?	178
6.4. Valorificarea patrimoniului industrial din România.....	182
6.4.1. Demersuri pentru promovarea integrată a turismului industrial în România.....	186
6.5. Transformarea salinelor în puncte de atracție turistică.....	193
6.6. De ce este nevoie pentru a exista un management competitiv al patrimoniului industrial în România?	200
CAPITOLUL VII. Studii de caz cu privire la factorii care influențează gradul de reziliență a fostelor comunități miniere Borșa și Cavnic, județul Maramureș.....	203
7.1. Descrierea metodologiei.....	203
7.2. Studiu de caz 1: Orașul Borșa, județul Maramureș	211
7.2.1. Evoluția orașului Borșa în perioada 1990–2013	211
7.2.2. Descrierea exploatării miniere din Borșa și a contextului în care a avut loc închiderea acesteia.....	230
7.2.3. Evoluția diferitelor componente ale orașului după închiderea minei	232
7.2.4. Factorii care au influențat traiectoria comunității	252
7.3. Studiu de caz 2: Orașul Cavnic, județul Maramureș	256
7.3.1. Evoluția orașului Cavnic în perioada 1990–2013	256
7.3.2. Închiderea exploatării miniere de la Cavnic.....	271
7.3.3. Evoluția diferitelor componente ale orașului după închiderea minei	272
7.3.4. Factorii care au influențat traiectoria orașului.....	283
7.4. Concluzii cu privire la reziliența celor două comunități analizate	286
7.4.1. Analiza gradului de reziliență	286
7.4.2. Factorii care au influențat gradul de reziliență a comunităților miniere analizate	291
7.5. Compararea rezultatelor prezentei cercetări cu rezultatele unor cercetări similare	294
CAPITOLUL VIII. Concluzii generale	297
BIBLIOGRAFIE.....	307
ANEXE.....	321

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de față, apreciem noi, reprezintă o contribuție de mare interes pentru dinamica societății românești actuale, venind totodată cu propuneri de îmbogățire a universului conceptual al științelor faptului social. Interesul este determinat de obiectul reflecțiilor și cercetărilor autoarei: comunitățile miniere și problematica lor complexă. Contribuțiile conceptuale sunt grupate în jurul sintagmei centrale de *reziliență a comunității*, sintagmă cu care noi ne-am întâlnit pentru prima dată în cadrul dezbaterilor Rețelei Internaționale de Inteligență Teritorială (INTI). Astfel, la conferința organizată în 2012 în La Plata, Argentina, sub genericul „Territorial Intelligence and Globalization. Tensions, Transition, and Transformation”, am ajuns să fim raportori, împreună cu cercetătorul francez Philippe Woloszyn, de la Universitatea Rennes 2, asupra dezbaterilor realizate în jurul conceptelor de vulnerabilitate și reziliență. Prezentăm atunci o comunicare asupra vulnerabilităților comunității miniere de la Roșia Montană, utilizând însă o altă perspectivă decât autoarea volumului de față, respectiv cea a globalizării. Iată de ce ne-am aplecat cu deosebit interes asupra volumului pe care îl propune Bianca Radu, încă din faza în care acesta era o teză de doctorat, și la care semnalăm mai întâi un consistent capitol consacrat caracteristicilor comunităților miniere și problemelor cu care acestea se confruntă. Perspectiva comunității este considerată una adecvată de către autoare, deoarece „s-a constatat că cultivarea spiritului comunitar, adică promovarea solidarității și păstrarea identității comune, este o strategie care se poate dovedi reușită pentru regenerarea unei comunități”, politicile care pot fi dezvoltate la nivelul comunității bazându-se pe forța relațiilor de solidaritate din cadrul comunității (p. 20). Fără a marginaliza în vreun fel sinteza consistentă realizată din literatura consacrată conceptului de comunitate, remarcăm, ca o contribuție aparte în acest capitol, conturarea de către autoare a caracteristicilor definitorii ale comunităților miniere: a) comunități dominate de o identitate ocupațională puternică; b) dezvoltarea unei culturi specifice comunităților monoindustriale; c) existența unei dependențe față de instituțiile statului; d) lipsa de capital antreprenorial; e) faptul că sunt comunități epuizate; f) faptul că sunt comunități confruntate cu un proces de degradare emoțională; g) schimbări profunde pe piața forței de muncă; h) apariția unui fenomen de „blocare” în rândul membrilor comunității și a instituțiilor responsabile de redezvoltare (pp. 21–31).

Cel de al doilea capitol este consacrat *rezilienței unei comunități* pe care, reține Bianca Radu din literatura de specialitate, unii specialiști o definesc „ca și abilitatea

acesteia de a face față unei crize sau întreruperi în modul ei de funcționare” (p. 38). Diferitele înțelesuri ale termenului de reziliență sunt sistematizate de către autoare în paginile următoare. Acestea se referă la (a) stabilitate, (b) recuperare și (c) transformare (pp. 39–41). Să mai reținem în context și preocupările Biancăi Radu pentru identificarea în abordările temei a unor indicatori pentru evaluarea gradului de reziliență a unei comunități (p. 54).

Cel de al treilea capitol al volumului de față este rezervat unor abordări cu privire la redezvoltarea fostelor comunități miniere. Sunt avute în vedere pachete de strategii specifice diferitelor niveluri ale comunității: 1) strategii la nivel individual pentru a ieși din criza închiderii minei; 2) strategii la nivelul comunității cu privire la procesul de redezvoltare. În acest context sunt invocate și descrise și alte concepte precum cel de „densitate instituțională”, apreciată drept o „o condiție importantă pentru reușita procesului de redezvoltare” (p. 73).

Cel de al patrulea capitol al volumului își propune să „ofere o imagine de ansamblu asupra a ceea ce a însemnat mineritul în România din mai multe perspective: a) din perspectivă temporală – pentru a înțelege modul în care s-a întrepătruns dezvoltarea economică a țării cu această ocupație, b) din perspectivă cantitativă, adică a tipurilor de resurse minerale care se află în subsolul țării, c) din perspectiva modului în care dezvoltarea mineritului a influențat dezvoltarea zonelor urbane în timpul comunismului și d) din perspectiva amplorii pe care a avut-o decizia de restructurare a exploațărilor miniere asupra pieței forței de muncă și a populației.” (p. 80).

În capitolul cinci sunt prezentate de către autoare programele derulate pentru combaterea efectelor sociale ale restructurării sectorului minier din România precum și o serie de studii care și-au propus să măsoare impactul obiectiv și subiectiv al acestor programe, pentru ca în capitolul șase să fie abordată problematica *valorificării patrimoniului industrial* pentru redezvoltarea unei foste comunități miniere. Autoarea pleacă de la observația că patrimoniul industrial (sau moștenirea industrială) este format(ă) din relicvele culturii industriale care au o valoare istorică, tehnologică, socială, arhitecturală sau științifică (clădiri, utilaje, ateliere, fabrici, mine, zone pentru procesare și prelucrare, depozite, locuri pentru generarea și transmiterea energiei, infrastructura de transport, locurile folosite pentru activități sociale legate de industrie, precum locuințe, școli, spitale, biserici etc). Având în vedere toate aceste resurse existente deja, apreciază Bianca Radu, „pentru unele comunități politicile de turism dezvoltate în jurul fostei activități industriale pot oferi o soluție la criza economică și socială din astfel de zone, asigurând în același timp păstrarea identității locale legate puternic de producția industrială și cultura sa.” (p. 152).

Următorul capitol al volumului este conturat în jurul unor studii de caz cu privire la factorii care influențează gradul de reziliență a fostelor comunități miniere Borșa

și Cavnic, județul Maramureș. Este vorba de o cercetare complexă ale cărei obiective au fost: 1) de a analiza traiectoria comunităților după închiderea exploatărilor miniere; 2) de a evalua starea curentă a comunităților miniere comparativ cu starea de dinainte de închiderea exploatărilor miniere în vederea analizării gradului de reziliență a comunităților; 3) de a identifica factorii care au influențat reziliența comunităților miniere analizate (p. 203). Pe ansamblu, concluziile cu privire la reziliența celor două comunități care fac obiectul studiului de caz ar fi următoarele: 1) orașul Borșa a reușit să treacă peste starea de disfuncționalitate generată de închiderea exploatării miniere prin migrația populației la muncă în străinătate; 2) orașul Borșa are un grad de reziliență mai ridicat decât orașul Cavnic datorită atitudinii pe care au avut-o locuitorii, care și-au asumat riscul presupus de plecare la muncă în străinătate și de adaptarea la un context și stil de viață nou; 3) în Borșa nu există dependența de o singură resursă naturală, ci de două, deoarece localitatea are suprafețe foarte mari de pădure; 4) în rândul populației din Borșa nu a existat un atașament foarte ridicat pentru ocupația minieră deoarece această activitate a căpătat amploare abia în timpul regimului comunist, în timp ce acest sentiment de atașament față de o ocupație este mult mai ridicat în Cavnic, având în vedere că orașul a fost un vechi centru minier; 5) reziliența orașului Cavnic pare mai mult legată de dezvoltarea turismului.

Volumul pe care l-am prezentat succint aici are și un capitol de concluzii generale, cu importante sublinieri teoretice, rod al efortului de reflecție, cercetare și analiză. Sunt inserate aici și o serie de recomandări de politică publică „de care ar trebui să țină seama comunitățile dependente de o exploatare minieră sau în cadrul cărora se dezbate începerea exploatării unei resurse.” (p. 303). Reținem aici dintre recomandările Biancăi Radu: 1) realizarea unor investiții în acele domenii care vor crește gradul de reziliență a comunității și o vor pregăti pentru momentul când trebuie să treacă peste șocul inevitabil al închiderii exploatării miniere; 2) pregătirea comunității pentru momentul când va fi închisă exploatarea minieră încă din perioada când se planifică deschiderea acesteia; 3) adoptarea unor măsuri încă din timpul perioadei profitabile a exploatării minere, cum ar fi sprijinirea proiectelor de dezvoltare a capitalului social în comunitate (pp. 303–305).

Apreciem ca fiind foarte importante aceste recomandări, mai ales în condițiile în care *tranziția socio-ecologică*, de care reziliența socială este legată astăzi, constituie deja o orientare tot mai clar conturată în politicile europene recente.

Prof. univ. dr. Mihai Pascaru

INTRODUCERE

Scopul acestei lucrări este de a analiza traiectoria pe care au avut-o fostele comunități miniere după închiderea exploatărilor miniere și de a înțelege factorii care au influențat gradul lor de reziliență. Am considerat că aceasta este o temă de actualitate în România pentru că foarte multe comunități se află în această situație. În anul 1997, în contextul în care sectorul minier înregistra foarte multe pierderi care erau acoperite din bugetul național s-a luat decizia ca acest sector să fie restructurat prin închiderea acelor exploatări miniere care nu erau rentabile. În mai puțin de 10 ani, cele mai multe exploatări miniere au fost închise ceea ce a afectat sute de localități de pe teritoriul întregii țări. Pentru a ilustra amploarea acestui fenomen doresc să precizez că pentru programele derulate de către Agenția Zonelor Miniere (instituția publică creată special pentru a combate efectele generate de închiderea mineritului) au fost eligibile 386 de localități din 22 de județe ale țării, acestea fiind cele mai afectate localități de restructurarea acestui sector. Județele care au avut cel mai mult de suferit au fost Hunedoara, Maramureș, Gorj, Alba, Caraș-Severin și Suceava. De exemplu, în județul Hunedoara din 69 de localități 53 au fost eligibile pentru programele implementate de Agenția Zonelor Miniere, iar în județul Maramureș 48 din 76 de localități au fost eligibile, ceea ce arată situația dificilă prin care au trecut locuitorii din aceste județe. Au trecut aproape 18 ani de când au fost luate primele măsuri de închidere a exploatărilor miniere din România, iar de atunci au fost implementate mai multe programe pentru a sprijini comunitățile și persoanele afectate de aceste decizii să treacă peste problemele create. Scopul acestei lucrări este de a analiza ce s-a întâmplat cu aceste foste comunități miniere după 1997 și de a identifica factorii care au influențat traiectoriile pe care ele le-au urmat.

Pentru a analiza traiectoriile urmate de fostele comunități miniere am folosit conceptul de *reziliență*. Acest termen se referă la capacitatea unei comunități de a face față unei disturbări apărute în modul ei de funcționare; în cazul comunităților miniere disturbarea este cauzată de pierderea locurilor de muncă din sectorul minier. Termenul este împrumutat din alte discipline unde este mai des folosit, precum în mecanică, unde se folosește pentru a face referire la proprietatea unui obiect de a face față unui șoc. În psihologie se referă la fenomenul psihologic de a accepta o traumă existentă pentru a evita o depresie. Atunci când este folosit pentru a analiza

o comunitate, termenul de reziliență înglobează mai multe înțelesuri, și anume de: a) *stabilitate*, adică de rezistență în fața unui factor disturbator, b) *recuperare*, înțelegându-se revenirea la o stare inițială, și c) *transformare* – adică adaptarea comunității la situația creată prin trecerea la o stare nouă care este mai potrivită pentru noul mediu. Bogăția înțelesurilor însumate de conceptul de reziliență m-a făcut să îl aleg în defavoarea conceptului de reddezvoltare care cuprinde doar înțelesul de trecere la o stare superioară celei anterioare, ceea ce nu se întâmplă întotdeauna în cazul unei comunități afectate de un șoc puternic. Am ales să folosesc acest termen pentru că funcționarea rezilientă nu este în mod necesar superioară ca nivel, caracter sau eficiență stării de funcționare de dinaintea producerii evenimentului; este pur și simplu diferită.

Termenul de *comunitate minieră* este folosit pentru a face referire la acea localitate în care majoritatea locurilor de muncă sunt în domeniul exploatării miniere, iar majoritatea familiilor care locuiesc în ea sunt dependente de câștigurile obținute din munca prestată în activități legate de acest domeniu. Am ales să analizez comunitățile miniere pentru că au anumite caracteristici care le diferențiază de alte tipuri de comunități, și anume au o identitate ocupațională puternică, o parte importantă din populație este venită din alte părți ale țării, o populație mai tânără, o rată de ocupare a forței de muncă feminine mai scăzută, posibilități reduse de practicare a altor activități, inclusiv a agriculturii etc. De asemenea, consider că este important să precizez că aceste comunități sunt amplasate în arii geografice mai largi care pot avea mai multe tipuri de legături cu exploatarea minieră, ca de exemplu: a) oferă forță de muncă suplimentară care face naveta zilnic pentru a lucra la exploatarea minieră, b) realizează activități de prelucrare a minereului extras, sau c) pe raza altor localități învecinate există alte guri de mină unde se extrage același tip de minereu ca parte a aceluiași zăcămint. De aceea, comunitățile miniere le-am văzut ca parte a unui sistem mai larg cu care realizează o serie de interacțiuni și care influențează modul în care comunitățile funcționează. Este important de precizat că atunci când se ia decizia închiderii unei exploatări miniere problemele create nu afectează doar o singură localitate, ci o arie geografică mai largă cu care fosta exploatare minieră interacționează.

Comunitățile miniere pot fi încadrate în categoria mai largă a *comunităților dependente de o resursă naturală*. Resursele naturale includ o gamă foarte largă de resurse care nu se limitează doar la cele minerale și includ: grâu, porumb, orez, banane, zahăr, cafea, cacao, ceai, soia, făină de soia, cauciuc natural, bumbac, lână, piei (de animale), minereu de fier, plumb, cupru, nichel, aluminiu, zinc, staniu, diamante, aur, argint, petrol, ulei de floarea soarelui, ulei de palmier, ulei de cocos, carne de vită, carne de miel, pește, lemn etc. Comunitățile dependente de o resursă

naturală au în comun mai multe caracteristici care influențează modul lor de funcționare. O caracteristică extrem de importantă este faptul că exploatarea resursei depinde de o anumită localizare a acesteia. De exemplu, resursele minerale nu pot fi mutate în altă parte deoarece exploatarea lor este strâns legată de locația unde se află resursa. Locația joacă un rol la fel de important și în cazul celorlalte tipuri de resurse, iar dacă s-ar decide mutarea lor într-o altă zonă productivitatea lor ar scădea, ca de exemplu în cazul cultivării anumitor plante care se face într-o anumită climă și într-un anumit tip de sol; la fel și creșterea animalelor depinde de anumite condiții specifice unei locații. O altă caracteristică a resurselor naturale este gradul lor de regenerare. Din categoria mai largă a resurselor naturale se remarcă o categorie mai specifică aceea a resurselor care nu sunt regenerabile (resursele minerale), iar în cazul resurselor regenerabile unele necesită un timp de regenerare mai mare (de exemplu, copacii) comparativ cu altele (de exemplu, culturile de cereale). Pe lângă locație și gradul de regenerare, resursele naturale au o altă caracteristică și anume prețul acestora tinde să fluctueze destul de mult de la un an la altul. Aceste fluctuații fac ca veniturile obținute de pe urma comercializării resurselor să fie instabile și să nu se poată face previziuni foarte precise cu privire la veniturile care pot fi obținute ceea ce determină ca numărul de locuri de muncă generate de aceste resurse să varieze în timp.

În cadrul acestei lucrări am adoptat o perspectivă sistemică asupra fostelor comunități miniere și asupra modului în care diferitele componente ale acestora interacționează între ele. Gândirea în termeni de sisteme este importantă pentru analiza comunităților pentru că accentuează părțile componente, relațiile dintre acestea, pattern-urile care se stabilesc în viața socială, diferențiindu-se astfel de concentrarea foarte strictă asupra organizațiilor, indivizilor și a motivațiilor acestora de a munci. Perspectiva avută asupra fostelor comunități miniere este cea de organisme vii care reacționează la schimbările apărute în cadrul mediului înconjurător sau în cazul unora dintre componentele sale.

De asemenea, am folosit aceeași perspectivă sistemică și în analiza exploatărilor miniere, pe care le-am privit ca pe organizații industriale integrate în cadrul unei societăți și care se influențează reciproc, în sensul că organizația minieră „este influențată de structura și dezvoltarea societății, iar societatea este influențată de apariția, formele, activitățile și desfășurările industriei” (Herseni, 1974). Astfel, am analizat modul în care dezvoltarea exploatării miniere a dus la producerea unor schimbări în cadrul mai multor comunități, precum și modul în care schimbările din comunitate și în comportamentul minerilor au influențat modul de funcționare a organizației. Am considerat relevant faptul că relația care se stabilește între organizațiile industriale și societate „nu este o relație între doi termeni independenți, ci

între o realitate globală și o componentă sau parte integrantă a ei” (Hinescu și Ludușan, 2002, p. 9). Gândirea în termeni de sisteme este o modalitate de a vedea entitățile sociale ca organisme care se auto-reglează și care schimbă energie și materie cu mediul lor înconjurător pentru a supraviețui (Watson, 2003; Pârvulescu, Stegar și Pârvulescu, 2002; Etzioni, 1958).

Prezenta lucrare vine în continuarea altor studii care au analizat zonele miniere din România. Este important de precizat că majoritatea studiilor sunt de dată recentă și ele acoperă o gamă largă de teme privind problemele cu care se confruntă aceste zone. O contribuție importantă în analizarea comunităților miniere o are profesorul Pascaru (2013a; 2013b) care creează o radiografie a localității Roșia Montană și a impactului pe care îl are proiectul Roșia Montană Gold Corporation, analizând această comunitate din perspectiva conceptului de glocalizare (un termen cu multiple valențe și înțelesuri, și folosit tot mai des pentru a explica modificările care au loc pe plan internațional și care influențează sfera locală). Un număr însemnat de studii au fost realizate cu privire la posibilitatea de dezvoltare a diferite forme de turism în zonele afectate de închiderea mineritului (Morar, 2012; Gheorghilaș *et al.*, 2011) și în mod special a turismului industrial (Gavrilă-Paven și Muntean, 2012; Iamandescu, 2010; Iancu și Stoica, 2010; Săgeată, 2003). Alte studii analizează arealele miniere din perspectiva vulnerabilității acestora (Constantin, 2011; Filimon, Olău și Nemeș, 2011a) și a gradului lor de reziliență (Filimon, Nemeș, Olău, și Filimon, 2012). Poluare cauzată de exploatarea minieră este o altă temă des analizată în legătură cu aceste zone (Șerban *et al.*, 2004), însă deoarece această problemă nu a făcut obiectul acestei lucrări ea nu a fost cercetată mai în detaliu. Migrația forței de muncă în străinătate (Anghel, 2009) și impactul închiderii mineritului asupra pieței muncii (Niță, 2008) sunt alte aspecte importante care au fost studiate cu privire la zonele miniere. Mai pot fi identificate studii de antropologie (Rus, 2003; Murărița, 2007) care urmăresc să ofere o imagine asupra evoluției mineritului în Valea Jiului și asupra modului în care această zonă a fost afectată de restructurare. Analiza realizată de Dumitrescu (2008) asupra evoluției orașelor mono-industriale din România include o analiză asupra dezvoltării orașelor dependente de minerit în timpul comunismului și după căderea acestuia. Studii de geografie au analizat barierele fizice care împiedică dezvoltarea unor foste comunități miniere (Filimon *et al.*, 2011b).

Un număr mare de cercetări au fost realizate pentru a evalua impactul diferitelor sub-componente ale proiectelor de combatere a efectelor generate de închiderea minelor finanțate pe baza a două împrumuturi de la Banca Mondială. Aceste cercetări au fost derulate la nivel național și se concentrează asupra modului în care sunt atinși anumiți indicatori de performanță legați de implementarea a diferite sub-programe, și mai puțin asupra unor comunități sau zone specifice. Dintre acestea

amintim: a) cercetarea realizată de către Metro Media Transilvania (2008) pentru evaluarea Schemei de Stimulente pentru Angajare și Pregătire, b) evaluarea realizată de BDR Associates împreună cu partenerul său Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni (2008) pentru evaluarea campaniilor de informare publică, c) cercetările realizate de Hart Group împreună cu alte institute de cercetare partenere în 2008 și 2011 pentru monitorizarea și evaluare impactului social al închiderii minelor, d) raportul întocmit de către Banca Mondială (2013) cu privire la evaluarea finală făcută după implementarea proiectului de închidere a minelor pe baza celui de-al doilea împrumut. Cercetarea realizată de Haney și Shkaratan (2003) analizează impactul închiderii mineritului și eficiența programelor create pentru combaterea efectelor cauzate de această decizie în România dintr-o perspectivă comparată cu situația din Ucraina și Rusia. Alte cercetări au evaluat implementarea programelor de închidere a minelor, dar analiza s-a concentrat asupra unor zone mai restrânse precum Valea Jiului (Chiribucă *et al.*, 2000), Borșa și Vișeu (Mureșan, 2013), zonele miniere defavorizate din județul Bihor (Morar, 2011 și 2012), sau localitățile Comănești, Baia de Arieș și Borșa (Dani *et al.*, 2006).

Concluzionând această trecere în revistă a studiilor referitoare la fostele zone miniere se pot observa disciplinele diferite din perspectiva cărora au fost analizate aceste zone: sociologie (migrația populației, vulnerabilitatea și reziliența unei comunități), economie (piața forței de muncă), protecția mediului (poluare), politici publice (evaluarea ex-ante, pe parcursul implementării și ex-post a unor programe), antropologie și geografie (dezvoltare prin intermediul turismului, bariere geografice). De asemenea, analizele au fost realizate pe diferite planuri: la nivelul unei singure comunități, la nivelul a două sau mai multe comunități care au o caracteristică comună (precum proximitatea geografică, mărimea localității sau implementarea la nivelul lor a aceluiași program), la nivelul unui areal minier (de exemplul arealul minier al Munților Apuseni), la nivelul unei zone miniere (Valea Jiului), la nivelul întregii țări sau compararea situației comunităților miniere din România cu cea din alte țări. Termenul de reziliență este un termen nou folosit în domeniul dezvoltării comunitare. Între studiile identificate cu privire la comunitățile miniere din România unul singur folosește acest termen. Filimon *et al.* (2012) folosesc termenul de reziliență cu înțelesul de capacitate de regenerare a unei comunități, și autorii îl folosesc pentru a analiza localitățile care formează Țara Beiușului și care au fost afectate de restructurarea industriei și a sectorului minier (exploatarea uraniului).

În continuarea acestei părți introductive doresc să prezint pe scurt structura lucrării. Textul a fost împărțit în opt capitole în cadrul cărora am analizat o gamă largă de aspecte teoretice cu privire la comunitățile miniere, programele puse în aplicare pentru restructurarea acestui sector și combaterea efectelor sociale create. De asemenea,

am încercat să includ o gamă largă de studii de caz de la nivel național și internațional cu privire la evoluția fostelor comunități miniere.

În cadrul capitolului I au fost prezentate caracteristicile comunităților miniere și a fost explicat modul în care acestea se diferențiază de alte tipuri de comunități, precum și problemele specifice cu care ele se confruntă. Am considerat că este important să fie înțelese caracteristicile acestor comunități pentru că de ele trebuie să se țină seama atunci când sunt planificate strategiile de red dezvoltare. De asemenea, am decis să includ în acest capitol și o secțiune în care am analizat modul în care exploatarea miniere, ca organizații industriale, interacționează cu mai multe sisteme din comunitățile în care ele sunt localizate.

În capitolul II este definit conceptul de reziliență a unei comunități și sunt explicate înțelesurile pe care acest termen le conține. Este explicat modul în care se manifestă starea de disturbare care apare în funcționarea unei comunități și care a fost cauzată de închiderea unei exploatare miniere. Conceptul de reziliență este analizat și la nivelul indivizilor, din perspectiva acelor caracteristici ale persoanelor care folosesc resursele și care îi ajută să facă față și să se adapteze schimbărilor care apar în relația resursă – utilizator.

În capitolul III sunt analizate acele strategii întâlnite la nivelul indivizilor și al comunităților pentru a ieși din criza închiderii exploatarea miniere. Strategiile la nivelul comunității sunt clasificate în funcție de mai multe criterii, precum: momentul în care acestea sunt adoptate, gradul de intervenție a statului, baza economică care este folosită pentru demararea strategiei, gradul de disturbare a comunității și domeniul de intervenție. În cadrul acestui capitol mai este prezentat conceptul de densitate instituțională, adică combinația de instituții necesare pentru a crește șansele ca indivizii și comunitatea să treacă peste o perioadă de disturbare. În finalul capitolului sunt analizați factorii care au fost identificați în literatura de specialitate ca influențând red dezvoltarea fostelor comunități miniere.

Capitolul IV constă într-o analiză a resurselor minerale ale României din mai multe perspective. În prima parte a capitolului este oferită o perspectivă istorică asupra exploatarea minereurilor în România în încercarea de a ilustra bogăția resurselor pe care țara noastră le deține și faptul că această ocupație a contribuit la diversificarea etnică a populației de pe teritoriul Țărilor Române. Altă contribuție pe care a avut-o acest sector a fost de multiplicare pe orizontală a locurilor de muncă existente în minerit prin apariția altor meserii care se ocupau de prelucrarea minereurilor și prin școlile care au fost create pentru pregătirea forței de muncă. În continuare este prezentată politica de industrializare din timpul comunismului, modul în care aceasta a determinat exploatarea mai intensă a resurselor minerale ale țării,

contextul în care a fost luată decizia de restructurare a sectorului minier și impactul pe care l-a avut la nivelul comunităților.

În capitolul V sunt prezentate și analizate programele adoptate pentru combaterea problemelor create de restructurarea sectorului minier în România. Programele analizate sunt atât cele implementate prin intermediul proiectelor de închidere a minelor și de atenuare a impactului social pe baza împrumuturilor de la Banca Mondială, cât și alte programe precum conferirea statutului de zonă defavorizată, acordarea de salarii compensatorii, măsuri de stimulare a migrației forței de muncă sau programe temporare de lucrări publice.

În capitolul VI este analizat modul în care patrimoniul rezultat în urma unei exploatare miniere poate fi valorificat pentru dezvoltarea unei foste comunități miniere. În cadrul acestui capitol am prezentat mai multe studii de caz în care foste comunități sau zone miniere mai extinse au fost conservate datorită valorii culturale importante pe care o dețin și apoi au fost redade publicului ca puncte de atracție turistică. Au fost analizate două mecanisme de punere în valoare a patrimoniului industrial: includerea unui sit pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO și conferirea statutului de Capitală Europeană a Culturii. Cea de-a doua parte a capitolului constă într-o analiză a proiectelor care există în România de valorificare a patrimoniului industrial din acele județe care au fost afectate cel mai mult de închiderea mineritului. O parte însemnată a analizei se concentrează asupra factorilor care au favorizat transformarea exploatărilor de sare în importante puncte de atracție turistică și beneficiile pe care le au asupra comunităților unde sunt localizate.

Capitolul VII constă în două studii de caz cu privire la factorii care influențează gradul de reziliență a fostelor comunități miniere Căvnic și Borșa din județul Maramureș. Obiectivele specifice ale cercetării au fost de a analiza traiectoria comunităților după închiderea exploatărilor miniere, de a evalua starea curentă a comunităților comparativ cu starea dinainte de închiderea minelor, și de a identifica factorii care au influențat reziliența comunităților. Cercetarea a fost predominant calitativă, metodele de colectare a datelor folosite fiind interviul și analiza documentelor. Au fost realizate 47 de interviuri semistructurate cu persoane care cunosc problema analizată. 45 de interviuri au fost realizate în cele două localități: 30 în Borșa și 15 în Căvnic, iar 2 interviuri au fost realizate cu persoane care lucrează în cadrul a două companii miniere din țară (Minvest Deva și CNH Petroșani). Am încercat să adun o varietate de opinii despre modul în care au reacționat cele două comunități după închiderea exploatărilor miniere, și de aceea am realizat interviuri cu persoane care au lucrat sau care lucrează în diferite domenii de activitate, precum instituții publice, firme private sau propria afacere familială, tineri, persoane active profesional și pensionari. Cele două orașe au fost selectate pe baza mai multor criterii

în funcție de care între ele există anumite asemănări și deosebiri, precum: mărimea localității, distanța față de alte piețe cu locuri de muncă, dependența de minerit, tipul de minereu extras, locul de proveniență a forței de muncă, statutul ca unitate administrativ-teritorială, accesul la surse de finanțare și relieful. Pentru fiecare din cele două localități s-au analizat gradul de reziliență după închiderea mineritului și factorii care au influențat traiectoria avută.

În cadrul capitolului VIII sunt prezentate rezultatele întregii cercetări și sunt formulate recomandări cu privire modul de organizare a unor comunități miniere atunci când se ia decizia de începere a unei noi exploatare miniere. Cercetarea începută și prezentată în cadrul acestei lucrări ar putea fi continuată în viitor cu studii de caz realizate în alte comunități miniere din România care să varieze în funcție de caracteristicile pe care comunitățile le au pentru a înțelege cât mai bine modul în care ele au reacționat după închiderea mineritului. O altă direcție în care ar putea fi dezvoltată cercetarea ar putea fi construirea și testarea unui indicator care să măsoare gradul de reziliență a unei comunități. De asemenea, ar fi important de analizat modul în care dinamica de pe plan internațional în domeniul resurselor minerale (preț, rezerve, tehnologii folosite) influențează destinul comunităților de la nivel local din România.

CAPITOLUL I.

Caracteristicile comunităților miniere și problemele cu care acestea se confruntă

În cadrul acestui capitol doresc să descriu caracteristicile comunităților miniere, și în special să evidențiez acele caracteristici care le diferențiază de alte tipuri de comunități. Consider că este important acest demers deoarece programele de intervenție pentru redezvoltarea comunităților miniere trebuie să țină seama de caracteristicile pe care fiecare comunitate le are și modul în care acestea influențează procesul de redezvoltare. De cele mai multe ori caracteristicile comunităților miniere sunt percepute ca și piedici pentru redezvoltarea lor, și de aceea ele trebuie identificate înainte de începerea oricărui demers de intervenție în comunitate.

Închiderea unei mine chiar dacă este văzută în general ca o „problemă”, multe din aspectele care sunt legate de închiderea minei nu sunt cu mult diferite de cele create de închiderea oricărei alte activități economice dintr-o altă localitate. În plus, închiderea unei mine este privită cel mai adesea ca o problemă care cauzează efecte dezastruoase asupra unei regiuni. Dar ea este o consecință logică a unui set de pași ai procesului de exploatare a unui depozit de resurse minerale (explorare, deschiderea unei mine, exploatare), iar închiderea ar trebui să fie un eveniment care să fie anticipat. Din păcate, rareori este perceput în acest fel, iar de aceea procesul de închidere este dominat de emoții puternice.

Ciclul de viață al unei mine nu depinde numai de cantitatea de minereu pe care o are. Sunt rare cazurile în care o mină rămâne complet fără minereu, adică are loc o epuizare totală a resurselor. Chiar dacă în mină mai rămân rezerve substanțiale, mina are o pantă de descreștere dincolo de care profitabilitatea acesteia scade, iar profitul obținut nu mai este suficient pentru menținerea minei la un nivel funcțional. Profitabilitatea unei mine este dată nu numai de cantitatea de minereu care se află în aceasta, dar și de alți factori dintre care menționăm: a) probleme legate de prelucrarea minereului, b) cerințele de mediu cu privire la funcționarea minei, c) schimbări de tehnologie în exploatarea, prelucrarea și în folosirea unor minereuri pentru producerea altor bunuri, d) învechirea unor produse construite folosind anumite minereuri, e) substituirea unor materii prime, f) schimbarea metodelor de extragere a minereului, g) măsurile luate pentru asigurarea siguranței și protejarea

sănătății minerilor, h) costurile legate de forța de muncă, i) taxele și impozitele care trebuie plătite, j) costurile de transport a minereului, k) situația altor mine aflate în concurență, l) strategiile firmei care exploatează resursele miniere (Keyes, 1992, p. 32). Profitabilitatea unei mine este influențată și de prețul la care se vinde minereul extras, și în consecință costul de extragere a minereului. Ca și alte activități economice, minele se află în concurență unele cu altele, iar acele mine care implică costuri mari de extragere a minereului au de suferit în fața concurenței.

În funcție de cantitatea de minereu care se anticipează că se află într-o mină, se poate estima ciclul de viață al minei respective, și în funcție de acest factor se ia decizia dacă să se investească în construirea unei comunități miniere. Johansson *et al.* (1992), analizând situația minelor de exploatare a metalelor din Suedia, Finlanda și Norvegia, au constatat că anticiparea unei perioade lungi de activitate, chiar și în zone izolate și îndepărtate lipsite de posibilități de transport și comunicare, s-a dovedit istoric că este un motiv suficient pentru a dezvolta o comunitate minieră. De asemenea, aceiași autori au constatat că rezolvarea problemei accesibilității în anumite zone cu ajutorul mașinii sau a altor mijloace de transport a dus la schimbarea pattern-ului de comunități miniere, care în prezent este foarte divers (nu mai este nevoie să existe comunități permanente, ci doar spații de locuit temporare).

1.1. Definirea conceptului de comunitate

Pentru început consider că este important să definesc termenul de comunitate, pentru ca apoi să prezint caracteristicile specifice ale comunităților miniere.

Termenul de comunitate cuprinde mai multe înțelesuri. Comunitatea poartă în primul rând înțelesul de comunitate teritorială, în care aceasta este clar delimitată în spațiu și membrii comunității se cunosc între ei și interacționează unii cu alții (Pascaru, 2003). Acest înțeles este ilustrat de o localitate rurală sau un grup de localități (comunități tradiționale), sau de membrii unei rezidențe (cămin, spital, internat, bloc) (Neculau, 2003, p. 13). Comunitatea poate transcende limitele teritoriale și poate fi bazată pe împărtășirea aceleiași profesii, interese sau caracteristici comune, precum o grupare profesională, o asociație, comunitate lingvistică sau culturală (Neculau, 2003; Pascaru, 2003).

Înțelesul termenului de comunitate se referă la relațiile strânse care se stabilesc între membrii comunității. Conform lui Amerio (2003, p. 25), comunitatea reprezintă „o entitate socială globală în care legăturile dintre membri sunt foarte strânse, iar sentimentul de *ingroup* e puternic și are rădăcini în tradiții profunde; datorită acestui lucru ea se prezintă ca o entitate supraindividuală care are întâietate în raport cu individul izolat în virtutea transcedenței sale de ordin etic și politic” (p. 25).

Relațiile care se stabilesc între membrii comunității se bazează pe un set de valori care ghidează viața locuitorilor și care sunt reprezentate prin tradițiile locale și legile nescrise.

Sociologul german Ferdinand Tönnies (1855–1936) arată că relațiile care unesc membrii unei comunități pot fi de două tipuri: relații mai degrabă sentimentale, precum respectul, afecțiunea și bunăvoința, și relații bazate pe interese instrumentale (precum interesele monetare). Din această perspectivă Tönnies face distincția între două tipuri de grupuri sociale: *Gemeinschaft* și *Gesellschaft*. Primul termen fiind tradus ca și comunitate și este folosit pentru a face referire la grupurile de persoane în care relațiile sunt întemeiate pe familie, legături de sânge, pe vecinătate și pe viața în comun pe același teritoriu, pe prietenie, și pe „comunitatea minților” (Amerio, 2003, p. 30). Din această perspectivă, comunitatea descrisă de Tönnies este o expresie a vechilor forme de colectivitate din mediul rural din societatea pre-modernă, care sunt de dimensiuni mici, întemeiate pe tradiții profunde, pe norme și credințe implicite, pe formele modificate ale raporturilor sociale. Ceea ce unește membrii comunității sunt legăturile care pot fi privite ca fiind mai mult sentimentale, și anume respectul, afecțiunea și bunăvoința (Amerio, 2003). Termenul de *Gesellschaft* este adesea tradus ca și societate, iar prin acest termen Tönnies se referă la grupurile unite de interese instrumentale (de exemplu, legături impersonale bazate pe interese monetare). Legăturile sociale sunt adesea superficiale și urmăresc satisfacerea interesului personal. În această categorie pot fi incluse firmele private sau statele. În literatura americană, tipul lui Tönnies de comunitate se regăsește în conceptul de comunitate locală.

Ideea de comunitate se regăsește și în opera lui Max Weber (1978, pp. 40–43) care pune în opoziție conceptul de relații comunale (*Vergemeinschaftung*) cu cel de relații de asociere (*Vergesellschaftung*) atunci când analizează acțiunea socială. Max Weber privește diversitatea relațiilor sociale pe un continuum în care situațiile extreme sunt reprezentate de relațiile comunale și cele de asociere. Primele se bazează pe sentimente de apartenență; iar relațiile din cadrul familiei sau comunităților religioase ilustrează cel mai bine aceste situații. Relațiile comunale au baze afective, emoționale sau tradiționale. În partea extremă a spectrului, relațiile de asociere au la bază o înțelegere sau interese raționale comune ale mai multor părți (de exemplu în cadrul unei afaceri). Weber consideră că cele mai multe relații sociale au într-o anumită măsură o caracteristică comună, dar fiind în același timp determinată de factori raționali, asociativi. Fiecare relație socială care merge dincolo de urmărirea unor scopuri imediate și care durează pentru perioade mai lungi de timp implică relații sociale relativ permanente între aceleași persoane, și ele nu pot fi atribuite în totalitate relațiilor asociative. Relațiile comunale din cadrul unui grup

pot fi autentice pentru fiecare membru, dar pot apărea situații când un membru al grupului se poate folosi de relație pentru propriile interese. Această distincție ne poate ajuta să dobândim o perspectivă mai largă cu privire la modul în care pot fi activate resursele din comunitate în cadrul unei strategii de reddezvoltare. Amerio (2003, p. 31) consideră că resursele comunitare, fie ele individuale sau colective, care scapă mecanismelor raționale prin care instituțiile controlează sistemul social pot fi căutate în acele acțiuni bazate pe valori non-utilitare sau de solidaritate. De aceea, o componentă importantă a strategiilor de reddezvoltare a zonelor miniere este cea de construire a capacității comunității de a iniția împreună proiecte de interes pentru comunitate.

În tradiția lui Tönnies și Weber, pot fi identificate patru aspecte esențiale ale unei comunități: (a) interdependența relațiilor dintre persoane; (b) gradul ridicat de omogenitate în raport cu unele măsuri și norme împărtășite în comunitate; (c) prezența lor mai mult ca elemente puternic interiorizate decât ca elemente formal exprimate; (d) și, ca atare, în ansamblul unei culturi și al unor moduri de viață comune, existența unui puternic sentiment de ingroup în raport cu un outgroup înconjurător (Amerio, 2003, p. 32).

De ce este important să înțelegem valențele conceptului de comunitate? Pentru că s-a constatat că cultivarea spiritului comunitar, adică promovarea solidarității și păstrarea identității comune, este o strategie care se poate dovedi reușită pentru regenerarea unei comunități. Din această perspectivă, un individ este privit într-un context, adică într-un mediu în care interacționează cu alte persoane sau cu care stabilește relații de interdependență. În cadrul comunității se dezvoltă sentimentul de solidaritate, de apartenență la un grup, de încurajare și de sprijin între membrii comunității. Politicile care sunt dezvoltate la nivelul comunității se bazează pe forța relațiilor de solidaritate din cadrul comunității.

În continuarea acestui capitol mă voi concentra în special asupra prezentării caracteristicilor comunităților miniere, scopul acestui demers fiind de a evidenția caracteristicile specifice ale acestora de care trebuie să se țină seama atunci când se decide închiderea unei exploatare miniere și alcătuirea unui plan de reddezvoltare a acestora. Aceste comunități tind să combine caracteristicile comunităților date de apartenența la un loc și a comunităților create pe baza unor interese comune, procesele de dezvoltare și reddezvoltare a unor astfel de comunități fiind condiționate de aceste caracteristici.

1.2. Caracteristicile comunităților miniere

a) Comunități dominate de o identitate ocupațională puternică

În această secțiune doresc nu numai să ilustrez că există o identitate ocupațională în fostele comunități miniere, ci și faptul că această identitate constrânge eforturile de redezvoltare a zonei. Mineritul unește oamenii în jurul unei identități comune care este diferită de identitatea altor ocupații profesionale și de identitatea altor comunități. În rândul minerilor există conștiința unei identități proprii dominate de glorie și de mândrie. Viața minerilor este caracterizată de o experiență duală: duritate, urătenie și pericol pe de o parte, și prietenie, apropiere și solidaritate pe de altă parte (Warwick și Littlejohn, 1992). O dată ce această identitate le este luată, locuitorii sunt aruncați într-o stare de anomie a comunității (Bell, 2009).

Identitatea ocupațională afectează modul în care populația locală se înțelege și se definește, precum și modul în care populația înțelege lumea din jurul ei și oportunitățile pe care ei le pot avea în viitor. Identitatea socială a indivizilor este influențată de practicile de muncă și de cele sociale care au fost practicate în aceste comunități de-a lungul mai multor generații. În studiile de caz pe care le-am analizat din diferite țări care se confruntă cu reducerea sectorului minier am identificat că percepția minerilor cu privire la propriul statut s-a reflectat în strategiile de dezvoltare care pe care ei le-au ales pentru restructurarea economiei locale (Dale, 2002). Un exemplu de astfel de percepție este că în comunitatea în care a existat în trecut o exploatare minieră trebuie create locuri de muncă care să fie compatibile cu ocupația precedentă a forței de muncă, adică cu mineritul; aceasta este ocupația pe care locuitorii știu să o practice și pentru care sunt pregătiți, cu care ei se simt familiari. Alte tipuri de locuri de muncă pe care minerii le preferă sunt cele compatibile cu abilitățile care au fost dezvoltate la vechiul loc de muncă, ca de exemplu cu operarea unor utilaje. Această dominație a autopercepției cu privire la ceea ce pot locuitorii să facă reprezintă de cele mai multe ori o piedică în calea redezvoltării economiei locale pe baza unor inițiative venite din partea comunității. Locuitorii își autolimitează opțiunile pe care le pot avea. Această atitudine este mai frecvent întâlnită în cazul persoanelor mai în vârstă și cu un nivel de pregătire mai scăzut.

În cadrul comunităților miniere identitatea ocupațională se reflectă și în statutul bărbatului ca și cap al familiei și de cel care aduce venituri în familie. În comunitățile miniere, de cele mai multe ori bărbatul este cel care câștigă pâinea, iar femeia este casnică. În cadrul acestor comunități femeile de obicei nu muncesc; sarcina lor principală este de a avea grijă de casă și de a se ocupa de educația copiilor. După închiderea exploatarei miniere și în contextul unui număr limitat de locuri de muncă

pentru bărbați, ele au încercat să contribuie la aducerea de venituri în familie. În cazul în care muncesc, de obicei ele muncesc în sectorul serviciilor. Dar având în vedere că populația care tinde să rămână în comunitate după închiderea exploatării miniere este de obicei în vârstă, diviziunea pe sexe a sarcinilor în cadrul gospodăriei tinde să se păstreze destul de puternică. De asemenea, locurile de muncă care se doresc a fi create în comunitate ținesc în principal populația masculină.

Relațiile de solidaritate de la locul de muncă stabilite între mineri tind să rămână puternice și după închiderea exploatării miniere. În cadrul comunităților miniere organizarea minerilor în sindicate era frecvent întâlnită, iar prin această formă de organizare minerii aveau o putere destul de mare în a-și apăra drepturile și a obține rezolvarea problemelor într-un mod preferat de ei. De asemenea, unitatea lor nu este reflectată doar la locul de muncă, ci și în viața comunității. În unele comunități în care, datorită numărului mare de mineri și a participării lor masive la vot, minerii au avut puterea de a conferi șanse de câștig unui candidat politic care era agreeat de ei și care promitea să adopte măsuri favorabile lor. De aceea, minerii erau percepuți ca o forță politică importantă în zonele în care exista o exploatare minieră deoarece ei acționau ca un tot unitar. În unele situații, solidaritatea între minerii care au decis să rămână în comunitate se păstrează și este folosită pentru căutarea de noi locuri de muncă (Strangleman, 2001). Dar, în multe situații, în special când locurile de muncă alternative sunt puține, acest spirit de înțajutorare nu se păstrează. Are loc o degradare a relațiilor umane (Chiribucă *et al.*, 2000) și o pierdere a capitalului social datorită unei combinații de depopulare și de conflict generalizat în comunitate (Bell, 2009).

Salariile minerilor sunt mai ridicate, comparativ cu salariile altor categorii profesionale, ceea ce face ca această ocupație să fie căutată, în ciuda pericolelor la care se expun minerii (în special cei care lucrează în subteran). De aceea, în momentul în care minerii încep să își piardă locurile de muncă apare un decalaj foarte mare între cât câștigau înainte și cât câștigă după închiderea minei, fie că primesc ajutor de șomaj, fie că au un alt loc de muncă. De aceea pentru ei este destul de greu să se obișnuiască cu noile condiții de muncă care presupun că trebuie să lucreze pe bani mai puțini, să se deplaseze la distanțe mari pentru a găsi un loc de muncă, să urmeze un curs de recalificare profesională, sau să lucreze într-un domeniu complet nou.

b) Dezvoltarea unei culturi specifice comunităților monoindustriale

Multe dintre comunitățile miniere pot fi incluse și în categoria comunităților dominate de o singură companie sau o cultură a comunităților monoindustriale. Mai mulți autori care au analizat astfel de comunități au identificat faptul că acestea au câteva caracteristici comune.

Liljenäs (1992, p. 248) a constatat că comunitățile din Suedia dominate de o singură companie au multe caracteristici în comun, și anume: (a) ele sunt aproape întotdeauna comunități mici în termeni demografici; (b) chiar dacă nu sunt atât de izolate geografic ca și comunitățile monoindustriale din Canada și Australia, ele se află în zone care sunt izolate în raport cu piețe de locuri de muncă mai largi și mai diversificate; (c) deoarece au fost create pentru a servi nevoile unei singure industrii ele resimt foarte puternic fluctuațiile respectivului sector industrial; (d) adesea piața locală a forței de muncă are câteva locuri de muncă care necesită un nivel ridicat de calificare și duce lipsă de ceea ce este considerat în mod tradițional locuri de muncă pentru femei.

Lockie *et al.* (2009) analizând orașele monoindustriale din Australia (sau orașele construite pentru un scop – „purpose built towns” – cum le numesc autorii) au constatat că acestora le lipsește masa critică de populație necesară pentru a furniza servicii sociale comprehensive, să atragă investiții secundare sau să atingă o structură socio-demografică echilibrată, oferind locuitorilor o calitate scăzută a vieții și un sentiment al impermanenței. Integrarea socială mai scăzută a femeilor este identificată și de către acești autori în studiul lor.

Datorită problemelor create de construirea unor comunități pentru deservirea unei singure companii (inclusiv pentru deservirea unei exploatare miniere), pe la mijlocul anilor 1980 în Australia au început să se dezvolte noi tipuri de așezări miniere determinate de aranjamentele de muncă de tipul navetei. Astfel de comunități au fost construite și în Canada, în special acolo unde unele exploatare miniere au fost deschise în zone foarte greu accesibile, chiar izolate, din cauza inexistenței infrastructurii adecvate și a poziționării în zone greu construibile (Keyes, 1992, p. 30). Aranjamentele de tipul navetei sunt folosite în special în cazul unor zone izolate și a unei activități economice care are o durată de timp determinată. Acest nou pattern de muncă necesită atât o absență periodică a muncitorilor din locuința permanentă, cât și o organizare a operațiunilor în jurul unui orar de muncă condensat (în general implicând schimburi de câte 12 ore în blocuri de mai multe zile/nopti în continuu urmate de un număr similar de zile libere) (Lockie *et al.*, 2009). Schimburi de acest tip sunt asociate cu tulburări de somn, oboseală, iritabilitate, condiții care reprezintă riscuri evidente pentru siguranța și pentru participarea în relații interpersonale. Dar unele familii și indivizi preferă deplasarea la distanțe mari și programe de muncă condensate pentru oportunitățile pe care le oferă de a câștiga venituri relativ mari, pentru a fi flexibili unde aleg să locuiască, și pentru a folosi timpul relativ mare pe care îl au la dispoziție când nu sunt la muncă pentru a se dedica altor interese sau pentru a câștiga alte venituri. Mulți se plâng însă de dificultățile

pe care muncitorii le întâmpină la reintegrarea în viața de familie și de izolarea socială și economică față de comunitățile în care locuiesc.

Revenind la cultura comunităților monoindustriale, în urma analizei comunităților miniere existente în Suedia până la începutul anilor 1990, Liljenäs (1992) a constatat că acest tip de cultură nu este favorabil dezvoltării de mici afaceri pe lângă compania principală. Comunitățile construite în jurul unei companii mari au tradiția de a fi concentrate asupra nevoilor companiei dominante. În comunitățile suedeze analizate de Liljenäs, firmele care totuși s-au dezvoltat în umbra companiei mari fie furnizează acestei companii utilaje, fie procesează produse semi-manufacturare pe baza materiei prime furnizate de compania mare. Pentru locuitorii unor astfel de comunități oportunitatea de a avea un loc de muncă permanent sau obținerea unor beneficii din muncă pentru o companie minieră au avut prioritate în fața dorinței de a începe o afacere pe cont propriu. Majoritatea firmelor mici erau implicate aproape în totalitate în muncă subcontractată și aveau puține sau niciun produs propriu. În timp ce companiile dominante au facilitat dezvoltarea de noi afaceri în sectoare industriale complementare, ele s-au opus în același timp înființării de alte tipuri de afaceri care puteau concura pentru forța de muncă.

c) Existența unei dependențe față de instituțiile statului

În comunitățile în care activitatea minieră are o tradiție mai îndelungată, iar aceasta devine înrădăcinată în comunitate, între compania minieră și locuitori se dezvoltă sentimente puternice de obligație morală. Brit Dale (2002) denumește aceste sentimente „instituția dependenței mutuale”. Această dependență mutuală generează o stare de așteptare în rândul locuitorilor ca fosta companie minieră sau instituțiile statului să intervină și să se ocupe de crearea de noi locuri de muncă pentru ei. Pentru a explica mai bine această relație de dependență creată vor fi prezentate în continuare rezultatele unei cercetări realizate de Brit Dale (2002) în patru foste comunități miniere din Norvegia. Brit Dale a analizat atitudinea acestor comunități în încercarea lor de a se redezvolta după închiderea exploatărilor miniere. Autorul a identificat că o piedică importantă în redezvoltarea acestor comunități a fost paternalismul dezvoltat de societățile miniere în rândul locuitorilor care s-au obișnuit și au dezvoltat așteptări de a li se oferi de către societățile miniere slujbe bine plătite, locuințe și alte servicii. În timp, prin aceste procese companiile au devenit puternic implicate și înrădăcinate în comunitățile pe care practic le-au construit și dezvoltat. Locuitorii din comunitățile analizate simțeau loialitate față de companiile miniere. Pentru ei fluctuațiile în rândul forței de muncă erau un lucru acceptabil, și era de așteptat ca minerii neangajați să aștepte liniștiți pentru ca să vină vremuri mai bune. Astfel, în timp s-a dezvoltat în aceste comunități o tradiție

de înțelegere reciprocă a obligațiilor fiecărei părți și un sens al unui destin comun, iar dependența era adânc înrădăcinată în comunitate. Sentimentele de dependență au fost reflectate în atitudinea predominantă a locuitorilor atunci când a avut loc închiderea activităților miniere. Conform lui Dale (2002), în toate discuțiile și negocierile legate de închiderea minei au existat așteptări puternice că era responsabilitatea companiei miniere și/sau a statului de a crea slujbe noi, nu a individului. Această atitudine s-a reflectat și în acțiunea statului care a acordat un suport financiar considerabil pentru a facilita procesul de restructurare a acestor comunități. Din păcate, atitudinea de a aștepta ca statul sau companiile miniere să redezvolte fostele comunități miniere a fost percepută ca un obstacol în fața unui proces de restructurare de succes.

Elizabeth Bell (2009) a identificat aceeași stare de dependență față de stat în care se aflau angajații fostelor exploatare carbonifere din West Virginia, SUA, și care a împiedicat eforturile de redezvoltare. Autoarea a identificat în rândul comunităților analizate un sentiment copleșitor de înfrângere totală, o lipsă de speranță, o pierdere de încredere a oamenilor în sistemul de la care așteptau soluții la problemele lor.

Aceeași stare de dependență se regăsește și în rândul minerilor din Valea Jiului în anii imediați următori închiderii minelor (Chiribucă *et al.*, 2000). În urma interviurilor realizate de către autori cu locuitori din Valea Jiului, reprezentanți ai instituțiilor publice și angajatori din această zonă, a rezultat că minerii se așteptau să primească ajutor financiar de la Uniunea Europeană, de la Guvernul României, de la Banca Mondială, adică altcineva să facă ceva pentru ei. Ei erau obișnuiți să lucreze într-un sistem în care aveau un loc de muncă sigur, și le-a fost foarte greu să se adapteze la un sistem în care ei erau cei responsabili de căutarea unui loc de muncă. De la ei s-a așteptat o „schimbare de atitudine, de la a aștepta la a participa și a face lucrurile să se întâmple” (Chiribucă *et al.*, 2000, p. 13).

d) Fostele comunități miniere duc lipsă de capital antreprenorial

O altă problemă cu care se confruntă fostele comunități miniere este faptul că ele duc lipsă de capital antreprenorial care să contribuie și/sau să inițieze procesul de redezvoltare a zonei. Acest capital antreprenorial este constituit din persoanele cu un nivel de educație mai ridicat. În majoritatea studiilor de caz analizate cu privire la fostele comunități miniere din mai multe țări am identificat o tendință de a pleca din comunitate a persoanelor cu un nivel ridicat de specializare și de a rămâne persoanele cu calificare redusă. Acest fenomen de migrație selectivă (Chiribucă *et al.*, 2000, p. 16), chiar dacă este unul normal, accentuează dificultățile restructurării și reduce indirect oportunitățile de dezvoltare a regiunii.

Acolo unde activitatea minieră este dominantă, dezvoltarea de activități economice alternative este descurajată. Conform lui Johnstone și Lionais (2004), industriile dominante pot afecta furnizarea de talent antreprenorial într-o zonă. Organizarea socială a unor astfel de industrii pot să nu favorizeze dezvoltarea antreprenoriatului. De aceea, localitățile care au cea mai mare nevoie de dezvoltare duc lipsă în mod critic și cronic de agenții primari ai dezvoltării, adică antreprenorii.

Strangleman (2001) a identificat în rândul persoanelor tinere care locuiesc în comunitățile miniere cu o istorie îndelungată în minerit un anumit nivel de „socializare anticipată”. Socializarea anticipată este definită de Strangleman ca „o interconectare între sferele de muncă și cea din afara acesteia care condiționează așteptările în rândul comunității, și prin intermediul acestor legături locul de muncă devine cunoscut și înțeles”. Pentru tineri a munci în mină înseamnă a urma o tradiție existentă în familie de mai multe generații, deoarece bunicul, tatăl, frații etc. au muncit sau muncesc în mină. Ei se așteaptă să lucreze tot în mină, despre care cred că va fi întotdeauna acolo. Strangleman a identificat că tinerii din comunitățile analizate din Marea Britanie nu se străduiau să învețe prea bine pentru că știau încă de mici că urmează să lucreze în mină.

Eikeland (1992), analizând două comunități miniere din Norvegia, identifică aici un tip de recrutare cu caracteristici care ar putea fi caracterizate aproape „arhaice”. Fiii, calificați prin socializare informală în comunitățile miniere, își urmează părinții în meseria de miner. Acest pattern de recrutare subliniază un nivel scăzut de educare în rândul minerilor. După închiderea minei, aceste persoane vor întâmpina dificultăți în găsirea unui loc de muncă bine plătit, mai ales în contextul tendinței către o economie bazată pe tehnologie informațională. Dorința exprimată de a pleca din comunitate a fost mai puternică în rândul persoanelor tinere, având un nivel de educație formală ridicat; aceste persoane percep că au cele mai mari șanse să își găsească de muncă în alte părți.

Johnstone și Lionais (2004) arată că antreprenorii care doresc să înceapă afaceri în special în fostele comunități miniere izolate este foarte probabil să se confruntă cu o serie de obstacole, ca de exemplu: lipsa de capital, nivel scăzut de pregătire a forței de muncă, o lipsă de instituții financiare și de afaceri de sprijin, precum și o lipsă de „densitate instituțională” necesară unui proces de reddezvoltare economică. Autorii argumentează că reddezvoltarea economică în fostele comunități miniere este puțin probabil să apară prin mecanisme tradiționale conduse de industria privată; în cazul în care aceasta are loc, atunci reddezvoltarea este probabil să se întâmple prin mijloace mai puțin tradiționale.

Aceeași idee a dificultăților întâmpinate de comunităților miniere în reddezvoltarea lor datorită lipsei capitalului antreprenorial local o întâlnim și la alți autori.

Brit Dale (2002) în studiul său asupra patru comunități miniere din Norvegia a identificat că datorită atitudinii pasive a populației care aștepta ca statul să creeze locuri de muncă și care vedea în minerit singura activitate economică legitimă s-a creat în rândul locuitorilor, în special a populației mai în vârstă, o stare de resemnare. Populația tânără care căuta oportunități educaționale și de angajare, și care nu vedea niciun viitor acasă, a plecat din comunitate. Astfel, comunitățile au pierdut o forță de muncă tânără și bine pregătită care ar fi putut reprezenta un punct forte în procesul de restructurare și care ar fi putut dezvolta activități economice noi și mai diversificate, având în vedere că populația mai în vârstă avea atitudini negative puternice față de inițiativele economice private și antreprenoriat, iar populația tânără avea atitudini mai moderne. Taylor *et al.* *apud* Lockie *et al.* (2009) au identificat că pentru orașele mici din Noua Zeelandă creșterea și declinul economic era afectat nu doar de schimbarea norocului industriilor în sine, ci și de alți factori printre care menționează erodarea capitalului uman și social necesar pentru a promova flexibilitate și inițiative antreprenoriale.

e) Comunități epuizate

Johnstone și Lionais (2004) include fostele comunități miniere într-o categorie mai largă a „comunităților epuizate” („depleted communities”). Cei doi autori definesc comunitățile epuizate ca și comunități a căror economie este în declin și a căror resurse, dacă ținem seama de dorința de a obține profit, sunt epuizate (Johnstone și Lionais, 2004, p. 218). Autorii văd însă în aceste comunități epuizate mai mult decât niște simple locații cărora le lipsesc mecanismele de dezvoltare; ei văd în acestea zone față de care locuitorii se simt atașați. Locuitorii manifestă rezistență la tendința de plecare din comunitate, rezistență care este dată de atașamentul emoțional față de locul unde s-au născut, locuit și muncit până atunci, și de beneficiile sociale pe care locuitorii le simt ca făcând parte din rețeau de relații sociale din comunitate. Relațiile sociale din comunitate tind să se mențină puternice și active, prin oferirea de sprijin pentru a trece peste greutățile cauzate de restructurarea economică. „Comunitățile epuizate pot fi caracterizate ca zone care și-au pierdut mult din rațiunea lor economică ca spațiu, în timp ce au menținut atașamente puternice și relații sociale ale unui loc” (Johnstone și Lionais, 2004, p. 219). Evoluția economiei capitaliste lasă în urma ei pe întreg globul astfel de comunități epuizate; pe măsură ce unele comunități își epuizează resursele și însuși rațiunea pentru care au fost create, dispărând încet de pe harta economiei capitaliste, apar noi comunități unde resurse noi, ușor de exploatat și mai profitabile ocupă locul principal pentru o perioadă de timp limitată. Comunităților încadrate în categoria celor epuizate nu le

rămâne decât să găsească noi resurse pe care să își reclădească economia. În cele mai multe cazuri însă ele au un număr de antreprenori în scădere.

f) Comunități confruntate cu un proces de degradare emoțională

Wray și Stephenson (2012) au identificat în cadrul comunităților miniere dezindustrializate o dezintegrare a infrastructurii sociale în jurul căreia astfel de comunități se coalizează de obicei. În rândul unor astfel de comunități se manifestă un nivel ridicat al șomajului, care generează sărăcie și excluziune socială, o incidență crescută a unui comportament anti-social, ca de exemplu consum ridicat de alcool și de droguri, rezultate școlare slabe, și o motivare scăzută a elevilor. Se întâlnește un nivel scăzut de încredere în utilitatea proprie, dar și în capacitatea statului de a rezolva problemele comunității, precum și un sentiment de depresie întâlnit atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv. Locuitorii încep să emigreze din comunitate în căutarea de locuri de muncă ceea ce duce la decăderea infrastructurii și coeziunii sociale a comunității (Wray și Stephenson, 2012).

g) Schimbări pe piața forței de muncă

Un alt tip de vulnerabilitate care afectează comunitățile miniere este șomajul care crește în urma închiderii exploatării miniere. Șomajul din comunitățile miniere este unul structural și este rezultatul suprapunerii dificultăților economice regionale (în zonele miniere) peste efectele restructurărilor produse ca urmare a procesului de închidere a minelor. Pe termen lung se instalează un șomaj cronic, de durată, care este greu de combătut pentru că aceste comunități miniere sunt vulnerabile din mai multe perspective, așa cum s-a prezentat anterior. Totuși, acele comunități care reușesc pe termen lung să își revitalizeze economia locală ajung să se confrunte cu probleme legate de forța de muncă disponibilă.

Pe termen scurt un șomaj ridicat reprezintă o oportunitate pentru angajatori care pot găsi ușor potențiali angajați și care își pot permite să negocieze salariile în avantajul lor pentru că găsesc ușor persoane pe care să le angajeze. Angajații care sunt nemulțumiți de salarii sau de condițiile de muncă sunt concediați ușor pentru că există oricând persoane dornice să lucreze. Dar, pe măsură ce persoanele încep să migreze către alte zone în căutarea de locuri de muncă, situația începe să se schimbe foarte mult. Astfel, în contextul unei posibile revitalizări economice se ajunge la situația în care este greu să se găsească persoane calificate; se ajunge la o criză pe piața muncii (Studiul Metro Media Transilvania, 2008). Un studiu realizat de Metro Media Transilvania în anul 2008 în comunități miniere din România afectate de restructurarea acestui sector arată că s-a ajuns la situația în care nu numai că era greu să se găsească forță de muncă disponibilă, dar era foarte greu să

fi menținută. Cei nemulțumiți de salarii plecau ușor fiind atrași de salariile mari care se puteau câștiga în străinătate. În acest fel, s-a ajuns la situația că unele firme au fost închise sau și-au redus activitatea în lipsa forței de muncă. De asemenea, lipsa forței de muncă calificate a descurajat deschiderea de noi afaceri tocmai în zonele care aveau mai mare nevoie de o revitalizare și diversificare economică.

În viitor, șomajul ar putea afecta și comunitățile miniere unde exploatarea nu a fost închisă pentru că tendința pe plan mondial este ca locurile de muncă semi-calificate să fie tot mai puține decât erau în trecut și să devină tot mai dificil pentru localnici să ocupe cele mai multe poziții calificate. În plus, se pare că o strategie a corporațiilor bazată pe contracting out sau pe outsourcing combinată cu un transport mai bun și o forță de muncă mai scăzută înseamnă că chiar și mâncarea și alte bunuri ar putea să fie furnizatori de distribuitori din afara zonelor. Astfel, cererea pentru servicii adiționale din partea comunității va scădea, afectând comunitățile și mai mult, chiar dacă producția crește.

h) Apariția unui fenomen de „blocare” în rândul membrilor comunității și a instituțiilor responsabile de reddezvoltare

Analizând situația din zona Ruhr, Germania, Hospers (2004) a identificat trei tipuri de „blocaje” care au intervenit în procesul de reddezvoltare a zonei Ruhr: economic, instituțional și cognitiv. Conform autorului, „blocajele” se referă la faptul că regiunile devin blocate în traiectorii rigide. Monostructura zonei este o cauză a „blocării economice” care se manifestă prin paralizarea antreprenoriatului, inovației și flexibilității. Conform autorului, cele mai multe firme din zona Ruhr erau legate direct cu companiile puține care dominau economia regională, având o piață de desfacere sigură, ceea ce a redus nevoia de a căuta clienți în afara regiunii și de a inova în permanență. Această siguranță a dus la crearea unei „capcane a specializării rigide” și la o anumită „osificare” în zona Ruhr care a împiedicat firmele de la a reacționa rapid și eficient la criza de pe piața cărbunelui și oțelului (Hospers, 2004).

Situația de „blocare instituțională” apare atunci când interesul comun al instituțiilor implicate în procesul de reddezvoltare este conservarea structurii economice existente. În acest fel se creează o piedică schimbării instituționale și apariției unor inițiative de schimbare. Aceasta a fost o altă piedică în calea schimbării structurii economice în regiunea Ruhr.

Un al treilea tip de „blocaj” căruia trebuie să i se facă față este „blocajul cognitiv” care apare atunci când actorii locali au o părere supra-optimistă cu privire la potențialul regiunii. De exemplu, în regiunea Ruhr, ei nu au vrut să creadă că crizele erau de natură structurală, ci ei doreau să creadă că acestea erau mai degrabă de natură ciclică. Ei credeau că lumea din afară are o imagine uni-dimensională, negativă despre

zona Ruhr ca fiind o regiune neatractivă, poluată. Distanța cognitivă dintre identitatea regiunii și imaginea sa poate oferi o explicație în plus a motivului pentru care zona Ruhr a eșuat în a atrage investiții care ar fi putut contribui la red dezvoltarea sa.

Ceea ce face ca comunitățile miniere să fie mai vulnerabile decât alte comunități este o combinație de factori care de obicei se găsesc împreună și care trebuie adresați printr-o strategie globală. Astfel, cele mai multe dintre ele sunt dependente de exploatarea respectivă care este singura activitate economică care oferă majoritatea locurilor de muncă. În multe cazuri ele sunt comunități mici care se află în zone izolate, ceea ce face ca accesul la o piață cu locuri de muncă alternative să fie dificil de realizat datorită timpului mare necesar pentru navetă, iar mutarea într-o altă localitate să fie costisitoare și să solicite mai mult timp. Datorită faptului că în comunitățile miniere forța de muncă este adusă din alte zone ale țării, în astfel de localități coeziunea între membri nu este foarte puternică. Poate să lipsească și capitalul antreprenorial, în parte și datorită faptului că primii care pleacă din localitate sunt persoanele cu un nivel de educație ridicat, în mare parte tineri, adică cei care au potențialul de a deschide afaceri în zonă. O perioadă îndelungată de dependență de o activitate minieră poate încetini viteza de reacție a comunității de a se ajuta să treacă peste perioada de criză. De asemenea, s-ar putea să nu existe instituții la nivel local care să catalizeze acțiunea comunității, sau s-ar putea ca instituțiile administrației publice locale să nu știe cum să acționeze în asemenea situații. Aceste caracteristici fac ca celor mai multe comunități miniere să le fie foarte greu să își revină după închiderea minei. De aceea, orice strategie de red dezvoltare trebuie să se bazeze pe înțelegerea vulnerabilităților specifice fiecărei comunități, să încerce să le depășească bazându-se pe punctele tari ale zonei.

1.3. Forme pe care le îmbracă comunitățile miniere în funcție de structura acestora

Formele pe care le au comunitățile miniere sunt foarte diferite, variind de la o dimensiune mică, când practic nu este vorba de o comunitate în adevăratul sens al cuvântului, până la o comunitate care are funcții asemănătoare unei zone urbane. În continuare vor fi prezentate o serie de forme pe care acest tip de comunități le pot avea.

- a) În cele mai multe cazuri, o mină este însoțită de o comunitate minieră sau de un alt centru de locuințe și servicii care este asociat în mod funcțional cu mina. În acest caz, toți sau aproape toți angajații minei locuiesc în această comunitate care are multe caracteristici urbane și câteva legături funcționale cu zona înconjurătoare.

- b) Uneori o singură comunitate minieră deservește mai multe mine.
- c) Pe de altă parte, sunt mine fără nicio comunitate minieră. Minerii și alți angajați trăiesc în localitățile deja existente sau în zonele rurale înconjurătoare și fac naveta la mină, uneori de la distanțe considerabile. Chiar dacă în această situație nu a fost construită o comunitate minieră propriu-zisă, firma care administrează mina investește în construcția de locuințe și furnizarea de servicii în comunitățile de unde provin minerii. Aceasta este o situație întâlnită în cazul zonelor miniere din Finlanda (Johansson *et al.*, 1992).
- d) În Canada, pentru că cele mai multe mine au fost construite în pădure și sunt complet izolate, există o tendință de a opera o mină de tipul „fly-in/fly-out” (Johansson *et al.*, 1992), adică de aducere a personalului la mină și după programul de muncă ei sunt duși înapoi acasă, ceea ce a dus la limitarea cazurilor în care a fost necesară construirea unei noi comunități miniere. Astfel de comunități sunt accesibile numai prin aer sau apă, și ele funcționează pe baza unei rotații a personalului. Există puțini locuitori permanenți care trăiesc pe lângă aceste mine, și de aceea ele nu sunt comunități adevărate. Multe comunități miniere au un serviciu aerian regulat, care funcționează după un orar fix, și care ajută la menținerea legăturii cu alte zone și pentru prevenirea izolării. Îmbunătățirile aduse stilului de viață din zonele foarte izolate, ca de exemplu televiziunea prin cablu și comunicarea prin satelit, au ajutat locuitorii comunităților miniere izolate din Canada să se simtă în legătură cu restul țării, și să reducă dezavantajele legate de localizarea izolată și foarte îndepărtată de alte așezări umane, mărimea de dimensiuni mici a comunității, iernile lungi și puținele atracții existente în zonă (Keyes, 1992, pp. 30–31).

Dincolo de diferitele aranjamente folosite pentru a găzdui persoanele care lucrează la exploatarea minieră, comunitățile miniere mai sunt caracterizate de distanța până la o piață cu locuri de muncă alternative și de gradul de dependență de minerit. Grupul Nordic pentru Analiza Dezvoltării Regionale (Nordic Group for Regional Development Analysis *apud* Johansson, 1992) a folosit trei criterii pentru a descrie comunitățile miniere din țările nordice (Norvegia, Suedia, Finlanda) și pentru a analiza viabilitatea acestora, și anume, mărimea comunității, gradul de diversificare a pieței forței de muncă, și gradul lor de izolare. Pe baza mărimii comunităților miniere (măsurată în numărul de persoane care locuiesc în acestea) autorii au creat trei grupe: 1) comunități miniere mari având între 16.000 și 32.000 de locuitori; 2) comunități miniere de dimensiuni mijlocii având între 1.000 și 8.500 de locuitori (în țările analizate nu erau comunități în intervalul 8.500 și 16.000 locuitori), și 3) comunități de dimensiuni mici având între 200 și 900 de locuitori. În funcție de gradul de izolare sau de integrare a comunităților miniere față de o piață alternativă

de muncă, acestea au fost clasificate în două categorii: a) comunități miniere integrate, adică cele care se află la mai puțin de 25 de kilometri de o piață de muncă alternativă, și b) comunități miniere izolate, adică cele aflate la o distanță mai mare de 30 de kilometri de o piață de muncă alternativă (Johansson *et al.*, 1992, p. 59). În funcție de gradul de dependență de minerit, și anume gradul în care mineritul este ocupația dominantă în rândul locurilor de muncă din comunitate, autorii au considerat că acolo unde fiecare al zecelea locuitor din comunitate este angajat într-o mină, comunitatea este considerată ca fiind dependentă de minerit (Johansson *et al.*, 1992, p. 59). Analizând comunitățile miniere din Norvegia, Suedia și Finlanda în funcție de aceste criterii, autorii au observat că există o legătură clară între mărirea comunității miniere și diversificarea pieței muncii. Marea majoritate a comunităților miniere existente în 1988 puteau fi caracterizate ca fiind de dimensiuni mici și mijlocii, izolate geografic și având o economie dominată de minerit. Din 41 de comunități analizate, 35 puteau fi considerate ca fiind dominate de minerit, iar autorii au constatat că închiderea mineritului a afectat în special aceste comunități. Doar 6 comunități din 41 analizate aveau o economie diversificată, și ele au fost cel mai puțin afectate de restructurarea mineritului. 27 de comunități din 41 au fost considerate izolate, iar distanța până la cea mai apropiată piață a muncii depășea 100 km în cazul a 7 comunități. Autorii au subliniat faptul că este important să fie înțelese caracteristicile comunităților miniere pentru a putea anticipa impactul politicilor de restructurare a sectorului și mai ales să se înțeleagă că cele mai afectate vor fi comunitățile izolate și cele dominate de minerit.

Maude și Hugo (1992) au ajuns la aceeași concluzie analizând comunitățile miniere din Australia. În cadrul analizei lor, autorii au grupat aceste comunități în funcție de compoziția economiei locale și au creat 9 grupe: 1) comunitățile cele mai dependente de minerit, 2) comunități foarte dependente de minerit, 3) comunități dependente de minerit și agricultură, 4) comunități agricole cu o componentă minieră importantă, 5) centre de servicii cu o componentă minieră importantă, 6) centre manufacturiere și de servicii cu o componentă minieră importantă, 7) centre manufacturiere cu ceva activitate minieră, 8) comunități agricole și de servicii cu ceva activitate minieră, și 9) centre de servicii cu o componentă minieră redusă. Apoi, autorii au analizat gradul de vulnerabilitate a localităților din fiecare grupă. Comunitățile din primele patru grupe, cele care sunt dependente de minerit, s-a constatat că sunt cele mai vulnerabile și dacă nu reușesc să își diversifice economia și structura forței de muncă vor avea de suferit pe termen lung și vor fi afectate de orice schimbare din sectorul minier. Este interesantă concluzia autorilor după ce au analizat localitățile incluse în grupa 1. Ei au afirmat că chiar dacă acestea sunt cele mai vulnerabile, costurile sociale ale acestei vulnerabilități ar putea fi mai mici decât în

cazul altor grupe. În cazul în care mina devine neproductivă, aceste localități ar trebui închise și populația mutată în alte regiuni, reducând astfel consecințele sociale pe termen lung. Pe de altă parte, persoanele care au ales să meargă să lucreze în astfel de comunități au cunoscut durata limitată de viață a comunității. În plus, s-a constatat că locuitorii tind să fie mai tineri și le este mai ușor să găsească locuri de muncă în alte zone. Localitățile din grupa 4, adică comunități agricole cu o componentă minieră importantă, chiar dacă par a fi mai protejate împotriva impactului închiderii minei pentru că sunt localizate în zone agricole, în fapt localizarea lor poate fi în zone mai retrase unde activitățile miniere sunt mai puțin dezvoltate. În astfel de localități atașamentul față de localitate s-a dovedit a fi mai mare, iar persoanele sunt mai în vârstă, ceea ce face ca populația să fie mai puțin receptivă la orice strategie pe termen lung de refacere a zonei. În ceea ce privește localitățile din grupul 5 (centre de servicii cu o componentă minieră importantă), autorii au constatat că sunt suficient de diversificate pentru a fi capabile să supraviețuiască. Dar și în rândul comunităților incluse în această grupă potențialul de reziliență variază în fața închiderii minei sau reducerii activității. Localitățile din grupele 6, 7, 8 și 9 sunt mai puțin afectate de scăderea numărului de locuri de muncă în minerit, chiar dacă ar putea apărea unele probleme. Autorii acestui studiu pe comunitățile miniere din Australia arată că comunitățile cu economii mai diversificate sunt în mai mare măsură să absoarbă pierderile de locuri de muncă, iar consecințele sociale negative sunt mai puțin simțite de membrii comunității.

1.4. Comunitățile dependente de resurse

Literatura de specialitate din domeniul sociologiei rurale abordează o temă relevantă pentru tema acestei lucrări, și anume problematica comunităților dependente de resurse. Resursele de care poate depinde o comunitate pot fi variate, de la minereuri (sub toate formele sub care pot să se găsească minereurile), pescuit sau exploatarea resurselor oferite de pădure. Machlis *et al.* (*apud* Stedman, Parkins și Beckley, 2004) arată că factorul comun tuturor dependențelor de resurse este localizarea, și anume faptul că resursa naturală se găsește doar într-un singur loc, iar exploatarea ei depinde de locul respectiv, ceea ce imprimă un grad scăzut de mobilitate a activităților economice de exploatare a acestora. Problema dependenței de resursele naturale este și mai gravă în cazul în care resursele naturale nu sunt regenerabile, precum mineralele sau combustibilul. În cazul pescuitului și pădurii, într-o anumită măsură, resursele se regenerează la anumite intervale de timp, dar asta numai în cazul unei exploatare sustenabile a resurselor. În cazul exploatării pădurii, anumite produse care sunt obținute din pădure (ca de exemplu fructele de pădure, ciupercile, anumite plante medicinale)

se regenerează mai repede decât atunci când se exploatează copacii când intervalul de regenerare este mai mare. Din această perspectivă această resursă poate fi privită ca fiind limitată într-un interval de timp.

Mai trebuie precizat faptul că în cazul resurselor care nu sunt regenerabile, chiar dacă rezervele din resursa respectivă sunt bogate, exploatarea se face doar până la un nivel până la care exploatarea este profitabilă din punct de vedere financiar. De aceea, într-o zonă pot rămâne resurse naturale importante care nu sunt exploatare pentru că nu sunt profitabile. O situație similară poate să intervină în cazul în care apare o zonă nouă de unde o resursă naturală similară poate fi exploatată la un cost mai mic ceea ce poate duce la închiderea unei exploatare mai vechi unde pot rămâne în continuare rezerve bogate.

Cercetările realizate pe comunitățile dependente de resurse indică un grad mai ridicat de sărăcie în special în cazul acelor comunități care depind de resurse într-un procent foarte mare. În cazul acestor comunități problema devine acută în special după închiderea sau restrângerea activității de exploatare a resursei. Există numeroase studii realizate care documentează această problemă a sărăciei. Autorii care au cercetat această temă au fost interesați să afle și care sunt cauzele care duc la agravarea nivelului de sărăcie.

Într-un studiu comparat realizat pe o comunitate dependentă de resurse din Wisconsin, SUA și pe o altă comunitate din Hokkaido, Japonia, Fisher (2001) a constatat că distanța față de o zonă metropolitană are o legătură pozitivă puternică cu sărăcia în cazul ambelor localități. Cu cât distanța este mai mare față de zona metropolitană, cu atât gradul de sărăcie este mai ridicat. Mărimea populației arată o corelație semnificativă inversă cu sărăcia în Wisconsin, SUA, dar nu este asociată semnificativ cu sărăcia în Hokkaido, Japonia. O altă variabilă care arată o asociere puternică cu sărăcia în ambele țări este procentul de teren din comunitate acoperit cu pădure. Astfel, cu cât suprafața comunității este mai mult acoperită cu pădure, cu atât crește gradul de sărăcie. Fischer (2001) consideră că o explicație plauzibilă ar fi că zonele rurale care au convertit o proporție mai mare din terenurile lor pentru agricultură tind să fie mai prospere decât zonele care conțin încă procente mari de teren împădurit. O altă explicație oferită de autoare ar fi că zonele împădurite oferă „resurse de subzistență” care ajută la susținerea unor cămine marginale.

Autoarea afirmă că pe baza cercetării realizate nu poate concluziona cu certitudine că extragerea resurselor va duce la sărăcie sau va duce la prosperitate economică. Fisher (2001) recomandă să se ia în considerare pentru explicarea gradului de sărăcie a zonelor dependente de resurse și caracteristicile fizice ale zonei. Rezultatele indică că relația dintre extragere și sărăcie este particulară pentru o anumită locație.

Peluso *et al.*, *apud* Stedman, Parkin și Beckley (2004) arată că condițiile specifice în care dependența de resurse este mai probabil să fie asociată cu sărăcia sunt:

1. Când un singur sector este dominat de o singură companie de dimensiuni mari, mai ales dacă este implicată în extragerea de materie primă mai degrabă decât în procesarea secundară.
2. Când resursa este de calitate scăzută sau se diminuează prin supra-exploatare (exploatarea/extragerea poate fi întreruptă chiar și atunci când există resurse abundente, dacă prețul scade sub un nivel la care extragerea nu mai este fezabilă din punct de vedere economic).
3. În cazul unui proprietar de teren care este absent.
4. Când există o preponderență de muncitori slab calificați.

Investiția scăzută în dezvoltarea aptitudinilor forței de muncă caracterizează adesea zonele rurale dependente de resurse, ceea ce duce la agravarea problemelor legate de sărăcie deoarece populația activă are o capacitate scăzută de găsimă a unui alt loc de muncă sau să înceapă o afacere proprie (Stedman, Parkins și Beckley, 2004).

Lewis (2004) aseamănă ciclul de viață a comunităților dependente de resurse cu un „roller coaster” în care se dau aceste comunități. Practic existența acestor comunități depinde de fluctuațiile prețului resurselor.

Pentru demararea unui proces de redezvoltare a fostelor comunități miniere trebuie înțelese în primul rând care sunt principalele problemele cu care se confruntă aceste comunități. Pentru că fiecare comunitate are propriile caracteristici (în termeni de capital social, istorie, așezare geografică, diversitate economică etc.) nu toate comunitățile se vor confrunta cu problemele care au fost prezentate anterior. Unele comunități găsesc resurse suficiente pentru a continua să existe după închiderea minei, altele dispar complet sau mor treptat; totul depinde de experiența fiecărei comunități în parte. De asemenea, este nevoie să se înțeleagă modul în care comunitățile sunt afectate de schimbările activității miniere.

CAPITOLUL II.

Reziliența unei comunități

Un concept important pentru analizarea traiectoriei parcurse de fostele comunități miniere este cel de reziliență socială (termenul echivalent în literatura din limba engleză este cel de „resilience” și în limba franceză de „résilience”). Reziliența socială se referă la procesul prin care o persoană sau un grup social devine capabil să trăiască într-un mediu social nou, ajustându-și comportamentul după cerințele mediului.

Termenul de reziliență este folosit în mai multe științe și are înțelesuri specifice fiecărui domeniu. De exemplu, în fizică termenul este folosit pentru a face referire la abilitatea unui material de a rezista la șocuri și de a se întoarce la starea inițială. În psihologie se referă la fenomenul psihologic de a accepta o traumă pentru a evita o depresie. În economie se referă la abilitatea de a reveni la un curs ascendent după un șoc. În geografie, termenul este folosit pentru analizarea modului în care o comunitate reacționează în urma producerii unui dezastru natural sau în fața schimbărilor de climat (Filimon *et al.*, 2012). De asemenea, termenul de reziliență socială este folosit la mai multe niveluri de analiză: 1) individ; 2) familie; 3) clan sau trib; 4) localitate sau cartier; 5) comunitate; 6) asociații sociale, precum cluburi sau congregații; 7) organizație (birocrație sau firmă din sectorul privat); 8) sisteme (sisteme de mediu, sisteme economice) (Buckle, 2006, p. 93).

În cadrul acestei lucrări, mă voi referi la termenul de reziliență a unei comunități. Leykin *et al.* (2013) definesc conceptul de reziliență a unei comunități ca și abilitatea acesteia de a face față unei crize sau întreruperi în modul ei de funcționare. Adger (2000) se referă la abilitatea unei comunități de a face față șocurilor externe suportate de infrastructura socială. Varghese *et al.* (2006) definesc reziliența unei comunități ca și abilitatea acesteia de a menține, reînnoi sau reorganiza funcțiile unui sistem social; este o măsură a robusteții unei comunități într-un sistem aflat în schimbare și este demonstrată prin eforturile de a menține comportamentul, regulile și normele care promovează beneficiile sociale pentru comunitate ca întreg.

Marshall *et al.* (2007) argumentează că reziliența socio-ecologică se bazează pe trei caracteristici ale unui sistem: (1) cantitatea de perturbare pe care o poate absorbi sistemul fără a-și pierde structura și funcția, (2) gradul în care sistemul este capabil să se auto-organizeze, și (3) gradul în care sistemul poate construi și dezvolta capacitatea de învățare și adaptare.

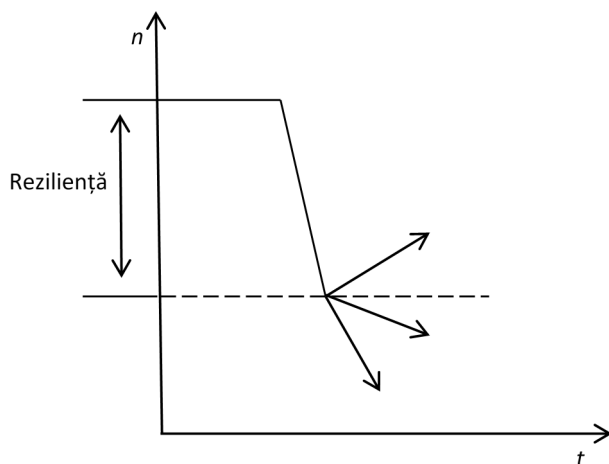
Ganor *apud* Norris *et al.* (2008) definește reziliența comunității ca abilitatea indivizilor și comunităților de a face față unei situații de stres continuu și pe termen lung; abilitatea de a găsi o putere interioară și resurse pentru a face față eficient; măsura de adaptare și flexibilitate. Coles *apud* Norris *et al.* (2008) se referă la capacitățile, aptitudinile și cunoștințele unei comunități care îi permit să participe pe deplin în recuperarea de după producerea unui dezastru. Norris *et al.* (2008) definesc reziliența unei comunități ca folosirea unei rețele de capacități adaptative (adică a unor resurse cu atribute dinamice) pentru adaptare în urma unei perturbări sau adversități. Conform acestor autori, reziliența unei comunități se manifestă prin starea de bine a populației definită prin niveluri ridicate și non-disparate a sănătății mintale și comportamentale, a modului de funcționare și a calității vieții.

Conform Leykin *et al.* (2013), reziliența unei comunități nu se bazează doar pe adaptarea elementelor fizice, ci și pe a celor percepute de către membrii comunității. Elementele fizice includ: infrastructura, resursele economice, disponibilitatea și accesul la servicii. Alte elemente sunt asociate cu percepția indivizilor cu privire la comunitatea în care locuiesc, ca de exemplu încrederea socială, leadership-ul și experiența anterioară a membrilor comunității în timpul producerii crizei. Conform acestor autori, elementele care sunt puternic asociate cu abilitatea comunității de a depăși situațiile de criză sunt: capitalul social, coeziunea socială, eficacitatea colectivă, suportul social, sentimentul de încredere și atașamentul față de loc. Elementele fizice și percepute ale unei comunități sunt interconectate și alcătuiesc împreună structura și identitatea unică a comunității.

2.1. Înțelesurile pe care le poartă termenul de reziliență a unei comunități

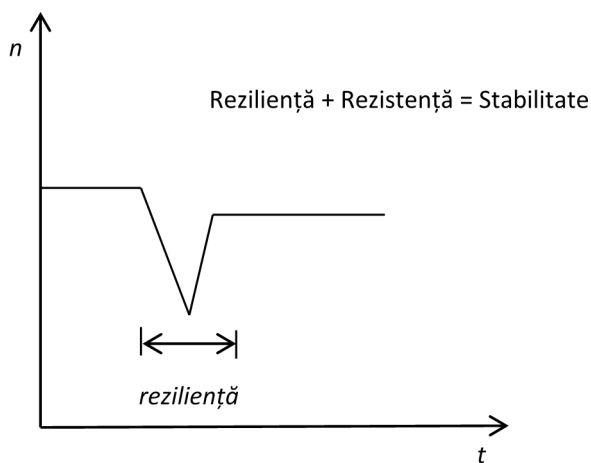
Atunci când este folosit pentru a descrie modul în care o comunitate trece peste o perioadă de criză, termenul de reziliență include mai multe înțelesuri pe care am considerat că este util să le prezint pentru o înțelegere mai clară a acestui termen. Astfel, termenul de reziliență include înțelesurile de: (a) stabilitate, (b) recuperare, și (c) transformare (Maguire și Cartwright, 2008; Adger, 2000; Norris *et al.*, 2008).

(a) Reziliența ca stabilitate privește reziliența ca abilitatea de a reveni la o stare inițială. Conform Maguire și Cartwright (2008), această perspectivă este măsurată ca și cantitatea de disturbare pe care un sistem o poate „absorbi” înainte de a se schimba într-o nouă stare. Unii cercetători argumentează că există o linie dincolo de care o comunitate nu mai este capabilă să se întoarcă la starea ei funcțională. O comunitate rezilientă are o capacitate ridicată de a absorbi un nivel ridicat de stres înainte de a atinge limita dincolo de care nu mai poate reveni la starea ei funcțională.

Figura 1: Disturbarea care poate fi absorbită înainte ca starea comunității să se schimbe

Sursa: Adger, 2000, p. 350

Figura 2: Rata de recuperare a comunității în urma producerii unei disturbări

Sursa: Adger, 2000, p. 350

(b) Reziliența ca recuperare se referă la perioada de timp în care comunitatea își revine la o stare inițială în urma unei schimbări sau a unui stres. O comunitate rezilientă este capabilă să se întoarcă la starea inițială relativ repede, în timp ce o comunitate mai puțin rezilientă are nevoie de mai mult timp să își revină sau s-ar

putea să nu își revină deloc (Maguire și Cartwright, 2008). În mod similar, Adger (2000) folosește termenul de viteză de recuperare a unui ecosistem în urma producerii unei disturbări, și subliniază diferența între reziliență și rezistență. Bonanno *apud* Norris *et al.* (2008) arată că termenul de recuperare implică o perioadă de disfuncționalitate urmată de o întoarcere la starea de funcționare dinainte de producerea disturbării.

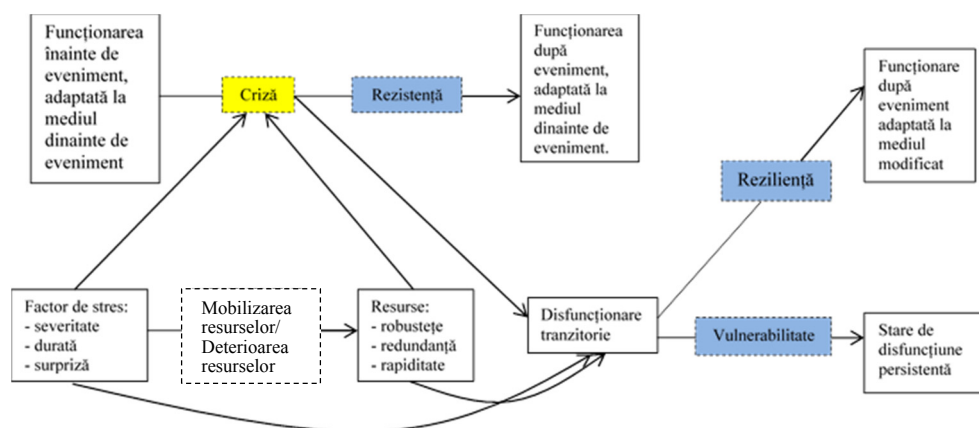
(c) **Reziliența ca transformare** este o perspectivă mai recentă asupra acestui concept și consideră reziliența socială ca fiind capacitatea comunității de a răspunde la schimbare în mod adaptativ. Comunitatea nu se întoarce la o stare pre-schimbare, ci trece la o nouă stare care este mai potrivită pentru noul mediu. Din această perspectivă, reziliența unei comunități încorporează sensurile de schimbare, regenerare, re-organizare, iar o comunitate rezilientă este considerată cea care este capabilă să folosească experiența de schimbare pentru a se dezvolta și pentru a atinge o stare mai avansată de funcționare (Maguire și Cartwright, 2008). Conform Maguire și Cartwright (2008), mai degrabă decât să „supraviețuiască” stresului sau schimbării, o comunitate rezilientă poate răspunde în moduri creative ca să transforme fundamental baza comunității. Această perspectivă recunoaște că, având în vedere caracterul dinamic al comunităților, este puțin probabil ca ele să se întoarcă la starea inițială, dar că se vor transforma într-o modalitate rezilientă la schimbarea externă. Aceste comunități acceptă schimbarea ca fiind inevitabilă mai degrabă decât văzând schimbarea ca un „factor de stres” față de care o comunitate are nevoie să își revină la o stare inițială. Este o perspectivă care îmbrățișează caracterul dinamic al comunităților. În cazul fostelor comunități miniere întoarcerea la starea inițială nu mai este posibilă pentru că închiderea mineritului a dus la distrugerea legăturilor cu trecutul, cu o ocupație care conferea identitate comunității și locuitorilor acesteia, un anumit stil de viață. Redeschiderea mineritului nu se întrevide a fi posibilă într-un viitor apropiat, iar majoritatea minerilor fie au plecat din comunitate, fie nu mai sunt capabili de a munci, fiind pensionari.

2.2. Perspective cu privire la stările prin care trece o comunitate în urma producerii unei disturbări

2.2.1. Modelul rezistenței la stres și rezilienței de-a lungul timpului

Conform lui Norris *at al.* (2008), prin acest model se afirmă că rezistența apare atunci când resursele sunt suficient de robuste, redundante sau de rapide pentru a amortiza sau contracara efectele imediate ale factorului de stres astfel încât să nu apară nicio disfuncțiune. Rezistența totală se consideră a fi rară în cazul evenimentelor

severe, de durată sau complet neașteptate, ceea ce face ca starea de disfuncțiune tranzitorie să fie mai probabilă. Reziliența apare când resursele sunt suficient de robuste, redundante sau de rapide pentru a proteja sau contracara efectele factorului de stres astfel încât apare o întoarcere la starea de funcționare adaptată la mediul modificat. Vulnerabilitatea apare atunci când resursele nu sunt suficient de robuste, redundante sau rapide pentru a crea rezistență sau adaptare, ceea ce duce la o stare de disfuncționalitate permanentă. Cu cât factorul de stres este mai sever, durează de mai mult timp și apare mai surprinzător, cu atât trebuie să fie mai puternice resursele pentru a crea rezistență sau reziliență.

Figura 3: Modelul rezistenței la stres și rezilienței de-a lungul timpului

Sursa: Norris *et al.*, 2008, p. 130

După apariția factorului de stres starea de rezistență este un curs de acțiune puțin probabil în cazul indivizilor și comunităților. Cel mai probabil este să intervină starea de disfuncționalitate tranzitorie. Pe baza unor studii longitudinale s-a observat că dacă factorul de stres scade în severitate și dacă resursele sunt înlocuite, starea de disfuncționalitate tranzitorie este urmată de întoarcerea la niveluri de funcționare dinainte de apariția factorului de stres.

Dar, în multe cazuri, funcționarea după producerea evenimentului s-ar putea să nu fie echivalentul calitativ al funcționării de dinainte de producere a evenimentului când apare nevoia de adaptare la un mediu modificat. De asemenea, nu ar trebui să caracterizăm această traiectorie de reziliență ca o „creștere”, sens care este subînțeles în termenii de dezvoltare sau regenerare. Funcționarea rezilientă nu este în mod necesar superioară ca nivel, caracter sau eficiență stării de funcționare de dinaintea producerii evenimentului; este pur și simplu diferită. Putem caracteriza această

stare ca și o stare de funcționare sănătoasă. Norris *et al.* (2008) denumesc noua stare ca „noul normal”.

Rezultatul alternativ la starea de funcționare adaptată și reînnoită este o stare de disfuncționalitate persistentă. Ea rezultă din vulnerabilitate definită ca antonimul rezistenței și elasticității la stres.

2.3. Factorii care produc starea de disturbare în funcționarea unei comunități

Analiza rezilienței unei comunități pornește de prezumția producerii unei disturbări în funcționarea unei comunități, care este cauzată de factori de stres. Factorii de stres sunt circumstanțe nedorite care amenință starea de bine sau funcționarea indivizilor, organizațiilor, comunităților sau societății (Norris *et al.*, 2008).

Factorii de stres variază în funcție de anumite caracteristici, și anume: severitate, durată și gradul de surpriză.

- a) **Severitatea stresului** este un factor de risc pentru consecințele psiho-sociale adverse care apar după producerea dezastrelor. Factorii de stres afectează indivizii din comunitate, dar și comunitatea în ansamblu. Comunitățile împărtășesc distrugerii ale diferitelor medii din care ele sunt alcătuite. Distrugerea unei zone importante a orașului poate reprezenta o provocare pentru întregul oraș sau regiune. De exemplu, restructurarea sectorului minier din România a fost o decizie foarte importantă, considerată de cei care au luat-o ca fiind justificată prin prisma pierderilor pe care acest sector le înregistra la momentul respectiv. Dar, a fost o decizie care a avut consecințe foarte grave pentru comunități și zone extinse din țară pentru că într-un interval relativ scurt de timp practic a fost oprit aproape tot mineritul în întreaga țară, iar comunitățile și zonele mai extinse care depindeau de locurile de muncă din minerit au fost sever afectate de desființarea bruscă a locurilor de muncă și dispariția surselor de venit pentru o parte importantă din populație. În plus, acesta nu a fost singurul factor de stres pentru aceste zone pentru că în apropierea zonelor de extragere a resurselor miniere au fost localizate activități de prelucrare a materiei prime, care și acestea au fost închise aproximativ în aceeași perioadă. De aceea, județele din România care erau axate pe minerit și erau puternic industrializate au fost cel mai sever afectate, ca de exemplu județele Hunedoara, Caraș-Severin, Alba și Maramureș, iar unele dintre acestea nu au mai reușit să își revină din punct de vedere economic, iar în lipsa locurilor de muncă multe familii au decis să migreze în alte regiuni ale țării sau în străinătate.

- b) **Durata.** Dacă factorul de stres este un dezastru natural, acesta nu poate fi anticipat decât cu câteva zile înainte sau în unele situații nu poate fi anticipat deloc, iar perioada de timp cât comunitatea este afectată de factorul disturbator poate varia foarte mult (unele comunități s-ar putea să nu își mai revină niciodată). Dar starea de disturbare poate fi provocată și de adoptarea de către instituțiile publice a unor decizii care să cauzeze disturbarea modului de funcționare a multor comunități. De exemplu, în România, chiar dacă decizia de închidere a exploatărilor miniere considerate a fi nerentabile a fost luată cu suficient de mult timp înainte de a fi efectiv pusă în aplicare, și chiar dacă au fost create programe pentru reconversia profesională a persoanelor disponibilizate și pentru stimularea creării de locuri de muncă alternative nu au fost obținute rezultatele așteptate, și de aceea efectele negative ale închiderii sectorului minier continuă să persiste până în prezent.
- c) **Gradul de surpriză.** Pericolele care afectează comunitățile pot fi imprevizibile sau previzibile. Dezastrele naturale chiar dacă tind să fie mai degrabă imprevizibile, în unele cazuri sunt cauzate de nepăsarea autorităților publice care ar putea, atunci când se poate, să le anticipeze apariția, să atenueze severitatea consecințelor negative sau să organizeze un plan eficient de intervenție în caz de producere a dezastrelor. Dar pericolele care pândesc comunitățile pot fi imprevizibile și datorită gradului ridicat de complexitate și interconexiune cu alte sisteme, ceea ce face ca gradul de surpriză să fie mai degrabă comun. Unele pericole sunt familiare, dar imprevizibile din punct de vedere a unde și când vor avea loc.

Dezastrul este un eveniment potențial traumatic care este experimentat și resimțit colectiv, are un debut acut și este delimitat în timp (Norris *et al.*, 2008). Dezastrele pot fi atribuite unor cauze naturale, tehnologice sau umane. Această definiție include (Norris *et al.*, 2008): acțiuni ale naturii (uragane, inundații sau cutremure), accidente industriale, nucleare, ale unor mijloace de transport (tren, avion, autocar), episoade de violență în masă (precum atacuri teroriste și atacuri armate), epidemii, și violență politică și la nivelul comunității.

2.4. Relația dintre vulnerabilitate, capacitate adaptativă și reziliența socială

Maguire și Cartwright (2008) argumentează că pentru a înțelege modul în care conceptul de reziliență poate fi folosit pentru evaluarea schimbărilor sociale trebuie înțeleasă relația cu conceptele de vulnerabilitate și capacitate adaptativă.

Conceptul de vulnerabilitate îmbracă două forme, în funcție de cui îi sunt atribuite cauzele hazardului: vulnerabilitatea față de un hazard și vulnerabilitatea ca o stare.

a) *Vulnerabilitatea ca un hazard.* Din această perspectivă vulnerabilitatea este rezultatul unui hazard, și nu se referă la caracteristicile comunității care traversează situația de hazard. Starea de vulnerabilitate a comunității este dată de caracteristicile amenințării, și anume frecvența, magnitudinea, timpul și intensitatea hazardului.

b) *Vulnerabilitatea ca o stare.* Această perspectivă ia în considerare caracteristicile comunității care o fac să fie vulnerabilă: factori socio-economici precum sărăcia, inegalitatea, calitatea locuințelor, accesul la servicii. Nu sunt luate în considerare caracteristicile hazardului.

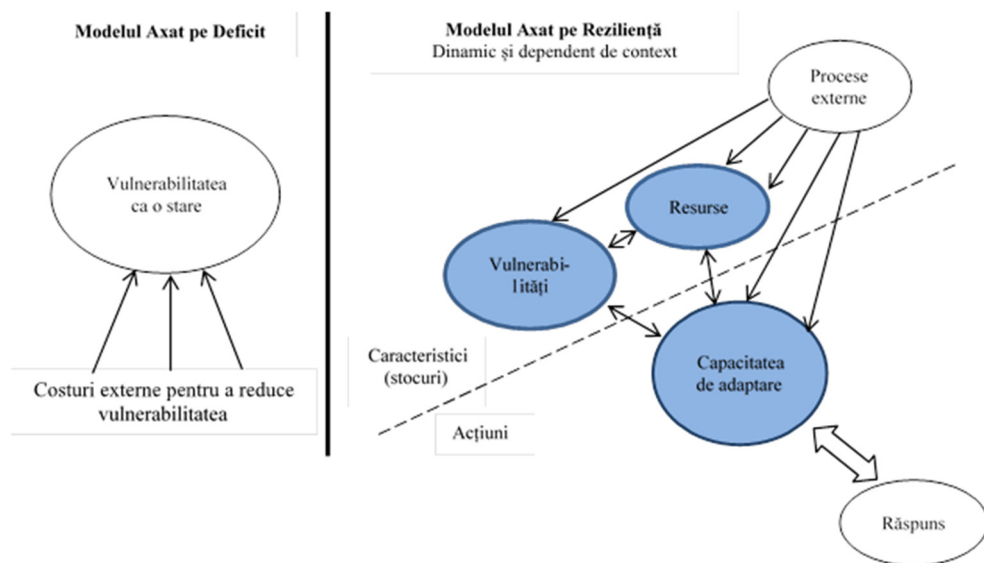
Capacitatea de adaptare se referă la ajustările în comportamentul unui sistem și la caracteristicile care duc la creșterea abilității sale de a face față factorilor de stres externi. O întrebare foarte importantă este care sunt resursele sau capacitățile unei comunități care o ajută să treacă peste vulnerabilități și să se adapteze la schimbare? Au fost identificați mai mulți factori care sunt considerați a fi importanți pentru adaptarea unei comunități la o schimbare, ca de exemplu: structura internă a comunității (valorile, atitudinile și credințele deținute de diferite grupuri din comunitate), prezența leadership-ului local, existența unui capital social puternic, apropierea de alte piețe de locuri de muncă, acces bun la servicii de consiliere, financiare, un nivel ridicat de educare a oamenilor din comunitate, un grad ridicat de diversitate economică etc. Din această perspectivă, reziliența se referă la capacitatea unei comunități de a folosi resursele pe care le deține pentru a se transforma și răspunde la schimbări într-o măsură adaptativă. De asemenea, conceptul de capacitate de adaptare se referă și la reorganizarea instituțională pentru a se adapta la schimbare.

2.4.1. Cadrul conceptual al rezilienței, vulnerabilității și capacității adaptative

Maguire și Cartwright (2008) oferă o conceptualizare a relației dintre vulnerabilitate, capacitate adaptativă și rezistență, în funcție de cele două tipuri de cauze cărora le este atribuită vulnerabilitatea unei comunități: caracteristicilor hazardului sau caracteristicilor comunității.

a) *Modelul axat pe deficit*

Acest model se concentrează pe întrebări de cercetare ca de exemplu: Cine și ce este vulnerabil în cadrul comunității? și La ce sunt ei vulnerabili? Această abordare evaluează gradul de vulnerabilitate a comunității pentru a identifica acele intervenții externe necesare pentru a reduce gradul acesteia de vulnerabilitate.

Figura 4: Cadrul conceptual al rezilienței, vulnerabilității și capacității adaptative

Sursa: Maguire și Cartwright, 2008, p. 10

b) Modelul axat pe reziliență

Termenii cheie din Figura 4 sunt definiți în felul următor de către autori. Reziliența este abilitatea unei comunități de a răspunde la schimbare în mod adaptativ. Reziliența unei comunități este influențată de vulnerabilitate, resurse și capacități adaptative. Vulnerabilitățile sunt componente ale unei comunități care ar putea slăbi capacitatea sa de a răspunde adaptativ la schimbare. Resursele sunt puncte tari și abilități ale unei comunități care contribuie ca aceasta să depășească dificultățile sale și să răspundă în mod adaptativ la schimbare. Capacitatea de adaptare este abilitatea sau capacitatea unui sistem de a-și modifica sau schimba caracteristicile sau comportamentul pentru a face față mai bine factorilor de stres actuali sau anticipați. Răspunsul pe care o comunitate îl demonstrează la schimbare are un anumit grad de adaptabilitate și este condus de abilitatea sa de a construi pe baza resurselor sale și a capacității de adaptare, și să le transpună pe acestea în adaptare. Procesele externe, precum mediul politic, economic și fizic influențează răspunsul unei comunități la schimbare, precum vulnerabilitățile și resursele sale externe, și modul în care acestea sunt transpuse în activități de adaptare.

2.5. Reziliența la nivelul membrilor comunității

În comunitățile dependente de o resursă naturală este important să fie înțeles și luat în considerare conceptul de reziliență a indivizilor care depind de exploatarea resursei respective atunci când se iau decizii cu privire la modul de exploatare a resursei naturale. De cele mai multe ori deciziile sunt elaborate și aplicare fără o bună înțelegere a consecințelor probabile pe care aceste decizii le vor avea asupra membrilor comunității. Înțelegerea gradului de reziliență a indivizilor și a comunității ajută decidenții să întrevadă consecințele deciziilor lor și să aleagă acele decizii care vor afecta cel mai puțin reziliența unui comunități și astfel să nu compromită abilitatea acesteia de a face față schimbărilor viitoare.

Pe baza unui studiu al unei comunități de pescari comerciali din North Queensland, Australia, Marshall și Marshall (2007) argumentează că reziliența socială a unui individ este dată de patru caracteristici cheie: (a) percepția riscului asociată cu schimbarea, (b) percepția abilității de a planifica, învăța și reorganiza, (c) percepția proximității de pragul de a face față, și (d) nivelul de interes în schimbare.

a) Percepția cu privire la risc în abordarea schimbării

Autorii au constatat că pescarii și-au evaluat vulnerabilitatea la schimbare pe baza situației lor financiare, capacității lor de a-și asigura un loc de muncă în altă parte și a abilității lor de a rămâne competitivi în cadrul industriei. Pescarii care au avut o siguranță financiară mai mare s-au simțit mai puțin vulnerabili la schimbare deoarece ei au considerat că pot absorbi mai ușor costurile schimbării și pot rămâne viabili în cadrul industriei. Pescarii care au dezvoltat abilități transferabile care puteau fi folosite într-un alt comerț au perceput că ei pot face față dacă condițiile deveneau nesigure în cadrul industriei prin asigurarea unui loc de muncă în altă parte. Cu toate acestea, cei mai mulți pescari au perceput (la momentul realizării cercetării) că nu aveau rezerva financiară sau aptitudinile necesare pentru a se vedea trecând cu bine perioada de tranziție.

b) Capacitatea de a planifica, învăța și reorganiza

Marshall și Marshall (2007) au constatat că pescarii cu aptitudini de afaceri bine dezvoltate au fost mai pozitivi în percepția abilității lor de a planifica și reorganiza în eventualitatea unei schimbări. Acești pescari erau relativ noi în activitatea de pescuit. Ei trecuseră deja printr-o transformare și adaptare de succes, aveau încredere în abilitatea lor de a dezvolta soluții noi și creative pentru a avea de a face cu condiții în schimbare și erau mai tineri și mai entuziaști cu privire la a rămâne

viabili în cadrul industriei sau să înceapă o afacere în afara acesteia. Acei pescari care erau mai puțin pozitivi în abilitatea lor de a planifica, învăța și reorganiza au tins să fie pescari mai în vârstă (pentru care ideea de reorganizare era „epuizantă”) și erau foarte atașați de ocupația lor (de exemplu au afirmat că „nu și-ar schimba ocupația pentru nimic”) sau nu aveau aptitudinile necesare pentru a vizualiza opțiunile disponibile pentru ei (de exemplu au afirmat că „nu aveau idei ce ar putea face altceva”).

c) Percepția abilității de a face față schimbării

Aceeași cercetare a arătat că pescarii au perceput proximitatea lor față de pragul de a face față în termeni financiari, emoționali și status marital. Pescarii într-o situație financiară mai bună erau mai pozitivi față de proximitatea lor de pragul de a face față. Pescarii care erau încrezători în abilitatea lor de a fi competitivi sau de a se adapta în afara industriei erau de asemenea mai pozitivi. Pescarii care suferiseră probleme în căsnicie din cauza unor schimbări anterioare credeau că relația lor nu va fi capabilă să facă față unor schimbări viitoare. Pescarii care erau în special pesimiști cu privire la abilitatea lor de a face față schimbării aveau 50 de ani, ei credeau că nu se vor mai putea angaja, erau prea tineri să se pensioneze, beneficiau de beneficii de pensionare și dețineau prea multe bunuri pentru a fi eligibili pentru asistență socială.

d) Nivelul de interes față de adaptarea la schimbare

Pescarii care erau mai interesați să se adapteze la schimbare aveau mai puține constrângeri precum constrângerile familiale, atașamentul față de ocupație și posibilități financiare. Pescarii divorțați nu aveau flexibilitate în a căuta oportunități de venit în altă parte pentru că ar fi însemnat că ar fost mai dificil să își petreacă timpul cu copiii lor. Buncii au exprimat îngrijorări similare pentru menținerea relațiilor cu nepoții lor. Pescarii cu un nivel ridicat de atașament față de ocupație erau inflexibili față de alte opțiuni. Pescarii care nu aveau o situație financiară foarte bună credeau de asemenea că nu își pot permite costurile schimbării și astfel au arătat mai puțin interes pentru adaptare.

Cele patru caracteristici prezentate anterior formează reziliența socială a unui individ și înțelegerea lor este importantă pentru a putea anticipa cum vor reacționa persoanele atunci când apar modificări în modul de exploatare a unei resurse de care ei depind. Este bine să se facă astfel de analize și ele să fie transpuse în programele de sprijin a indivizilor și comunității pentru a-i ajuta să treacă peste perioada de criză.

Reziliența la nivelul indivizilor a fost analizată și de Marshall *et al.* (2007) care au încercat să înțeleagă de ce și cum oamenii sunt dependenți de o resursă și care sunt

abilitățile celor care folosesc resursele de a face față și de a se adapta schimbărilor în relația resursă – utilizator. Autorii au analizat aceste elemente în termeni de dependențe sociale, economice și de mediu. Conform Marshall *et al.* (2007) *dependența socială* este dată de: (1) atașamentul față de ocupație, (2) anagajabilitatea: vârsta, educația și atitudinea față de a învăța în altă parte, (3) atașamentul față de un loc, și (4) caracteristicile familiale. *Dependența economică* este dată de: (1) abordarea și mărimea afacerii, și (2) situația financiară. *Dependența de mediu* este dată de: (1) nivelul de specializare, și (2) timpul petrecut pentru extragerea resurselor. În continuare vor fi analizate aceste elemente așa cum sunt prezentate de către autori.

a) Atașamentul față de ocupație

Utilizatorii de reurse pot deveni dependenți de o resursă datorită nivelului lor de atașament față de ocupația pe care o practică. Utilizatorii de resurse pot fi afectați de munca lor într-o așa măsură încât relațiile de muncă, interesele și valorile pătrund în viețile lor din afara muncii. Prin interacțiunea cu alții în cadrul profesiei, atât în timpul orelor de muncă, cât și în afara acestora, se dezvoltă și se întărește un atașament față de ocupație. Cu cât o persoană este mai atașată de ocupația pe care o are, cu atât este mai probabil că o schimbare de ocupație să fie mai traumatizantă. Când oamenii cu un atașament puternic față de ocupație se află dintr-o dată în fața situației că nu mai sunt capabili să continue în cadrul ocupației lor curente, ei nu numai că pierd o modalitate de a câștiga un venit, ei pierd și o parte importantă a identității proprii.

Marshall *et al.* (2007) argumentează că identitatea proprie este creată ca rezultat al muncii într-o industrie de exploatare de resurse și este formată din patru componente principale: distincție, continuitate, stimă de sine și auto-eficiență (fiecare componentă este importantă pentru menținerea unui nivel favorabil de identitate).

1. *Distincția* ajută oamenii să se diferențieze de alți oameni. Ea descrie un stil de viață și recunoaște că oamenii au un tip de relație specific cu mediul lor sau cu ocupația, care este clar diferit de orice alt tip de relație.
2. *Continuitatea* permite menținerea și reconfirmarea identității. Există dovezi puternice care sugerează că controlul, dacă această schimbare apare, este important pentru starea de bine psihologică și emoțională.
3. *Stima de sine* permite oamenilor să se autoevalueze pozitiv. Este legată strâns de sentimentul unei persoane de valoarea sa socială și că contează, și este asociată cu un sens al mândriei.
4. *Auto-eficiența*, a patra componentă a identității proprii, este definită ca încrederea unei persoane în capacitatea sa de a face față cerințelor sau sarcinilor într-o anumită situație.

b) Angajabilitatea: vârsta, educația și atitudinea față de a învăța în altă parte

Utilizatorii unei resurse pot deveni dependenți de o resursă pentru că le lipsesc aptitudinile transferabile să beneficieze de alte oportunități de angajare în altă parte în regiune. Vârsta unei persoane, atitudinea față de a munci în altă parte, și nivelul de educație pot fi un indicator al nivelului de angajabilitate (Marshall *et al.*, 2007).

Oamenii care trăiesc și muncesc în comunități dependente de resurse au în mod normal puține aptitudini transferabile și devin „captivi” în ocupația lor ca o consecință. Acest lucru se întâmplă de obicei pentru că utilizatorii de resurse sunt adesea determinați să urmeze obiective de carieră în domeniul ales. Ei părăsesc sistemul educațional devreme, asigurându-și ucenicia și profitând de vârsta lor și angajabilitatea economică. Dacă slujbele devin puține în cadrul industriei atunci aceste persoane sunt dezavantajate puternic pe piața forței de muncă. Utilizatorii de resurse mai în vârstă sunt dezavantajați în mod special pentru că ei sunt prea tineri pentru a se pensiona și prea bătrâni pentru a munci. Ei sunt cei mai puțin doritori să se mute și în general dețin cele mai puține aptitudini ocupaționale și sociale necesare pentru a profita de alte opțiuni de angajare.

c) Atașamentul față de un loc

Nivelul de atașament pe care utilizatorii de resurse îl au față de comunitatea lor poate fi un indicator al dorinței și abilității de a căuta un loc de muncă în altă parte sau de a se diversifica local. „Atașamentul față de un loc” este un concept care descrie nivelul de conectare al indivizilor cu comunitatea lor fizică. Descrie identitatea creată în jurul comunității, sentimentul de mândrie asociat cu apartenența la o comunitate și rețelele și prietenii puternice care există în cadrul acesteia (Marshall *et al.*, 2007). Conceptul oferă o privire asupra stării de bine și calității vieții și este un indicator folositor al sustenabilității comunității. Atașamentul pe care utilizatorii de resurse îl au față de comunitatea lor poate fi un predictor important a modului în care ar putea răspunde și adapta la o schimbare de politică. Oamenii cu un sentiment puternic de atașament față de comunitatea lor pot fi deranjați foarte mult de perspectiva mutării din orașul lor sau din locul lor. Oamenii vor prefera adesea stabilitatea asociată cu a rămâne într-o comunitate și aceasta ar putea crește dependența lor de resursele aflate în vecinătate.

d) Caracteristicile familiale

Conform aceluiași autori, dacă utilizatorii de resurse au o familie poate fi o măsură importantă a cât de dependenți pot fi de o resursă și cât de adaptabili pot fi față de o schimbare instituțională. Angajații cu familii sunt mult mai puțin disponibili să experimenteze cu opțiunile lor de viitor și în consecință sunt mult mai puțin

flexibili în atitudinea lor față de schimbare. În fața perspectivei unei schimbări de relație cu resursa, utilizatorii de resurse trebuie să ia în considerare impactul asupra familiei lor. Cu toate acestea, familiile pot fi surse de sprijin în timpul perioadei de tranziție.

e) Abordarea și mărimea afacerii

Mărimea afacerii și abordarea pe care utilizatorii de resurse o adoptă poate influența nivelul lor de dependență de resursă. Mărimea afacerii și abordarea sunt indicatori potențiali ai abilităților antreprenoriale pe care oamenii le posedă, ai avantajului lor competitiv în cadrul industriei resursei și ai nivelului lor de abilități transferabile în afara industriei.

În domeniul agricol, mărimea proprietății este un determinant cheie al capacității de adaptare. Afacerile mai mari se pot proteja mai bine de probleme neprevizibile, ca de exemplu vremea. Ele pot adopta riscuri mai mari și pot experimenta mai mult cu oportunitățile lor viitoare. Patronii de afaceri mai mari sunt mai probabil să aibă abilități de a planifica, motiva, organiza și acționa și este mai probabil să fie animați de stimulente economice pentru exploatarea resurselor. Utilizatorii de resurse cei mai de succes în termeni de venituri sunt cei care sunt mai competitivi în sens de afacere și știu să exploateze mai bine resursele (Marshall *et al.*, 2007).

f) Situația financiară

Situația financiară a unui utilizator de resurse, definită de nivelul de venit și de nivelul de îndatorare, poate influența semnificativ nivelul de dependență față de o resursă. Utilizatorilor de resurse cu o situație financiară mai slabă le lipsește flexibilitatea de a încorpora cu succes costurile schimbării în munca lor. Oamenilor cu venituri mici le este teamă să preia riscuri suplimentare. Utilizatorii de resurse cu o situație financiară mai bună sunt mai dispuși să diversifice.

g) Nivelul de specializare

Conform Marshall *et al.* (2007) utilizatorii de resurse care se bazează pe un singur tip de resursă sunt constrânși sever de abilitatea de a fi flexibili și de a se adapta la schimbări în relația cu resursa. Ei sunt vulnerabili la degradarea resursei. Comportamentul specializat este caracteristic regiunilor în care resursele sunt predicibile, și sistemul este privit ca fiind „stabil”. Cu toate acestea, sistemul „stabil” nu este neapărat adaptabil în fața schimbărilor.

h) Timpul petrecut pentru extragerea resurselor

Timpul petrecut pentru extragerea resurselor, fie de-a lungul anilor sau în cadrul unui singur an, poate fi de asemenea un bun descriptor al nivelului de dependență

de o resursă deoarece reflectă cantitatea de intervenție personală în industria de extragere a resursei și dezvoltarea de cunoștințe și aptitudini (Marshall *et al.*, 2007).

Acești factori sunt o măsură a nivelului de capital uman care s-a dezvoltat. **Capitalul uman** este format din cunoștințele, aptitudinile, abilitățile și valorile pe care le dezvoltă indivizii. Poate fi folosit pentru creșterea **capitalului economic** (creșterea profitabilității și a venitului) prin aplicarea cunoștințelor, aptitudinilor, abilităților pentru un venit economic. Poate fi dezvoltat de asemenea și prin intermediul **capitalului social** – folosirea rețelelor și proceselor normative de obligație mutuală în care schimbul este non-economic. Oamenii care au petrecut mai mult timp extrăgând o resursă se presupune că sunt mai dependenți de resursă decât oamenii care au venituri suplimentare sau care au intrat abia recent în industrie.

S-a observat că dependența de o gamă redusă de resurse economice poate crește variațiile de venit și astfel să scadă stabilitatea. Această situație apare datorită fluctuațiilor piețelor (creșteri și descreșteri) și inovațiilor tehnologice care amenință sustenabilitatea activității economice în special în era globalizării. Comunitățile dependente de o singură resursă minerală sunt adesea încurajate să se diversifice și să evite schimbările ciclice în economiile lor asociate cu fluctuații de preț. Dar ele sunt cel mai puțin capabile să realizeze astfel de acțiuni. Distribuirea resurselor minerale pe un teritoriu mai larg, mobilitatea scăzută a forței de muncă și mono-specializarea contribuie la această rigiditate și dependență. Un alt aspect al rezilienței sociale este stabilitatea sursei de venit și a capitalului uman. Migrația este o strategie des întâlnită în comunitățile dependente de resurse și contribuie la păstrarea unui stil de viață și a adaptabilității la nivel de familie prin intermediul remiterilor care oferă oportunități pentru diversificare și reducerea dependenței de resurse. Veniturile obținute din remiteri tind să fie investite în capital, uman și fizic, mai degrabă decât să fie folosite pentru consumul imediat. O migrație masivă a populației este un indicator al slăbirii rezilienței sociale. Este o manifestare extremă a vulnerabilității. Migrația este o strategie de menținere a capacității de generare a veniturilor viitoare ale familiei.

2.6. Evaluarea socială bazată pe reziliență

Maguire și Cartwright (2008) propun o serie de indicatori pentru evaluarea gradului de reziliență a unei comunități (a se vedea Tabelul 1).

Tabel 1: Indicatori pentru evaluarea gradului de reziliență a unei comunități

1. Structura internă a comunității	Cine/care sunt grupurile sociale care sunt probabil să sufere un impact în urma schimbării?
	Care sunt relațiile în cadrul și între grupurile sociale (ex.: pattern-uri de încredere)?
	Care sunt sistemele informale de guvernare care există în comunitate (există grupuri comunitare care au influență în a decide care probleme sunt discutate cu administrația locală)?
	Cât la sută din comunitate a fost dependentă de minerit?
	Care sunt nivelurile de dependență a stilului de viață de minerit (vor fi afectați nu numai cei care depind de minerit, dar și cei care furnizează servicii)?
	Care sunt valorile, atitudinile și cerințele deținute de diferite grupuri din comunitate? Există credințe diferite față de minerit în rândul a diferite grupuri?
2. Istoria comunității	Care este istoria de dependență de minerit a comunității?
	Au existat evenimente majore în trecut care au influențat comunitatea (de exemplu, un flux important de muncitori)?
	Există în prezent anumiți factori care influențează cum funcționează comunitatea în prezent?
3. Vulnerabilitățile comunității	Care este nivelul de șomaj din comunitate?
	Gradul de dependență de o singură industrie
	Este comunitatea izolată din punct de vedere geografic?
	Comunitatea are un nivel scăzut de acces la servicii (medicale, financiare, de consiliere)?
	Oamenii din comunitate au un nivel ridicat de îndatorare?
	Care este nivelul de sănătate al populației?
	Care este tipul relațiilor care există între membrii comunității?
4. Resursele comunității	Există în comunitate grupuri sau lideri care joacă un rol de conducere important în schimbare?
	Unde se află puterea în cadrul comunității? Aceasta s-ar putea să nu aparțină administrației locale, ci unui grup puternic și vocal sau unei majorități. Puterea poate fi sub forma resurselor monetare pentru finanțare, lobby, publicitate, campanii electorale.
	Comunitatea are un capital social puternic (rețele puternice, încredere, relații între membrii comunității)?
	Care este nivelul de educare al membrilor comunității?
	Care este calitatea vieții pentru oamenii din comunitate?
	Există în comunitate o vitalitate socială ridicată și incluziune socială?

5. Capacitățile de adaptare	Cât de diversificată este economia locală?
	Este comunitatea capabilă să se organizeze?
	Există lideri în comunitate care pot mobiliza conștientizarea și resursele pentru a conduce schimbarea?
	Poate comunitatea învăța din schimbare?
	Poate comunitatea căuta soluții creative pentru schimbare?
	Cât de mult i-a trebuit comunității să răspundă la schimbare?
	Există canale puternice pentru comunicare în cadrul comunității?

Sursa: Maguire și Cartwright, 2008

CAPITOLUL III.

Abordări cu privire la redezvoltarea fostelor comunități miniere

Literatura de specialitate în acest domeniu prezintă o gamă foarte variată de măsuri care sunt adoptate pentru combaterea efectelor negative ale reducerii sau închiderii exploatărilor miniere. De asemenea, sunt prezentate reacțiile pe care le au membrii acestor comunități în astfel de situații. Tocmai aceste probleme vor face obiectul acestui capitol. Pentru început consider că este important de precizat că la nivel local mineritul poate fi privit din mai multe perspective: al companiei miniere, al instituțiilor publice și al membrilor comunității. Fiecare din aceste sisteme are scopuri diferite atunci când se află în fața descreșterii sectorului minier. Compania minieră trebuie să se adapteze la condițiile de piață pentru a fi profitabilă și pentru a supraviețui, și de aceea compania va încerca să se restructureze, să modifice costurile de muncă, să caute alte surse de a obține profit. Instituțiile publice sunt interesate de menținerea sau lărgirea bazei economice locale de impozitare, pe de o parte pentru menținerea locurilor de muncă din comunitate, și pe de altă parte pentru menținerea veniturilor la bugetul local. Indivizii doresc condiții economice stabile, și pentru care migrația forțată, șomajul sau schimbarea numărului de angajați generează costuri atât personale, cât și economice. Se poate observa că interesele nu coincid și de aceea planificarea strategiilor de redezvoltare este dificilă. În continuare voi prezenta mai multe tipuri de strategii care pot fi întâlnite la diferite niveluri în comunitate.

3.1. Strategii la nivel individual pentru a ieși din criza închiderii minei

În cele mai multe cazuri, locuitorii fostelor comunități miniere se află în fața unei schimbări în viața lor. Această schimbare determină ca fiecare dintre ei să reacționeze diferit la provocările cărora trebuie să le facă față. De cele mai multe ori ei se simt neajutorați. Cobb *apud* Nygren și Karlsson (1992) arată că mecanismele de adaptare ale fiecărui individ sunt influențate de cantitatea de stres psihologic pe care cei aflați în șomaj îl simt.

Nygren și Karlsson (1992) au analizat reacțiile pe care le-au adoptat locuitorii unei foste comunități miniere din nord-estul Suediei în fața perspectivei de a rămâne fără un loc de muncă. Pe baza acestei analize ei au construit o tipologie formată din trei pattern-uri distincte: (a) reacția 1: persoana rămâne pasivă, (b) reacția 2: persoana adoptă un comportament activ adecvat, (c) reacția 3: persoana adoptă un comportament activ neadecvat. În continuare vor fi analizate aceste reacții.

Reacția 1: persoana rămâne pasivă. Aceasta este de fapt o lipsă de reacție, și poate include negarea situației în care se află sau intelectualizarea problemei (Brenner și Levi *apud* Nygren și Karlsson, 1992). Dacă o persoană devine șomeră, consecințele economice vor depinde de poziția sa în cadrul sistemului de asigurări sociale, suma pe care o primește ca ajutor de șomaj și perioada de timp pentru care are statutul de șomer. Dar reacția de a nu face nimic nu poate dura foarte mult timp datorită nevoii de a supraviețui a individului și a familiei sale.

Reacția 2: persoana adoptă un comportament activ adecvat. Adaptarea adecvată înseamnă că persoana afectată de criză încearcă să obțină o utilitate maximă printr-un consum eficient sau printr-o utilizare eficientă a resurselor. Conform lui Nygren și Karlsson (1992), adaptarea poate fi obținută de individ prin schimbarea accesului său la resurse, prin schimbarea modului în care folosește resursele, sau ambele.

Prin adaptarea comportamentului prin schimbarea accesului la folosirea resurselor individul încearcă să își mărească resursele disponibile prin găsirea unor modalități de creștere a venitului. Cele mai importante strategii de creștere a veniturilor sunt: creșterea numărului de ore lucrate pe zi, schimbarea locului de muncă cu altul mai bine plătit, utilizarea mai bună a resurselor naturale private (vânzarea de produse agricole obținute de pe terenurile proprii, lemne, fructe de pădure sau alte produse similare care pot fi obținute din pădure etc.), vânzarea unor bunuri proprii de valoare, schimbarea sau chiar renunțarea la planul de economisire (dacă este cazul) etc. Creșterea gradului de îndatorare oferă o altă soluție temporară.

Prin adaptarea comportamentului prin schimbarea modului de folosire a resurselor individul își schimbă pattern-ul său de consum, sau consumă aceeași cantitate de bunuri și servicii ca înainte, dar crește eficiența consumului. Schimbarea pattern-ului de consum înseamnă excluderea sau schimbarea radicală a consumului astfel încât să devină mai ieftin. Conform lui Nygren și Karlsson (1992), creșterea eficienței consumului poate implica o gamă variată de tipuri de strategii, inclusiv folosirea timpului pentru a căuta informații despre prețuri și calitate pentru a găsi cea mai ieftină cale de a cumpăra bazându-se sau colaborând într-o măsură mai mare cu prieteni și vecini pentru a reduce costul vieții. Schimbarea pattern-urilor de consum înseamnă schimbarea stilului de viață.

Deosebirea dintre cele două forme de adaptare adecvată activă este importantă pentru că anticipează consecințele pe termen lung asupra individului. În situația care implică șomaj pe termen lung, reducerea cheltuielilor poate genera frustrare continuă cu privire la acele obiective de zi cu zi care implică cheltuirea banilor și la o stare asociată de „neajutorare învățată” (Seligman *apud* Nygren și Karlsson, 1992). În cazul acestei situații de comportament activ prin reducerea cheltuielilor, individul poate să adopte o stare de pasivitate.

Conform lui Nygren și Karlsson (1992), atât strategiile de creștere a veniturilor cât și cele de reducere a cheltuielilor pot fi văzute bi-dimensionale. O dimensiune este la nivel subiectiv, și se referă la modul în care individul alege să folosească bunurile care sunt disponibile și la acțiunile pe care le întreprinde pentru dezvoltarea unor noi strategii de adaptare. Cea de-a doua dimensiune este una obiectivă, și se referă la opțiunile disponibile individului și depinde de accesul la bani, capital, oportunități de muncă, economii, existența unor prieteni sau vecini cu care persoana să coopereze, educație etc.

Reacția 3: persoana adoptă un comportament activ neadecvat. Acest tip de reacție la o schimbare de situație poate fi considerat „irațională” deoarece nu oferă individului o modalitate eficientă de a face față șomajului (Nygren și Karlsson, 1992). Nevoile care anterior erau satisfăcute prin câștigurile obținute din angajare nu mai pot fi satisfăcute datorită câștigurilor mai scăzute obținute din șomaj. Aceste nevoi vor fi transformate în ceva de o calitate diferită sau persoana va accepta un nivel mai scăzut de satisfacție. Aceasta nu înseamnă că va rezolva situația astfel încât să fie bine în final. Uneori transformarea nevoilor va duce la efecte negative, ca de exemplu, un consum ridicat de alcool.

Cele trei tipuri de reacții descrise mai sus acoperă opțiunile indivizilor ca răspuns la schimbarea situației lor economice. Acestea sunt situații ipotetice, iar în cazul fiecăreia dintre ele poate exista destul de multă variație. Conform lui Nygren și Karlsson (1992), pentru determinarea raționalității sau iraționalității unui tip de reacție trebuie luate în considerare scopurile individului. Dintre tipurile de reacții prezentate mai sus, numai reacția activă de adaptare adecvată implică un proces de planificare a acțiunii.

Pentru instituțiile implicate în red dezvoltarea unei comunități este important să se înțeleagă mai întâi semnificația pentru indivizi a reacției lor, și apoi să încerce să le ofere un sprijin diferențiat în funcție de situația în care se află. Reacția pasivă are nevoie de un anumit tip de suport, în timp ce reacția activă, dar inadecvată are nevoie de un alt tip de suport. Primii au nevoie de o strategie care să îi ajute să înțeleagă situația în care se află și să îi motiveze să fie mai activi în rezolvarea problemelor cu care se confruntă, de exemplu prin oferirea de ajutor în căutarea

unui loc de muncă. Cei din a doua categorie, care răspund inadecvat, trebuie să fie ajutați să înțeleagă problemele din spatele acțiunilor lor inadecvate – aceste reacții s-ar putea să nu fie cauzate întotdeauna de șomaj, dar pot fi cauzate de distorsionarea percepției care urmează după pierderea locului de muncă.

Hirschman *apud* Eikeland (1992) analizează dintr-o altă perspectivă strategiile pe care le-ar putea adopta indivizii la problema închiderii unei mine și pentru a face față problemelor generate de aceasta. Conform lui Hirschman *apud* Eikeland (1992, p. 124), muncitorii pot avea trei posibilități de acțiune pentru a ieși din criza închiderii unei mine: plecarea din comunitate, protestul și loializarea (rămânerea în comunitate).

- (1) *Plecarea din comunitate*. Acțiunea de plecare din comunitate este o strategie orientată spre piață în care posibilitățile personale de pe piață sunt folosite pentru a crea profit personal. Cei care pot, vor folosi această strategie de ieșire, iar rezultatul va fi că oamenii se vor muta dinspre comunitățile mono-industriale spre alte zone unde vor găsi un loc de muncă.
- (2) Echivalentul politic pentru strategia de plecare este *strategia de protest*. Cei care adoptă această strategie sunt cei care rămân în comunitate. Această strategie are un impact mic asupra regenerării economice. Cei care adoptă această strategie urmăresc să schimbe organizația apelând la canale politice. Hirschman (1992) argumentează că persoanele care îmbrățișează această strategie vor adopta în final strategia de plecare, chiar și în cazul în care participanții la strategia de protest sunt actori care dețin resurse numeroase. Autorul argumentează că această strategie va avea un impact scăzut pentru regenerarea economică.
- (3) *Strategiile de loializare* împiedică pe cei care au posibilitatea de a pleca din organizație de a adopta această strategie, adică de a pleca. Hirschman argumentează că soluția este strategia de loializare prin care potențialul de schimbare și angajare rămâne pentru a schimba structura economică a comunității locale. Cu alte cuvinte, crearea de instituții care generează strategii de loializare în rândul clasei muncitoare este posibil să creeze o bază pentru o politică de dezvoltare și de reînnoire de succes.

Eikeland (1992) arată că în cele mai multe din explicațiile despre plecarea indivizilor din localitate resursele pe care aceștia le au sunt de o importanță crucială. Eikeland citează un studiu realizat de Asheim despre factorii care determină mobilitatea oamenilor. Asheim a observat că oamenii au diferite resurse care pot fi diferențiate în funcție de două criterii: a) dacă resursele sunt legate de o persoană sau un loc, și b) convertibilitatea resurselor – cât de ușor pot fi folosite pentru creșterea veniturilor în alte regiuni sau, așa cum le numește autorul, „sisteme de arene” (un sistem de arenă este definit ca o regiune care este delimitată funcțional

pe baza interacțiunii în spațiu, și de aceea este o regiune de organizare spațială). O resursă generală va avea o valoare de realizare mare pentru că poate fi utilizată în multe sisteme de arenă, în timp ce o resursă specifică va avea o valoare convertibilă mai mică deoarece poate fi folosită numai în sisteme de arenă similare.

Asheim *apud* Eikeland (1992) arată că factori precum sănătatea sau vârsta sunt resurse individuale și mobile. Sănătatea precară și o vârstă înaintată sunt mai puțin convertibile decât o sănătate bună și o vârstă mai mică. Pe baza acestei constatări autorul concluzionează că persoanele tinere și având o stare de sănătate bună vor avea tendința să plece din comunitate, în timp ce persoanele mai în vârstă și cu o sănătate precară vor tinde să rămână în localitate. Aceasta este în concordanță cu cercetarea realizată de Kuyek și Coumand (2003).

S-a observat că tendința este ca persoanele educate să fie primele care pleacă din comunitate. Deci educația este o altă calitate care explică plecarea din comunitate. Educația este de două tipuri: formală și informală (calificări informale). Asheim spune că acest tip de educație este legată de o persoană și, în funcție de cererea pentru acest tip de educație, aceasta va fi cardul de intrare în alte arene. Calificările informale sunt legate de minerit și reprezintă o resursă limitată deoarece poate fi folosită numai în arene de același tip cu cea în care experiența a fost dobândită. Astfel că minerii care au dobândit o pregătire informală în minerit au o convertibilitate scăzută. Asheim *apud* Eikeland (1992) arată că vârsta ridicată, combinată cu o educație formală scăzută și cu competențe informale ridicate nu reprezintă avantaje pentru foștii mineri să plece din comunitate; în schimb, vârsta tânără și un nivel ridicat de educație formală reprezintă premise pentru plecare. La aceeași concluzie au ajuns și Kuyek și Coumand (2003).

Un exemplu de loializare este atunci când sunt pensionați minerii mai în vârstă și care de altfel doresc să se pensioneze. Astfel, minerii mai tineri, care ar fi trebuit să plece în mod normal primii deoarece reducerile de salariați se fac în funcție de regula seniorității, pot continua să lucreze și să locuiască acolo unde doresc, și ambele grupe de vârstă au interesele atinse. În acele comunități în care reducerile de personal s-au făcut în funcție de senioritate, muncitorii mai tineri și mai bine educați au trebuit să plece primii, și de aceea ei au fost cei care au plecat primii din comunitate.

3.2. Strategii la nivelul comunității cu privire la procesul de reddezvoltare

În literatura de specialitate pot fi identificate o gamă largă de măsuri sau abordări care pot fi adoptate în procesul de restructurare a fostelor comunități miniere. În încercarea de a le prezenta, am ales să le grupăm în funcție de câteva criterii,

precum: perioada de timp când acestea sunt adoptate, gradul de intervenție a statului, de unde provin inițiativele de redezvoltare și gradul de disturbare a comunității pe care măsurile le presupun.

3.2.1. Clasificarea strategiilor de redezvoltare în funcție de perioada de timp când acestea sunt adoptate

Din această perspectivă strategiile pot fi împărțite în trei categorii: a) strategii planificate încă de la începutul proiectului miniere, b) strategii planificate din timpul etapei profitabile a proiectului, și c) planificarea închiderii în timpul perioadei de criză. În continuare vor fi prezentate acțiuni cuprinse în fiecare din aceste categorii.

3.2.1.1. Planificarea pentru închidere încă de la începutul proiectului minier

Pregătirea pentru închiderea minei sau reducerea activității este un proces continuu care ar trebui început mult mai devreme decât se întâmplă de obicei. Măsurile necesare pentru reducerea efectelor negative asupra unei comunități a restructurării sectorului minier pot (și trebuie, în măsura în care se poate) să fi adoptate încă de când se ia decizia deschiderii unei noi exploatare miniere și se pun bazele unei noi comunități.

a) Pattern-ul de așezări

Analizând experiența unor orașe miniere, Wolfe (1992, p. 205) formulează două recomandări cu privire la modul în care să fie acomodată forța de muncă în cazul deschiderii unei exploatare miniere noi: să se încerce să se evite crearea unor așezări monoindustriale în jurul unor resurse, și dacă nu există altă soluție și trebuie construită o așezare monoindustrială, atunci trebuie luate măsuri pentru situația când activitatea se va reduce sau închide înainte ca comunitatea să fie construită. Modulile în care poate fi acomodată temporar forța de muncă poate îmbrăca mai multe forme, precum spații de locuit temporare, aranjamente ca muncitorii să fie aduși și apoi duși de la mină (naveta de tipul „fly-in/fly-out” se întâlnește în Canada unde minerii sunt aduși cu avionul de la distanțe mari, existând curse zilnice pentru a transporta forța de muncă; naveta se face cel mai adesea cu autobuzul care transportă minerii dintr-o arie geografică mai mare) sau centre de resurse integrate deservind mai multe activități industriale (această opțiune din păcate nu funcționează întotdeauna).

Naveta este văzută tot mai mult ca o soluție la problemele așezărilor miniere. Închiderea sau reducerea activității celor mai multe operațiuni bazate pe naveta forței de muncă va prezenta mai puține probleme decât închiderea operațiunilor într-o comunitate minieră, din moment ce angajații vin din localități dispersate într-o arie

geografică mai largă care de multe ori nu sunt conectate economic între ele. Pe de altă parte, naveta ar putea însemna că baza economică de unde este recrutată forța de muncă este mai diversificată decât în cazul comunității miniere. Dacă există oportunități de angajare în regiunea în care se face naveta, acestea ar putea absorbi șocul creat de închiderea minei. Chiar dacă zonele rurale mai îndepărtate nu pot absorbi șocul reducerilor de personal, un sistem de tip navetă poate îmbunătăți viabilitatea localităților locale prin amânarea depopulării. Cel puțin nu este creată o nouă comunitate care să sufere alături de celelalte (Neil *et al.*, 1992).

Neil *et al.* (1992) recomandă integrarea comunității miniere ca un grup social într-un pattern de așezări existente prin naveta zilnică de la distanțe mai mari sau prin aranjamente de tipul „fly-in/fly-out” care reduc problemele închiderii. Aceasta nu înseamnă că nu trebuie luate măsuri în cazul unei restructurări, dar acest tip de aranjament duce la probleme mai mici și evită apariția unor pierderi foarte mari ca urmare a infrastructurii abandonate.

b) Locuințele și accesul la teren în scopul dezvoltării de activități economice

Dacă dezvoltarea unei comunități monoindustriale este singura soluție, atunci trebuie acordată o foarte mare atenție modului în care este construită, și în special modului în care sunt construite spațiile de locuit. Neil *et al.* (1992) recomandă construirea de locuințe temporare care au o calitate inferioară și nu oferă sentimentul permanenței și stabilității pentru locuitori. În situația în care se anticipează că localitatea are o speranță de viață scăzută și puține oportunități de diversificare a bazei economice, Neil *et al.* (1992) recomandă ca compania să construiască case care pot fi ușor demontate și transportate într-o altă locație. Pe de altă parte, conform aceluiași autori, dacă există orice perspectivă de diversificare pe termen lung, este esențial ca instituțiile publice locale să sprijine asigurarea accesului celor interesați la teren pentru construirea de locuințe și pentru dezvoltarea de activități economice.

c) Aranjamente pentru reducerea activității sau închiderea acesteia

Tot în cazul în care construirea unei așezări dependente de minerit este singura soluție, pentru a fi prevenită situația când se va închide exploatarea minieră Wolfe (1992, p. 205) recomandă să fie incluse în contractul cu compania minieră câteva clauze pentru protejarea comunității, precum:

1. Stabilirea unor condiții, pentru cazul închiderii minei, cu privire la intervalul de timp cu cât se anunță înainte închiderea, compensațiile pentru concediere, indemnizațiile, costurile de mutare din localitate și alte costuri care sunt plătite minerilor;
2. Crearea unui fond, poate sub forma unui procent din redevențele anuale plătite de companie, care să funcționeze ca un fond la dispoziția administra-

ției locale pentru rezolvarea problemelor generate de închiderea activității miniere;

3. Luarea unor măsuri, încă de la început, de diversificare a activităților economice deoarece s-a observat că este nevoie de un interval de minim 7 ani înainte de a se observa rezultate;
4. Crearea unui fond de amortizare (din nou din redevențe) pentru reabilitarea mediului după închiderea operațiunilor miniere; și
5. Încurajarea construirii de locuințe și alte facilități sub forme care pot fi demontate ușor și care pot fi mutate în altă parte.

d) Adaptarea politicilor de recrutare la speranța de viață a exploatării

Planificarea închiderii minei încă din perioada de proiectare a acesteia se poate transpune în adaptarea politicilor de recrutare la perioada anticipată de viață a minei. Un bun exemplu de planificare a închiderii încă de la început este cazul minei de aur Kidston din nordul Queensland, Australia (Neil *et al.*, 1992). Când mina a fost deschisă s-a anticipat că durata de viață va fi de 20 de ani și s-a luat decizia de a opera mina pe baza unui aranjament de tipul „fly-in/fly-out”. Pentru a reduce cât mai mult efectele negative cauzate de închidere s-a mai decis ca recrutarea să nu se facă dintr-o singură localitate, ci din mai multe centre rurale mai mici și care să fie împrăștiate într-o arie geografică mai mare. Apoi, s-a decis ca vârsta de recrutare să fie în jur de 35 de ani, asigurând astfel că o persoană care va munci în mină pentru toată perioada de funcționare a acesteia la închiderea minei aceasta se va pensiona și va rămâne în comunitate.

e) Rolul administrației locale

În cazul în care există perspective pe termen lung de diversificare a activității economice, o atenție sporită ar trebui acordată întăririi capacității instituțiilor administrației publice locale care joacă un rol important în promovarea vitalității sociale (Neil *et al.*, 1992). Pot fi aduși consultanți care să lucreze cu instituțiile publice pentru identificarea oportunităților de diversificare a bazei economice.

3.2.1.2. Planificarea închiderii în timpul etapei profitabile a proiectului

Încă din timpul etapei profitabile a exploatării miniere atât compania minieră, cât și administrația locală trebuie să ia măsuri pentru situația când mina se va închide. Tipurile de măsuri care vor fi adoptate vor depinde de tipul de așezare și de potențialul de diversificare.

a) Problema vânzării locuințelor către angajații companiei miniere

În funcție de gradul de diversificare a economiei locale, politica companiei miniere cu privire la vânzarea locuințelor către angajați poate avea două seturi de consecințe

diametral opuse. Pe de o parte, poate contribui la accentuarea problemelor sociale prin menținerea în comunitate a persoanelor cu venituri reduse care sunt dependente de locuința pe care o dețin, iar pe de altă parte locuințele rămase goale pot reprezenta un stimulent pentru a aduce în comunitate noi afaceri.

În cazul unei comunități în care diversificarea este imposibilă sau foarte limitată, și când compania vinde locuințele către angajați, consecința pe termen lung a deținerii titlului de proprietate asupra unei case ar putea fi o greutate în plus pentru angajatul disponibilizat care se află în situația de a deține o casă care are o valoare de piață foarte mică. Dacă comunitatea supraviețuiește (chiar dacă se află în continuare în declin), aceasta ar putea fi un stimulent în plus să rămână, ceea ce poate nu este foarte înțelept. În astfel de comunități, vânzarea caselor deținute de compania minieră la un preț foarte mic către persoane care nu au statutul de angajat sau fost angajat al companiei miniere poate atrage persoane cu venituri mici contribuind astfel la intensificarea problemelor sociale cu care aceste comunități se confruntă.

Neil *et al.* (1992) arată că unul dintre factorii care a fost identificat ca fiind important pentru diversificarea locală este orașul „deschis”, adică orașul care a permis dezvoltarea unei piețe libere a locuințelor, ceea ce a însemnat că indivizii doritori să înceapă noi afaceri puteau obține o locuință și că potențialele industrii noi erau eliberate de povara de a oferi spații de locuit pentru muncitorii lor.

b) Sprijin pentru dezvoltarea infrastructurii sociale

Conform lui Neil *et al.* (1992) politica cea mai constructivă, cel puțin în comunitățile care au șanse să supraviețuiască, este cea de ajutorare a locuitorilor să creeze noi facilități sociale prin dublarea sumei adunate de către comunitate sau prin oferirea de ajutor care constă în bunuri. O astfel de abordare are șanse să cultive o perspectivă de auto-ajutorare în rândul membrilor comunității, și care poate fi mobilizată pentru acțiuni în răspuns la criza declinului sau a restructurării.

c) Avertizare din timp cu privire la închiderea activității

Avertizarea din timp creează anumite probleme pentru compania minieră. Aceasta poate pierde cei mai buni angajați înainte de data închiderii, ceea ce poate avea consecințe asupra productivității (Neil *et al.*, 1992, p. 380). Un alt set de probleme asociate cu avertizarea timpurie poate apărea datorită faptului că anumite grupuri din comunitate vor tinde să militeze împotriva acceptării de către comunitate a avertizării și vor tinde să creeze opoziție împotriva unui răspuns constructiv și imediat din partea comunității. Aceste grupuri vor cere continuarea exploatării și vor contribui la crearea unei stări de incertitudine și nivel redus de încredere. Dar, dacă nu sunt luate măsuri imediate ca urmare a avertizării timpurii, așteptarea unui proces de declin poate duce la escaladarea efectelor negative asupra comunității

datorită migrării populației din comunitate, eșecului afacerilor locale și pierderii veniturilor municipale. Pentru aceste motive, avertizarea timpurie nu poate fi suficientă, și ea trebuie să fie însoțită de creșterea conștientizării de către comunitate și forța de muncă a stării pieței, productivității și a resurselor naturale (Neil *et al.*, 1992, p. 380).

Într-un studiu realizat pe o fostă comunitate minieră din Canada, Kendall (1992) a constatat că șocul cauzat de închiderea minei a fost estompat prin acțiuni ale companiei miniere adoptate înainte de închiderea minei, precum anunțarea din timp a intenției de închidere a activității și cooperarea constructivă între instituțiile publice, compania minieră, sindicat și muncitori. Chiar dacă cooperarea este un deziderat des vehiculat în asemenea situații, Kendall (1992) a constatat că în cazul comunității analizate a fost un element cheie pentru asigurarea succesului procesului de închidere a minei și de adaptare a comunității. Programele care au fost implementate în această comunitate și care s-au dovedit a avea succes au fost oferirea de informații pentru căutarea unui loc de muncă și asistență pentru relocarea muncitorilor. Trebuie precizat că comunitatea analizată a fost una izolată și de aceea s-a pus un accent ridicat pe componenta de sprijinire a relocării; în cazul unei comunități mai puțin izolate și cu acces mai ridicat la o piață mai mare a forței de muncă, nu ar fi fost nevoie să se investească foarte mult în acțiuni de sprijinire a căutării unui loc de muncă.

3.2.1.3. Planificarea închiderii în timpul perioadei de criză

Cele mai multe măsuri tind să fie adoptate în această etapă. Ele constau cel mai adesea în recalificarea forței de muncă, oferirea de consiliere cu privire la căutarea de locuri de muncă, asistență pentru crearea de locuri de muncă, asistență financiară pentru mutarea în altă localitate etc. Cele mai des întâlnite măsuri pot fi grupate în două categorii: la nivel individual și la nivelul comunității. Strategiile la nivel personal urmăresc să confere mai multă putere indivizilor pentru a-și controla propria viață. Strategiile la nivelul comunității urmăresc dezvoltarea unor comunități competente care învață să se ajute singure prin întărirea legăturilor dintre membrii comunității. În continuare vor fi prezentate măsurile care sunt adoptate de obicei în cazul restructurării sectorului minier. Ele practic pot fi regăsite în toate țările care trec prin acest proces.

1. Organizarea de cursuri de recalificarea profesională
2. Oferirea de asistență pentru căutarea unui loc de muncă
3. Oferirea de salarii compensatorii
4. Pensionsarea angajaților care se află în apropierea perioadei de pensionare
5. Asistență tehnică și suport pentru dezvoltarea de afaceri

6. Programe temporare de lucrări publice. Chiar dacă salariile sunt mici și sunt desfășurate pe o perioadă determinată (și prin urmare nu sunt o măsură eficientă de adresare a problemelor pe termen lung pentru crearea de locuri de muncă și diversificare economică), programele de lucrări publice pot fi o parte importantă a răspunsului inițial la închiderea minei în sensul că contribuie la eliberarea tensiunii sociale, oferă un anumit nivel de venituri foștilor muncitori și se concentrează pe proiecte care au valoare socială (repararea infrastructurii sociale etc.). Programele de lucrări publice pot fi create pentru a acorda asistență grupurilor dezavantajate, precum persoanele în vârstă sau femeilor. Aceste programe ar trebui create în faza inițială de restructurare, înainte de începerea disponibilizărilor. Toate persoanele interesate ar trebui să fie eligibile pentru programele de lucrări publice.
7. Microcreditele, dezvoltarea firmelor mici și mijlocii. Politicile care promovează dezvoltarea antreprenoriatului și a sectorului firmelor mici și mijlocii sunt o componentă standard a răspunsului la restructurarea industrială. Chiar dacă cererea pentru astfel de asistență este limitată, precum este potențialul micilor afaceri de a contribui la rezolvarea problemei șomajului, lansarea programelor de microcredite și mici afaceri încă de la începutul programului de închidere poate transmite un mesaj pozitiv unui mediu de afaceri altfel foarte deprimat. Un aspect în special important și relativ ieftin pentru a asigura succesul acestor programe pentru crearea infrastructurii de sprijin a micilor întreprinzători (incubatoare de afaceri, centre unde persoanele interesate pot primi asistență pentru pregătirea planurilor de afaceri, asistență pentru începerea unei noi afaceri, cursuri despre funcționarea unei afaceri, marketing, management, vânzări, publicitate etc.). Acele afaceri care adresează produsele lor nu numai pieței locale (unde puterea de cumpărare este limitată), dar și în afara regiunii tind să aibă mai mult succes. Obținerea unui credit de la bancă de către firmele nou înființate sau mici este una dintre cele mai mari probleme, în special pentru antreprenorii mai mici care au puțin de oferit ca și garanții și care să fie acceptabile pentru bancă.

3.2.2. Clasificarea strategiilor de reddezvoltare în funcție de gradul de intervenție a statului

Strategiile de intervenție în comunitățile afectate de restructurarea sectorului minier pot fi gândite ca având diferite grade de implicare a statului și a altor actori. Astfel, conform lui Nygren și Karlsson (1992, p. 117), strategiile de intervenție în cazul restructurării unei mine pot varia de la o intervenție masivă a instituțiilor statului care dirijează viitorul comunității, la strategii în care sectorul privat este lăsat să decidă direcția de reddezvoltare, și la strategii inițiate de membrii comunității.

O distincție între strategiile de reddezvoltare în funcție de gradul de intervenție a statului o întâlnim și la Brit Dale (2002) care face distincția între abordarea de „sus în jos” și abordarea „jos în sus”. Abordarea de „sus în jos” pornește de la premiza că intervenția statului este o condiție necesară a procesului de reddezvoltare, și de aceea instituțiile statului trebuie să se implice activ în combaterea efectelor negative ale restructurării. Cea de-a doua abordare se bazează pe participarea publică mai largă, pe încurajarea creativității economice locale, pe mobilizarea resurselor locale și dezvoltarea întreprinderilor/firmelor locale existente. O astfel de strategie se concentrează asupra oamenilor din comunitate care au competențe practice, înrădăcinate în rețelele sociale locale.

Conform lui Evans și Stephens (1988), statul poate juca roluri diferite în procesul de dezvoltare economică. Rolul acestuia variază de la asigurarea drepturilor de proprietate și eliminarea obstacolelor în calea apariției unei piețe eficiente, până la o implicare activă, ca de exemplu conducerea unei mine în industria extractivă sau înființarea unei companii de stat. Statul poate opera companii în diferite domenii, poate proteja o piață până ce aceasta se dezvoltă, poate descuraja industrializarea sau poate adopta politici de protecție socială pentru protejarea pieței forței de muncă.

Aceeași perspectivă cu privire la diferite grade de intervenție a statului o întâlnim și la O’Fairchealligh (1992) care afirmă că guvernele au la dispoziție trei opțiuni atunci când o mină aflată într-o zonă izolată este amenințată de închidere: a) abținerea de la orice intervenție directă și să se dea posibilitatea forțelor pieței să valorifice resursele umane și de altă natură rămase nefolosite, b) să permită închiderea, dar să investească fonduri publice într-o încercare de lărgire a bazei economice a comunității miniere aflate în discuție, și c) să ofere asistență publică proiectului minier pentru a preveni închiderea acestuia.

Haney și Shkaratan (2003) au arătat că capacitatea de reacție a unui sistem la măsuri de dezvoltare locală și politici active de ocupare a forței de muncă este întârziată și că aceasta poate să dureze o perioadă (care se poate întinde pe durata mai multor ani) înainte ca programele să dea rezultate pozitive. Există o discrepanță între apariția problemei și capacitatea de răspuns a sistemelor de la toate nivelurile chiar și în cele mai bune condiții (care de obicei nu primează). Autorii propun ca programele de intervenție în comunitate să fie adoptate înainte de începerea restructurării pentru a da posibilitate diferitelor sisteme din comunitate să reacționeze, și în plus acestea sunt necesare deoarece în lipsa lor problemele sociale se vor agrava.

Chelcea (2006) argumentează și el că dezvoltarea bazată pe piață nu va funcționa în lipsa unor programe de „reeducare” a oamenilor pentru a-și schimba comportamentul. Conform lui Chelcea (2006, p. 124), „oamenii trebuie să fie reeducați pentru

a accepta comportamente „moderne” (acumularea individuală, atitudine pozitivă față de risc, mobilitate geografică etc.).” Oamenii nu vor să își schimbe major comportamentul, ci mai degrabă atât cât să poată menține ceea ce au. Astfel că piața, comunitatea și membrii comunității au nevoie de programe care ghideze procesul de adaptare la noile condiții.

3.2.3. Clasificarea strategiilor de red dezvoltare în funcție de baza economică care este folosită pentru demararea strategiei

Procesul de dezvoltare economică locală poate fi clasificat din perspectiva resurselor care sunt folosite pentru demararea acestui proces, și pot fi identificate două tipuri de modele de dezvoltare: dezvoltarea endogenă și dezvoltarea exogenă (Garofoli, 2002). Cele două modele de dezvoltare se întâlnesc sub diferite denumiri: a) dezvoltarea endogenă – dezvoltarea „de jos”, dezvoltarea relaționată cu trecutul economic, dezvoltarea din interior, neo-industrializare (Garofoli, 2002; Filimon *et al.*, 2002; Hospers, 2004), b) dezvoltarea exogenă – dezvoltarea „de sus”, reindustrializare, diversificare fără legătură cu trecutul economic (Garofoli, 2002; Hospers, 2004).

Dezvoltarea endogenă este o abordare care pune accentul pe dezvoltarea de noi ramuri ale activității economice care sunt orientate spre viitor și care sunt dezvoltate în jurul vechilor industrii. Acest proces constă în folosirea resurselor locale (forța de muncă, capitalul, cunoștințele specifice despre procesul de producție, competențele profesionale specifice, resursele materiale). În plus, se urmărește dezvoltarea de interdependențe între activitățile economice de la nivel local, iar inițiativa și capacitatea de a inova și de a iniția dezvoltarea vine din interiorul comunității.

Un foarte bun exemplu de dezvoltare endogenă sau neo-industrializare, cum o numește Hospers (2004) este strategia de diversificare în domeniul tehnologiei mediului care a fost inițiată în zona Ruhr pentru a combate efectele negative generate de reducerea masivă a exploatarei cărbunelui și perlucrării oțelului. În mod interesant, această ramură are rădăcini în industria locală a cărbunelui și oțelului care a căutat în mod constant de-a lungul timpului modalități inovative să țină nivelul de poluare la un nivel cât mai scăzut posibil. Datorită regulilor de mediu stricte și a cererii ridicate pentru tehnologii curate în rândul firmelor locale, zona Ruhr a putut acumula expertiză în cum să fie tratate problemele cauzate mediului înconjurător. Astfel a fost dezvoltat în zona Ruhr un centru de cercetări în domeniul tehnologiei mediului. În prezent, firme locale, universități, institute de cercetare și agenții de mediu cooperează îndeaproape, rezultatul fiind numeroase aplicații inovative. Chiar dacă inițial piața pentru aceste aplicații a fost locală, în prezent ele sunt vândute în afara regiunii. Alte ramuri care au fost dezvoltate pornind de la trecutul industrial al regiunii și în care Ruhr a dezvoltat un avantaj competitiv sunt furnizarea de

energie și depozitarea deșeurilor. Conform lui Hospers (2004), datorită cantităților mari de deșeuri produse de fabricile de oțel și de extragerea cărbunelui, de la început au fost stimulate activitățile de cercetare în domeniul resurselor regenerabile și combustiei pe baza deșeurilor. Astfel, s-a constatat în regiunea Ruhr că folosirea expertizei existente pentru dezvoltarea de activități economice noi a dat roade, iar Ruhr arată că schimbarea structurală este posibilă dacă se analizează ceea ce este potrivit, acceptabil și fezabil într-un anumit context local.

O direcție de redezvoltare endogenă care este propusă adesea în cazul fostelor comunități miniere situate în zone montane este folosirea resurselor naturale locale pentru începerea de noi activități economice. În acest sens, se propune exploatarea într-o modalitate sustenabilă a pădurii pentru a produce diferite obiecte din lemn, ca de exemplu cherestea, mobilier, obiecte de artizanat fabricate din lemn etc. Alte activități care ar putea fi dezvoltate: vânătoarea, culegerea de plante medicinale, fructe de pădure, ciuperci, alune etc. (Filimon *et al.*, 2011). În fostele comunități miniere situate în zone montane se propune de asemenea valorificarea potențialului turistic pentru crearea de noi locuri de muncă și schimbarea economiei locale (Gheorghilaș *et al.*, 2011; Săgeată, 2003; Kuyek și Coumans, 2003).

Dezvoltarea exogenă reprezintă un proces de dezvoltare „dependentă”, controlată extern. Deciziile fundamentale cu privire la procesul de dezvoltare sunt făcute de actori economici din afara zonei: teritoriul joacă un rol pasiv prin prezentarea ansamblului de condiții statice care favorizează localizarea firmelor externe (precum salarii mici, cost redus al terenului și stimulente financiare pentru localizarea unor activități economice) (Garofoli, 2002). Dezvoltarea exogenă poate îmbrăca mai multe forme: industrializarea bazată pe firme externe mari fără relații cu firmele locale și cu mediul local, fonduri publice oferite de guvernul central, comunități în care locuitorii fac naveta și majoritatea veniturilor sunt obținute în afara comunității.

Trebuie menționat că într-o comunitate nu întâlnim doar un anumit tip de dezvoltare, și nu există o rețetă magică care să recomande tipul de abordare care să fie folosită pentru revitalizarea unei regiuni. Strategiile folosite trebuie să fie adaptate specificului local.

3.2.4. Clasificarea strategiilor în funcție de gradul de disturbare a comunității

Din perspectiva gradului de disturbare a comunității strategiile pot fi puse pe un continuum având la un capăt mutarea minerilor din zonă (care este și cea mai dramatică abordare) și la celălalt capăt este ajutarea sectorului minier să funcționeze în continuare (Kuyek și Coumans, 2003). Sprijinirea sectorului minier poate consta în menținerea exploatărilor miniere chiar dacă nu sunt profitabile prin

acordarea de subvenții care să acopere pierderile. Mai pot fi căutate noi rezerve minerale care să permită continuarea exploatărilor sau se poate începe exploatarea rocii reziduale.

Varghese *et al.* (2006) argumentează că dobândirea proprietății în urma de „buyouts” (adică compania este cumpărată și deținută de angajați) duce la evitarea durerii ca urmare a pierderii slujbelor, evitarea unei schimbări subite în structura socială și economică, și păstrarea afacerilor conexe și a taxei de impozitare. Studiul autorilor arată că controlul local și proprietatea locală cresc șansele de flexibilitate a comunității. Autorii au constatat că cu cât sunt mai inclusive structurile de proprietate în rândul angajaților, managerilor și membrilor comunității, cu atât este mai mare probabilitatea ca această nouă formă de organizare a exploatării miniere să sprijine locuri de muncă locale, programe comunitare și să crească viabilitatea pe termen lung a afacerii. Un exemplu parțial ilustrativ în acest sens este exploatarea de bauxită de la Dobrești din județul Bihor, România, unde 22 mineri au preluat exploatarea în 1999 și au format Asociația „Mineral West”; ei nu au mai exploatat bauxita pentru că nu au avut cui să o vândă, dar au exploatat calcar pe care l-au vândut Fabricii de Zahăr din Oradea. Asociația a funcționat bine până la apariția crizei economice, când în anul 2010 a început procedura de insolvență.

3.2.5. Clasificarea strategiilor în funcție de domeniul de intervenție

O varietate foarte largă de strategii au fost puse în aplicare, dar alegerea celei mai potrivite strategii depinde de condițiile specifice fiecărei comunități. În cazul fiecărei comunități vor trebui identificate cele mai potrivite oportunități și resurse care să fie folosite în cadrul procesului de regenerare. În continuare vor fi prezentate pe scurt câteva tipuri de strategii care au reușit să compenseze parțial locurile de muncă pierdute în urma restructurării sectorului minier.

- a) *Turism.* Aceasta pare să fie cea mai încercată strategie. Unele comunități au creat facilități de recreere ca de exemplu pârtii de schi, terenuri de golf, muzee ale mineritului. O problemă este că nu toate comunitățile sunt localizate într-o zonă accesibilă din perspectiva transportului sau în apropierea unui coridor de transport important. În capitolul IV va fi prezentată pe larg această strategie de regenerare a fostelor zone miniere.
- b) *Strategia în domeniul locuințelor și imobiliar.* Unele orașe s-au transformat în comunități de pensionari prin valorificarea locuințelor care au rămas goale după plecarea minerilor. Au existat însă probleme legate de această strategie deoarece pe măsură ce pensionarii îmbătrânesc și devin infirmi, ei au nevoie de îngrijire medicală care nu este disponibilă în comunități mai îndepărtate și izolate.

- c) *Dezvoltarea unei economii bazată pe cunoștințe și pe tehnologii informaționale*
- d) *Proiecte în alte sectoare ale economiei bazată pe resurse: pădure, apă, agricultură*
- e) *Depozitarea de deșeuri periculoase*
- f) *Descentralizarea unor servicii administrative sau relocalizarea unor servicii*
- g) *Folosirea unor strategii de regenerare emoțională.* Stephenson și Wray (2005) argumentează că comunitățile, ca și indivizii, suferă o traumă în urma unei pierderi, și că și ele au nevoie de regenerare emoțională. Un exemplu de strategie de regenerare emoțională este Gala Minerilor din Durham (Marea Britanie). Această gală este un eveniment organizat anual din 1871, și chiar dacă s-a modificat ca formă și localizare, elementele sale au rămas neschimbate. Această tradiție este legată de exploatarea de cărbune din zonă. Conform tradiției, fiecare comunitate de mineri are un baner care o reprezintă, iar în dimineața galei banerul, însoțit de o fanfară, este purtat prin comunitate, iar apoi toate bannerele se întâlnesc pe pista de curse unde se țin discursuri, iar după-amiaza are loc o slujbă în cadrul bisericii din Durham. Chiar dacă de multă vreme nu se mai exploatează cărbune în zonă, Gala Minerilor continuă să fie organizată și reunește anual zeci de mii de oameni. Ea urmărește să consolideze solidaritatea socială a comunităților și să păstreze mândria locală.
- h) *Acvacultură pentru transformarea carierelor deschise în ferme de pești* (Otchere *et al.*, 2004). Acvacultura este o alternativă pentru restaurarea și refolosirea terenului după minierit și care poate contribui la diversificarea economiei unei anumite comunități. De exemplu, în Brazilia, în regiunea Alta Floresta, la sud de bazinul Amazonului, instituțiile administrației publice locale împreună cu cooperativele agricole au dezvoltat o strategie de dezvoltare a regiunii în urma exploatării aurului, strategie care a fost bazată pe acvacultură în carierele deschise. Instituțiile sanitare s-au implicat pentru măsurarea în permanență a concentrației de mercur din pești și au ajuns la concluzia că peștele crescut artificial are un nivel al mercurului comparabil cu nivelul găsit în peștii sălbatici. Chiar dacă această activitate nu a reușit să compenseze locurile de muncă existente în timpul mineritului, a oferit totuși o ocupație populației rămase și care se afla într-o stare accentuată de sărăcie, și în plus erau oferit produse pe piața locală.

3.3. Densitatea instituțională – o condiție importantă pentru reușita procesului de red dezvoltare

Noțiunea de densitate instituțională („institutional thickness”) este importantă pentru înțelegerea eforturilor pe care trebuie să le depună autoritățile locale pentru a stimula antreprenoriatul local în contextul unei economii locale aflate în declin. Conform lui McCarthy (2007), această noțiune se referă la o serie de factori, precum: o prezență instituțională puternică (cu o combinație de diferite instituții), un nivel ridicat de interacțiune între rețelele locale de instituții, și norme și valori culturale împărtășite de membrii comunității. McCarthy argumentează că împreună acești factori încurajează dezvoltarea încrederii și cooperării care pare să fie atât de importante pentru stimularea antreprenoriatului care este baza dezvoltării economice locale.

Amin și Thift (*apud* McCarthy, 2007) au constatat că încercările care au forțat o densitate instituțională, prin crearea de noi instituții și structuri, nu au reușit să asigure că astfel de instituții și structuri sunt acceptate și folosite de actorii implicați în procesul de red dezvoltare. Autorii arată că această strategie a fost folosită fără a ține seama de aspectele culturale specifice ale zonei în care s-a dorit să se dezvolte capacitatea instituțională. Datorită diferențelor de context instituțional ale diferitelor comunități, apar nevoi pentru abordări diferite ale procesului de red dezvoltare. Astfel că, pentru a stimula dezvoltarea, o localitate nu are nevoie numai de densitate instituțională, dar și de forme potrivite de densitate. Dacă capacitatea instituțională și dorința de a interveni în zone dezavantajate vine de la nivel național, atunci nevoia de acțiune de la nivel local de a stimula densitatea instituțională este redusă.

Neil și Lea (1992) argumentează că lipsa unei instituții locale care să acționeze ca un catalist pentru dezvoltarea economică locală este o barieră în calea dezvoltării unei comunități miniere. Conform acelorași autori, succesul oricărui program de dezvoltare economică locală depinde în parte de existența unui grup local care să fie perceput ca un proponent al comunității, care este capabil să mobilizeze suportul local.

3.4. Factori care contribuie la red dezvoltarea comunităților miniere

În încheierea acestui capitol doresc să sintetizez factorii pe care i-am identificat pe baza analizei literaturii de specialitate ca jucând un rol important în red dezvoltarea comunităților miniere. În Tabelul 2 am încercat să sintetizez acești factori, iar în continuarea vor fi analizați pe rând fiecare dintre ei.

Tabel 2: Factori care influențează red dezvoltarea comunităților miniere

Factori care influențează red dezvoltarea comunităților miniere		
1.	Caracteristicile comunității	Localizarea comunității – gradul de izolare
		Proximitatea comunității față de rețelele de transport și zone urbanizate
		Accesul la alte piețe de muncă
		Mărimea comunității
		Topografia
		Concentrația de persoane care au lucrat în activități legate de minerit din totalul populației
2.	Caracteristicile economiei locale	Gradul de diversificare a economiei locale
		Capitalul antreprenorial
		Nivelul de educare a forței de muncă
3.	Caracteristicile mineralelor	Prețul minereului
		Metoda de extragere
		Calitatea resursei minerale
4.	Cadrul instituțional existent în comunitate	Instituțiile locale
		Cultura locală

a) Caracteristicile comunității

Fisher (2001) argumentează că fără a înțelege caracteristicile fizico-geografice ale unei comunități, precum localizarea (distanța față de alte comunități) și topografia zonei, nu putem înțelege complet condițiile favorabile red dezvoltării acesteia. Șansele de regenerare sunt mai mari dacă comunitatea minieră se află mai aproape de orașe mai mari, zone metropolitane sau dacă populația comunității are acces facil la căi de transport care să faciliteze accesul la piețe de muncă (Fisher, 2001; Wilson, 2004; Johansson, 1992; Maude și Hugo, 1992; Cocean, 2011).

Fisher (2001) analizând o comunitate minieră din Wisconsin, SUA a aflat că mărimea populației este invers proporțională cu nivelul de sărăcie. Aceasta înseamnă că cu cât comunitatea este mai mică, cu atât este mai mare nivelul de sărăcie. Comunitățile miniere de dimensiuni mici se confruntă cu dificultăți mai mari de red dezvoltare pentru că au o capacitate financiară limitată de a iniția programe de diversificare economică și de a investi în reabilitarea infrastructurii.

Dar, alți autori afirmă că nu doar mărimea localității influențează gradul de red dezvoltare, ci combinația acestei caracteristici cu altele, precum gradul de diversificare a economiei locale. Filimon *et al.* (2011b) au analizat situația orașelor de

dimensiuni mici din județul Bihor (România) care au fost afectate de restructurarea industriei după căderea regimului comunist; unele dintre orașele mici analizate au fost centre de exploatare a uraniului (Nucet și Ștei) și au fost construite ca orașe monoindustriale în timpul comunismului. Autorii au identificat o capacitate mai bună de readaptare a orașelor mici care au avut o economie mai diversificată, și o vulnerabilitate mai ridicată a orașelor mici și dependente de o singură activitate industrială.

Ideea că mărimea localității favorizează nivelul de dezvoltare a unei comunități o regăsim și la Dumitru Sandu (2011, p. 20) care afirmă că „toate celelalte condiții fiind egale, ratele de mortalitate specifice pe grupe de vârstă tind să fie mai mari în comunele mici. La nivelul acestora sursele din venituri publice tind să fie mai mici, serviciile pentru populație de o mai proastă calitate și, în consecință, condițiile de locuire de nivel calitativ redus.”

În ceea ce privește localizarea și topografia unei comunități, Cocean (2011, p. 30) arată că conexiunea unor localități cu alte localități poate fi limitată de obstacole naturale majore, dintre care masivii muntoși se întâlnesc cel mai adesea, care pot duce la fracturarea infrastructurii (a rutelor de acces, a rețelelor de apă, electricitate sau gaz). Aceeași fracturare poate să apară și în cazul distanțelor mari care pot duce la separarea elementelor unor sisteme teritoriale de altele. Fracturarea geografică a conexiunii cu alte localități are consecințe importante asupra oportunităților de dezvoltare. De exemplu, în cazul sistemelor de așezări umane de tipul axă închisă (Cocean, 2011) (când poziționarea așezărilor se face de-a lungul unui curs de apă, și nu există conexiuni laterale cu alte localități) pe măsură ce crește distanța față de polul de creștere scad rolul și funcțiile așezărilor, și anume potențialul demografic și economic, infrastructura tehnică și conducerea eficientă a teritoriului. În acest caz apare o degradare graduală a funcțiilor. Procesul se bazează pe principiile de disipare a energiei de la centru către periferie (Cocean, 2011). Interesul pentru dezvoltare este mai scăzut pentru un teritoriu mai îndepărtat decât pentru unul mai apropiat. Pe lângă poziționarea la capătul axelor, localitățile periferice sunt dezavantajate de disparitățile geografice, sociale și de infrastructură, ceea ce le face a nu fi atractive pentru investitori. De aceea, aceste localități sunt cele mai predispuse la migrația populației și la amplificarea disfuncționalităților economice.

Sandu (2011, p. 18) într-un studiu realizat la nivel național cu privire la disparitățile sociale între localități arată că „dezvoltarea socială tinde să fie mai ridicată la comunele apropiate de oraș decât la cele îndepărtate, în localitățile aflate la drum european comparativ cu cele care au acces numai la drumuri comunale, județene sau naționale. ... Comunele care au rate reduse de navetism spre oraș tind să fie dezavantajate prin faptul că nivelul mediu al veniturilor este mai redus”.

Topografia unei comunități mai poate fi înțeleasă și în termeni de tipul de teren și măsura în care acesta poate fi folosit pentru alte tipuri de activități. De exemplu, procentul de teren acoperit de pădure este puternic asociat cu sărăcia (Fisher, 2001; Maude și Hugo, 1992). O explicație plauzibilă ar fi că zonele rurale care au convertit o proporție mai mare din terenurile lor pentru agricultură tind să fie mai prospere decât zonele care conțin încă procente mari de teren împădurit. O altă explicație ar fi că zonele împădurite oferă „resurse de subzistență” care ajută familiile doar să supraviețuiască, și nu să iasă din starea de sărăcie.

Concentrarea mai mare a muncitorilor într-o singură comunitate face ca aceasta să depindă într-o proporție mai mare de taxele, veniturile și locurile de muncă asociate cu mina, și să fie afectată mai mult când mina își reduce activitatea. Dacă muncitorii sunt dispersați între mai multe comunități și într-o arie geografică mai mare, atunci impactul restructurării sectorului minier este distribuit într-o arie geografică mai mare, iar efectele sunt mai estompate pentru fiecare localitate în parte.

b) Caracteristicile economiei locale

Diversitatea structurii economiei locale a fost arătată anterior că joacă un rol extrem de important în atenuarea impactului restructurării. Posibilitatea de a găsi locuri de muncă în alte sectoare ajută la absorbirea excesului de forță de muncă rezultată în urma închiderii sau reducerii activității minei. De asemenea, cel mai adesea programele create după închiderea minei urmăresc crearea de locuri de muncă în alte domenii. În Finlanda (Talman și Tykkyläinen, 1992) politicile de dezvoltare regională au urmărit atragerea de industrii noi în sectorul manufacturier și turism, iar principalele măsuri s-au orientat către restructurare mai degrabă decât către sprijinirea companiilor miniere.

Studiile au arătat că antreprenorii au un rol esențial în redezvoltarea comunităților (Ludescher, 2009). Dar, aceleași studii au arătat că persoanele care au cunoștințe și aptitudini necesare pentru a începe o afacere sunt primele care tind să plece din localitate pentru că au șansele cele mai mari să își găsească un loc de muncă bine plătit în altă parte, astfel că comunitățile aflate în declin economic duc lipsă de capital antreprenorial. De aceea, o componentă standard a programele de intervenție în comunitățile afectate de restructurarea sectorului miniere constă în programe de sprijinire a antreprenoriatului în rândul membrilor comunității prin deschiderea de centre de afaceri, organizarea de cursuri în managementul unei afaceri, facilitarea accesului la surse de finanțare etc.

Nivelul de educație a forței de muncă, măsurată prin numărul mediu de ani de școală pe care i-a absolvit populația este o dimensiune esențială pentru capacitatea de redezvoltare a comunității (Sandu, 2011, p. 21). Dumitru Sandu atrage atenția

asupra faptului că „investiția în educație, în sine, nu duce la dezvoltare local-regională de nivel ridicat”, și argumentează faptul că trebuie asigurate în plus condiții pentru ocuparea forței de muncă și condiții de locuit pentru a stimula stabilitatea pentru cei care au un nivel ridicat de educație.

c) Caracteristicile mineritului

Freudenburg *apud* Wilson (2004) a argumentat că trebuie să fie înțelese caracteristicile resursei mineral extrase, precum calitatea ei și prețul, pentru a înțelege mai bine bunăstarea socio-economică a zonei miniere de unde aceasta este extrasă. Acești factori influențează direct speranța de viață a exploatării minere, și prin urmare viitorul persoanelor și comunităților dependente de aceasta. Prețul mineralelor este foarte volatil pe piața internațională și acesta explică în parte fluctuațiile care apar în ciclul de viață al mineritului.

Wilson (2004) a arătat că metoda de extragere afectează foarte mult mărimea forței de muncă, costurile de producție și tipurile de tehnologii și aptitudinile necesare. Metoda de extragere a minereului este una dintre caracteristicile care este probabil să afecteze bunăstarea socio-economică. O metodă de extragere mai puțin poluantă și care nu generează schimbări majore asupra mediului înconjurător conferă mai multe șanse de regenerare comunității după închiderea exploatării; în caz contrar, costurile de regenerare a mediului înconjurător sunt foarte ridicate și în situația în care comunitățile nu au fonduri suficiente pentru a investi în programe sociale și de reabilitare a infrastructurii, problemelor de mediu li se acordă cea mai mică importanță.

Mărimea, forma, localizarea resursei minerale în raport cu granițele deja existente a unei comunități ajută la explicarea impacturilor socio-economice diferite a crizelor care apar pe piața minereurilor. Într-un studiu realizat pe două comunități miniere din SUA, Lewis (2004) a aflat că acolo unde compania minieră opera mai multe mine, aceasta a putut să răspundă mai bine condițiilor economice globale și condițiilor geologice locale. Mai exact, compania a putut să treacă mai ușor peste perioadele de fluctuație a prețului minereului prin concentrarea asupra minelor mai productive, ceea ce a permis companiei să rămână profitabilă sau cel puțin să reducă pierderile. Aceasta arată că atunci când o companie are mai multă flexibilitate la nivel local datorită unor costuri relativ mai scăzute, mai multe mine, sau o calitate diferită a minereurilor, poate fi într-o poziție mai bună de a face față scăderii temporare a prețului mineralelor, stării economice în scădere și altor factori.

d) Cadrul instituțional existent în comunitate

Așa cum am arătat în subcapitolul legat de densitate instituțională, implicarea instituțiilor publice și a comunității în procesul de red dezvoltare este crucială.

Orașul Atikokan, Ontario, Canada, este un exemplu foarte bun de comunitate relativ mică (aproximativ 5.000 locuitori) și îndepărtată care a încercat să depășească criza generată de închiderea a două mine în anii 1979 și 1981 (Keyes, 1992). Printr-o abordare energetică și bine planificată, cu ajutorul instituțiilor publice locale, și prin intermediul eforturilor de diversificare care au început înainte de închiderea minelor, comunitatea a reușit să găsească activități care să înlocuiască mineritul. Accentul nu a fost pus pe găsirea unui angajator de dimensiuni mari pentru a înlocui compania minieră, ci s-a urmărit să fie aduse o serie de firme mai mici, cu activități complementare. Activitățile atrase au inclus activități manufacturiere, o fabrică de cherestea, fabrică de prefabricate, turism și generarea de energie electrică. Trebuie precizat că comunitatea și-a sporit șansele de diversificare economică printr-un program agresiv de investiții în lucrări publice. Totul a fost însă posibil numai datorită unei implicări active a instituțiilor publice și a membrilor comunității.

Neil și Lea (1992) au analizat orașele de pe coasta de vest a Tasmaniei, Australia, care au fost construite pentru a servi industria minieră și forestieră și care s-au confruntat cu procesul de închidere și reducere a activității miniere. Autorii au identificat barierele care au stat în calea reddezvoltării unei arii geografice de dimensiuni mai mari. Ei au remarcat faptul că în situația în care o regiune mai mare este afectată de restructurarea sectorului minier cooperarea este dificil de realizat pentru că comunitățile se află în concurență între ele pentru a supraviețui; în plus, fiecare are o atitudine diferită cu privire la dezvoltarea resurselor și propriul grad de sprijin din parte comunității. Lipsa unei instituții locale sau a unui grup care să mobilizeze suportul local și să acționeze ca un catalist pentru dezvoltarea economică locală a fost identificată ca o altă piedică în calea dezvoltării economice locale în acest caz.

Conform lui Ludescher (2009), dezvoltarea comunităților este determinată de componentele soft (interes comun, trăsăturile obiective și subiective ale angajaților) și hard (strategii, structuri, sisteme) ale instituțiilor locale. În cazul comunităților studiate de autoare, componentele soft au un efect mai puternic asupra succesului localității. Autoarea consideră că alegerea unui specialist potrivit pentru a conduce primăria are un rol important; de asemenea, autoarea consideră că la fel de important este ca angajații primăriei să aparțină comunității locale pentru că ei simt un atașament și implicit o responsabilitate mai puternică pentru comunitatea lor. Comunitățile locale au nevoie de un lider care crede în/și practică principiile democratice și caută să obțină consensul între locuitori. Este important ca primarul să nu aștepte dezvoltarea comunității din surse venite din afara acesteia, ci trebuie să învețe să valorifice resursele locale și oportunitățile existente pentru succesul comunității.

Societatea locală ca și componentă soft a comunității (cultura reprezentată prin încredere, normele, puterea comunității, cooperarea, același comportament și o

motivație puternică) are un rol important în viața comunității și pentru succesul său – acești factori ajută o comunitate să diminueze migrația și să dezvolte economia. De aceea constituirea capacității comunității locale de a se ajuta este un instrument important al procesului de dezvoltare. Capacitatea comunității se reflectă în capitalul social al locuitorilor. Se observă că acolo unde sistemul de norme este slab și există puțină încredere, nu există șanse pentru crearea și supraviețuirea unei comunități. Este important ca membrii unei comunități să coopereze pentru a atinge scopuri comune. Pentru o societate divizată este dificil să fie atinse scopuri comune. De asemenea, primarul are un rol determinant în viața comunității (Ludescher, 2009).

CAPITOLUL IV.

Resursele minerale ale României

Scopul acestui capitol este să ofere o imagine de ansamblu asupra a ceea ce a însemnat mineritul în România din mai multe perspective: a) din perspectivă temporală – pentru a înțelege modul în care s-a întrepătruns dezvoltarea economică a țării cu această ocupație, b) din perspectivă cantitativă, adică a tipurilor de resurse minerale care se află în subsolul țării, c) din perspectiva modului în care dezvoltarea mineritului pentru susținerea procesului de industrializare a țării a influențat dezvoltarea zonelor urbane în timpul comunismului, și d) din perspectiva amplorii pe care a avut-o decizia de restructurare a exploatărilor miniere asupra pieței forței de muncă și a populației

4.1. Repere istorice cu privire la minerit în România

Redezvoltarea fostelor zone minere trebuie să pornească de la cunoașterea a ceea ce a reprezentat mineritul pentru dezvoltarea economică a unei țări, și importanța pe care această activitate economică a avut-o pentru dezvoltarea așezărilor umane, pentru progresul tehnologic, pentru creșterea nivelului de prosperitate a unor arii geografice, precum și pentru dezvoltarea unor meserii de-a lungul timpului pe teritoriul Țărilor Române. Istoria mineritului se întrepătrunde cu istoria dezvoltării economice a țării, cele două domenii exercitând influențe unul asupra celuilalt. Progresul societății într-un ritm mai accentuat a avut loc o dată cu introducerea în circuitul economic a unui număr tot mai mare de substanțe minerale utile (Fodor, 2005), ceea ce a permis producerea unui număr mai mare de bunuri care au contribuit la îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă a oamenilor, creând în același timp premisele unor noi descoperiri tehnice. România este o țară bogată în resurse naturale, în special petrol, gaze naturale, sare, aur, argint și metale neferoase, iar resursele naturale ale țării noastre au stârnit interese străine pentru a le poseda și exploata. De exemplu, zăcămintele de aur, fier și sare au fost exploatate încă de pe vremea dacilor, iar unii autori afirmă că bogăția de aur a teritoriilor unde locuiau dacii a fost motivul ocupării romane (Almășan, 1984; Djuvara, 2002).

Dezvoltarea așezărilor umane a fost influențată de existența resurselor naturale care puteau asigura condițiile de trai oamenilor. Pe lângă factori precum apa, pământul fertil, posibilitatea de vânătoare etc., sarea a fost un factor care a influențat apariția unor așezări umane și deplasarea unor populații (Fodor, 2005). Cum nu peste tot se putea găsi sare, populațiile s-au deplasat în multe situații acolo unde acest mineral exista și putea fi exploatat cu ușurință. De asemenea, au fost create și dezvoltate așezări umane în jurul exploatărilor de metale prețioase, dar și de fier.

De-a lungul timpului activitatea de exploatare și prelucrare a resurselor minerale s-a dovedit a fi un factor important care a contribuit la diversificarea etnică a populației de pe teritoriul Țărilor Române și a facilitat progresul tehnologic. Desfășurarea activității de minerit a presupus oameni specializați care au provenit fie din rândul populației din zone propice pentru minerit, fie din rândul unor populații care au fost colonizate într-o zonă unde se găseau resurse minerale. De regulă, persoanele colonizate au provenit din zone cu o bogată tradiție în minerit, și care pe lângă faptul că au oferit forța de muncă necesară desfășurării acestei activități, au adus cunoștințe tehnologice avansate pentru o exploatare mai eficientă a resurselor minerale. Pe teritoriul Țărilor Române există o serie de exemple de colonizare a minerilor aduși din alte țări. În continuare voi oferi câteva astfel de exemple. După ocuparea romană, împărații Traian, Hadrian și Septimiu Sever au urmărit să colonizeze noua provincie cu forță de muncă specializată și pentru aceasta au adus specialiști în minerit din Italia, Dalmația, Epir, Africa de Nord și Asia Mică, din zone care aveau o bogată tradiție în valorificarea bogățiilor naturale (Fodor, 2005, p. 81). De exemplu, din Dalmația au fost aduse comunități întregi de mineri și așezate în zonele aurifere din Munții Apuseni. Rolul acestor coloniști a fost de a mări producția și productivitatea prin deschiderea de noi exploatări miniere și prin folosirea unei tehnologii mai avansate; de asemenea, unii dintre ei erau specializați în valorificarea substanțelor minerale utile, având diferite ocupații: aurari, argintari, fierari, plumbari (Baron, 1999). Un alt val de colonizare cu mineri îl întâlnim în Valea Jiului unde între anii 1858 și 1868 au fost aduși pentru a lucra la extragerea cărbunelui grupuri de mineri din Slovacia, Austria și din bazinele carbonifiere din Cehia și Italia. După a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sunt aduși coloniști șvabi în Banat pentru dezvoltarea complexului minier din jurul Reșiței. Pe lângă aceștia au mai fost aduși și francezi, italieni și spanioli, dar într-o proporție mai mică.

În rândul sașilor care s-au așezat în Transilvania începând cu secolul al XII-lea au fost aduși și mineri veniți din Europa centrală, și cu toate că numărul acestora a fost mult mai mic decât al țăranilor și meșteșugarilor sași, ei au avut o contribuție semnificativă la furnizarea materiilor prime necesare pentru diferitele meșteșuguri pentru care erau renumiți sașii. Pentru a fi încurajați să se stabilească într-o nouă

zonă sașilor li s-au acordat o serie de privilegii, inclusiv sașilor care lucrau în minerit. De altfel, în perioada medievală munca în minerit aducea venituri importante ceea ce este dovedit de prețurile ridicate ale uneltelor de fier (Nägler, 1992). Minerii germani au fost colonizați la Baia de Criș, Bucium, Certejul de Sus, Roșia Montană, Abrud, Zlatna, Baia de Arieș și în alte localități din Munții Apuseni. Minerii au adus cu ei cunoștințe speciale care au contribuit la o exploatare mai eficientă a ocnelor de sare, la exploatarea minereurilor, în special a aurului și a argintului. Între anii 1619–1620, principele Transilvaniei Gabriel Bethlen a colonizat câteva sute de minerii germani și slovaci la Zlatna (jud. Alba).

Pentru exploatarea sării de la Cacica (jud. Suceava) au fost aduși minerii polonezi specialiști în exploatarea sării de la minele din Bohnia și Wielicka (Polonia). Primele familii au fost aduse în anul 1792. La vremea respectivă Bucovina era alipită Imperiului Austro-Ungar, iar pentru că austriecii nu au mai vrut să aducă sare din Moldova de la Târgu Ocna sau din Ardeal de la Ocna Dej, datorită distanțelor mari și a drumului dificil, au prospectat terenurile și au descoperit în 1785 zăcămintele de la Cacica. Exploatarea a început în 1791, iar în timp au fost aduse mai multe familii de polonezi care au întemeiat mai multe sate în jurul localității Cacica. Într-o perioadă mai apropiată de zilele noastre, în anii 1952–1959 au fost aduși minerii ruși la Ștei și Nucet pentru exploatarea resurselor de uraniu din Munții Apuseni de la Băița, jud. Bihor. După al doilea război mondial uraniul a fost considerat o resursă naturală strategică deoarece s-a descoperit că putea fi folosit la producerea bombei atomice și în funcționarea centralelor nucleare. Zăcămintele de uraniu de la Băița au fost exploatate aproape în totalitate și transportate integral în fosta URSS; zilnic plecau trenuri încărcate cu uraniu către Estonia. După exploatarea intensivă a uraniului din România, rușii s-au întors acasă (Fodor, 2005, p. 304).

În cadrul acestei secțiuni care are o perspectivă istorică asupra mineritului doresc să mai scot în evidență trei aspecte prin care mineritului a contribuit la dezvoltarea țării. Activitatea de minerit a creat condițiile necesare pentru dezvoltarea unor meserii axate pe prelucrarea minereurilor. Mineritul a dus la crearea unui aparat administrativ care era necesar pentru supravegherea activității de extragere și prelucrare a minereurilor. De asemenea, în timp au fost create școli tehnice cu profil minier pentru pregătirea personalului care lucra în exploatarea minieră. Astfel, putem vorbi de o multiplicare pe orizontală a locurilor de muncă existente în minerit.

Bogăția resurselor minerale a favorizat dezvoltarea unor meserii de prelucrare a minerurilor, dintre care cei mai renunți au fost în Transilvania aurarii și fierarii. Sașii care au fost colonizați în Transilvania au adus cu ei meșteșugul prelucrării metalelor prețioase din regiunea Rinului și Moseliei, din Germania de Apus (Bielz, 1957). Până la mijlocul secolului al XV-lea meșteșugul aurarilor era executat doar

de către sași, abia la mijlocul secolului al XVI-lea și-au făcut apariția meșteșugarii aurari unguri la Cluj. Aurarii din Transilvania erau foarte renumiți la mijlocul secolului al XV-lea și lucrările lor erau foarte căutate și de către domnitorii din Țara Românească și Moldova, dar și de către domnitorii din Ungaria. Prelucrarea aurului și argintului pentru bijuterii, obiecte bisericești și obiecte de veselă a fost favorizată la vremea respectivă de situația economică înfloritoare din Transilvania (persoanele înstărite își investeau banii în astfel de obiecte ca o formă de acumulare a bogăției), precum și de crearea condițiilor necesare pentru comercializarea produselor atât în Transilvania, cât și la sud și est de Carpați. Și la Baia Mare, un oraș minier bogat, aurarii erau apreciați încă de la începutul secolului al XV-lea (Dâmboiu, 2008) și datorită respectului de care beneficiau în cadrul comunității, aurarii au ajuns să ocupe diferite funcții politico-administrative.

Prelucrarea fierului a fost o altă ocupație indispensabilă orașelor și satelor. Pe vremuri în fiecare sat se întâlnea cel puțin un fierar, iar aceștia se ocupau de producerea unei game foarte largi de obiecte necesare activității oamenilor, ca de exemplu: lacăte, zăvoare, unelte agricole, pluguri, căruțe, porți de fier, clopote, căldări, topoare, cuțite, săbii, spade, platoșe, pintoni, coifuri (Țiplic, 2001). În Transilvania, de-a lungul timpului breasla fierarilor a ajuns să fie împărțită în diferite branșe în funcție de obiectele pe care le produceau: cuțitari, căldărari, lăcătuși, săbieri, scutari, arcari, arbaletari, armurieri. Minereurile de cupru din Transilvania a fost un element determinant în dezvoltarea timpurie a producției armelor de foc portative (Bielz, 1957). Conform aceluiași autor, Brașovul a fost principalul centru de făurire a armelor de foc din Transilvania, și a fost principalul furnizor pentru Moldova și Țara Românească atâta timp cât acestea nu au fost sub dominație otomană. Rimetea (jud. Alba) a fost unul dintre principalele centre de prelucrare a fierului din Transilvania, aici aflându-se importante exploatări de minereu de fier. Conform Bielz (1957), la sud și est de Carpați nu se întâlnesc foarte multe mărturii despre extracția și prelucrarea fierului deoarece țăranii nu puteau cumpăra minereu de fier și ei au încercat să valorifice orice resurse locale de minereu, chiar dacă aveau un randament scăzut, și de aceea în aceste zone fierarii din sate erau de cele mai multe ori și mineri.

Exploatarea minereurilor a dus la dezvoltarea unor structuri administrative foarte bine dezvoltate pentru organizarea și controlarea modului în care se făcea extragerea resurselor miniere. De exemplu, în timpul ocupației romane exploatarea minereurilor era supravegheată de inspectori minieri care formau o parte din armata de funcționari care au fost aduși în Dacia. Administrarea minelor se făcea de un „procurator aurarium”, care avea sediul la Ampelum (azi Zlatna), care era ajutat de un „sub-procurator aurarium”, care avea sediul la Băița, precum și de un număr mare de funcționari (Baron, 1999). Pentru a transforma aurul în monedă au fost înființate

monetării, și de-a lungul timpului au existat monetării la Baia Mare, Sibiu, Baia de Arieș și Alba Iulia. În monetării lucrau meșteri precum: separatorul aurului și argintului, cementarul (cel care prepara aurul la caratele cerute), meșteri monetari (cei care creau tiparul monedelor), modelatori și turnători de monede, gravori în aramă și fier, monetarii propriu-ziși (cărora li se spunea „bătătorii de florini” sau „auricosori”) (Baron, 1999). La mijlocul secolului al XV-lea cea mai mare monetărie a fost cea de la Baia Mare care realiza un venit de 20.000 de florini aur anual, în timp ce monetăria din Sibiu realiza 6.000 de florini, iar cea de la Buda 8.000 de florini. Această monetărie a început prin a funcționa pentru o perioadă scurtă de timp la Satu Mare, dar în 1331 a fost mutată la Baia Mare (Baron, 1999).

În timpul împăratului Leopold I (1658–1705) a fost introdus un Regulament minier austriac pentru crearea condițiilor pentru exploatarea mai eficientă a resurselor miniere și metalurgice de la Zlatna, Baia de Arieș, Baia Mare, Rodna, Hunedoara. A fost creat un Oficiu la Abrud și trei suboficii în Munții Apuseni toate cu scopul de a verifica producția de minereu și pentru a preveni furtul și contrabanda cu aur. A fost creat un inspector șef al minelor de aur. O altă instituție creată pentru buna funcționare a mineritului a fost Tribunalul Minier de la Abrud creat în 1722 de către împăratul Carol III (Baron, 1999).

Un întreg aparat administrativ a fost dezvoltat și pentru conducerea exploa-
tărilor de sare. Conform Fodor (2005, p. 159) în fruntea administrației se afla un comite al cămării numit de rege care răspundea de exploatarea și vânzarea sării. El era ajutat de vicecămărași, dregători, de cei care efectuau plățile lucrătorilor, numărătorii de bolovani de sare și cei care construiau și conduceau ambarcațiunile încărcate cu sare. De asemenea, pe lângă fiecare ocnă lucrau fierari cu ucenici și meșteri cărbunari care reparau uneltele de lucru și confecționau piesele metalice necesare.

Bogăția, gradul extins de exploatare a resurselor minerale și importanța acestora pentru economia teritoriilor române sunt ilustrare de deschiderea unor școli cu profil minier care au avut rolul de răspândire a cunoștințelor tehnice. Istoricul Dumitru Fodor (2005) oferă o perspectivă cronologică asupra dezvoltării școlilor cu profil minier din România. Prima școală a fost înființată în 1729 la Oravița (jud. Caraș-Severin) și s-a numit Școala de Mine și Metalurgie. În 1835 a fost înființată Școala Montanistică de la Săcărâmb (jud. Hunedoara). În 1873 se înființează Școala Minieră cu durata de 3 ani de la Baia Sprie. Conform Fodor (2005) Școala de la Baia Sprie s-a mutat în preajma primului război mondial la Baia Mare și a primit statutul de Școală de Maiștri, iar apoi Școală de Conducători Tehnici la care profesorii erau specializați cu calificare de ingineri la Direcția Minelor din Baia Mare. În 1844 s-a înființat la Ocnele Mari (jud. Vâlcea) o Școală Specială pentru Învățătura Mineritului

și care forma specialiști în extracția de sare gemă. În 1852 tot la Ocnele Mari s-a deschis o școală pentru formarea de specialiști locali, un fel de școală tehnică de maiștri. În 1864 în București a fost înființată prima instituție de învățământ superior din țara noastră – Școala de Pontți și Șosele, Mine și Arhitectură. În perioada 1896–1914 a funcționat la Roșia Montană o școală minieră cu durată de 3 ani. Acestea au fost primele școli cu profil minier din România, dar în perioada regimului comunist, când exploatarea resurselor miniere s-a extins foarte mult, numărul instituțiilor de învățământ din acest domeniu a crescut. Specializarea pe profil minier din cadrul Școlii de Pontți și Șosele, Mine și Arhitectură de pe vremea lui Alexandru Ioan Cuza a fost mutată la Petroșani în cadrul Universității din Petroșani. Așa cum precizam anterior, existența acestor școli ilustrează extinderea mare pe care a avut-o exploatarea minieră în România. În plus se poate observa că aceste școli au fost amplasate în apropierea centrelor miniere cele mai importante din țară: Oravița – zona Banatului cu bogate resurse de cărbune și fier, Baia Sprie/Baia Mare – zona Maramureșului cu resursele de aur, dar și nemetalifere, Ocnele Mari – exploatarea sării care are o tradiția îndelungată în România, iar la Ocnele Mari a funcționat, și parțial mai funcționează încă, o mină de sare, Săcărâmb și Roșia Montană – zona din patruleterul aurifer cu bogatele resurse de aur.

Condițiile care au favorizat exploatarea minereurilor pe teritoriul țării noastre au fost în primul rând, condițiile geologice favorabile descoperirii de diferite substanțe minerale utile, faptul că pe teritoriul țării a locuit întotdeauna o populație stabilă, și faptul că România este situată la intersecția unor căi de transport din Europa spre Orientul Mijlociu ceea ce a favorizat practicarea unui comerț larg în care de multe ori produsele miniere jucau un rol important (Almășan, 1984). Dezvoltarea mineritului a fost neuniformă în România, existând perioade de creștere și descreștere, și chiar dacă în anumite perioade mineritul a fost întrerupt el a fost reluat ulterior. De asemenea, chiar dacă exploatarea minieră a început în anumite zone, ea s-a extins treptat pe o bună parte a teritoriului țării pe măsură ce au fost dobândite noi cunoștințe despre resursele deținute în subsol. O perioadă importantă pentru explorarea resurselor minerale ale țării a fost în timpul regimului comunist.

4.2. Resursele minerale ale României

În continuare consider că este important să trec în revistă principalele resurse minerale ale României și localizarea lor în teritoriu așa cum sunt prezentate de către autorul Bujor Almășan în cartea sa „Explorarea zăcămintelor minerale din România” publicată în 1984. Chiar dacă cartea este publicată acum 30 de ani, iar informațiile pe care le cuprinde ar putea fi considerate învechite, trebuie să precizez că în timpul

regimului comunist au fost desfășurate cele mai intense acțiuni de explorare a resurselor minerale ale României care erau necesare pentru susținerea procesului de industrializare a țării, iar după căderea comunismului aceste acțiuni s-au redus foarte mult, așa putea spune chiar că ele au încetat. De aceea, datele de la sfârșitul perioadei comuniste reflectă cunoștințe foarte aproape de realitate despre resursele minerale pe care le deține România.

a. Cărbuni superiori (hulă și antracit)

În România există trei bazine cu cărbuni superiori: Bazinul Văii Jiului (care a avut cel mai important potențial de rezerve de cărbune), Bazinul Banatului (acumulările de hulă au un potențial modest și se găsesc în locații diferite, dar care au caracteristici geologice și de exploatare asemănătoare) și Bazinul de antracit de la Schela (jud. Gorj) (care are un potențial foarte scăzut).

Cărbunii din bazinul Văii Jiului pot fi grupați în cărbune brun și hulă. Însușiri de cocsificare – aglutinare posedă hulele din partea central vestică a bazinului (Lupeni, Bărbăteni, Uricani), iar însușiri energetice posedă hulele și cărbunii brun din partea estică (Lonea, Vulcani) și extremitatea vestică a bazinului (Câmpu lui Neag). Câmpurile miniere din Bazinul Văii Jiului sunt Câmpul lui Neag, Hobiceni, Uricani, Bărbăteni, Lupeni, Vulcan, Aninoasa, Dilja, Petrila, Răscoala, Lona, Livezeni, Sălătuc, Iscroni și Paroșeni. Dacă inițial hulă din Valea Jiului era folosită pentru producerea energiei, ulterior a ajuns să fie folosită aproape în totalitate în industria metalurgică.

Cărbunii superiori din Bazinul Banatului pot fi împărțiți în două zone: Reșița cu zăcămintele de la Lupac, Secul, Anina și Doman, și zona Svinița – Svinecea cu zăcămintele de la Pietrele Albe, Cozla și Camenița. Cărbunele extras din acest bazin era folosit în metalurgie pentru fabricarea cocsului, ca degresanți sau la aglomerarea minereurilor de fier.

b. Cărbuni inferiori (lignit și cărbune brun)

Evoluția geologică a teritoriului României a creat condiții favorabile acumulării de cărbuni inferiori, în special lignit. Spre deosebire de cărbunii superiori care se găsesc în doar câteva bazine, cărbunii inferiori au o arie mult mai largă de acoperire. Lignitul și cărbunele brun formează categoria cărbunilor inferiori datorită gradului de incarbonizare redus, conținutului de cenușă și umidității ridicate. Ei se găsesc în următoarele zone:

1. Zăcămintele de lignit în Muntenia în perimetrele Aninoasa, Costești–Aninoasa, Sotârgă–Mărgineanca, Ceptura, Capul Piscului, R. Brătia – R. Doamnei, V. Arș – V. Slănic, Rotari, Urlați, Filipeștii de Pădure, Schitu Golești.

2. Zăcămintul de lignit Schitu Golești
3. Zăcămintele de lignit din Oltenia din perimetrele Motru-Rovinari sunt cele mai importante din țară.
4. Zăcămintele de lignit din Transilvania și Banat – importanța acestor zăcămintele constă nu atât în rezervele conținute în perimetrele aflate în exploatare sau explorare, ci mai ales în amplasarea lor într-o zonă cu un important consum de energie. Zonele în care se găsesc rezerve de lignit sunt: zăcămintele de la Arcuș – Valea Crișului; Iaraș; Căpeni–Baraolt (explorat); zona Banat Caransebeș – Balta Sărată; Simersig–Darova–Visag; zona Transilvania de Nord-Vest: Derna–Budoii; Suplacu de Barcău; Ip; Sărmășag; zăcămintele în explorare: Roșiori Nord–Oradea; Voivozi Nord; Zăuan; zăcămintele în explorare: Popești–Voivozi.
5. Zăcămintele de cărbune brun: zona Moldova Comănești, zona Banat Mehadia, zona Transilvania de Nord-Vest (Brad–Țebea–Baia de Criș), Zimbor–Hida, Bazovici (zona Banat).

c. Șisturile bituminoase

Sunt roci bituminoase, șistoase sau lipsite de orice șistozitate, și care au în compoziția lor proporții variabile de material organic de origine sapropelică. Ele sunt valorificate pentru producerea energiei. Se găsesc în Banat la Anina și Doman (cele mai bogate și valoroase), în Carpații Orientali, în Depresiunea Maramureșului, în Nord-Vestul Transilvaniei și în Subcarpații Olteniei.

d. Bauxita

Bauxita este semnalată în următoarele formațiuni geologice: Bihor – zonele Pădurea Craiului și Munții Bihor, Sohodol-Câmpeni din Munții Apuseni, Ohaba-Ponor în bazinul Hațegului, Cărbăvan din bazinul Rusca Montană din Carpații Meridionali, și Izvorul Rece din Sinclinalul Rarău, Carpații Orientali.

e. Minereuri nemetalifere și roci utile

Mineralele nemetalifere și rocile utile au o pondere importantă în bogăția subsolului țării noastre. Multe din minereurile nemetalifere servesc ca materii prime pentru diferite ramuri ale industriei. De exemplu, sarea gemă se exploatează nu doar pentru consum, dar și ca materie primă pentru producerea altor elemente importante în industria chimică: soda și clorul. Calcarul este indispensabil în procesul metalurgic și în industria materialelor de construcții. În industria metalurgică producerea de feroaliaje este condiționată de folosirea unor sortimente de cuarțuri și cuarțite de bună calitate. Industria constructoare de mașini are nevoie de nisipuri silicioase și bentonite. În industria materialelor de construcții este nevoie de calcar, gips, marne,

tufuri, bentonită, argile care sunt necesare pentru producțiile de ciment, ipsos și var. În industria sticlei și a ceramicii fine este nevoie de feldspat, caolin, cuarț ș.a.

Dintre minereurile nemetalifere în România cele mai abundente sunt: sarea gemă, gips, andezite, argile comune, nisipuri și pietrișuri, tufuri vulcanice, bentonite, marmure. Rezerve suficiente (satisfac consumul intern): sulf, cuarț, distere, granați, pegmatite cu mică și feldspați, bazalte, granate, calcare, travertin, diatomite. Rezerve deficitare (grad mic de asigurare a rezervelor, unele se importă): săruri de potasiu și magneziu, grafit de calitate superioară, baritină, magnezit, fosfați, talc de calitate superioară, unele feluri de argile refractare, nisipuri silicoase.

- Sarea gemă se exploatează la Slănic Prahova, Ocnele Mari, Târgu Ocna, Ocna Dejului, Ocna Mureș, Cacica, Praid.
- Gipsul constituie materie primă pentru diferiți lianți ca ipsosul de construcție sau cimentul. În stare măcinată gipsul se folosește ca adaos în agricultură pentru pământurile lipsite de aciditate. În cantități mici, gipsul se utilizează ca material de umplutură în industria hârtiei sau în medicină (Almășan, 1984, p. 113). În țara noastră se exploatează la Mihai Viteazu – Copăcenii (jud. Cluj), Mineciul Ungureni – Cerașu (jud. Prahova), Stănești–Corbșori (jud. Argeș), Perchin (jud. Bacău).
- Andezitele sunt roci utile care au o mare extindere în România și se găsesc în lanțurile vulcanice Oaș–Gutâi–Țibleș, Călimani–Gurghiu–Harghita, precum și în Munții Apuseni. Se folosesc ca material de construcție sau pentru decorațiuni.
- Argilele comune sunt folosite în industria ceramică semifină și brută (cărămizi) și au cea mai mare răspândire dintre tipurile de argile de pe teritoriul țării noastre. Argile comune se exploatează la Chișcădaga, Brad, Brănișca, Izlaz – Baia de Criș, Zeicani jud. Hunedoara, iar argila comună pentru cărămidă la: Episcopia Bihor, Ceica, Beiuș, Valea lui Mihai, Cordau.
- Nisipuri și pietrișuri se exploatează în balastiere în majoritatea județelor țării și se găsesc în luncile și terasele râurilor. Sunt folosite pentru fabricarea betonului.
- Tufuri vulcanice (sunt folosite în industria cimentului) – județele cu un potențial însemnat în privința rezervelor de tufuri vulcanice sunt Cluj, Sălaj, Bistrița–Năsăud, Maramureș, Brașov, Covasna, Prahova și Vrancea.
- Bentonite Principalele domenii în care au o largă întrebuințare sunt: la rafinarea petrolului, pentru prepararea fluidelor de foraj, în industria textilă pentru îndepărtarea grăsimilor și uleiurilor, vopsirea firelor de mătase și bumbac, industria cauciucului, ca material activ de umplutură, industria hârtiei, ca material de umplere și ca material de acoperire la regenerarea proprietăților plastice și absorbante ale nisipurilor de turnătorie uzate, în industria alimentară pentru purificarea apei, vinului, sucurilor de fructe, a berii, uleiurilor vegetale și grăsimilor (Almășan,

1984, p. 183). Unități de exploatare sunt la Valea Chioarului, Răzoare, Tufări (jud. Mehedinți), Orașul Nou (jud. Satu Mare), Gurasada-Poieni.

- Marmure apar în Carpații Meridionali (Munții Poiana Ruscă și Făgăraș), Carpații Orientali (Munții Rodnei și Bistriței), precum și în Munții Apuseni. Cele mai cunoscute zăcăminte de marmură sunt la Rușchița (jud. Caraș-Severin), în special marmura roz de la Rușchița este foarte renumită.

Valorificarea mai intensă și mai eficientă a resurselor proprii de substanțe minerale utile, inclusiv a substanțelor nemetalifere, a condiționat în mare măsură continuarea într-un ritm alert a procesului de industrializare și de dezvoltare economico-socială a țării în timpul comunismului. Prin alocarea unor fonduri importante pentru cercetări geologice și tehnologice a crescut continuu fondul de rezervă aproape la toate substanțele minerale nemetalifere și au fost identificate zăcăminte noi, din care unele cu potențial însemnat. Se urmărea înlocuirea parțială a importurilor de substanțe nemetalifere cu produse indigene pentru obținerea unei economii importante în valută la materii prime. Industria extractivă a nemetaliferelor, prin materiile prime pe care le produce, trebuia să asigure în mod indirect condițiile materiale ale dezvoltării altor ramuri industriale.

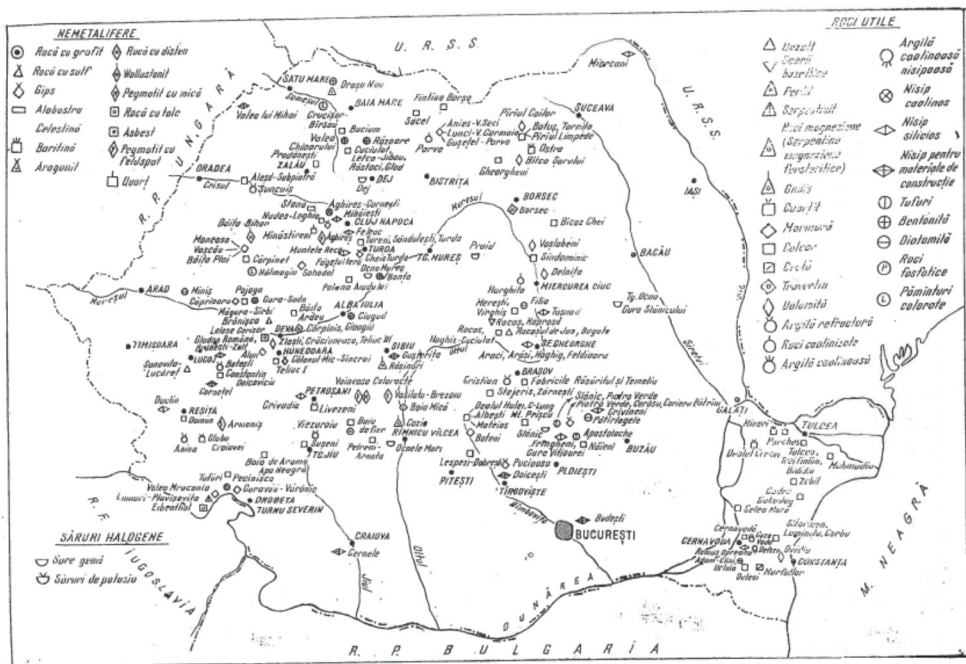

Figura 5: Zăcămintele de substanțe nemetalifere aflate în explorare în România

Sursa: Almășan, 1984, p. 30

f. Minereurile neferoase pe unități structurale majore

Minereurile neferoase din țara noastră sunt caracterizate de prezența elementelor Pb, Zn și Cu ca elemente de bază alături de care apar în cantități variabile S (legat de pirită). În minereurile neferoase apar în plus următoarele elemente: grupa metalelor prețioase (Au, Ag, Pb), grupa metalelor de aliere și grupa elementelor minore. Majoritatea obiectivelor se concentrează în partea nordică a Carpaților Orientali și în Munții Apuseni de Sud.

Carpații Orientali

Cel mai ridicat potențial îl are zona Baia Borșa – Bălan ale cărei zăcăminte cumulează 29,54% din potențialul general de Cu+Pb+Zn. Zonele Oaș–Gutii–Țibleş și Călimani–Gurghiu–Harghita au o pondere de 17,81% în potențialul național de metale neferoase. În ansamblu, Carpații Orientali consituie unitatea structurală cea mai importantă sub aspect metalogenetic în România, contribuind cu 48,83% la potențialul național de metale neferoase, într-un mod determinant de Pb și Zn (84,24%, respectiv 84,51%), dar într-o măsură redusă pentru Cu (13,88%).

Munții Apuseni

Munții Apuseni de Sud au o pondere de 31,46% în potențialul național. În cazul Munților Apuseni se remarcă predominarea cuprului (57,65% din potențialul național), față de plumb și zinc (10,48%, respectiv 10,71%). Această situație se datorează zăcămintelor de tip „porphyry copper” din Munții Metaliferi (Roșia-Poieni și Bucium-Tarnața).

Carpații Meridionali

La nivelul actual de cunoaștere, Carpații Meridionali au cel mai redus potențial metalogenetic din cele trei sectoare, în cazul metalelor neferoase (16,18% din potențialul general, 4,29% din cel de plumb, 4,13% din cel de zinc și 27,98% din cel de cupru).

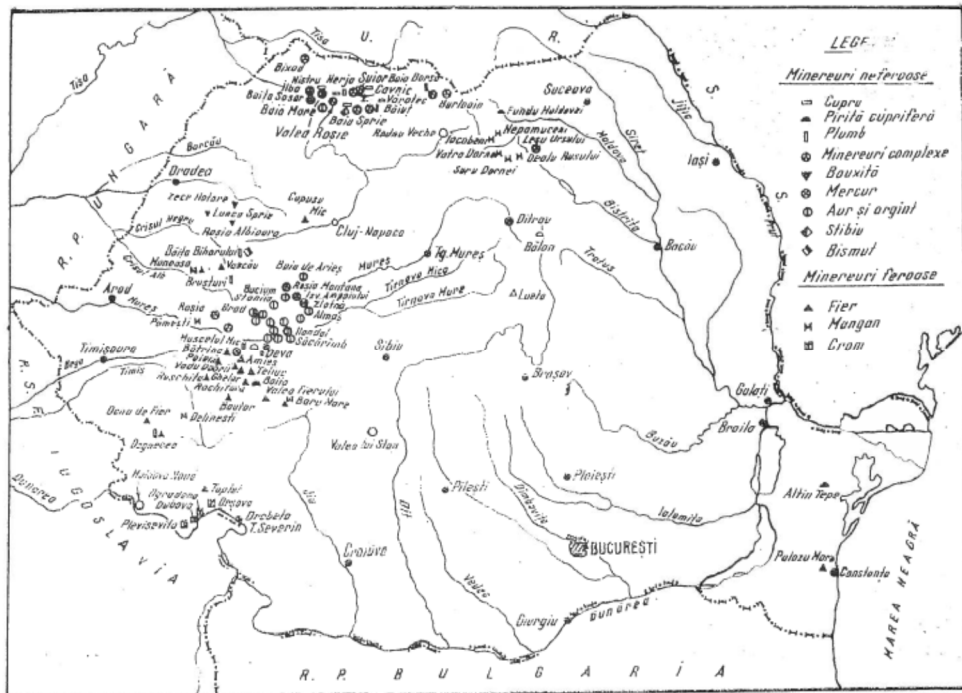
g. Zăcămintele de fier

În anul 1984 erau în curs de explorare 7 zăcăminte, dintre care doar cele din zona Rușchița (Pîrîul cu Raci și Vîrful Boului) aveau un grad de asigurare satisfăcător cu rezerve.

1. Zăcământul Teliuc – este situat în partea de NV a masivului Poiana Ruscă, la 4 km Vest de Hunedoara. Concentrația de fier este de 28–30%.
2. Zăcământul Ghelari – compoziția mineralogică este de 25–26% Fe.
3. Zăcământul Pârâul cu Raci – este localizat la 2 km Nord-Vest de Rușchița în versantul stîng al văii Padeș. Conținutul mediu de fier este de 26–27%.

4. Zăcămintul Vârful Boului – se află la 6 km vest de colonia minieră Rușchița. Conținutul mediu de fier este de 27,77%.
5. Zăcămintul Ocna de Fier – exploatat încă din sec. XIX. Concentrația de fier este de 21–38%. La vremea respectivă se estima că rezervele de minereu urmau să se epuizeze în câțiva ani.
6. Zăcămintul Băișoara. Conținutul de fier este ridicat, atingând 33–40%. Exploatarea a intrat în funcțiune în anul 1979. Se situează în perimetrul comunelor Băișoara – Cacova Ierii (Cluj).
7. Zăcămintul Lueta. Este amplasat pe versantul Vestic al munților Harghita, între localitățile Lueta și Vlăhița. Minereul conține 22% Fe. Minereul exploatat se prepară la Uzina Vlăhița.

Zăcămintele cu activitate sistată. Din această categorie fac parte fie zăcămintele cu un volum redus de rezerve epuizate parțial sau integral prin exploatare (Băuțar, Doboșeni, Filia, Căpuș, Săvădisla), fie zăcămintele care datorită dificultăților de exploatare și/sau preparare au fost abandonate (Negoiul Românesc, Mădăraș, Almaș–Săliște, Valea Iardașița–Topleț).

Figura 6: Harta cu minereurile neferoase și feroase în România

Sursa: Almășan, 1984, p. 200

Tabelul 3 prezintă rezervele de substanțe minerale utile estimate a fi deținute de România la 1 ianuarie 2011 conform Ministerului Economiei.

Tabel 3: Substanțe minerale utile estimate a fi deținute de România la 01.01.2011

Substanța sau grupa de substanțe minerale	Resursa minerală la 01.01.2011		Producția netă în anul 2011	
	U.M.	Cantitate	U.M.	Cantitate
Lignit	mil tone	3.296	mii tone	33.293
Huică	mil tone	602	mii tone	2.122
Minereuri auro-argentifere	mil tone	760	mii tone	0
Minereuri poli-metalice	mil tone	67	mii tone	0
Minereuri cuprifere	mil tone	443	mii tone	31,8 concentrat cupros
Minereuri de uraniu	*	*	*	*
Sare gemă	mil tone	4.390	mii tone	2.249
Substanțe nemetalifere	mil tone	308	mii tone	1.064
Roci utile:				
- ornamentale	mil tone	80	mii tone	21
- nisip și pietriș	mil tone	1.250	mii tone	31.326
- altele	mil tone	9.789	mii tone	1.064
Ape subterane:				
Ape termale (geotermale) din care:				
- căldură din sisteme hidrogeotermale	mii TCC	3.820	Gcal	99.773
- ape geotermale	mc/zi	22.612	mii mc	2.789
Ape balneare (ape minerale terapeutice)	mc/zi	82.621	mii mc	4.265
Ape minerale naturale	mc/zi	37.326	mii mc	1.253

Sursa: Strategia Industrii Miniere 2012–2035

4.3. Politica de industrializare din timpul regimului comunist

Dezvoltarea comunităților miniere în România este strâns legată de politica de industrializare a țării din timpul regimului comunist care avea nevoie de materie primă pentru producerea bunurilor de care era nevoie pentru dezvoltarea activităților industriale.

După ce de-al doilea război mondial, România a intra sub sfera de influență a Uniunii Sovietice ceea ce și-a pus amprenta asupra dezvoltării țării prin ideologia

de administrare a țării. România, alături de țările din Blocul Comunist au fost într-o mare măsură izolate de restul țărilor din Europa, dar și de restul lumii. Aceste țări au dezvoltat sisteme economice asemănătoare, și au creat alianțe economice și militare. Cooperarea la nivel internațional s-a realizat preponderent cu țări aflate sub regim comunist. Cele mai reprezentative alianțe sunt Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) și Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală (sau Pactul de la Varșovia). Prima alianță a fost una economică (aceasta va fi prezentată în cele ce urmează), în timp ce cea de-a doua a fost un tratat de ajutor reciproc în caz de atac armat. Chiar dacă termenul folosit este de cooperare, în plan economic s-a încercat mai degrabă o integrare a piețelor economiilor naționale.

CAER a fost creat pentru cooperarea și întărirea relațiilor economice internaționale între țările comuniste din Europa de Est care erau la momentul respectiv private de piețele lor tradiționale și de furnizorii din restul Europei. Țările fondatoare au fost Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România și Uniunea Sovietică. După o lună de la înființare s-a alăturat Albania, iar în 1950 Germania de Est. De-a lungul timpului s-au alăturat alte țări comuniste din alte părți ale lumii, ca de exemplu Cuba în 1972, Vietnam în 1978; alte țări au avut statutul de observator, ca de exemplu Iugoslavia (1964), Finlanda (1973), Iraq și Mexic (1975), Nicaragua (1984), Afganistan, Etiopia, Laos, Iemenul de Sud (1986).

CAER a încercat să asigure o piață de desfacere sigură pentru țările membre ale acestui consiliu, și a favorizat schimburi economice multilaterale și cooperare tehnică și științifică. De exemplu, Principiul Sofia, adoptat la Consiliul CAER din Bulgaria din august 1949, spunea că tehnologiile fiecărei țări erau disponibile celorlalte țări membre la un preț foarte scăzut (acest preț adeseori abia acoperea costurile legate de documente). Acest principiu a fost în folosul țărilor care erau mai puțin industrializate, și în special al Uniunii Sovietice care era din punct de vedere tehnologic în urmă, în detrimentul Germaniei de Est și a Cehoslovaciei și într-o măsură mai mică a Ungariei și Poloniei, care erau mai avansate tehnologic. După 1968 acest principiu a început să fie respectat într-o măsură mai mică pe măsură ce a devenit evident că descuraja cercetarea, iar Uniunea Sovietică a început să producă tehnologii noi. La începutul anilor 1950 toate țările CAER au adoptat politici economice de relativă autarhie, adică de reducere a legăturilor economice ale țării cu alte țări și de producere pe plan intern a bunurilor și serviciilor necesare consumului intern.

De asemenea, în cadrul CAER s-a discutat despre dezvoltarea unor domenii de specialitate în fiecare țară membră și despre o coordonare mai strânsă a planurilor cincinale astfel încât producția de bunuri similare să fie concentrată într-o țară sau

în câteva țări, iar apoi acestea să fie distribuite către celelalte state membre. Conform directivelor CAER, fiecare stat, în funcție de avantajele deținute, urma să își dezvolte industria în anumite ramuri, ca de exemplu: Germania de Est (mașini unelte și instrumentar de precizie), Ungaria și Cehoslovacia (construcții metalurgice), Polonia (construcții aeronavale și echipament industrial greu), România (produse agroalimentare și ale industriei grele), Cuba și Vietnam (agricultura) (Dumitrescu, 2008). Această decizie a dus la o anumită standardizare a produselor în rândul statelor membre CAER.

Chiar dacă s-a dorit ca fiecare țară membră CAER să se specializeze într-un sector economic și să producă bunuri care să fie schimbate cu bunuri din alte țări comuniste, acest lucru nu s-a realizat pe deplin. Spre exemplu, România s-a opus să fie specializată în produse agricole. Schimburile în cadrul acestei alianțe economice s-au bazat pe barter, adică pe schimb de produse. Acest tip de schimb a dăunat economiilor acelor țări ale căror produse ar fi fost obținute la prețuri mai mari pe piața liberă sau ale căror importuri ar fi fost obținute mai ieftin. Prețurile pentru produse erau stabile pentru mai mulți ani o dată pentru a facilita procesul de planificare a economiei. În stabilirea prețurilor a existat tendința de a stabili prețuri foarte mici pentru materia primă și prețuri mai mari pentru produsele finite.

Aceste politici au conferit o anumită stabilitate economică țărilor membre CAER, ceea ce împreună cu protecția față de restul economiilor de piață a fost văzută în anii de început ai acordului ca și un avantaj. De asemenea, prin intermediul acordului, au fost întărite legăturile economice între statele comuniste.

Începând cu 1991, prin desființarea pieței CAER, sistemele integrate acesteia au intrat în criză. Pierderea acestei piețe de către unitățile industriale ale statelor socialiste a dus, pe de o parte la închiderea unora, iar pe de altă parte la conservarea altora (Dumitrescu, 2008). Chiar și pe lângă aceste schimburi planificate, spre exemplu România a păstrat un anumit grad de independență față de Moscova, ceea ce a permis realizarea unor schimburi tehnologice cu țările din Vest. Cu toate acestea, putem argumenta că a existat o anumită izolare economică a țărilor socialiste, ceea ce a făcut posibilă aplicarea planurilor de planificare care altfel nu ar fi fost posibile într-o economie deschisă în care ar fi existat presiuni competitive venite din partea unor companii străine.

Dintr-o perspectivă internă, procesul de industrializare din timpul regimului comunist a avut câteva caracteristici distincte care au permis dezvoltarea amplă a sectorului industrial. A existat o decizie centralizată la nivelul guvernului de amplasare a activităților industriale care a urmărit dispersia spațială a activităților industriale pentru a încuraja dezvoltarea unor zone sărace și pentru a reduce dezechilibrele economice care existau între diferite regiuni ale țării, precum și între mediul urban

și rural. De asemenea, s-a ținut seama și de crearea de activități industriale pentru ocuparea forței de muncă feminine, astfel încât toți locuitorii unei țări să muncească și să contribuie la dezvoltarea țării. Economia centralizată a permis mobilizarea mai eficientă a resurselor pentru atingerea obiectivelor economice prioritare, dar și pentru realizarea acțiunilor conexe atingerii acestor obiective prioritare. De exemplu, au fost realizate investiții masive în infrastructură, în construcția de locuințe, în oferirea de servicii populației (școli, spitale, transport în comun, activități de recreere). S-a pus accent pe producția de masă și pe dezvoltarea industriilor grele care erau organizate în conglomerate mari deținute de către stat, cu o gamă de produse relativ limitate. Majoritatea poduselor se fabricau în întreprinderi de dimensiuni mari, cu linii de fabricație aproape complete, caracterizate de producția de scară (de la materie primă până la produsul finit) (Dumitrescu, 2008). Această politică de industrializare a dus la o specializare extremă a diferitelor zone ale țării, și care în lipsa concurenței, a dus la apariția multor zone mono-industriale. Economia multor orașe din România a ajuns să fie specializată pe o ramură industrială, ceea ce a ajuns să reprezinte punctul slab al orașelor după căderea regimului comunist. Orașele acestea au fost puternic afectate după 1989 când au intrat în declin datorită scumpirii gazului, deprecierii monedei Euro și lipsei piețelor de desfacere (Dumitrescu, 2008).

Deoarece economia țării a fost dezvoltată mai degrabă după regulile unei economii închise, producția industrială trebuia să fie foarte diversificată pentru a face față nevoilor interne. Acest lucru a dus la un grad ridicat de diversificare a economiei naționale comparativ cu țările din zonă (Dumitrescu, 2008). Diversificarea economiei a fost posibilă numai datorită unui proces sistematic de identificare și valorificare a resurselor naturale. Astfel, procesul de industrializare a țării a fost desfășurat în paralel cu cel de exploatare a resurselor naturale în care teritoriul țării este atât de bogat. Se poate observa că zonele puternic industrializate ale țării sunt amplasate în apropierea exploatărilor de materii prime necesare pentru a reduce costurile de transport și depozitare. Exemplul cel mai concludent este cel al unităților metalurgice care sunt localizate în apropierea materiilor prime. Complexul metalurgic de la Hunedoara s-a dezvoltat pe baza minereurilor de fier de la Teliuc și Ghelari și a cărbunelui din Valea Jiului. Termocentralele de la Rovinari și Turceni au fost construite în apropierea rezervelor de cărbune din partea de vest a județului Gorj.

În anii 1980 industria României a tins să devină ineficientă datorită concentrării investițiilor în ramurile industriale grele, mari consumatoare de energie, cât și datorită opririi influxului de tehnologie din țările dezvoltate. Pentru dimensionarea producției nu s-a ținut seama de cerințele piețelor interne și externe. În plus, exista un grad foarte mare de ocupare a forței de muncă, deși din punct de vedere economic

nu era justificată această măsură; era o modalitate de a masca șomajul care exista în economie.

O altă problemă a politicii de industrializare a țării a fost că „nu conta de unde și cum era obținut, ci conta să fie obținut”. În Valea Jiului acest principiu se traducea prin investiții majore de capital și un exod masiv de mână de lucru adusă în special din zone rurale. Aceste investiții, de cele mai multe ori, au fost nerentabile datorită exploatării unor straturi de cărbune slabe din punct de vedere caloric și greu exploatabile. Diferența dintre costurile de producție și valoarea efectivă a producției erau mari, și în timp decalajele s-au accentuat datorită particularităților naturale ale zonei (Rus, 2003). În timpul comunismului nu s-au mai luat în calcul diferențele dintre costuri și beneficii, scopul era de „cât mai mult cărbune”, indiferent de cum era obținut. Un slogan des utilizat și care ilustra foarte bine ideologia comunistă cu privire la dezvoltarea economică a țării era „Țării cât mai mult cărbune!”. Similar se folosea și sloganul „Țării cât mai mult oțel!”. „Oțelul era baza pentru construcția comunismului, iar cărbunele este materia primă pentru producerea oțelului, atunci rolul industriei carbonifere este mai mult decât major, este însăși baza economiei comuniste” (Rus, 2003). Astfel, în timpul comunismului tendința a fost de a dezvolta un sector minier care în unele cazuri era nerentabil.

Sectorul minier era un sector privilegiat, persoanele lucrând aici având salarii relativ mari, iar sindicatele erau puternice din punct de vedere politic. Consider util a prezenta pe scurt sprijinul financiar pe care îl primeau exploatările miniere din Valea Jiului și care includeau: (a) subvenții pentru acoperirea diferenței dintre costul mediu de producție și prețul de vânzare al cărbunelui; (b) subvenții pentru suportarea cheltuielilor de producție socială acordată salariaților și pensionarilor din sistemul minier; acest tip de subvenție a avut la bază o reglementare din anul 1957 și H.G. nr. 670 din 1990 prin care, pentru protecția socială a minerilor, au fost stabilite o serie de facilități: alocații de cărbune, tarif preferențial pentru o anumită cantitate de energie, transport gratuit la și de la locul de muncă, masă caldă gratuită la intrarea în schimbul de lucru, lichid antidot și altele; și (c) alocații bugetare pentru realizarea obiectivelor de investiții cuprinse în proiectele pentru menținerea și/sau dezvoltarea capacităților de producție; aceste proiecte erau aprobate prin hotărâri de guvern, finanțarea lor făcându-se prin alocarea anuală de la bugetul de stat a sumelor necesare fiecărui obiectiv de investiții prevăzut (Sursa: document primit de la CNH Petroșani în cursul anului 2012).

4.4. Dinamica orașelor miniere în timpul regimului comunist și după căderea acestuia

4.4.1. Creșterea numărului de orașe dependente de minerit în perioada comunistă

Abundența materiilor prime a reprezentat un factor important pentru apariția așezărilor cu caracter predominant minier în România. În timpul regimului comunist industria minieră din România a trecut la un ritm accelerat de dezvoltare datorită depunerii unor eforturi susținute pentru identificarea și exploatarea de noi resurse minerale care să susțină industrializarea puternică a țării. Această politică s-a reflectat în ritmul ridicat de dezvoltare a orașelor a căror populație lucra într-o proporție majoritară în minerit sau în activități conexe mineritului.

În timpul regimului comunist au fost construite noi orașe cu profil minier o dată cu descoperirea și începerea exploatării unor resurse minerale, ca de exemplu orașele Ștei și Nucet (ambele din jud. Bihor). Construirea acestor orașe, situate de altfel în vecinătate, a început aproape în același timp, și anume în 1956, iar dezvoltarea lor este legată de minele de uraniu de la Băița. Practic aceste orașe au fost construite pentru a găzdui minerii ruși aduși pentru exploatarea bogatelor resurse de uraniu descoperite în zonă. Alte orașe cu profil minier au fost dezvoltate pe baza unor așezări rurale deja existente în zonă o dată cu descoperirea și darea în exploatare a unor noi zăcăminte. De exemplu, orașul Motru (jud. Gorj) a fost dezvoltat începând cu anul 1968 după începerea exploatărilor de lignit din Valea Motrului, și el a fost construit pe baza mai multor comune deja existente în zonă. Orașul Rovinari este un alt oraș nou din județul Gorj, apărut pe harta țării în 1981, iar la temelia lui a stat identificarea marilor rezerve de cărbune energetic din perimetrul Roșia-Jiu și punerea în funcțiune a termocentralei de la Rogojelu. Tot în județul Gorj și tot datorită zăcămintelor de lignit din zonă s-a dezvoltat foarte mult în anii 1980 comuna Mătășari. Aceeași situație o întâlnim și în cazul orașului Uricani (jud. Hunedoara) care o dată cu începerea exploatării huilei coxificabile trece printr-o transformare profundă, și populația comunei Uricani crește foarte repede datorită oamenilor care vin din toate colțurile țării să lucreze la mină; din anul 1965 Uricaniul devine oraș.

Alte așezări, care aveau deja un profil predominant minier, au cunoscut o dezvoltare accelerată în timpul regimului comunist o dată cu creșterea capacității de exploatare a minereurilor. De exemplu orașul Bălan (jud. Harghita) care are zăcăminte bogate de cupru (considerate unele dintre cele mai importante din Imperiul

Austro-Ungar la sfârșitul secolului al XVIII-lea), este dezvoltat foarte mult la începutul perioadei comuniste și în 1968 colonia minieră Bălan este ridicată la rangul de oraș. Orașul Borșa (jud. Maramureș) cunoaște o dezvoltare accelerată în anii 1970–1980 o dată cu intensificarea exploatărilor de metale neferoase (cupru, plumb, zinc) și a aurului și argintului din zonă, iar la aproximativ 6 km de oraș este construită colonia Baia Borșa pentru a găzdui oamenii aduși să lucreze la mină.

Exploatarea resurselor minerale trasează câteva caracteristici distincte modului în care se dezvoltă așezările umane din jurul lor. De exemplu, exploatarea cărbunelui a dus întotdeauna la înființarea unor orașe monoindustriale (Dumitrescu, 2008). Pe de altă parte, dimensiunea zăcămintelor de cărbune influențează forma pe care o au orașele carbonifere. Deoarece zăcămintele de cărbune sunt întinse pe un teritoriu destul de vast și este nevoie de construirea a numeroase puțuri de extragere a cărbunelui aflate la distanțe mari unele de altele, în fiecare bazin carbonifer se concentrează mai multe orașe distincte și apropiate care alcătuiesc aglomerări urbane (Dumitrescu, 2008, p. 55). Un exemplu ilustrativ în acest sens sunt orașele din Valea Jiului, aflate la distanțe mici unele de altele și care practic pot fi considerate ca alcătuind o aglomerație urbană: Petroșani, Aninoasa, Vulcan, Lupeni, Uricani.

O altă caracteristică distinctă a orașelor minere este că ele au tendința de a face parte dintr-un ansamblu industrial mai vast deoarece în proximitatea zonelor bogate în resurse miniere de obicei sunt construite unități de prelucrare a minereurilor. De exemplu, cărbunele fiind sursă de energie și materie primă pentru o gamă largă de produse industriale, în jurul bazinelor carbonifere se formează mari concentrații industriale unde sunt localizate cocserii, oțelării și centrale termice. Avem exemplul bazinului carbonifer Motru-Rovinari în jurul căruia s-a dezvoltat Complexul Energetic Oltenia cu termocentralele de la Turceni, Rovinari și Craiova. Un alt exemplu este gruparea industrială Hunedoara – Valea Jiului care a fost un puternic complex industrial carbo-metalurgic și care s-a dezvoltat datorită faptului că zona era bogată în zăcămintele de cărbune (Valea Jiului), minereuri de fier (Munții Poiana Ruscă), calcar, argile refractare, precum și resurse forestiere. Este interesant de precizat că un factor care a influențat concentrarea mai multor ramuri industriale în perimetrul zonei Hunedoara – Valea Jiului a fost calitatea medie a cărbunelui și concentrația redusă de metal a minereurilor folosite în procesul de producere a oțelului. Deoarece era nevoie să fie extrase cantități mari de minereuri nu era rentabil ca acestea să fie transportate la distanțe mari, și acesta a fost unul dintre motivele pentru care s-a investit în combinatele metalurgice de la Hunedoara și Călan (Gruescu, 1972, p. 53). De asemenea, este interesant de subliniat că în cadrul grupării industriale Hunedoara – Valea Jiului erau 12 orașe, dintre care 3 aveau statutul de municipiu, reprezentând cea mai mare concentrare de așezări urbane din

țara noastră pe un teritoriu atât de restrâns (Gruescu, 1972). Un alt ansamblu industrial dezvoltat în jurul resurselor de cărbune și minereuri feroase și neferoase este cel din Banat. Aici au fost dezvoltate două centre siderurgice la Reșița și Oțelu Roșu care erau aprovizionate cu minereuri feroase și neferoase din Munții Poiana Ruscă și din centrul extractiv Moldova Nouă, și cu cărbune din Valea Jiului și din centrul carbonifer Anina. În cadrul acestui areal industrial se mai înscrie și orașul Bocșa care era specializat în industria construcțiilor de mașini (Dumitrescu, 2008).

Pentru valorificarea resurselor de sare, țiței și gaze naturale, au fost construite în apropiere combinate și uzine de produse clorosodice, mase plastice, petrochimice, cauciuc sintetic (Victoria, Onești, Ocna Mureș). Orașul Victoria (jud. Brașov) a început să fie construit în 1948 în jurul Uzinei Chimice Ucea care folosea ca materie primă gazul metan. Construirea orașului Onești (jud. Bacău) a început în 1952 pentru muncitorii de la Grupul Industrial de Petrochimie Borzești. Acest grup industrial era format din Combinatul de Cauciuc Sintetic și Petrochimice Onești cu Rafinăria Onești și Combinatul Chimic Borzești, și a fost construit pentru a valorifica bogatele rezerve de sare (de la Târgu Ocna) și de petrol din zonă. Folosind sarea extrasă de la Salina Ocna Mureș a fost construită Uzina de Produse Sodice din Ocna Mureș (jud. Alba) (trebuie precizat însă că fabricarea produselor sodice a început aici încă de la sfârșitul sec. XIX).

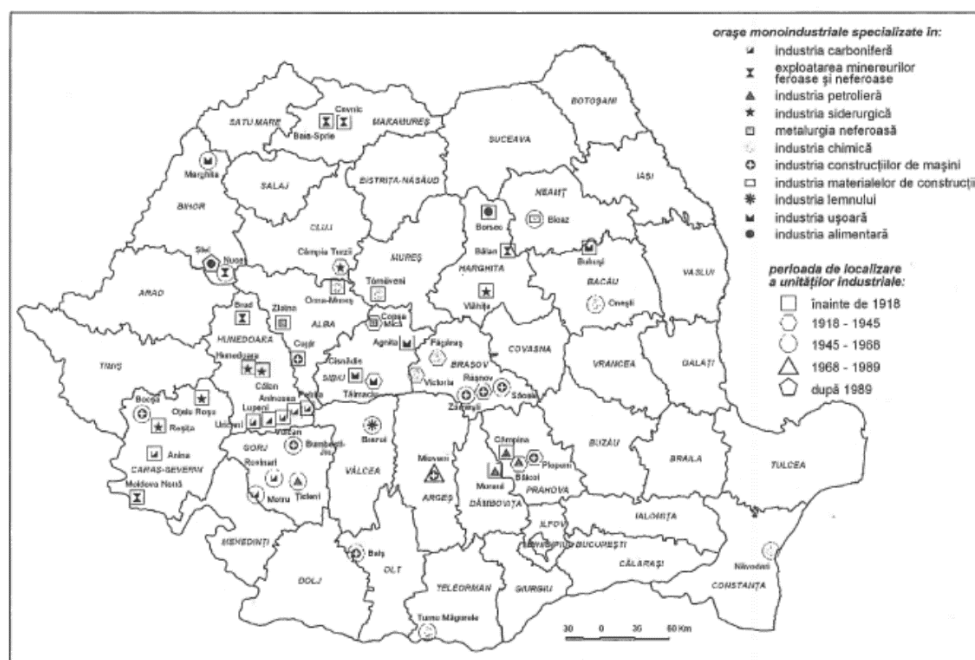
Exploatarea și prelucrarea petrolului a determinat dezvoltarea unor orașe mono-industriale în România, factorul hotărâtor fiind apropierea de resursele de petrol: Onești (jud. Bacău), Moreni (jud. Dâmbovița), Țicleni (jud. Gorj), Băicoi (jud. Prahova). Extracția minereurilor neferoase din Munții Apuseni a dus la înființarea uzinelor metalurgice neferoase de la Copșa Mică și Zlatna. Sometra de la Copșa Mică (jud. Sibiu) era producătoare de plumb, zinc și cositor (a fost înființată în 1939), iar Ampelum Zlatna (jud. Alba) era un combinat specializat în prelucrarea cuprului. La Zlatna s-a prelucrat cupru încă din 1747 și aici cuprul se extrăgea încă de pe vremea romanilor. La Baia Mare sunt prelucrate minereurile de cupru aduse din întreaga Depresiune Baia Mare în cadrul Combinatului Cuprom. De asemenea, tot pe baza minereurilor de neferoase din zonă a fost înființată tot la Baia Mare Uzina Romplumb.

La recensământul din 1966, în urma derulării procesului de industrializare socialistă următoarele orașe dețineau peste 50% din populația ocupată în industria extractivă: Cavnic și Bălan – 65,9%, Petrila – 65,4%, Lupeni – 61,4%, Anina – 51,6%, Nucet – 51,5% și Vulcan – 51,2%. Cu valori între 40 și 50% din populație ocupată în ramura extractivă erau Baia Sprie și Uricani (Dumitrescu, 2008, p. 30)

La recensământul din 1977 centrele urbane cu peste 50% din populație ocupată în ramura extractivă sunt: Cavnic – 68,5%, Bălan – 67,5%, Petrita – 61,7%, Lupeni – 60,1%, Vulcan – 58,0% și Uricani – 55,3% (Dumitrescu, 2008, pp. 30–31).

În anul 1992, în industria extractivă, orașele cu ponderi mari ale populației ocupate în această ramură sunt: Uricani (69,6%), Bălan (67,3%), Aninoasa (61,4%), Țicleni (60,3%), Lupeni (60,2%), Petrita (59,7%), Cavnic (58,8%), Moldova Nouă (53,0%), Vulcan (52,4%) și Motru (50,0%). În cadrul centrelor cu valori între 30 și 50% se încadrează Rovinari, Nucet, Borșa, Anina, Videle, Baraolt și Petroșani (Dumitrescu, 2008, p. 31).

La recensământul din anul 2002 industria extractivă depășea jumătate din populația ocupată în orașele Țicleni, Lupeni, Aninoasa, Uricani, Bălan și Petrita. Cu ponderi cuprinse între 40 și 50% se încadrează Cavnic, Vulcan, Motru și Moldova Nouă în scădere față de 1992 (Dumirescu, 2008, p. 31).

Figura 7: Orașe mono-industriale din România

Sursa: Dumitrescu, 2008, p. 93

Dacă orașele miniere au fost dezvoltate în jurul unei resurse minerale, tot aceasta a fost cea care a dus la decăderea lor datorită epuizării zăcămintelor sau nerentabilității unor mine. De exemplu, orașul Nucet a fost puternic afectat de epuizarea minereurilor de uraniu și în consecință de închiderea minei. În județul

Harghita, în orașul Bălan, cu un profund caracter minier, activitatea de exploatare a minereurilor de cupru a rămas dominantă, pe când la Vlăhița, întreprinderea de fier a trecut prin încercări grele datorită lipsei unei căi ferate și epuizării resurselor de minereu de fier.

Dar, o problemă foarte importantă a exploatării minereurilor în timpul regimului comunist a fost că au fost exploatate „zăcăminte sărace, cu o geologie complicată, pentru a căror exploatare și valorificare s-au utilizat tehnologii cu randamente reduse, proliferând în spații geografice izolate, cărora li s-a imprimat un pronunțat caracter monoindustrial și spre care au fost atrase importante fluxuri de forță de muncă” (Niță, 2008, p. 102). Nerentabilitatea unor mine precum cele din Valea Jiului, bazinul Motru-Rovinari și din depresiunea Baia Mare a dus la încetarea exploatărilor miniere și la puternice probleme sociale pentru orașele miniere din aceste zone.

4.4.2. Aspecte demografice legate de dinamica orașelor miniere

În ceea ce privește aspectele demografice din orașele miniere se pot distinge două tendințe: perioada dinaintea de 1989 și perioada după 1989. În perioada de dezvoltare a acestor orașe are loc o creștere explozivă a populației care s-a datorat atât sporului natural al populației determinat de o politică demografică pronatalistă, cât și sporului migratoriu încurajat de deciziile economice. A avut loc o migrație a populației dinspre zonele sărace, cu o rată ridicată a șomajului, către zonele de exploatare minieră și industriale aflate în dezvoltare. Exemple ilustrative în acest sens sunt dezvoltarea bazinelor carbonifere din Valea Jiului și Motru–Rovinari care au atras populație atât din zonele înconjurătoare, cât și din județe mai îndepărtate din Moldova care erau mai slab dezvoltate.

Între recensămintele din 1966 și 1977 în orașele miniere și industriale are loc o creștere demografică generală, care se datorează în parte și politicii pronataliste a regimului comunist. Orașele miniere care au înregistrat o creștere semnificativă în această perioadă sunt orașele Bocșa, Ștei și Vulcan care au avut o creștere a populației cu 30%, iar orașele Bălan și Motru au crescut cu peste 100%. În această perioadă au fost câteva orașe cu descreșteri de populație: Anina (-18,4%), Nucet, Uricani și Lupeni (dacă ne referim la cele specializate în industria extractivă) (Dumitrescu, 2008). În perioada 1977–1992 ritmul demografic de creștere se diminuează ușor, și în afară de Năvodari (care a înregistrat o creștere a populației de peste 225% datorită combinatului chimic din localitate), nu mai au loc creșteri spectaculoase de populație. Orașele Uricani, Motru și Vulcan au înregistrat creșteri de peste 20%.

Deoarece în unele ramuri industriale exista un flux permanent de producție care necesita cel puțin trei schimburi de muncitori acest lucru a dus la atragerea unei forțe de muncă însemnate și la crearea unei densități a populației în marile orașe industriale.

În multe cazuri, activitatea minieră s-a desfășurat în zone montane și a oferit slujbe persoanelor care nu aveau un loc de muncă.

După 1990 sunt luate mai multe decizii în încercare de a face economia țării să funcționeze, și anume închiderea acelor activități care înregistrau mari pierderi și privatizarea întreprinderilor și companiilor mari de stat. După 1990 au loc mai multe mișcări ale populației; astfel, are loc o intensificare a migrației externe, o schimbare a sensului de migrație, și anume dinspre urban spre rural, și o reducere a sporului natural al populației. După 1997 când se ia decizia de restructurare a sectorului minier și începe procesul de închidere a mai multor exploatări miniere toate orașele dominate de această activitate economică intră într-o stare accentuată de declin demografic și economic. În aceste zone are loc o emigrare masivă a populației în străinătate pentru găsirea de locuri de muncă sau către zonele de unde proveneau familiile de mineri și unde acestea aveau casă și teren pe care îl puteau munci. În plus, are loc o creștere a numărului de pensionari deoarece acei mineri care au lucrat cel puțin 20 de ani în subteran și care aveau vârsta de minim 45 de ani puteau să se pensioneze, iar pentru multe persoane aceasta a fost o soluție de plecare din sistem.

Pe lângă rata ridicată de migrație a populației care caracterizează orașele miniere, se mai remarcă alte două fenomene demografice: o pondere mai ridicată a populației masculine, precum și o pondere mai ridicată a populației tinere și adulte în orașele miniere decât mediile respective pe țară (Dumitrescu, 2008, p. 123). Se observă o situație specială a populației feminine din orașele miniere. Pe de o parte au fost femeile care au ales să fie casnice și să se ocupe de creșterea și educarea copiilor pentru că soții lor care lucrau la mină aveau un venit suficient pentru a asigura un trai decent pentru întreaga familie. Dar, multe femei au ales să muncească în activități conexe în cadrul exploatărilor miniere, ca de exemplu în activități de contabilitate, secretariat, la cantină, femei de serviciu etc. De exemplu, la Întreprinderea Minieră Baia Borșa (jud. Maramureș) femeile erau majoritare pe partea de flotație, ele lucrau ca operatori la mori, lăcătuși mecanici sau sudori; de asemenea, ele erau majoritare pe partea de pregătire a lămpilor. Pe de altă parte, este important de precizat că a fost luată decizia de înființare de unități ale industriei ușoare și alimentare în acele orașe unde existau industrii grele tocmai pentru a oferi un loc de muncă pentru femei. Astfel, au fost înființate fabrici de confecții și tricotaaje, pielărie și încălțăminte. După restructurarea industriei extractive și grele, faptul că femeile aveau un loc de muncă în aceste fabrici a însemnat foarte mult pentru familiile bărbaților disponibilizați pentru că acesta era singurul venit al familiei. Însă și aceste activități economice din industria ușoară au avut de suferit indirect în contextul restructurării industriei în România și datorită plecărilor masive ale forței

de muncă în străinătate pentru obținerea unor salarii mai mari, astfel că era dificil de găsit forță de muncă ieftină disponibilă să lucreze (Anghel, 2009).

În perioada comunistă se constată „numărul mare al orașelor monoindustriale în care ponderea populației din grupele tânără și adultă sunt superioare mediei pe țară (atât în 1966, cât și în 1992), consecință a evoluției progresive a mișcării migratorii în favoarea orașelor industriale în perioada respectivă” (Dumitrescu, 2008, p. 124). Schimbările demografice care au apărut după 1990, și anume accentuarea soldului migratoriu negativ și scăderea continuă a sporului natural, s-au reflectat în schimbarea distribuției pe grupe de vârste a populației. Astfel, în orașele miniere și cele puternic industrializate apare tendința de scădere a populației tinere și de creștere a celei vârstnice, precum și o creștere a femeilor din grupa de vârstă 60 de ani și peste, în defavoarea populației de sex masculin (Dumitrescu, 2008, p. 127). Cu toate acestea, orașe ale industriei extractive precum Petrila, Uricani, Vulcan și Motru au avut în anul 2002 un număr ridicat de persoane tinere.

Un alt fenomen care se întâlnește în comunitățile miniere privește situația minerilor veniți din alte părți ale țării pentru a lucra la o mină. Unii dintre ei făceau zilnic naveta la mină cu autobuzele de la distanțe mari, 50–60 km. Rutele acestea, pe măsura restrângerii activității miniere, s-au restrâns și ele, și oamenii au fost puși în postura să renunțe la slujbă pentru că nu aveau mașină cu care să vină la muncă. Dar mulți mineri veniți de prin alte părți ale țării, de la distanțe mult mai mari, s-au stabilit în blocurile construite special pentru ei; în unele cazuri era vorba de colonii care erau echipate cu toate utilitățile necesare și cu instituțiile necesare unei locuiri permanente: grădinițe, școli, cabinete medicale, magazine alimentare. În timp, unii dintre acești mineri și-au întemeiat familii prin căsătoria cu persoane din zona minieră. După închiderea exploatării miniere, unii au ales să se întoarcă în zonele de unde au provenit, dacă au avut la ce se întoarce, adică casă și teren agricol pe care să îl muncească. Alții au ales să vândă tot ce au avut acasă, să se rupă total de zona respectivă, și să continue să locuiască în zona unde au locuit și muncit în ultimii 40–50 de ani și unde au o casă. Chiar dacă ei se consideră localnici, ei sunt considerați străini, „vinituri”, de către cei născuți în zonă. În plus, foștii mineri veniți din diferite părți ale țării și care mai locuiesc în prezent în aceste colonii nu sunt uniți în rezolvarea problemelor comune. Nivelul ridicat de sărăcie și lipsa locurilor de muncă accentuează dezbinarea dintre foștii mineri. În multe din apartamentele din aceste colonii nu mai locuiește nimeni, lucru care se reflectă și asupra aspectului exterior dezolant al clădirilor, iar puținele persoane care mai locuiesc sunt pensionari. Aspectul dezolant este accentuat de clădirile aparținând fostelor exploatări miniere care sunt abandonate și lăsate să se deterioreze.

4.5. Închiderea și conservarea minelor

După închiderea exploatărilor miniere acestea trebuiau să intre într-un proces de conservare. Au fost cazuri, de exemplu în Valea Jiului, când s-a constatat că în urma disponibilizărilor făcute au rămas mine complet goale, fără paznic, care reprezentau un pericol pentru persoanele din zonă și pentru mediu. De aceea, s-a ajuns la concluzia că trebuie oprit accesul în galeriile de mină și să se ia măsurile necesare ca iazurile de decantare și haldele de steril să nu polueze. Astfel, gurile de intrare în mine trebuiau zidite cu un zid de beton, iar pe o distanță de 30 de metri de la acel zid trebuia băgat un material, numit rambleu (orice fel de balastru), și trebuiau scoase 2 conducte (conducta de sus era pentru aer, iar conducta de jos era pentru apa reziduală care iese din mină). Un fost director al REMIN Baia Mare din perioada 1999–2000 afirma despre procesul de conservare a minelor din nordul țării că a fost o bătaie de joc: „Practic nu a existat nicio conservare. Pur și simplu s-au oprit pompele, minele s-au inundat și de aici încolo toată bătaia de joc vizavi de mineritul din nordul țării”.

Cu certitudine se poate afirma că intrarea minelor în conservare s-a făcut cu întârziere pentru că au fost raportate cazuri de persoane care au intrat în galeriile de mină și care au furat tot ceea ce se putea vinde la fier vechi: șine, cabluri, vagoane, strunguri etc. Datorită lipsei locurilor de muncă au existat în fostele zone miniere persoane sărace care s-au ocupat cu furatul utilajelor pe care le-au vândut la fier vechi. Dar această îndeletnicire pe lângă faptul că era ilegală, a reprezentat un pericol pentru viața celor care o practicau. La Baia Mare patru copii de etnie romă au intrat într-o galerie de mină și pur și simplu s-au asfixiat pentru că nu mai era aer în concentrația necesară. Un fost inginer de la Punctul de Lucru Baia Borșa al Companiei REMIN Baia Mare a explicat de ce accesul în galeriile de mină este foarte periculos pentru persoanele fără cunoștințele necesare despre modul de funcționare a unei mine: „lemnul care se folosea cândva la armare, la consolidări, după ce intră în putrefacție eliberează monoxid de sulf și tu practic intri într-o locație de aceasta, respiri ce respiri, te apucă somnul, te rezemi, te pui în fund acolo pe un bolovan și nu te mai trezești pentru că e o moarte foarte frumoasă”. Aceasta s-a întâmplat și cu cei patru copii de la Baia Mare care au intrat după fier vechi și au murit.

O altă problemă legată de închiderea mineritului este generată de situația clădirilor nefolosite care aparțineau companiilor miniere. În unele situații primăriile ar fi vrut să le preia și să le folosească, dar nu s-a putut pentru că nu erau înscrise în Cartea Funciară. O modalitate la care s-a ajuns pentru soluționarea acestei probleme

a fost ca aceste clădiri să fie predate primăriilor ca plată pentru impozitele datorate, dar în unele situații nu s-a ajuns la un acord cu privire la valoarea imobilelor sau terenurilor.

4.5.1. Factori care au determinat închiderea mineritului în România

La baza restructurării sectorului minier din România au stat mai mulți factori. Așa cum am precizat anterior, unele zăcămintele aflate în exploatare nu erau rentabile datorită concentrației mici de minereu și a costurilor ridicate de extragere. De asemenea, nu s-au făcut investiții în re tehnologizarea echipamentelor, iar acestea erau depășite, uzate; la fel de depășite erau și tehnicile de extragere a minereului. Un fost miner care a lucrat la Exploatarea Minieră de la Baia Borșa spunea că „se băgau 10.000 de lei și se scotea minereu de 1.000 de lei”, ilustrând astfel pierderile înregistrate de sectorul minier. Un alt factor care a înclinat în favoarea închiderii mineritului a fost scăderea prețului minereurilor pe piața internațională la vremea când s-a luat această decizie. S-a pus de asemenea problema reducerii poluării mediului de către fostele exploatări și de către combinatele siderurgice. De asemenea, începând cu anul 2000 Banca Națională a oprit achiziția aurului de pe piața internă. S-a redus și cererea pentru sare datorită restructurării industriei chimice din țară și a conjuncturii de la nivel internațional.

Un factor hotărâtor a fost că s-a dorit eliminarea subvențiilor acordate sectorului minier. Aceasta a fost o condiție pusă de Fondul Monetar Internațional la al doilea împrumut care a fost acordat României. Sectorul minier era o gaură neagră pentru bugetul național pentru că cele mai multe mine operau cu costuri care nu acopereau costul de extragere a minereului. De exemplu, în perioada 1990–2007 statul a cheltuit pentru susținerea sectorului minier suma de 6.156,4 milioane dolari SUA (vezi Tabel 4). La această sumă se adaugă, pentru aceeași perioadă, și o pierdere de exploatare de 1.729,4 milioane dolari SUA.

Tabel 4: Cheltuieli plătite de Guvernul Românie în perioada 1990–2007 pentru susținerea sectorului minier

Specificație	Valoare (milioane dolari SUA)
Subvenții	4.125,2
Transferuri sociale	316,9
Alocații de capital	1.714,3
Total	6.156,4

Sursa: Ministerul Economiei, „Strategia Industriei Minere pentru perioada 2008–2020”

Pe de altă parte eliminarea subvențiilor a fost o sarcină asumată de România în procesul de aderare la Uniunea Europeană. Până în anul 2006 Guvernul României, sub controlul Oficiului Concurenței, a continuat să acorde sprijin financiar sectorului minier, dar după aderarea țării la Uniunea Europeană Guvernul nu mai putea acorda acest sprijin financiar pentru că ducea la distorsionarea pieței prin influențarea alegerii furnizorilor de materii prime și energie. În plus, printr-o Decizie a Consiliului Uniunii Europene din anul 2010 s-a hotărât ca statele membre să nu mai acorde ajutoare de stat exploatărilor de cărbune care nu erau rentabile deoarece UE încurajează sursele de energie regenerabile și economii sigure și durabile, cu emisii scăzute de dioxid de carbon, ceea ce s-a considerat că nu justifică acordarea pe termen nedeterminat a ajutoarelor pentru minele de cărbune necompetitive.

Prima restructurare a sectorului minier a avut loc în 1997. Este interesantă perspectiva de ce abia în acel an a început închiderea mineritului. Conform opiniei exprimate de un angajat al Companiei Naționale a Huilei „autoritățile române nu au putut lansa o strategie de restructurare a industriei de cărbune din cauza opoziției acerbe a sindicatelor și din cauza faptului că, trendul descendent al rezervelor și producției de gaz natural și țiței nu a permis o substituție rapidă (pe termen mediu) a cărbunelui în producția de energie electrică, în pofida eficienței sale reduse și poluării foarte ridicate a mediului. Prin urmare, restrângerea pregnantă a producției de cărbune din a doua parte a anilor '90 este mai puțin rezultatul implementării unei strategii de raționalizare și restructurare, care ar fi trebuit aplicată imediat după 1989, ci mai mult efectul forțelor pieței, adică a evoluției raportului cerere/ofertă. În acest sens, în anul 1998 de exemplu, cererea de energie electrică era cu 40.6% sub nivelul din anul 1989.” (Sursa: document primit de la CNH Petroșani). Nu trebuie să uităm forța pe care au reprezentat-o de-a lungul timpului minerii din Valea Jiului, și care după 1989 au pornit mineriadele din 1990, 1991 și 1999. Un fost director REMIN Baia Mare și-a exprimat opinia că un posibil motiv pentru reducerea mineritului a fost și distrugerea acestei forțe sociale pe care o reprezentau minerii și care putea exercita presiuni asupra factorilor de decizie.

4.5.2. Impactul restructurării sectorului minier

Reducerea numărului de angajați în minerit s-a făcut prin acordarea de salarii compensatorii, între 12 și 20 de salarii, dar și prin pensionarea minerilor care îndeplineau condițiile necesare (ei puteau să se pensioneze dacă aveau vârsta de minim 45 de ani și au lucrat cel puțin 20 de ani în subteran). Mulți mineri au decis să primească salariile compensatorii care reprezentau pentru momentul respectiv o sumă importantă de bani. Ca urmare a acestor decizii numărul angajaților din industria extractivă a scăzut cu aproximativ 66.500 în anul 1997, cu 14.800 în anul

1998 și 23.200 în anul 1999. Acestea au fost cele mai mari reduceri de personal, dar ele au continuat și în anii următori, anii 2005 și 2006 înregistrând alte reduceri semnificative când au plecat 11.100, respectiv 16.000 de mineri (vezi Tabel 5). În paralel au avut loc reduceri masive ale numărului de angajați din industrie. Putem observa că în anul 1993 numărul angajaților a scăzut cu aproximativ 270.300, în condițiile în care dintre aceștia doar 12.800 erau din industria extractivă. În anul 1997 au plecat 291.200 de angajați, în 1998 132.700, iar în 1999 262.900. Cu toate că în acești trei ani au fost și cele mai multe plecări din industria extractivă, observăm că și celelalte sectoare ale industriei au pierdut un număr foarte mare de angajați. În perioada 1992–2012 numărul total de angajați în industria extractivă s-a redus cu 76%, în anul 2012 în acest sector industrial mai lucrau 23,97% din numărul total de angajați care lucrau în 1992. De asemenea, ponderea sectorului industrial a scăzut în totalul activităților economice din România, în anul 2012 în industrie lucrau 53,48% din numărul total de angajați din 1992. Aceste cifre ilustrează impactul social imens pe care le-au avut deciziile de restructurare a mineritului și a industriei în România. Trebuie precizat că au existat câteva județe care au fost mai puternic afectate decât altele datorită profilului predominant minier și gradului ridicat de industrializare.

**Tabel 5: Populația ocupată civil în industrie
și în industria extractivă (1991–2012) (mii angajați)**

Anul	Nr. de angajați la nivel național		Nr. de angajați în industrie		Nr. de angajați în industria extractivă	
	Total	Nr. persoane disponibilizate	Total	Nr. persoane disponibilizate	Total	Nr. persoane disponibilizate
1992	10.458,0		3.300,9		272	
1993	10.062,0	-396,0	3.030,6	-270,3	259,2	-12,8
1994	10.011,6	-50,4	2.881,7	-148,9	255,9	-3,3
1995	9.493,0	-518,6	2.714,2	-167,5	249,9	-6,0
1996	9.379,0	-114,0	2.740,8	26,6	250,3	0,4
1997	9.022,7	-356,3	2.449,6	-291,2	183,8	-66,5
1998	8.812,6	-210,1	2.316,9	-132,7	169	-14,8
1999	8.419,6	-393,0	2.054,0	-262,9	145,8	-23,2
2000	8.629,3	209,7	2.004,1	-49,9	140,3	-5,5
2001	8.562,5	-66,8	2.016,6	12,5	139,7	-0,6
2002	8.329,0	-233,5	2.122,5	105,9	132,8	-6,9
2003	8.305,5	-23,5	2.059,4	-63,1	124,9	-7,9

Anul	Nr. de angajați la nivel național		Nr. de angajați în industrie		Nr. de angajați în industria extractivă	
	Total	Nr. persoane disponibilizate	Total	Nr. persoane disponibilizate	Total	Nr. persoane disponibilizate
2004	8.238,3	-67,2	2.051,5	-7,9	117,1	-7,8
2005	8.390,4	152,1	1.973,6	-77,9	106	-11,1
2006	8.469,3	78,9	1.969,4	-4,2	90	-16,0
2007	8.725,9	256,6	1.958,3	-11,1	85,1	-4,9
2008	8.747,0	21,1	1.919,3	-39,0	81,4	-3,7
2009	8410,7	-336,3	1.773,6	-145,7	73,2	-8,2
2010	8371,3	-39,4	1.733,3	-40,3	65,4	-7,8
2011	8365,5	-5,8	1.753,8	20,5	64,8	-0,6
2012	8569,6	204,1	1.765,3	11,5	65,2	0,4

Sursa datelor: Institutul Național de Statistică

Județul care a fost cel mai puternic afectat de reforma sectorului minier a fost județul Hunedoara care, după cum se observă în Tabelul 6, este județul care are cel mai mare număr de angajați în acest sector. În anul 1992, în acest județ 20% din persoanele ocupate profesional erau angajate în industria extractivă, pe când în 2012 mai erau angajate doar 4%, iar numărul de angajați a scăzut cu aproximativ 44.400 de angajați. În județul Gorj 18,47% din angajați lucrau în minerit în 1992, iar în 2012 mai lucrau 9,97%. În Tabelul 6 se mai poate observa că cel mai mare număr de angajați au fost disponibilizați în anul 1997. În județul Hunedoara numărul de angajați a scăzut de la 49.900 în 1996 la 28.900 în 1997, în județul Gorj de la 37.000 la 25.600, în județul Maramureș de la 17.000 la 8.700, iar în județul Caraș-Severin de la 8.300 la 4.400.

Este important de observat în Tabelul 6 faptul că în județele Maramureș și Caraș-Severin mineritul s-a redus foarte mult, putem afirma chiar că practic a dispărut ca și ocupație. În 2012 mai lucrau în Maramureș aproximativ 500 de angajați, iar în Caraș-Severin 100 de angajați. După județul Hunedoara, Maramureș este județul care a pierdut cel mai mare număr de angajați în minerit, aproximativ 18.000 de persoane. Practic toate minele din Maramureș au fost închise, iar majoritatea persoanele care mai figurează acum ca și angajați păzesc minele și iazurile de decantare conservate. Județul Alba care a avut o istorie îndelungată în exploatarea minereurilor mai avea în anul 2006 700 de angajați din cei 9.000 care lucrau în 1992. Un număr destul de mare de angajați mai au județul Gorj, datorită exploatărilor de lignit din bazinul Motru-Rovinari din cadrul Complexului Energetic Oltenia, și județul Prahova datorită exploatărilor de petrol.

Tabel 6: Evoluția numărului de angajați în industria extractivă în județele cu cel mai mare număr de angajați în minerit (1992–2012) (mii angajați)

Număr de angajați în industria extractivă										
An	Hunedoara	Gorj	Maramureș	Bacău	Prahova	Bihor	Dâmbovița	Caraș Severin	Argeș	Alba
1992	52,5	38,6	18,9	16,8	12,5	11,3	11,1	9,5	9,4	9
1993	51,7	38,9	17,6	17,2	12,1	13	10,8	1	9,2	7,6
1994	51,9	37,2	17,3	15,5	12	10,3	10,3	9,3	8,2	7,4
1995	50,1	37,6	17,5	15,7	10,7	10,3	11	8,3	8,5	6,4
1996	49,9	37	17	14,9	11,3	10,5	10,8	8,3	8,3	6,6
1997	28,9	25,6	8,7	13,1	10	7,5	9,8	4,4	6,8	5,1
1998	25,3	22,6	9,1	12,2	9,8	6	9,7	3,5	7	4,4
1999	22,6	21,3	8,2	8,5	8,2	3,8	7	5,4	5,9	4,1
2000	22,3	21,5	7,8	8,3	7,7	4,2	6,8	3,2	6	4
2001	21,7	21,7	7,5	8,2	7,6	3,8	7,4	3,2	5,8	4
2002	20,4	19,5	6,9	8,6	7,2	3,8	7,5	2,9	5,8	3,7
2003	19,2	18,6	6	8	6,9	3,6	7,4	2,9	4,9	2,9
2004	17	18	4,6	8	6,9	3,7	6,9	2,2	4,1	2,5
2005	15,7	16,7	3,5	6,5	6,7	4,9	5,1	1,9	3	2,3
2006	12,5	15,3	2,3	5,1	6,2	3,4	3,7	0,4	3,5	1,2
2007	12,8	16,1	0,7	4,5	5,8	2,6	3,8	0,3	3,1	0,7
2008	11,9	15,6	0,6	4	6,6	2,3	3,5	0,5	2,5	0,7
2009	11	15,1	0,4	3,2	6	2,1	3,2	0,4	2	0,9
2010	9,1	13,1	0,4	2,8	5,4	1,8	2,5	0,3	1,9	0,8
2011	8,2	13,9	0,4	2,8	4,9	1,8	2,2	0,2	1,9	0,9
2012	8,1	13,5	0,5	2,5	4,8	2	2,1	0,1	1,9	1,1

Sursa datelor: Institutul Național de Statistică

În perioada 1998–2010 au fost închise 556 de mine la nivelul întregii țări (Tabel 7), ceea ce ilustrează încă o dată impactul social imens pe care l-a avut această decizie. Problemele create de închiderea minelor au afectat mai multe aspecte ale vieții oamenilor din fostele zone miniere. Șomajul a crescut foarte mult în aceste zone și ca o consecință a crescut nivelul de sărăcie a populației. Persoanele tinere și cu nivel de pregătire mai ridicat au fost primele care au plecat din aceste zone în căutarea de locuri de muncă. Migranții s-au îndreptat spre zonele de unde au provenit, spre centre urbane mari care ofereau mai multe posibilități de angajare sau în afara țării.

Tabel 7: Număr de mine care au fost închise în perioada 1998–2010

Nr. crt.	Compania/ Societatea	Total mine închise	Hotărârea de Guvern care a aprobat închiderea nr./an										
			816 /1998	17 /1999	720 /1999	493 /2000	602 /2001	898 /2002	926 /2003	1846 /2004	1008 /2006	644 /2007	997 /2010
	TOTAL din care:	556	76	37	48	68	49	45	20	64	55	88	6
1	C.N.H. Petroșani	69	3	-	1	20	7	4	2	7	5	20	-
2	S.N.L.O. Tg. Jiu	52	9	8	6	6	-	1	4	10	3	5	2
3	S.N.C. Ploiești	85	31	1	6	1	13	4	-	6	6	17	1
4	C.N. REMIN Baia Mare	69	22	5	1	4	-	11	-	4	7	15	-
5	C.N.U. București	23	-	2	3	5	1	4	-	1	2	5	2
6	C.N. MINVEST Deva	41	6	-	7	1	1	4	4	5	6	7	-
7	S.N.S. SALROM București	15	4	-	-	1	1	-	-	-	2	7	-
8	S.C. MINERA BANAT Anina	19	-	-	-	3	5	4	-	1	2	4	-
9	S.C. MINBUCOVINA	13	-	-	-	-	-	-	-	6	7	-	-
10	Alte societăți	164	1	21	24	27	20	13	10	24	15	8	1

Sursa: Strategia Industriei Miniere 2012–2035

Închiderea minelor a avut un impact puternic și asupra modului de funcționare a instituțiilor publice de la nivel local. Pe de o parte, a avut loc o scădere a veniturilor la bugetele locale datorită restrângerii activităților economice de la nivel local care nu au mai putut plăti taxele la bugetul local și impozite pentru angajați. Pe de altă parte, au crescut cheltuielile la bugetul local și nevoia de a furniza o gama largă de servicii care să vină în sprijinul populației disponibilizate și în special a populației sărace. Lipsa de fonduri la bugetele locale s-a răsfrânt asupra scăderii calității serviciilor locale, în deteriorarea infrastructurii locale, în scăderea calității serviciilor medicale și de educație, în deteriorarea fondului de locuințe etc. Este important de exemplificat cazul orașului Aninoasa din Valea Jiului care a fost primul oraș din România care intrat în insolvență în iulie 2013. Aninoasa a ajuns în această situație datorită incapacității de a rambursa un împrumut care a fost luat pentru reabilitarea infrastructurii locale. În prezent, acesta nu este singurul oraș din România care a intrat în insolvență. În aceeași situație se mai află localitățile Ardeoani (jud. Bacău), Nalbant (jud. Tulcea) și Naruja (jud. Vrancea). Dintre acestea, comuna Ardeoani a fost una dintre cele 386 de localități de la nivelul întregii țări care au fost eligibile pentru programele de regenerare socio-economică a fostelor zone miniere implementate de Agenția Zonelor Miniere. Faptul că se află în prezent în insolvență

ilustrează capacitatea de reziliență limitată a acestei localități în a depăși problemele cauzate de restructurarea industriei miniere. Un alt oraș minier care este considerat a fi în pragul falimentului este orașul Lupeni (jud. Hunedoara) care la începutul anului 2014 avea o datorie de 32,7 milioane lei (Sursa: articol Ziarul „Adevărul” din 31 martie 2014) și se considera că în scurt timp va ajunge în incapacitate de plată.

Închiderea sectorului minier s-a dovedit a genera multe probleme de mediu în România. Componenta de mediu care a fost cea mai afectată, în termeni de cantitate și calitate, a fost apa (Șerban *et al.*, 2004). Este cunoscut pe plan național și internațional accidentul de poluare cu cianură care a avut loc la Baia Mare în noaptea de 30 ianuarie 2000 când un baraj de decantare a cedat și 100.000 m³ de apă contaminată cu cianură s-a deversat în sistemul hidrologic local și de acolo în Someș, Tisa, Dunăre și mai apoi în Marea Neagră, omorând cantități foarte mari de pești. Acest accident este considerat de unii specialiști ca fiind unul dintre cele mai mari dezastre ecologice din Europa după accidentul de la Cernobil. Cinci săptămâni mai târziu în aceeași zonă, și anume la Baia Borșa, zidul unui baraj de decantare a cedat din cauza ploilor, și cantități importante de apă contaminată cu cupru, plumb și zinc au ajuns în râurile din zonă, și de acolo în Tisa. Aceste cazuri au atras atenția instituțiilor europene asupra problemelor legate de închiderea minelor și asupra modului în care s-a realizat conservarea minelor închise în România. Problemele grave de mediu cauzate de exploatarea minereurilor și care au fost atât de vizibile în timpul cât acestea au funcționat, dar și după închiderea exploatărilor, au creat în rândul populației o atitudine puternică de respingere a inițiativelor sectorului privat de a redeschide noi exploatări miniere. Opinia publică din țară s-a coalizat și a creat o opoziție puternică împotriva proiectului Companiei Roșia Montană Gold Corporation de a redeschide exploatarea aurului de la Roșia Montană; unul dintre argumentele aduse a fost tocmai pericolul de poluare cu cianură, dar și necesitatea de a defrișa suprafețe foarte mari de pădure pentru depozitarea sterilului rezultat din exploatare.

Chiar dacă obiectivul cel mai important al programului de restructurare a sectorului minier a fost de a reduce pierderile acestui sector la bugetul de stat, unele companii miniere care mai funcționează încă continuă să înregistreze pierderi. Cele mai mari datorii le are Compania Națională a Huilei Petroșani, aceasta având datorii de 4.743 milioane lei în 2010, 5.176 milioane lei în 2011 și 4.865 milioane lei în 2012 (Tabel 8).

Pentru combaterea efectelor negative cauzate de restructurarea sectorului minier au fost adoptate mai multe măsuri de creare de locuri de muncă pentru forța de muncă disponibilă. Aceste măsuri vor fi prezentate și analizate în capitolul următor.

Ceea ce este important de subliniat este faptul că a existat un decalaj între reducerile masive de personal din industrie din 1997 și programele de reocupare profesională a forței de muncă. Aceasta a fost și una dintre cauzele problemelor sociale grave create de restructurările economice. Într-un studiu cu privire la impactul restructurării sectorului minier din România, Ucraina și Rusia Haney și Skharatan (2003) afirmă că Guvernul României a implementat mai multe programe pentru a face față problemelor severe a lipsei locurilor de muncă dar aceste programe au fost create și implementate cu întârzieri.

Tabel 8: Datorii la bugetul de stat pentru companii miniere

Companie	Datorii la buget (mil. lei)		
	2010	2011	2012
Compania Națională a Huilei Petroșani SA	4.743	5.176	4.865
Socitatea Națională a Cărbunelui SA	503	376	505
REMIN SA	496	500	501
SNLO	249	n.d.	n.d.
SC MOLDOMIN SA	222	225	n.d.
SC CONVERSMIN	n.d.	1.239	n.d.

Notă: n.d.= informațiile nu au fost disponibile

Sursa: Mailat, 2013

În prezent resursele minerale ale României sunt administrate de 13 companii miniere subordonate Ministerului Economiei, fiecare companie fiind specializată pe un mineral diferit. Cele mai mari companii sunt CNH Petroșani și Compania Națională a Cărbunelui. Pe lângă acestea mai funcționează 4 societăți comerciale pentru închiderea minelor.

Tabel 9: Listă companii miniere și de închidere a minelor aflate sub autoritatea Ministerului Economiei

Societăți miniere	
1	Compania Națională a Huilei S.A. – în lichidare
2	Societatea Națională a Cărbunelui S.A. Ploiești
3	Compania Națională a Uraniului S.A. București
4	S.C. Minieră Banat S.A. Anina – societate în lichidare
5	Societatea Națională a Apelor Minerale – S.A. București
6	Societatea Națională a Sării S.A. București
7	Compania Națională a Cuprului, Aurului și Fierului „Minvest” S.A. Deva

8	S.C. Moldomin S.A. Moldova Nouă
9	S.C. Băița S.A. Ștei
10	S.C. Cupru Min S.A. Abrud
11	Compania Națională a Metalelor Prețioase și Neferoase Remin S.A. Baia Mare
12	S.C. Minbucovina S.A. Vatra Dornei
13	S.C. Radioactiv Mineral S.A. Măgurele
Societăți de închidere a minelor	
1	Societatea Națională de Închidere Mine Valea Jiului
2	S.C. pentru Închiderea – Conservarea Minelor S.A. Târgu Jiu – societate în lichidare
3	S.C. de Conservare și Închidere a Minelor Conversmin S.A. București
4	Filiala Societatea Comercială de Închidere a Obiectivelor Miniere Econord S.A. Baia Mare

Sursa: Ministerul Economiei (www.minind.ro accesat la data de 7 august 2014)

CAPITOLUL V.

Programe derulate pentru combaterea efectelor sociale ale restructurării sectorului minier din România

Scopul acestui capitol este de a prezenta acțiunile care au fost adoptate pentru combaterea efectelor negative generate de închiderea acelor exploatare miniere care nu au fost rentabile, precum și de a analiza rezultatele obținute în urma implementării acestor programe. Informațiile prezentate în cadrul acestui capitol se bazează pe analiza legislației adoptate în acest domeniu și a rapoartelor care au fost elaborate de către Agenția Zonelor Miniere și de consultanți externi. Este important de precizat că la momentul elaborării prezentei lucrări programele care au fost adoptate pentru regenerarea fostelor zone miniere s-au încheiat, și am putut beneficia de o gamă largă de evaluări care au fost efectuate pentru a măsura impactul acestor programe.

Pentru combaterea problemelor sociale și de mediu generate de închiderea minelor, Guvernul României, prin instituțiile sale și împreună cu parteneri sociali, a derulat mai multe programe în perioada 2000–2012. Principala sursă de finanțare a venit din partea a două împrumuturi obținute de Guvernul României (prin Ministerul Finanțelor Publice) de la Banca Mondială și care au fost implementate în perioada 2000–2006, respectiv în perioada 2005–2012. Principala instituție pentru implementarea programelor a fost Agenția Națională a Zonelor Miniere (cu toate denumirile pe care le-a purtat ulterior, dar în cadrul prezentei lucrări va fi folosită doar denumirea de Agenția Zonelor Miniere – AZM).

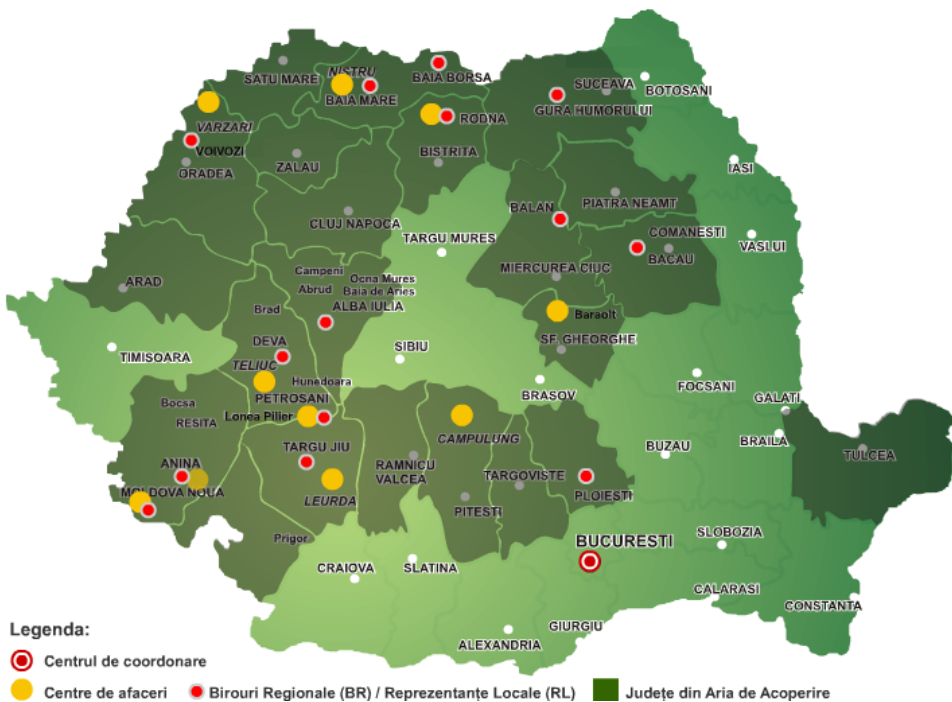
Agenția Zonelor Miniere a fost înființată în anul 1997 prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 64/1997 cu scopul de a implementa programe pentru atenuarea impactului social al disponibilizărilor masive rezultate în urma restructurării sectorului minier. AZM a funcționat ca și o agenție autonomă până în 2001 când a fost subordonată Ministerului Economiei.

386 de localități au fost incluse în aria de operare a AZM, chiar dacă unele dintre localități nu mai au o legătură semnificativă cu industria minieră. Aceste localități au fost împărțite în 5 regiuni, astfel:

1. Regiunea 1 Centru: jud. Alba – 39 localități, jud. Covasna – 2 localități, jud. Harghita – 3 localități
2. Regiunea 2 Nord-Est: jud. Bacău – 17 localități, jud. Neamț – 2 localități, jud. Suceava – 35 localități

3. Regiunea 3 Nord-Vest: jud. Bihor – 20 localități, jud. Bistrița-Năsăud – 14 localități, jud. Cluj – 5 localități, jud. Maramureș – 48 localități, jud. Satu-Mare – 5 localități, jud. Sălaj – 13 localități
4. Regiunea 4 Sud-Est: jud. Argeș – 6 localități, jud. Dâmbovița – 2 localități, jud. Prahova – 4 localități, jud. Tulcea – 2 localități
5. Regiunea 5 Sud-Vest: jud. Gorj – 41 localități, jud. Mehedinți – 18 localități, jud. Vâlcea – 26 localități
6. Regiunea Vest: jud. Arad – 2 localități, jud. Caraș-Severin – 35 localități, jud. Hunedoara – 53 localități

În perioada aceea, AZM a fost organizată în 14 colective zonale având sediile la Petroșani și Deva-Brad (jud. Hunedoara), Târgu-Jiu (jud. Gorj), Alba Iulia – Abrud – Baia de Arieș (jud. Alba) Baia Mare și Baia Borșa (jud. Maramureș), Gura Humorului (jud. Suceava), Anina și Moldova Nouă (jud. Caraș-Severin), Comănești (jud. Bacău), Voivozi (jud. Bihor), Ploiești (jud. Prahova), Bălan (jud. Harghita), Rodna (jud. Bistrița-Năsăud).

Figura 8: Distribuția ariei de acoperire de către Agenția Zonelor Miniere

Sursa: www.arddzi.minind.ro/

5.1. Proiectul Pilot „Închiderea Minelor și Atenuarea Impactului Social”

Începând cu anul 2000 agenția a derulat activități cu ajutorul unei finanțări primite de la Banca Mondială prin intermediul Proiectului Pilot „Închiderea Minelor și Atenuarea Impactului Social” în valoare de 45 milioane dolari și care a fost implementat în perioada 2000–2006. În cadrul acestui proiect pilot, ANZM a implementat partea de atenuare a impactului social, iar componentele acestei măsuri au fost: acordarea de microcredite și sprijin pentru întreprinzători, înființarea de centre de afaceri, acordarea de stimulente pentru angajare și instruire, și schema de dezvoltare socială a comunităților miniere. Acest proiect a fost evaluat că s-a implementat cu succes pentru că a avut o rată de 100% de atragere a fondurilor.

În continuare doresc să prezint rezultatele unei evaluări ex-post a programului pilot de închidere a minelor (Dani *et al.*, 2006). În anii 2001, 2002, 2003, 2004 au fost realizate 4 monitorizări ale impactului social. În cadrul acestor monitorizări, în fiecare an au fost aplicate chestionare în 1.200 de gospodării din 34 de așezări miniere, care au fost considerate a fi reprezentative pentru populația zonelor miniere. Scopul acestor monitorizări a fost să se măsoare percepțiile subiective cu privire la standardele de viață.

Tabel 10: Evaluarea impactului programelor de combatere a efectelor sociale ale închiderii minelor derulate prin programul pilot de împrumut de la Banca Mondială

	2001 (%)	2002 (%)	2003 (%)	2004 (%)
Localitățile incluse în program				
Probabilitatea de reangajare	38	43	47	n.a.
A experimentat o scădere a nivelului de trai comparativ cu anul 1997	42	46	47	44
Adesea se gândește că nu merită să mai trăiască	16	11	10	10
Accesul la servicii medicale mai prost ca în 1997	57	44	49	36
Localitățile care nu au fost incluse în program				
Probabilitatea de reangajare	23	32	30	n.a.
A experimentat o scădere a nivelului de trai comparativ cu anul 1997	38	49	43	39
Adesea se gândește că nu merită să mai trăiască	15	11	9	11
Accesul la servicii medicale mai prost ca în 1997	37	35	43	29

	2001 (%)	2002 (%)	2003 (%)	2004 (%)
Toate regiunile				
Probabilitatea de reangajare	32	38	38	n.a.
A experimentat o scădere a nivelului de trai comparativ cu anul 1997	41	47	45	42
A experimentat o scădere a nivelului de trai comparativ cu anul precedent	45	47	45	36
Adesea se gândește că nu merită să mai trăiască	16	11	9	10
Accesul la servicii medicale mai prost ca în 1997	49	40	46	32

n.a. = nu se aplică

Sursa: Dani *et al.*, 2006, p. 362

Din analiza tabelului de mai sus se poate observa că modul în care au evaluat respondenții probabilitatea de reangajare în localitățile incluse în program a crescut de la 38% în 2001 la 47% în 2003. Dar în aceeași perioadă un procent mai ridicat dintre respondenți au estimat o scădere a nivelului de trai – cercetările arată o creștere de la 42% la 47% în 2003, pentru ca în 2004 procentul să scadă la 44%. În perioada 2001–2004 s-a observat o scădere a numărului persoanelor care se gândesc adesea că nu merită să mai trăiască de la 16% la 11% și o îmbunătățire a percepției accesului la servicii medicale. Dacă în 2001 57% dintre respondenți considerau că accesul la servicii medicale este mai prost ca în 1997, în 2004 procentul acestora a scăzut la 36%.

Cercetările au arătat tendințe asemănătoare la nivelul localităților care nu au fost incluse în program. Percepția cu privire la probabilitatea de angajare a crescut de la 23% în 2001 la 30% în 2003, indicând o creștere a speranței că ar putea găsi un loc de muncă. Indicatorul scăderea nivelului de trai a crescut de la 38% în 2001 la 49% în 2002 (peste nivelul de 43% înregistrat în localitățile incluse în program) și a scăzut la 39% în 2004. Procentul persoanelor care consideră că nu merită să mai trăiască a scăzut de la 15% în 2001 la 11% în 2004. De asemenea, se înregistrează o îmbunătățire a percepției cu privire la calitatea serviciilor medicale. Aceștia consideră că au acces la servicii medicale mai bune decât persoanele din localitățile incluse în program.

Comparațiile între cele două tipuri de localități, chiar dacă se observă aceleași tendințe, dacă analizăm valorile în sine ale procentelor se observă diferențe. Un procent mai mare din respondenții din localitățile miniere sunt mai optimiști cu privire la perspectivele de angajare, dar în același timp tot un procent mai ridicat dintre ei apreciază că nivelul lor de trai a scăzut. Cea mai importantă modificare se observă în 2004 când accesul la servicii medicale în localitățile miniere s-a îmbună-

tăjit comparativ cu situația dinainte de reforma sectorului minier. La nivelul tuturor regiunilor situația este asemănătoare cu tendințele identificate anterior.

5.2. Proiectul privind închiderea minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică

După închierea proiectului pilot s-a trecut la implementarea unui nou program cu fonduri de la Banca Mondială în perioada 2005–2012. În anul 2005 Guvernul României a luat un al doilea împrumut de la Banca Mondială în valoare de 120 milioane dolari pentru finanțarea Proiectului privind Închiderea minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică. Prin Ordonanța de Urgență nr. 72/2005 Agenția Națională a Zonelor Miniere a fost reorganizată și primește denumirea de Agenția Națională pentru Dezvoltarea Zonelor Miniere (ANDZM). Agenția a fost organizată în 6 birouri regionale cu sediile la Târgu-Jiu, Petroșani, Baia Mare, Piatra-Neamț, Alba Iulia și Ploiești; în zonele de operare ale ANDZM din cadrul birourilor regionale mai puteau funcționa reprezentanțe locale.

Guvernul României s-a angajat să desfășoare următoarele tipuri de activități prin intermediul împrumutului luat de la Banca Mondială. Aceste activități au fost grupate în 3 categorii: închiderea minelor și refacerea mediului, regenerare socio-economică și acordarea de sprijin instituțional. Componenta de regenerare socio-economică a avut trei sub-componente: a) sprijin pentru activitățile de creare a locurilor de muncă în regiunile miniere, b) sprijin pentru crearea capacității instituționale la nivelul comunității și pentru activitățile de dezvoltare locală din regiunile miniere, și c) întărirea capacității instituționale a AZM, Unitatea de Management a Proiectului – Regenerare Socio-Economică (UMP – RSE) și Fondul Român de Dezvoltare Socială (FRDS) pentru implementarea proiectului. În continuare vor fi prezentate pe scurt toate componentele proiectului așa cum sunt ele detaliate în Legea nr. 167 din 2005 privind ratificarea Acordului de împrumut dintre România și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare pentru finanțarea Proiectului privind închiderea minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică, semnat la București la 28 ianuarie 2005.

5.2.1. Descrierea componentelor proiectului

A. Închiderea minelor și refacerea mediului

1. Închiderea minelor

Asigurarea de sprijin către Grupul Central pentru Închiderea Minelor pentru:

a) închiderea și refacerea mediului pentru minele și facilitățile auxiliare din aproxi-

mativ 20 de exploatări identificate, precum și din alte exploatări care vor fi identificate; și b) monitorizare și întreținere post închidere a exploatărilor miniere închise.

2. Sprijin pentru mediu

Asigurarea de sprijin către Ministerul Economiei și Comerțului (constând în servicii de consultanță și pregătire) pentru îmbunătățirea performanțelor din domeniul mediului în sectorul minier, inclusiv: a) întocmirea: unui manual pentru implementarea unui sistem de management a mediului; a unui manual pentru proceduri de protecție a mediului în sectorul minier; și a ghidurilor pentru monitorizarea integrată a impactului asupra mediului, generat de activitățile miniere; și b) implementarea unui proiect-pilot de monitorizare a mediului în exploatările miniere Călimani și Baia de Arieș.

Inițial, s-a stabilit să fie alocăți 72 milioane US\$ pentru componenta de închidere a minelor și refacerea mediului.

B. Regenerarea socio-economică (68,4 milioane US\$)

Asigurarea de sprijin pentru Agenția Zonelor Miniere, Unitatea de Management a Proiectului – Regenerare Socio-Economică și Fondul Român de Dezvoltare Socială pentru implementarea măsurilor de atenuare a impactului social nefavorabil al închiderii minelor și de revitalizare a activităților economice în regiunile miniere, incluzând:

1. Sprijin pentru activitățile de creare a locurilor de muncă în regiunile miniere, cuprinzând:

- a) Schema stimulentei pentru angajare și pregătire. Asigurarea prin AZM a stimulentei pentru angajare și pregătire către angajatorii eligibili din zonele miniere pentru a angaja noi persoane;
- b) Schema de microcredite. Stabilirea și operarea de către AZM a unei scheme de microcredite constând în asigurarea de microcredite pentru beneficiarii eligibili din regiunile miniere prin instituțiile de microfinanțare – în anul 2008 s-a renunțat la această componentă datorită faptului că în România accesul la credite a devenit relativ ușor.
- c) Centre de afaceri. Finanțarea contractelor de management pentru administrarea celor 10 centre existente și asigurarea serviciilor de sprijinire a inițiativelor către comunitățile miniere și antreprenori în planificarea și demararea afacerilor.

2. Sprijinirea AZM și FRDS pentru crearea capacității instituționale la nivelul comunității și pentru activitățile de dezvoltare locală din regiunile miniere prin:

- a) Schema de dezvoltare socială a comunităților miniere (S.D.S.C.M.). Asigurarea de granturi grupurilor comunitare eligibile din regiunile miniere prin intermediul FRDS pentru subproiecte eligibile de infrastructură, activități generatoare de venituri și servicii sociale la nivel de comunitate, precum și asigurarea de asistență tehnică și pregătire pentru crearea capacității instituționale la nivelul comunității;
- b) Infrastructura municipală. Asigurarea sprijinului prin AZM pentru autoritățile publice locale din regiunile miniere, pe bază de grant, pentru finanțarea asistenței tehnice și a lucrărilor în vederea modernizării infrastructurii municipale identificate printr-un proces de consultare a comunității și de planificare a dezvoltării locale în localitățile miniere;
- c) Schema de granturi mici (S.G.M.). Asigurarea prin AZM a unor granturi mici primitivelor eligibile pentru microproiecte eligibile care să îmbunătățească condițiile de viață, în special pentru grupurile dezavantajate din regiunile miniere (cum ar fi: femei, tineri, copii și bătrâni), și să conducă la creșterea capitalului social în rândul comunităților miniere;
- d) Crearea capacității instituționale la nivelul comunităților. Asigurarea de asistență tehnică și de pregătire pentru facilitarea procesului de mobilizare comunitară și de dialog între factorii locali pentru a planifica strategia, pentru a identifica și a selecta subproiecte prioritare de infrastructură și servicii sociale și microproiecte care vor fi finanțate în cadrul părții B.2 b) și c) a proiectului.

3. Întărirea capacității instituționale a AZM, UMP-RSE și FRDS pentru implementarea proiectului prin:

- a) monitorizarea și evaluarea impactului social. Sprijinirea AZM în efectuarea unei evaluări a impactului și a altor evaluări în cadrul părții B a proiectului;
- b) informarea publicului. Asigurarea de servicii de consultanță și de materiale de informare a publicului pentru a sprijini AZM în menținerea comunicării operative cu comunităților locale din regiunile miniere;
- c) dezvoltare instituțională și pregătire. Sprijinirea creării capacității AZM, UMP-RSE și FRDS; servicii tehnice și echipamente pentru dezvoltarea sistemului informatic de management al AZM și alte bunuri, inclusiv vehicule.

C. Sprijin instituțional (5,8 milioane US\$)

1. Sprijinirea UMP pentru implementarea părții A a proiectului, constând în servicii de consultanță și de pregătire, audit, bunuri și costuri operaționale adiționale.
2. Sprijinirea AZM, UMP-RSE și FRDS pentru implementarea părții B a proiectului, constând în costuri operaționale adiționale.

Chiar dacă implementarea proiectului trebuia să se încheie la 31 mai 2010, aceasta a fost amânată până la 31 octombrie 2012. Încheierea proiectului s-a amânat pentru a se putea termina lucrările de închidere a unor mine și câteva proiecte de investiții în infrastructură. Aceste amânări au fost cauzate și de probleme în acoperirea părții de co-finanțare din partea Guvernului României. De asemenea, din împrumutul care s-a estimat inițial a fi 120 milioane US\$ au fost primiți și cheltuiți efectiv în acest proiect 88,91 milioane US\$. În continuare va fi analizat modul de implementare a sub-componentelor programului, rezultatele obținute, precum și câteva dintre problemele care au fost întâmpinate în etapa de implementare. Am considerat că o astfel de analiză este utilă pentru a ilustra lecțiile care pot fi învățate din design-ul și implementarea acestor activități de regenerare a zonelor miniere și care pot fi recomandate ca exemple de bune practici pentru situații similare.

5.2.2. Analiza modului de implementare și a rezultatelor obținute pentru fiecare dintre componentele programului

5.2.2.1. Componenta de închidere a minelor și regenerare a mediului

Conform Raportului Băncii Mondiale din iunie 2013, prin intermediul acestei componente au fost închise 17 mine pentru care au fost rezolvate problemele de mediu, ceea ce a dus la crearea a 400 ha de teren care putea fi refolosit pentru noi activități de către comunitățile miniere. Au fost reabilite 9 stații de preparare, dintre care unele erau amplasate în centrul unor orașe miniere, ceea ce a contribuit la crearea unui mediu sigur și sănătos pentru locuitori. Au fost reparate 8 diguri deteriorate, ceea ce a contribuit la reducerea semnificativă a pericolului de rupere a acestora și care ar fi avut un impact catastrofal asupra mediului înconjurător și asupra locuitorilor. Au fost pregătite un număr de 650 de persoane, creându-se astfel un grup de profesioniști care să fie capabili să desfășoare mai departe activități de închidere a minelor. Nu în ultimul rând, a fost creat un cadru legislativ cu privire la închiderea minelor care să ghideze procesul de închidere a acestora într-un mod sigur și eficient.

5.2.2.2. Componenta de regenerare socio-economică

5.2.2.2.1. Schema de Stimulente pentru Angajare și Pregătire (ETIS)

Scopul acestei sub-componente a fost de a stimula firmele să angajeze și să pregătească la locul de muncă șomeri proveniți din rândul minerilor. Prin urmare, prin această sub-componentă au fost acoperite costurile de formare la locul de muncă prin oferirea unor stimulente financiare pentru angajare și formare în valoare de 500\$ firmelor care angajau șomeri și îi păstrau pentru 1 an de zile. În timp această sub-componentă a suferit unele modificări. Într-o primă fază, s-a dorit ca prin intermediul ei să se schimbe atitudinea din regiunile miniere cu privire la plata taxelor și impozitelor deoarece s-a constatat că în aceste zone au apărut tot mai multe situații în care persoanele fizice și juridice se sustrăgeau de la plata impozitelor. De aceea, s-a introdus condiția ca stimulentele financiare pentru angajare să fie acordate doar firmelor care dovedeau că și-au plătit toate contribuțiile fiscale. O altă modificare adusă programului a fost de a include în rândul beneficiarilor și pe membrii familiilor foștilor mineri, iar mai târziu s-a decis să se includă toate persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă din localitățile miniere. Argumentele folosite pentru lărgirea bazei de recrutare au fost că restructurarea activităților miniere a afectat toate segmentele forței de muncă, nu numai cele din minerit, și oportunitățile de a găsi un loc de muncă erau limitate pentru întreaga populație. S-a considerat că problema lipsei locurilor de muncă nu era doar a foștilor mineri deoarece ei au migrat, au fost recalificați, au obținut slujbe în alte domenii sau s-au pensionat. De asemenea, programul a fost revizuit prin adaptarea stimulentei financiare la cuantumul salariului minim pe economie care a crescut de la 500\$ la 960\$ pe an. În plus, a fost înlocuită cerința de calificare profesională cu cea de pregătire și a fost crescut numărul localităților din zona de acoperire. Extinderea criteriilor de eligibilitate și creșterea cuantumului stimulentei financiare a determinat o creștere a cererii pentru acest program. Până la sfârșitul anului 2006 au fost create în total 6.692 de locuri de muncă. Acestea au fost mai puține decât obiectivul de 8.000 de locuri de muncă, dar acest lucru s-a datorat faptului că s-a renunțat la această componentă mai repede decât a fost prevăzut inițial.

Așa cum spuneam anterior, această schemă financiară a fost oprită la sfârșitul anului 2006 datorită unei cereri foarte mari în zonele miniere comparativ cu fazele anterioare și datorită faptului că AZM nu putea estima durabilitatea și fezabilitatea locurilor de muncă create prin intermediul acestei scheme de finanțare. În acest context a fost comandată o evaluare externă către Metro Media Transilvania (MMT) care a fost finalizată la începutul anului 2008. Evaluarea schemei de finanțare ETIS a avut patru componente: analiza beneficiarilor (angajatori și angajați), analiza procesului, analiza rezultatelor și analiza impactului. Au fost aplicate chestionare

angajatorilor și angajaților, au fost analizate rapoartele lunare și trimestriale AZM, și au fost realizate interviuri și focus-grupuri. Prin intermediul acestei evaluări MMT a ajuns la următoarele concluzii. Angajatorii ar fi creat locuri de muncă chiar dacă nu era Schema de Stimulente ETIS, dar ar fi creat mai puține. Această schemă de stimulente a avut o rată de succes de aproximativ 82–84% (care reprezintă numărul angajaților prin intermediul programului care au rămas să lucreze 12 luni după angajare); aceste cifre au arătat un succes pe termen scurt al programului. Rata de sustenabilitate a locurilor de muncă create (calculată ca raportul între numărul de locuri de muncă existente la data realizării evaluării și numărul de locuri de muncă create prin intermediul programului) a fost estimată (pe baza declarațiilor beneficiarilor) ca fiind în jur de 60%. Rata sustenabilității diferă însă în funcție de tipul beneficiarilor, dar și de durata de timp de când a beneficiat o companie de program (astfel, este așteptat ca această rată să coboare după 2–3 ani).

Evaluarea MMT a arătat că schema de stimulente ETIS a contribuit la creșterea șanselor de angajare a persoanelor mai puțin pregătite și le-a oferit o șansă să obțină o calificare/pregătire profesională și experiență de muncă, deoarece s-a observat că persoanele care au fost angajate prin intermediul acestui program au fost persoane care au avut un nivel de educație și de calificare mai scăzut comparativ cu ceilalți angajați ai aceleiași companii.

O altă concluzie a evaluării MMT a fost că schema ETIS a contribuit la îmbunătățirea modului de funcționare a firmelor. Firmele care au aplicat pentru stimulente financiare au angajat șomerii în condiții de legalitate. Angajatorii au afirmat că, în afara programului, ar fi angajat mai multe persoane fără contract de muncă pentru a evita plata taxelor și impozitelor, și dacă ar fi apărut probleme financiare ar fi renunțat la acești angajați. Astfel, ca urmare a programului unii angajați au putut fi păstrați în ciuda dificultăților financiare pe care le-au avut firmele. De aceea, o concluzie a raportului MMT a fost că schema ETIS a contribuit nu numai la crearea de locuri de muncă, ci și la păstrarea lor deoarece stimulentele financiare mergeau către Trezorerie (în cele mai multe cazuri aceste sume au fost transferate direct către stat, sub forma taxelor pentru angajați). Ca urmare a participării la program, jumătate dintre angajatori au identificat schimbări pozitive în modul de funcționare a firmei, precum: o disciplină financiară-contabilă îmbunătățită (taxele erau plătite la timp și documentele financiare erau la zi), și o competitivitate crescută a managerilor (ei au declarat că fac afaceri mai bine) și a firmelor (patronii de firme au declarat că reușesc să rămână pe piață, să dezvolte firmele și acestea devin mai competitive).

Găsirea unui loc de muncă prin programul ETIS a fost mai importantă pentru unele categorii de familii deoarece în cazul a aproape jumătate din familii persoana care a beneficiat de programul ETIS a fost singurul membru al familiei care a avut

un loc de muncă. În plus, evaluarea MMT a arătat că 20% dintre familiile care au avut un angajat ETIS s-au aflat în situația că niciun alt membru al familiei nu era angajat, dar, în plus, a avut cel puțin o persoană dependentă (care nu era angajată).

Concluzia raportului de evaluare MMT a fost că schema de stimulente pentru angajare ar trebui continuată, dar ar trebui să fie concentrată doar asupra localităților miniere care au cea mai mare nevoie de măsuri de stimulare a angajării. Dar, datorită dificultăților asociate cu consolidarea implementării ETIS, precum și existența unor măsuri guvernamentale similare, în octombrie 2009 misiunea de supraveghere a Băncii Mondiale a recomandat, și AZM a acceptat, ca această sub-componentă să fie încheiată (Raportul HART, 2011). Astfel, pe perioada cât a fost implementată această componentă, au fost angajați 7.301 șomeri din care 609 au părăsit locurile de muncă înainte de încheierea perioadei de acordare a subvenției fără a fi înlocuiți de alți angajați. Rezultă astfel un număr de 6.692 de locuri de muncă create.

5.2.2.2.2. Managementul Centrelor de Afaceri și Sprijin pentru Afaceri

Prin intermediul acestei componente s-a dorit să fie sprijinite afacerile de tip start-up care ar fi putut avea un impact pozitiv asupra dezvoltării economice din zonele miniere prin oferirea de spații pentru desfășurarea activității și servicii de consiliere cu privire la managementul unei afaceri. Au fost înființate 10 centre de afaceri la:

1. Leurda (pentru localitățile din județele Gorj, Vâlcea și Mehedinți)
2. Lonea (pentru localitățile din Valea Jiului, județul Hunedoara)
3. Teliuc (pentru localitățile din județele Hunedoara, Arad și Alba)
4. Anina (județul Caraș-Severin)
5. Moldova Nouă (județul Caraș-Severin)
6. Baraolt (județele Covasna, Harghita și Bacău)
7. Câmpulung (județele Argeș, Dâmbovița, Prahova, Tulcea)
8. Vărzari (jud. Bihor)
9. Nistru (jud. Maramureș)
10. Rodna (jud. Bistrița-Năsăud)

La sfârșitul anului 2006 au fost încheiate 2 contracte de consultanță cu 2 firme (Gruppo Soges PPA și Svasta) pentru o perioadă de 3 ani pentru administrarea centrelor de afaceri, incubarea de afaceri și oferirea de servicii de consultanță, suport și training pentru micii întreprinzători interesați. La sfârșitul celor 3 ani aceste centre au fost predate către administrațiile publice locale de pe raza cărora funcționau.

Numărul total de firme care au fost incubate în cele 10 centre de afaceri de-a lungul duratei proiectului a fost de 216 companii, mai mare decât obiectivul de 200

de firme (Raportul Băncii Mondiale, 2013). Un studiu realizat pentru Raportul Hart (2011) în rândul primăriilor care au preluat responsabilitatea centrelor de afaceri a relevat că în cadrul acestora erau incubate, la momentul respectiv (2011), 77 de afaceri care ofereau un număr de 808 locuri de muncă.

Prin acest program a fost oferită consultanță și servicii de training pentru 4.991 de beneficiari, depășind astfel ținta de 4.000 (Raportul Băncii Mondiale, 2013). O evaluare desfășurată în rândul a 65 de beneficiari pentru Raportul Hart (2011) a arătat că 52% dintre respondenți au afirmat că serviciile pe care le-au primit le-au depășit așteptările, programul i-a ajutat să rezolve o problemă semnificativă (12%), a condus la o soluție (48%) sau i-a îndrumat către o instituție care i-a putut ajuta (15%). Participanții la cercetare au declarat că au luat parte la 105 cursuri specifice oferite prin Programul Managementul Centrelor de Afaceri, 17% au spus că au beneficiat în foarte mare măsură de pe urma cursurilor, iar 51% în mare măsură.

În managementul Centrelor de Afaceri au fost întâmpinate o serie de probleme. O problemă a privit tendința unor firme de a pleca din centre sau de a-și închide activitatea din cauza competitivității, reorientarea antreprenorilor spre orașe mari care oferă o gamă mai largă de oportunități sau lipsa surselor de finanțare. O altă problemă care a afectat incubarea afacerilor în cadrul unor centre a fost localizarea acestora în zone relativ izolate și în localități cu populație redusă, aspecte care au îngreunat procesul de dezvoltare în cadrul spațiilor respective a unor activități de angajare. Acesta a fost cazul centrelor de afaceri din localitățile Nistru, Rodna și Vărzari (Svasta, 2009). Cheltuielile foarte ridicate cu încălzirea au determinat multe dintre firmele incubate în Centrul de afaceri din Rodna să părăsească centrul. În cadrul „Strategiei de ieșire pentru Centrele de Afaceri din Regiunile 1, 2, 4” (Codrey și Lucaciu, 2008) se arată existența unor probleme legate de managementul defectuos al centrelor reflectat în faptul că s-a urmărit mai degrabă atingerea unor indicatori cantitativi, și anume de atingere a unui grad cât mai mare de ocupare a clădirilor și o acoperire cât mai mare a costurilor de administrare. În același document se menționează că „în unele cazuri incubajii au perceput incubatorul ca și un program social cu misiunea de a le susține costurile cât ei doresc. ... Societățile incubate nu sunt conștiente de ciclul de incubare și nu au în plan o scadență până la care să atingă un nivel de performanță care să le permită să acționeze pe piață în afara incubatorului”. De asemenea, se mai precizează faptul că nu toate centrele au reușit să dezvolte legături mai strânse cu comunitatea locală și cu mediul de afaceri.

O altă componentă importantă a proiectului de închidere a minelor a fost de a desfășura activități pentru crearea capacității instituționale la nivelul comunităților și pentru sprijinirea activităților de dezvoltare locală în zonele miniere.

5.2.2.2.3. Schema de Granturi Mici

Această sub-componentă nu a fost adresată în mod direct foștilor angajați ai exploatărilor miniere, ci comunităților în întregul lor, și a avut scopul de a întări capitalul social în interiorul comunităților și de a reduce diferențele între diferitele grupuri din comunitate. Această componentă a fost lansată în octombrie 2006. Inițial programul a constat în acordarea de granturi până la 20.000 lei, dar din anul 2010 valoarea maximă a crescut la 60.000 lei. Grupurile de persoane care au fost considerate a fi eligibile pentru aceste granturi au fost persoanele cu capacități reduse de adaptare la schimbările economice, cum ar fi: femei, copii, tineri sau bătrâni. Activitățile care au fost eligibile pentru această schemă de finanțare au fost: a) dezvoltarea și promovarea grupurilor vulnerabile sau dezavantajate, b) consolidarea legăturilor sociale și reducerea disparităților sociale, c) protecția și conservarea mediului, și d) alte activități. Prin această schema de finanțare comunitățile au dezvoltat facilități precum parcuri, locuri de joacă, grădinițe, centre comunitare. Ca un exemplu, în anul 2011 au fost finanțate următoarele tipuri de activități: activități de recreere (38,5%), educație (11%), educație și învățare comunitară (3,8%), egalitate de șanse (0,5%), ocrotirea copiilor și facilități pentru grădinițe (15,6%), sănătate (7,1%), tradiții și cultură (3,2%) și altele (Raportul Hart, 2011).

Obiectivul inițial a fost de 350 de micro-proiecte implementate. Cu toate acestea, conform Raportului Băncii Mondiale (2013) au fost aprobate 568 micro-proiecte din care au fost implementate 564 până la finalul anului 2011. În timpul implementării au fost asistate 160 de comunități care au avut o populație de aproximativ 1 milion de locuitori. Evaluarea de la sfârșitul proiectului a arătat că schema de finanțare a reușit să contribuie la întărirea coeziunii sociale și a capitalului social prin crearea de grupuri informale și organizații non-profit implicate în activități de dezvoltare comunitară. Alocarea bugetară inițială a fost de 3.1 milioane dolari SUA, dar a trebuit să fie mărită la 5 milioane dolari SUA după revizuirea de la mijlocul proiectului.

5.2.2.2.4. Creșterea Capacității Comunităților (CCC)

Scopul acestei sub-componente a fost de a spori capacitatea actorilor locali de a discuta despre nevoile comunității de dezvoltare și de a identifica acțiuni prioritare care să poată fi implementate prin obținerea unor finanțări prin alte componente ale programului de închidere a minelor, precum Schema de Dezvoltare Socială a Comunităților Miniere, Schema de Infrastructură Municipală și Schema de Micro-Credite.

Prin intermediul componentei CCC 187 de comunități miniere au beneficiat de instruire, facilitare și asistență tehnică cu scopul de a crește gradul de participare

cetățenească la nivelul comunității. Astfel a fost depășit obiectivul stabilit la începutul proiectului de 150 de comunități asistate. Conform Raportului Hart (2011), în design-ul acestei sub-componente s-a pornit de la premiza că prin acordarea de sprijin pentru participarea comunității în procesul politic cetățenii pot deveni angajați activ în identificarea problemelor comunității și pot participa la punerea în aplicare a unor strategii de dezvoltare locală. Din experiențele anterioare ale Băncii Mondiale s-a constatat că această abordare poate contribui la o majorare a capitalului social și poate avea efecte pozitive asupra dezvoltării economice și sociale ale comunității.

Conform Raportului Hart (2011), în cadrul activităților de formare și de asistență tehnică au fost dezvoltate și livrate mai multe produse care să fie folosite de către comunitățile implicate în acest proiect. Au fost elaborate 2 manuale („Dezvoltarea Comunității” și „Managementul Proiectului”) care au fost postate pe site-ul AZM pentru a fi folosite de către toți cei interesați și au fost instruiți 44 de angajați în 2 etape. A fost facilitat procesul de elaborare participativă a planurilor strategice pentru 61 de comunități, iar dintre acestea 52 au fost revizuite după primul an. Au fost instruiți 1.583 de reprezentanți ai administrației publice locale, ONG-urilor și ai organizațiilor axate pe dezvoltare comunitară. Au fost realizate schimburi de experiență pentru a completa procesul de învățare; astfel, au fost organizate 6 vizite de studiu în România pentru 59 de angajați din 39 de administrații publice locale, și o vizită de studiu în Macedonia. A fost oferită asistență tehnică pentru punerea în aplicare a programelor de dezvoltare locală pentru 62 de comunități. 44 de angajați ai AZM au fost instruiți în domeniile dezvoltare comunitară, tehnici de facilitare, procesul de planificare participativă, monitorizarea și evaluarea participativă, și a fost elaborat un document de facilitare comunitară. Persoanele care au fost instruite prin intermediul activităților mai sus menționate au fost implicate mai apoi în facilitarea procesului de elaborare participativă a strategiilor de dezvoltare locală.

Conform Raportului final al Băncii Mondiale (2013), pentru această componentă au fost alocați inițial 0,9 milioane \$, dar, chiar dacă au fost asistate mai multe comunități prin intermediul acestei sub-componente, au fost alocați efectiv 0,5 milioane \$. Conform raportului Băncii Mondiale, 62% dintre comunitățile asistate au continuat să își finanțeze prioritățile prin accesarea de fonduri naționale și europene, comparativ cu ținta de 60%. Un raport de evaluare de la finalul proiectului și care a fost realizat de către UMP – RES a arătat că schema de finanțare Creșterea Capacității Comunității a contribuit la educarea comunităților cu privire la cum să abordeze investiții viitoare. Această schemă de finanțare a ajutat la construirea capitalului social și la a deveni o parte integrantă a dezvoltării economice și sociale a comunităților asistate.

5.2.2.2.5. Infrastructura Municipală

Sub-componenta de Infrastructură Municipală a fost creată pentru a contribui la îmbunătățirea serviciilor publice din regiunile miniere prin sprijinirea implicării comunității în procesul de identificare și selectare a proiectelor de mică infrastructură, precum și prin asigurarea sustenabilității infrastructurii reabilite. Această sub-componentă a fost gândită a fi desfășurată în strânsă legătură cu sub-componenta de Creștere a Capacității Comunităților. Astfel, prin intermediul sub-componentei de Infrastructură Municipală localitățile puteau să aleagă în mod participativ dintre prioritățile identificate în strategia de dezvoltare locală o prioritate pe care să o transpună într-un proiect concret de infrastructură.

Conform Raportului Băncii Mondiale (2013) au fost realizate 49 de proiecte de infrastructură, comparativ cu obiectivul stabilit inițial de 30. Bugetul alocat inițial a fost de 17 milioane \$, dar după revizuirea de la mijlocul proiectului bugetul a fost mărit la 18,1 milioane \$. O mare parte dintre proiecte au avut ca obiectiv reabilitarea de drumuri (inclusiv asfaltarea). Raportul Băncii Mondiale mai arată că programul de Infrastructură Municipală a contribuit la crearea unui cadru instituțional pentru abordări mai participative în procesul de dezvoltare în cazul comunităților participante.

5.2.2.2.6. Schema de Dezvoltare Socială a Comunităților Miniere

Această sub-componentă a urmărit în principal dezvoltarea capacității comunităților miniere de a-și gestiona propriile probleme și a fost implementată de către Fondul Român de Dezvoltare Socială¹ care a colaborat cu AZM pentru implementarea schemei de finanțare. Prin intermediul acestei scheme au fost finanțate 3 tipuri de proiecte: de mică infrastructură, proiecte de dezvoltare a unor activități aducătoare de venituri, și dezvoltarea unor servicii sociale comunitare. În cadrul fazei a doua a acestei scheme de finanțare și care a fost implementată în perioada 2006–2012 au fost aprobate 250 de proiecte din care 245 au fost implementate (comparativ cu obiectivul revizuit de 160 de proiecte implementate). Aproximativ 89% din membrii comunității au declarat că proiectele din cadrul acestei scheme au reflectat prioritățile comunității (ceea ce depășește obiectivul stabilit de 60%). De asemenea, 69% dintre beneficiarii proiectelor au declarat că sunt mulțumiți de acestea (comparativ cu obiectivul stabilit de 60%) (Raportul Băncii Mondiale, 2013). Este important că în perioada 2004–2006 FRDS a implementat o fază pilot a acestei scheme de finan-

¹ Fondul Român de Dezvoltare Socială a fost înființat prin Legea nr. 129/1998 ca o organizație de interes public, apolitică, autonomă din punct de vedere administrativ, cu personalitate juridică, aflată sub autoritatea Guvernului. Domeniile principale de activitate sunt: incluziunea socială (cu accent pe comunitățile de romi), dezvoltarea socio-economică, egalitatea de șanse, combaterea sărăciei, dezvoltarea comunitară și educație (Sursa: www.frds.ro).

țare, iar rezultatele bune care au fost obținute au justificat continuarea schemei de finanțare și în faza a doua a proiectului de închidere a minelor când a fost obținut cel de-al doilea împrumut de la Banca Mondială. În prima fază a proiectului FRDS a reușit obținerea următoarelor rezultate: 75 de comunități facilitate, 69 de lucrări de mică infrastructură realizate, 10 mici afaceri demarate, 12 servicii sociale dezvoltate, 260 de membri din comunitățile finanțate au fost instruiți în managementul proiectelor.

În cadrul unei prezentări a comunităților FRDS, Șoflău (2007, p. 45) arată domeniile pentru care s-au solicitat cele mai multe fonduri au fost pentru drumuri (aprox. 46%), alimentare cu apă (12%), prelucrare a materiilor prime locale (7%), și centre de zi (7%). Majoritatea cererilor de finanțare au provenit din satele periferice sau semiperiferice din cadrul unei comune. De exemplu, pentru componenta de mică infrastructură (pentru care de altfel s-au depus și cele mai multe proiecte) din 736 de proiecte finanțate, 585 au fost depuse de sate periferice/semiperiferice.

5.2.2.3. Lecții învățate în urma implementării proiectului de închidere a minelor

Pe baza experienței de implementare a Proiectului de închidere a minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică implementat în perioada 2005–2012 în România, în cadrul Raportului Băncii Mondiale publicat în 2013 sunt formulate câteva recomandări de care ar trebui să se țină seama în implementarea unor programe similare.

1. Crearea de locuri de muncă nu poate fi obținută doar prin implementarea măsurilor obișnuite de ocupare a forței de muncă, ci pe lângă sprijinul acordat persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă este nevoie și de sprijin pentru investiții în dezvoltarea locală, infrastructura economică, și serviciile sociale.
2. Programele adresate numai foștilor mineri sunt mai puțin eficiente decât programele adresate tuturor persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă din cadrul unei foste zone miniere.
3. Regenerarea socio-economică este un proces de lungă durată care necesită 10–15 ani de eforturi susținute.
4. Este important să fie consultată și implicată comunitatea în procesul de închidere a minei. Implicarea comunității contribuie la acceptarea deciziei de închidere a minei și la construirea unui sprijin pentru măsurile de regenerare socio-economică în rândul populației afectate.
5. S-a observat faptul că succesul regenerării socio-economice dincolo de durata de viață a proiectului depinde în mare măsură de implicarea comunităților locale și de sprijinul acestora. De aceea, programele de regenerare socio-economică

ar trebui să includă activități care induc un sens de proprietate în comunitate. Spre exemplu, activitățile desfășurate prin Schema de Mici Granturi (precum facilitățile pentru vârstnici, locurile de joacă pentru copii, reabilitarea clădirilor pentru scopuri sociale etc.) au fost apreciate în mod deosebit de către beneficiari și în consecință au fost bine implementate.

6. Închiderea unei mine necesită cel puțin 2 sau 3 sezoane de plantare pentru refacerea vegetației zonelor afectate.
7. S-a observat că planificarea în timp a procesului de închidere a unei mine trebuie să ia în considerare complexitatea minelor și a tipului de minereu care a fost extras. Închiderea minelor de roci (metale) este mai complexă decât închiderea minelor de cărbune, iar închiderea permanentă a acestora și luarea măsurilor necesare de protecție a mediului înconjurător necesită în mod normal între 5 și 10 ani pentru a fi terminate, iar în unele cazuri sunt necesare lucrări continue de întreținere.

În anul 2009 prin OUG nr. 14 din 25 februarie 2009 Agenția Națională pentru Dezvoltarea Zonelor Miniere a fost reorganizată în Agenția pentru Dezvoltare Durabilă a Zonelor Industriale care are scopul de a contribui la dezvoltarea durabilă a zonelor afectate de restructurarea industrială și de a promova proiecte în scopul utilizării resurselor și potențialului economico-social cu maximum de valoare adăugată. Reorganizarea fostei Agenții a Zonelor Miniere a avut repercursiuni negative asupra modului de implementare a Proiectului de închidere a minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică care era în curs de desfășurare la momentul respectiv. Astfel, a fost introdusă regula că salariile angajaților agenției să fie aliniate la salariile funcționarilor publice și astfel au fost reduse cu 70% de la începutul anului 2010, ceea ce a determinat ca mulți angajați care erau deja pregătiți în procedurile de lucru ale Băncii Mondiale din cele două Unități de Management a Proiectului să plece. Acesta a fost un factor care a afectat procesul de implementare. În plus, alți factori care nu au fost anticipați inițial că ar putea afecta proiectul au intervenit în procesul de implementare. Spre exemplu, se precizează în Raportul Băncii Mondiale din anul 2013 că după anul 2007 când România a devenit stat membru al Uniunii Europene Guvernul României a tins să favorizeze proiectele finanțate din fonduri europene în defavoarea fondurilor de la Banca Mondială care nu erau la fel de mari și se consideră că aceasta este explicația faptului că plățile făcute de Guvernul României către proiect s-au făcut cu întârziere. De asemenea, pe durata implementării proiectului, schimbarea structurii Guvernului a adus și reguli noi care s-au reflectat și asupra proiectului de închidere a minelor, iar peste acestea s-a suprapus criza economică din anul 2009 care a făcut ca volumul fondurilor alocate de Guvern proiectului să fie mai mici. Este totuși important de subliniat faptul că succesul pro-

iectului nu a depins doar de design-ul proiectului și a diferitelor scheme de finanțare sau de disponibilitatea instituțiilor și a potențialilor beneficiari de a participa la implementarea proiectului, ci și de factori care nu au putut fi anticipați de la început și care nu puteau fi controlați. Cu toate acestea, rezultatele proiectului au fost evaluate de către Banca Mondială ca fiind moderat satisfăcătoare.

5.3. Zonele defavorizate

Pentru a stimula crearea de locuri de muncă în zonele afectate de restructurarea industriei țării, Guvernul României a creat un program de conferire a statutului de zonă defavorizată acelor zone care se confruntau cu rate foarte ridicate ale șomajului.

La 30 septembrie 1998 a fost adoptată O.U.G. nr. 24 privind regimul zonelor defavorizate în care se specifică condițiile pe care o arie geografică strict delimitată teritorial trebuie să le îndeplinească pentru a i se conferi acest statut. Astfel, aria geografică trebuia să îndeplinească cel puțin una din următoarele condiții:

- a) Să aibă structuri productive monoindustriale, care, în activitatea zonei, să mobilizeze mai mult de 50% din populația salariată;
- b) Să fie zone miniere unde personalul a fost disponibilizat în proporție de peste 25% prin concedieri colective;
- c) Să fi fost efectuate concedieri colective în urma lichidării, restructurării sau privatizării unor agenți economici, care să fi afectat mai mult de 25% din numărul angajaților cu domiciliul în zona respectivă;
- d) Rata șomajului să depășească cu 30% media existentă la nivel național;
- e) Să fie zone izolate, lipsite de mijloace de comunicații și infrastructura să fie slab dezvoltată.

O zonă defavorizată putea să aparțină uneia sau mai multor unități administrativ teritoriale. Propunerea de creare a unei zone defavorizate trebuia să fie formulată de către consiliile locale sau județene și să fie înaintată Agenției Naționale de Dezvoltare Regională, care la rândul său propunea spre aprobare Consiliului Național de Dezvoltare Regională. Decizia de conferire a statutului de zonă defavorizată aparținea Guvernului la propunerea Consiliului Național de Dezvoltare Regională. Prin Hotărârea Guvernului de declarare a zonei defavorizate se aproba: perioada de timp pentru care o arie geografică primea acest statut, domeniile de interes pentru realizarea de investiții, și facilitățile care erau acordate agenților economici care realizau investiții.

În cadrul O.U.G. nr. 24/1998 privind regimul zonelor defavorizate erau prevăzute facilitățile care puteau să fie acordate investitorilor care urmau să dezvolte afaceri în zonele defavorizate:

a) Scutiri de la plata:

- Taxelor vamale și a taxei pe valoarea adăugată pentru mașinile, utilajele, instalațiile, echipamentele, mijloacele de transport, alte bunuri amortizabile, care se importă în vederea efectuării de investiții în zonă;
  - Taxei pe valoare adăugată pentru mașinile, utilajele, instalațiile, echipamentele, mijloacele de transport, alte bunuri amortizabile, produse în țară în vederea efectuării și derulării de investiții în zonă;
- b) Restituirea taxelor vamale pentru materiile prime, piesele de schimb și/sau componentele importante, necesare pentru realizarea producției proprii în zonă;
- c) Scutirea de la plata impozitului pe profit pe durata de existență a zonei defavorizate;
- d) Scutirea de la plata taxelor percepute pentru modificarea destinației sau pentru scoaterea din circuitul agricol a unor terenuri destinate realizării investiției;
- e) Acordarea, cu prioritate, din Fondul special de dezvoltare aflat la dispoziția Guvernului, constituit potrivit O.U.G. nr. 59/1997 privind destinația sumelor încasate din Fondul Proprietății de Stat în cadrul procesului de privatizare a societăților comerciale la care statul este acționar, a unor sume pentru:
- Stimularea activității de export a produselor finite și/sau a serviciilor industriale, după caz;
  - Garantarea creditelor externe, în limita unui plafon anual stabilit de Ministerul Finanțelor;
  - Finanțarea unor programe speciale, aprobate prin Hotărâre a Guvernului;
  - Finanțarea proiectelor de investiții ale societăților comerciale prin participarea statului la capitalul social.

În iunie 2000 a fost adoptată O.U.G. nr. 75/2000 care a adus unele modificări la O.U.G. nr. 24/1998, și anume a adus în plus scutirea de la taxele vamale a materialelor brute importate necesare în producția activităților care au loc în zone defavorizate (documentul anterior preciza doar rambursarea taxelor vamale). De asemenea, în timp au fost modificate criteriile pentru acordarea statutului de zonă defavorizată care au devenit mai stricte. Astfel, prin Hotărârea de Guvern nr. 399/2001 noțiunea de „zone defavorizate” a fost înlocuită cu cea de „zone de restructurare industrială”. Reglementările cu privire la zonele defavorizate au suferit modificări. O.U.G. nr. 20/1998 a fost modificată și abrogată de Legea nr. 507/2004 care a stabilit noi condiții necesare declarării unei arii geografice ca zonă defavorizată. Ponderea șomerilor în totalul resurselor de muncă trebuia să fie de cel puțin trei ori mai mare decât ponderea șomerilor în totalul resurselor de muncă la nivel național în ultimele 3 luni care preced luna întocmirii documentației de declarare a zonei defavorizate.

În perioada 1998–2002 au fost declarate 34 de zone defavorizate. Din Tabelul 11 se poate observa că majoritatea zonelor defavorizate au fost afectate de restructurarea sectorului minier.

Tabel 11: Zonele defavorizate din România între anii 1998–2002

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria destructurată	Componență	Durata
1.	Albeni	28.610 ha	Exploatare de lignit	comunele Albeni, Târgu Cărbunești, Roșia de Amaradia și Bustuchin (jud. Gorj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
2.	Altân Tepe	4.700 ha	Exploatarea minereurilor aurifere	comuna Stejaru (jud. Tulcea)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
3.	Apuseni	108.497 ha	Exploatarea minereurilor complexe, uraniu Industria de prelucrare primară a minereurilor	orașele Abrud, Baia de Arieș și Zlatna și comunele Almașu Mare, Bistra, Bucium, Ciuruleasa, Lupșa, Mogoș, Roșia Montană, Sălciua și Sohodol	10 ani începând cu 14 octombrie 1999
4.	Baia Mare	75.225 ha	Exploatarea minereurilor complexe Industria dezvoltată pe baza mineritului	municipiul Baia Mare (singura reședință de județ aflată într-o zonă defavorizată), orașele Baia Sprie și Căvnic și comunele Cicârlău, Șişești și Tăuții Măgheruș	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
5.	Baraolt	12.848 ha	Exploatare lignit; stație de sortare și depozitare a lignitului	orașul Baraolt (jud. Covasna)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
6.	Bălan	179,18 ha	Exploatare lignit; stație de sortare și depozitare a lignitului	orașul Bălan (jud. Harghita)	10 ani începând din 31 decembrie 1998

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria distructurată	Componentă	Durata
7.	Bocșa	28.616 ha	Exploatarea minereurilor de fier și cărbunelui superior	orașul Bocșa și comunele Dognecea, Lupac și Ocna de Fier (jud. Caraș-Severin)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
8.	Borod–Șuncuiuș–Dobrești– Vadu Crișului	38.675 ha	Exploatare bauxită, cărbune brun, argilă refractară	comunele Borod, Șuncuiuș, Dobrești, Vadu Crișului (jud. Bihor)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
9.	Borșa-Vișeu	86.718 ha	Exploatarea minereurilor complexe, industria dezvoltată pe baza mineritului	orașele Borșa și Vișeu	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
10.	Brad	131.844 ha	Exploatarea minereurilor auro-argentifere, exploatarea cărbunelui, industria dezvoltată pe baza mineritului	municipiul Brad și comunele Baia de Criș, Băița, Blăjeni, Buceș, București, Bulzești de Sus, Certeju de Sus, Criscior, Lungociu de Jos, Ribița, Tomești, Vața de Jos, Vălișoara și Vorța (jud. Hunedoara)	10 ani începând din 31 decembrie 1998
11.	Bucovina	327.051 ha	Exploatare pirite cuprifere, exploatare minereuri uraniu, exploatări forestiere	municipiile Câmpulung Moldovenesc și Vatra Dornei, orașul Gura Humorului și comunele Breaza, Broșteni, Cacica, Cârlibaba, Crucea, Dorna-Arini, Frasin, Fundu Moldovei, Iacobeni, Ostra, Panaci, Poiana Stampei, Pojorâta, Stulpicani și Șaru Dornei (jud. Suceava)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria distructurată	Componentă	Durata
12.	Ceptura	4.705 ha	Exploatare de lignit	comuna Ceptura (jud. Prahova)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
13.	Comănești	54.619 ha	Exploatarea de cărbune brun și petrol, Rafinăria Dărmănești	orașele Comănești și Dărmănești și comuna Agăș (jud. Bacău)	10 ani începând cu 25 martie 1999
14.	Copșa Mică	2.579 ha	Industrie (producere negru de fum), siderurgie (plumb, zinc, cositor)	orașul Copșa Mică (jud. Sibiu)	10 ani începând cu 15 decembrie 2000
15.	Cugir	31.030 ha	Centru metalurgic și de construcții de mașini	orașul Cugir (jud. Alba)	10 ani începând cu 12 decembrie 2000
16.	Hunedoara	28.518 ha	Siderurgie pe baza surselor zonei limitrofe	municipiul Hunedoara, orașul Călan și comunele Ghelari și Teliucu Inferior (jud. Hunedoara)	5 ani începând cu anul 2000
17.	Filipești	13.191 ha	Exploatare de cărbune	comunele Filipeștii de Pădure, Măgureni și Filipeștii de Târg (jud. Prahova)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
18.	Hârșova	10.900 ha	Agricultură	orașul Hârșova (jud. Constanța)	3 ani începând cu 19 decembrie 2001
19.	Hida–Surduc–Jibou–Bălan	35.578 ha	Exploatare cărbune	comunele Hida, Surduc, Jibou, Bălan (jud. Sălaj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria distructurată	Componentă	Durata
20.	Ip	6.013 ha	Exploatare cărbune	comuna Ip cu satele componente: Zăuan, Cosniciu de Jos, Cosniciu de Sus, Zăuan Băi și Ip (jud. Sălaj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
21.	Mărășești	8.701 ha	Industria chimică	orașul Mărășești (jud. Vrancea)	3 ani începând cu 22 octombrie 2001
22.	Mizil	1.931 ha	Industria textilă, de prelucrare a lemnului și mecanică	orașul Mizil (jud. Prahova)	3 ani începând cu 22 octombrie 2001
23.	Moldova Nouă–Anina	192.618 ha	Exploatarea huilei, Exploatarea de sulfuri polimetalice	orașele Anina, Oravița și Moldova Nouă și comunele Berzasca, Bozovici, Cărbunari, Ciudanovița, Mehadia, Pescari, Prigor, Sasca Montană și Sichevita (jud. Caraș-Severin)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
24.	Motru–Rovinari	68.832 ha	Exploatarea cărbunelui (lignitului)	localitățile Cătunele, Motru, Glogova, Samarinești, Mătășari, Drăgotești, Călnic, Fărcășești, Urdari, Negomir, Plopșoru, Bâlteni și Rovinari (jud. Gorj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
25.	Nădrag	13.251 ha	Uzina metalurgică	comuna Nădrag (jud. Timiș)	3 ani începând cu 22 octombrie 2001

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria destructurată	Componentă	Durata
26.	Nehoiu	11.275 ha	Termocentrală, Hidrocentrală (Nehoiășu), Prelucrarea lemnului	orașul Nehoiu (jud. Buzău)	3 ani începând cu 22 octombrie 2001
27.	Popești–Derna–Aleșd	22.990 ha	Exploatarea de lignit și șisturi bituminoase	localitățile Popești, Derna, Aleșd (jud. Bihor)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
28.	Rodna	122.584 ha	Exploatarea minereurilor cuprifere și complexe, Exploatarea și prelucrarea lemnului	localitățile Rodna, Șanț, Parva, Rebra, Lunca Ilvei, Maieru, Ilva Mică, Rebrîșoara, Feldru, Sângeorz-Băi (jud. Bistrița-Năsăud)	10 ani începând cu 16 august 1999
29.	Rusca Montană	15.437 ha	Industria extractivă a fierului, argintului, plumbului și zincului, Industria prelucrătoare a lemnului	comuna Rusca Montană (jud. Caraș-Severin)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
30.	Schela	30.833 ha	Exploatare de antracit	localitățile Schela și Bumbști-Jiu (jud. Gorj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
31.	Sărmășag–Chiejd–Bobota	17.528 ha	Exploatarea cărbunelui	localitățile Sărmășag, Chiejd și Bobota (jud. Sălaj)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
32.	Ștei–Nucet	8.345 ha	Exploatarea de uraniu, molibden, bismut	orașele Ștei și Nucet (jud. Bihor)	10 ani începând cu 1 aprilie 1999
33.	Valea Jiului	99.600 ha	Exploatarea huilei, industria dezvoltată pe baza mineritului	localitățile Petroșani, Lupeni, Vulcan, Uricani, Petrila, Aninoasa (jud. Hunedoara)	10 ani începând cu 31 decembrie 1998

Nr. crt.	Denumirea zonei	Suprafața	Industria destructurată	Componentă	Durata
34.	Zimnicea	13.131 ha	Industrie (fabrici de țevi sudate, mobilă, prefabricate de beton) industria textilă și alimentară	orașul Zimnicea (jud. Teleorman)	10 ani începând cu 15 decembrie 2000

Surse: Săgeată, 2003, p. 358; Hotărâri de Guvern pentru declararea zonelor defavorizate

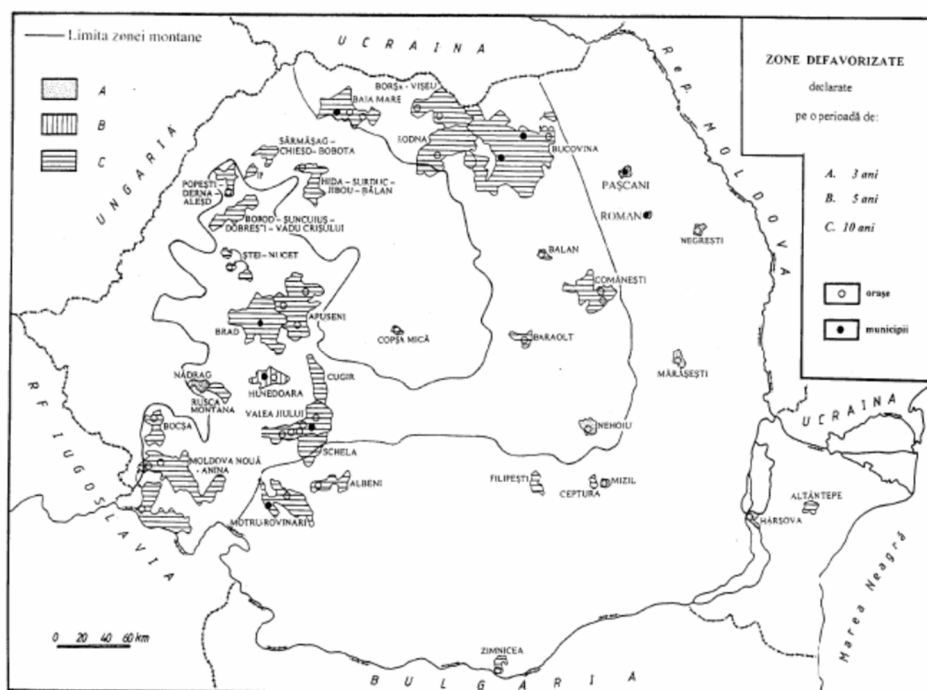

Figura 9: Zonele defavorizate din România declarate în perioada 1998–2002

Sursa: Săgeată, 2003, p. 357

Pentru a beneficia de facilitățile acordate firmelor care investesc în zonele defavorizate, firmele trebuiau să obțină un certificat de investitor care putea fi permanent sau temporar. La data de 31 decembrie 2000 1.755 de companii au obținut un astfel de certificat, 388 au fost permanente și 624 temporare (Sursa: Studiu Andersen). Conform aceluiași studiu, peste 65% dintre firmele care au obținut certificate de investitori pentru zonele defavorizate erau în industria procesării, peste 9% din acestea operau în domeniul transportului și depozitării materialelor, în construcții (5,7%), în vânzări și în comerțul en-detail și în repararea și întreținerea autovehi-

culelor (4,5%). Între martie – decembrie 2000 numărul companiilor care acționau în sectorul de construcții din zonele defavorizate din Vest și Nord-Vest a înregistrat o creștere semnificativă.

În anul 2000 Guvernul României a adoptat 3 programe speciale care urmăreau sprijinirea dezvoltării zonelor defavorizate, și anume: 1) Programul special pentru zone defavorizate „Dezvoltarea afacerilor”, 2) Programul special pentru zone defavorizate „Sprijinirea investițiilor”, și 3) Programul special pentru zone defavorizate „Sprijinirea activităților din mediul rural”. Programul pentru dezvoltarea afacerilor a constatat în acordarea de ajutoare financiare nerambursabile pentru achiziționarea de mașini, utilaje, instalații și echipamente pentru desfășurarea de activități neagricole din zonele defavorizate; bugetul alocat a fost de 70 de miliarde lei. Programul pentru sprijinirea investițiilor a acordat ajutoare financiare nerambursabile pentru începerea, dezvoltarea sau finanțarea unor investiții productive mari în zonele defavorizate; bugetul a fost de 66 miliarde lei. Programul pentru sprijinirea activităților agricole din mediul rural a avut ca beneficiari întreprinderile mici cu capital majoritar privat integral românesc, asociațiile agricole și alte forme de asociere în agricultură care desfășoară activitate agricolă sau de sprijinire a activității agricole în mediul rural, în interiorul unei zone defavorizate și care doresc să își dezvolte activitatea; bugetul alocat acestui program a fost de 32 miliarde lei. Principala sursă de finanțare a acestor programe a fost Fondul Special de Dezvoltare aflat la dispoziția Guvernului, fond constituit potrivit OUG nr. 59/1997 privind destinația sumelor încasate de FPS în cadrul procesului de privatizare a societăților comerciale la care statul era acționar (Murărița, 2007).

Legislația cu privire la zone defavorizate nu a avut succesul anticipat. Au existat mai multe motive în acest sens. Astfel, unele firme și-au stabilit sediul formal în zone defavorizate, dar punctul de lucru era în altă parte și astfel ele au beneficiat de scutiri de taxe și impozite, fără însă a contribui la crearea de locuri de muncă în aceste zone. Unele firme au fost înființate în zonele defavorizate cu singurul scop de a importa mașini și utilaje care erau scutite de la plata taxelor vamale. Ca o consecință Ministerul de Finanțe a înăsprit mecanismele de verificare a modului de desfășurare a activității acestor firme, iar cele care erau prinse că nu au creat locuri de muncă noi, au trebuit să plătească retroactiv taxele și impozitele datorate și pe care nu le-au plătit. De asemenea, s-a mai introdus cerința ca să existe o creștere a numărului de locuri de muncă ca urmare a primirii de beneficii fiscale. Un alt motiv pentru lipsa de succes a programului de declarare a zonelor defavorizate a fost existența unei legislații pentru întreprinzătorii mici și mijlocii care, în parte, a duplicat legislația cu privire la zonele defavorizate.

Aceste probleme au arătat că decizia de localizare a firmelor în zonele defavorizate a fost influențată într-o mai mică măsură de reducerile de taxe și impozite, și într-o mai mare măsură de factori precum infrastructura mai bine dezvoltată, o forță de muncă mai bine calificată și mai flexibilă, precum și un climat care încurajează investiții care le-a orientat către alte zone. De aceea, multe dintre firme au dorit doar să profite de facilitățile fiscale oferite în cadrul zonelor defavorizate, dar punctele de producție și locurile de muncă să fie create în regiuni mai potrivite pentru desfășurarea activităților economice.

Morar (2011) a realizat un studiu pe trei zone dezavantajate din județul Bihor (Ștei–Nucet, Borod–Șuncuiș–Dobrești–Vadu Crișului și Popești–Derna–Aleșd) cu privire la influența pe care acest statut a avut-o asupra regenerării acestor zone. Autorul a analizat, pentru perioada 1991–2008, evoluția a patru indicatori: populația totală pentru localitățile componente ale fiecărei zone defavorizate, numărul total de angajați, numărul total de angajați în industrie și numărul de angajați în minerit. Programul legat de crearea zonelor defavorizate nu a avut rezultatul așteptat. Dintre toate localitățile analizate, orașul Aleșd a avut o traiectorie în evoluție pe durata perioadei analizate, astfel că între anul 1998 și 2000 numărul de angajați în industrie s-a dublat și a continuat să crească până în 2008. Trebuie menționat faptul că orașul Aleșd nu a avut angajați în sectorul minier și funcționează ca un important centru local de servicii, fiind localizat în același timp pe o axă majoră de transport, factori care putem presupune că au facilitat redezvoltarea mai ușoară a orașului. O altă localitate care a înregistrat o creștere a numărului de angajați a fost Vadu Crișului. Dacă în 1998 numărul total de angajați din localitate a fost de 401, în 2008 numărul a ajuns la 699. Trebuie menționat că nici această localitate nu a avut angajați în minerit în 1991, ci primul an în care sunt raportați angajați este 1996. Un alt factor important care putem să estimăm că a jucat un rol important în redezvoltarea localității a fost potențialul turistic al zonei care a fost valorificat cu succes, prevenind astfel declinul zonei. Pe baza datelor statistice prezentate în articol, Morar (2011) concluzionează că statutul de zonă de favorizată nu a avut succesul așteptat inițial în cazul zonelor defavorizate analizate, dar totuși a favorizat crearea de locuri de muncă în acele localități care nu au avut o componentă importantă de exploatare minieră și care au avut un potențial de dezvoltare (în caracteristici geografice sau accesibilitate) care a putut fi valorificat.

5.4. Alte măsuri pentru sprijinirea red dezvoltării fostelor zone miniere

5.4.1. Acordarea de salarii compensatorii

Prin Ordonanțele de Guvern nr. 9/1997 și nr. 22/1997 s-a creat cadrul legal pentru realizarea concedierile colective din societățile comerciale cu capital majoritar de stat. Astfel, minerilor care nu îndeplineau condițiile pentru a fi pensionați li s-a oferit posibilitatea de a pleca de bună voie prin oferirea de salarii compensatorii care au variat între 12, 15 și 20 de salarii, în funcție de vechimea în muncă: a) 12 salarii pentru salariații cu o vechime în muncă mai mică de 5 ani, b) 15 salarii pentru o vechime între 5 și 15 ani, și c) 20 salarii pentru o vechime mai mare de 20 de ani. Așteptarea Guvernului a fost ca acești bani să fie priviți de cei care i-au primit ca un capital de început, fie pentru a începe o afacere, fie pentru a se întoarce în localitatea de unde au venit, fie să fie cheltuiți pe o perioadă mai lungă de timp până vor găsi un loc de muncă. Dar această așteptare nu s-a concretizat deoarece minerii au cheltuit repede banii (în special pe produse electrocasnice) și în același timp nu au reușit să se angajeze pentru că oferta de locuri de muncă din regiunile miniere era limitată.

Conform studiului realizat de Haney și Skharatan (2003), experiența României în folosirea salariilor compensatorii ca și capital de pornire pentru combaterea efectelor restructurării sectorului minier nu s-a dovedit a fi o decizie bună. S-a constatat că a existat o ruptură între așteptările politicii salariilor compensatorii de a dezvolta afaceri pentru diversificarea bazei economice și capacitatea efectivă a foștilor miniere de a realiza acest lucru singuri, fără a primi sprijin din partea instituțiilor publice. Experiențele de succes din alte țări au arătat că dezvoltarea de noi afaceri necesită nu doar capital, dar și existența unei infrastructuri de suport, a unui proces de selecție a indivizilor care au cele mai mari șanse de reușită ca oameni de afaceri, precum și oferirea de pregătire în modul de dezvoltare a unei afaceri. Din păcate în România această infrastructură de suport pentru a încuraja antreprenoriatul a fost creată abia câțiva ani mai târziu prin proiectele derulate de AZM pe baza împrumuturilor de la Banca Mondială. Dar, datorită decalajului de câțiva ani, persoanele care aveau capacitatea de a deschide noi afaceri pleaseră deja din localitate în lipsa locurilor de muncă. Astfel localitățile aflate în această situație au pierdut o resursă importantă care ar fi putut contribui la red dezvoltarea zonei. În momentul în care a început procesul de restructurare a sectorului minier trebuia să existe deja programe care să pregătească persoanele disponibilizate în managementul unei afaceri.

5.4.2. Măsuri de stimulare a migrației forței de muncă

Încurajarea migrației forței de muncă este o măsură justificată de faptul că în mare parte forța de muncă din zonele miniere este adusă din alte zone, și astfel se urmărește ca foștii mineri să se întoarcă în regiunile de unde provin și unde s-ar putea să mai aibă proprietăți, ca de exemplu terenuri sau case, pe care să le folosească. La momentul restructurării sectorului minier a existat așteptarea ca salariile compensatorii să fie folosite pentru a facilita tranziția.

În România, pentru a stimula migrația forței de muncă a fost adoptată Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru șomaj și stimularea ocupării forței de muncă. Astfel, art. 74 din această lege (cu modificările ulterioare) prevede că persoanele care în perioada în care beneficiază de indemnizația de șomaj se încadrează, potrivit legii, într-o localitate situată la o distanță mai mare de 50 km de localitatea în care își are domiciliul stabil, beneficiază de o primă de încadrare neimpozabilă, acordată din bugetul asigurărilor de șomaj, egală cu de două ori valoarea indicatorului social de referință în vigoare la data acordării. Art. 75 din aceeași lege prevede că persoanele care în perioada în care beneficiază de indemnizația de șomaj se angajează, potrivit legii, într-o altă localitate și, ca urmare a acestui fapt, își schimbă domiciliul primesc o primă de instalare acordată din bugetul asigurărilor de șomaj egală cu de șapte ori valoarea indicatorului social de referință în vigoare la data instalării. Aceste măsuri de stimulare a migrației au fost facultative și au fost adoptate după o perioadă destul de îndelungată de la începerea procesului de restructurare industrială și a zonelor miniere, și de aceea impactul lor a fost limitat. Trebuie menționat faptul că adoptarea unor măsuri mai active de stimulare a migrației forței de muncă începând cu anul 1997 ar fi fost dificil de realizat pentru că condițiile economice au fost dificile peste tot în țară la vremea respectivă și nu existau niște poli de creștere care ar fi putut absorbi forța de muncă fără a crea unele tensiuni sociale pe plan local. În plus costurile de migrație erau ridicate pentru că dincolo de costurile de transport era și problema accesului la o locuință accesibilă. Pentru aceste motive, măsurile de încurajare a migrației au avut un impact limitat în rezolvarea problemelor legate de restructurarea sectorului minier.

5.4.3. Programe temporare de lucrări publice

O măsură care a încercat să fie folosită pentru ocuparea temporară a forței de muncă a fost demararea unor programe de lucrări publice unde să fie anagajate persoanele disponibilizate după restructurarea sectorului minier. Astfel, prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 117 din 31 august 2000 a fost ratificat Memorandumul de finanțare dintre Guvernul Românie și Comisia Europeană referitor la Facilitarea

infrastructurii de mari dimensiuni, semnat la București la 30 decembrie 1999. Printre alte proiecte de infrastructură, memorandumul a prevăzut și construirea unei unități de tratare a apelor reziduale în Valea Jiului prin asigurarea unei capacități de tratare biologică la unitatea existentă la Uricani și reabilitarea rețelei de canalizare pentru Lupeni. Pentru acest proiect au fost disponibile din partea PHARE fonduri de 4,1 milioane euro. Aceste programe de investiție în infrastructură nu au avut un succes foarte mare pentru că minerii fiind obișnuiți cu salarii mai mari și cu un anumit prestigiu social au refuzat să lucreze. Aceasta este și constatarea la care a ajuns un studiu realizat în rândul minerilor disponibilizați din Petroșani (Larionescu *et al. apud* Dani *et al.*, 2006, p. 359) care a arătat că majoritatea minerilor disponibilizați au refuzat locurile de muncă create într-un proiect de construire a unui sistem de distribuire a apei deoarece salariile minime oferite prin schema de lucrări publice erau neatractive comparativ cu pachetele generoase de salarii compensatorii oferite de Guvern.

5.4.4. Cursuri de recalificare profesională

Programe de recalificare profesională au fost desfășurate prin Agențiile de Ocupare și Formare Profesională și de firme private de consultanță în paralel cu derularea programelor de închidere a minelor pe baza împrumuturilor de la Banca Mondială. Un studiu realizat în România (Haney și Skharatan, 2003) arată că persoanele care au participat la cursuri de recalificare profesională au avut dificultăți în găsirea și păstrarea unui loc de muncă într-o nouă profesie, chiar dacă pregătirea în sine a fost de calitate. Mai multe interviuri realizate cu mineri disponibilizați au arătat o atitudine sceptică a acestora cu privire la valoarea învățării unei noi profesii. Autorii studiului recomandă pentru creșterea succesului acestor programe să se creeze legături mai strânse între cursurile de recalificare și găsirea unui loc de muncă.

În cadrul unor interviuri realizate de către mine în județul Maramureș în cursul lunii aprilie 2014 unul dintre respondenți a declarat că nu a exista o corelare între cursurile de pregătire profesională și nevoia reală de pe piața muncii, precum nici o colaborare între instituțiile publice pentru identificarea nevoilor și corelarea acestora cu oferta educațională:

„S-au organizat pe lângă Oficiul Forțelor de Muncă cursuri fără să se țină cont de exemplu de reorientarea industriilor locale și de necesitatea unor anumite tipuri de profesii, a unor profesii strict specifice. A picat mineritul, hai că mai merge cu exploatarea lemnului, cu industria mobilei, cu agricultura, dar aici o dată că n-ai mai avut nici într-o parte, nici nu s-a ținut cont de acest necesar al pieței locale ca profesie. Ca să vă dau un exemplu. De exemplu, noi folosim în industria de exploatare tractoare auto forestiere, TAF-uri le numim

noi, nicăieri în zona asta și nici în România nicio școală profesională nu mai produce tașiști. Avem nevoie de buldozere ca să facă drumuri forestiere să amenajăm corecții de torenți ... Sunt agenți economici care s-au încadrat în anumite programe, proiecte care au dus la construcții de drumuri, trebuiau să posed de exemplu mecanici de utilaje calificați. Bun, îl iau pe ăla din minerit și îl fac din miner 1,2,3 cât o fost el buldozerist. Deci nu există nicio corelare cu necesarul de profesii din industria reală cu programele de învățământ, lipsa de colaborare dintre ministere, lipsa unei strategii la nivel județean. Să zic, grupul acesta de județe se adună președinții de Consilii Județene, prefecții, ce facem oameni buni să existe acea comunicare, intercomunicare astfel încât să ne salvăm locurile de muncă, familiile ș.a.m.d. N-a existat.” (Interviu fost director REMIN Baia Mare în perioada 1999–2000)

În cadrul altor interviuri realizate cu foști mineri tot în județul Maramureș în luna aprilie 2014, aceștia au declarat că au fost calificate prea multe persoane în anumite meserii comparativ cu numărul de locuri de muncă existente în zonă.

„Păi cursurile pe care le-a făcut Agenția pentru Zone Miniere și Primăria din Borșa sunt cursuri de bucătari, ospătari, manageri de pensiuni, ori nu poate fi toată lumea manager de pensiune. Trebuie să faci sudori, trebuie să faci șoferi, mecanici auto.”

O altă problemă a fost legată de salariile oferite pentru persoanele recalificate profesional și care au fost încadrate în muncă. Pe termen lung a apărut dificultatea de a le păstra la locul de muncă. În contextul în care salariile oferite au fost mici în România și se putea câștiga mai mulți bani dacă se mergea la muncă în străinătate, multe persoane au ales să plece, astfel că programele de recalificare profesională nu au fost sustenabile pe termen lung.

O altă problemă în organizarea cursurilor de recalificare a fost faptul că unele cursuri pentru care exista cerere nu au putut fi organizate pentru că nu se putea face practică. De exemplu, un angajat al Primăriei Borșa (jud. Maramureș) a declarat că:

„Chiar dacă a fost cerere pentru cursuri de bucătar, nu au fost organizate pentru că nu era cine să îi ia în practică la bucătărie. Astfel de cursuri erau căutate pentru că oamenii se puteau angaja la restaurante, pensiuni (nu doar în țară, ci și în străinătate). Tot astfel nu au fost organizate cursuri în industria lemnului care presupuneau practică într-un atelier și lucrul cu niște mașini – și trebuiau supravegheați.”

5.4.5. Alte măsuri pentru sprijinirea red dezvoltării fostelor zone miniere

În luna ianuarie 2001 a fost creată Comisia interministerială pentru analiza posibilităților de îmbunătățire a condițiilor economice și sociale în Valea Jiului care a avut ca sarcină prioritară analiza situației existente în Valea Jiului. Din această comisie au făcut parte Ministerul Industriei și Resurselor, Ministerul Administrației Publice, Ministerul Finanțelor Publice, Ministerul Muncii și Solidarității Sociale, Ministerul Dezvoltării și Prognozei, Ministerul Lucrărilor Publice, Transporturilor și Locuinței, Ministerul de Interne, Ministerul Apelor și Protecției Mediului, Ministerul Justiției, Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Turismului, Prefectura Hunedoara, Consiliul Județean Hunedoara și Liga Sindicatelor Miniere din Valea Jiului. Prin Hotărârea de Guvern nr. 646 din 20 iunie 2002 a fost adoptată Strategia de dezvoltare socio-economică a Bazinului Carbonifer al Văii Jiului. Această strategie a fost rezultatul activității Comisiei interministeriale. Principalele obiective ale acestei strategii pentru red dezvoltarea localităților din Valea Jiului au fost: stimularea creării de locuri de muncă, reabilitarea și modernizarea infrastructurii, sprijinirea și consolidarea activităților economice deja existente, dezvoltarea de programe de ecologizare a zonei, implicarea comunităților locale în red dezvoltarea zonei și promovarea oportunităților care există în Valea Jiului. Acesta a fost un prim efort comun de a stabili programele pentru această zonă defavorizată.

Prin Legea nr. 278/2003 privind aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 176/2002 pentru stabilirea unor măsuri privind Strategia de Dezvoltare socio-economică a Bazinului Carbonifer Valea Jiului s-a înființat Autoritatea Guvernamentală pentru Valea Jiului aflată în coordonarea Ministerului Dezvoltării și Prognozei. Autoritatea urmărea ca programele, proiectele și acțiunile derulate de autoritățile publice centrale și locale să se încadreze în „Strategia de dezvoltare socio-economică a Bazinului carbonifer al Văii Jiului”. Autoritatea era condusă de un guvernator care făcea parte din Consiliul director al Asociației Valea Jiului. Guvernatorul era președintele Comisiei interministeriale pentru Valea Jiului. Prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 36 din 19 mai 2004 (aprobată prin Legea nr. 319 din 6 iulie 2004) se desființează Autoritatea Guvernamentală pentru Valea Jiului, iar Comisia interministerială pentru Valea Jiului preia atribuțiile fostei autorități guvernamentale.

Prin Legea nr. 60 din 21 martie 2005 se aprobă OUG nr. 125/2004 privind instituirea unor măsuri speciale de reabilitare a unor blocuri situate în localități din zone defavorizate și/sau monoindustriale (publicată în M.O. nr. 255 din 28 martie 2005). Astfel, expertizarea, proiectarea și execuția lucrărilor pentru reabilitarea blocurilor de locuințe urma să se subvenționează din bugetul de stat și să se asigure prin „transferuri” în limita fondurilor aprobate anual cu această destinație în buge-

tul Ministerului Transporturilor, Construcțiilor și Turismului și din alte surse legal constituite.

Acestea au fost alte programe create pentru a contribui la red dezvoltarea fostelor zone miniere afectate de restructurarea acestui sector. Cu toate măsurile adoptate acestea au continuat să se confrunte cu niveluri ridicate ale sărăciei și cu o migrație a populației în căutarea de locuri de muncă. Din analiza programelor desfășurate pentru combaterea efectelor negative ale restructurării sectorului minier se poate observa că aceste programe nu au fost planificate din timp, deoarece a existat un decalaj între perioada de vârf a disponibilizărilor și momentul când au fost construite și implementate programele de regenerare socio-economică și de remediere a mediului. Astfel că politicile de combatere a efectelor sociale și programele de creare de locuri de muncă au fost implementate târziu. S-a anticipat că acordarea salariilor compensatorii vor ajuta minerii să treacă peste perioada de tranziție până la găsirea unui nou loc de muncă, dar nu a fost așa. O altă problemă a fost că deciziile de restructurare nu au luat în considerare consecințele pe termen lung asupra indivizilor și comunităților, astfel că prea multe mine au fost închise prea repede. Unele persoane din cadrul sectorului minier consideră că deciziile de a închide unele mine au fost luate greșit și într-un moment când prețul mineralelor era foarte scăzut. Dar după ce prețul mineralelor și-a revenit unele dintre ele ar fi putut fi redeschise, doar că nu s-a mai putut face acest lucru pentru că forța de muncă a fost disponibilizată și unele utilaje s-au deteriorat sau au fost furate sau vândute la fier vechi.

5.5. Situația comunităților miniere după implementarea programelor de închidere a minelor comparativ cu situația la nivel național

În încheierea acestui capitol am considerat a fi util să prezint câteva informații despre situația socio-economică a zonelor miniere așa cum rezultă din două studii desfășurate de către Hart Group în asociere cu mai multe institute de cercetare din România în anii 2007 și 2011. Scopul acestor cercetări a fost de a evalua impactul proiectelor și programelor de atenuare și reducere a deficitelor economice și sociale din comunitățile miniere (Raportul Hart, 2008). Primul studiu realizat în anul 2007 a fost considerat a fi unul inițial și a fost folosit pentru a compara situația existentă în anul 2011 pentru a fi observate progresele înregistrate. Cele două studii au colectat și analizat date despre acele dimensiuni asupra cărora programul de regenerare socio-economică se aștepta să aibă un impact.

5.5.1. Profilul socio-economic al zonelor miniere

Pe baza datelor furnizate de către Institutul Național de Statistică a fost creionat un profil socio-economic al zonelor miniere în funcție de 5 dimensiuni: demografică, migrație, socială, culturală și infrastructură.

În ceea ce privește dimensiunea demografică, autorii studiului au constatat că există o diferență între zonele miniere și situația la nivel național în ceea ce privește mortalitatea infantilă. În anul 2005 acest indicator avea valoarea de 15,7 copii decedați la 1000 de nașteri, iar în 2009 avea valoarea de 14,2. Media națională a mortalității infantile a scăzut la 10,1 la 1000 de nașteri. Cele mai mari valori ale ratei mortalității infantile au fost înregistrate în regiunea Apuseni-Crișana. În 2005 și respectiv 2009 aceste valori au fost de 21,2 și 25,0 la 1000 de născuți vii. Studiul Hart arată că regiunile cu cele mai mici abateri ale indicatorilor demografici de la valorile medii naționale sunt Maramureș-Bucovina de Nord și Muntenia.

Atât în 2005, cât și în 2009 ponderea migranților plecați din localitate prin schimbarea domiciliului stabil și a celor plecați prin schimbarea temporară a rezidenței a fost mai mare în regiunile miniere decât media națională. Acest fenomen se explică prin numărul mare de persoane care au plecat să muncească în afara țării. Valoarea emigrației nete a fost mai mare decât în alte regiuni ale României arătând faptul că în perioada 2005–2009 regiunile miniere au fost mai puțin atractive pentru persoanele care au migrat din alte zone. Studiul Hart (2011) arată că în regiunea minieră Oltenia procentul migranților (plecări și sosiri) a fost semnificativ mai ridicat decât în alte zone miniere. O posibilă explicație poate fi faptul că în această regiune au continuat să funcționeze unele mine care au atras forță de muncă.

În ceea ce privește dimensiunea socială, autorii studiului au analizat trei aspecte: numărul de locuitori la un doctor, rata de ocupare a forței de muncă și locuirea. Indicatorul privind numărul de persoane la un medic a avut valori mai ridicate în zonele miniere (1.911,18) decât media la nivel național în 2005 (456) și în 2009 (1.936,4 versus 426). Aceste date ilustrează nivelul mai ridicat al serviciilor sanitare oferite persoanelor care locuiesc în zonele miniere.

Un indicator pentru care se observă diferențe semnificative între zonele miniere și nivelul național este rata de ocupare (calculată prin raportarea numărului de salariați la populația totală și nu la populația activă deoarece pentru această variabilă nu existau date în fișele localităților la INS – cu toate acestea autorii studiului au considerat-o relevantă pentru măsurarea tendințelor). Astfel, în anul 2007 rata de ocupare a fost mai mică în zonele miniere (12,3%) decât la nivel național (21,08%), și a continuat să se accentueze, astfel că în 2009 în zonele miniere era 11,7%,

comparativ cu 22,2% la nivel național. Studiile Hart au arătat o diferență semnificativă în ceea ce privește rata de ocupare între zonele miniere urbane și cele rurale; astfel, în anul 2005 diferența era de 27,7% (urban) comparativ cu 9,5% (rural), respectiv în anul 2009 21,6% (urban) și 9,1% (rural). Aceste date arată că cu cât zonele miniere sunt mai rurale, cu atât este mai scăzută rata de ocupare a populației. O posibilă explicație poate fi faptul că zonele urbane reușesc să ofere mai multe oportunități de angajare decât zonele rurale datorită unei concentrări mai mari a firmelor care găsesc aici serviciile financiare de care au nevoie și o densitate mai mare a populației. Studiul Hart (2011) arată că în 2009 cea mai mare rată a angajărilor era în regiunea 5 Oltenia (incluzând județele Gorj, Mehedinți, Vâlcea) (14,5%) unde unele mine încă mai funcționau. Cea mai mică rată a ocupării în 2009 era înregistrată în regiunea 3 Maramureș – Bucovina de Nord (incluzând județele Bacău, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Neamț, Satu-Mare, Suceava). Această regiune cuprindea un procent mai mare de populație rurală și era considerată a fi cea mai vulnerabilă zonă minieră din punct de vedere al angajării.

Studiul Hart (2011) nu a identificat diferențe semnificative în ceea ce privește situația condițiilor de locuit în zonele miniere comparativ cu media la nivel național nici în 2005, nici în 2009.

În privința dimensiunii culturale și învățământ au fost analizate mai mulți indicatori. Indicatorul „copii înscriși la grădiniță la 1.000 de locuitori” a avut valori mai mari la nivel național decât în zonele miniere (32,5% față de 29,9%). Indicatorul „numărul de elevi înscriși în școli raportat la numărul de cadre didactice” a scăzut de la 12,0 în 2005 la 9,9 în 2009 în zonele miniere. Aceste valori fiind mai mari decât media pe țară. Chiar dacă numărul de profesori la un elev este mai mare în zonele miniere decât la nivel național acesta nu trebuie interpretat ca ilustrând o situație mai bună în ceea ce privește învățământul, ci arată o scădere a tinerilor în populație și a faptului că unii dintre elevi renunță la școală sau că migrează din localitate împreună cu părinții lor.

Indicatori referitori la lungimea conductelor de distribuire a apei potabile, lungimea rețelei de canalizare și a conductelor de distribuire a gazului natural arată valori similare în regiunile miniere comparativ cu mediile la nivel național (cu excepția rețelelor de distribuire a apei potabile unde situația din zonele miniere este mai bună). Acest lucru se datorează faptului că în zonele miniere a fost dezvoltată mult infrastructura atunci când a fost construită această activitate economică. Totuși, autorii Studiului Hart (2011) menționează faptul că aceste valori sunt mici atât la nivel național, cât și la nivelul zonelor miniere, fapt ce ilustrează un nivel scăzut de dezvoltare.

5.5.2. Percepția mediului socio-economic și a oportunităților de angajare

Pentru a identifica percepția locuitorilor din comunitățile miniere au fost realizate două sondaje de opinie (rezultatele celor două sondaje fiind prezentate în cele două Studii Hart din 2007 și 2011). Primul sondaj de opinie a fost realizat în mai 2007 în toate cele 386 de localități din regiunile miniere pe un eșantion reprezentativ. Al doilea sondaj a fost realizat în octombrie 2011 în toate cele 386 de localități incluse în regiunile miniere; eșantionul a fost reprezentativ și a fost format din 1.100 de respondenți. Pentru cele două sondaje chestionarele folosite au fost în mare parte asemănătoare, deși pentru cel din 2011 chestionarul a fost îmbunătățit, dar s-a încercat ca cele mai importante aspecte să fie acoperite pentru a se putea face comparații între rezultatele obținute.

Sondajul desfășurat în anul 2011 în rândul locuitorilor din zonele miniere arată că percepția acestora despre comunitatea în care trăiesc s-a schimbat față de anul 2007, percepția pozitivă crescând de la 15% la 31%; totuși și ponderea celor care au o părere negativă a crescut de la 26% la 32%. Se observă deci o polarizare a opiniilor despre propria comunitate.

Sondajul ne arată că la nivelul zonelor miniere oamenii se consideră mai săraci decât la nivel național. Această autoevaluare negativă s-a menținut în 2007 și 2011. „Procentul celor care declară că veniturile abia le ajung pentru hrană, educație și sănătate (37%) sau pentru traiul necesar, dar au dificultăți să plătească întreținerea (36%) este aproximativ egal cu media la nivel național (36% comparativ cu 34–35%), și de asemenea un procent aproximativ egal de oameni comparativ cu nivelul național pot spune că veniturile acoperă unele cheltuieli, dar nu toate (4% respectiv 7%). Procentele corespunzătoare pentru 2011 arată că în percepția populației din zonele miniere situația s-a îmbunătățit, ponderea celor care spun că veniturile abia le ajung pentru hrană sau au dificultăți la plata întreținerii sau le ajung pentru strictul necesar de hrană, educație, sănătate este peste 76%. Conform sondajului din 2011, 78% dintre locuitorii zonelor miniere sunt nesatisfăcuți cu situația lor financiară comparativ cu 21% care sunt satisfăcuți cu aceasta, date care sunt și ele în concordanță cu evaluările la nivel național unde 85% din populație crede că lucrurile merg într-o direcție greșită.” (Studiul Hart, 2011, p. 23).

În cadrul cercetării a fost evaluat și capitalul social; acesta a fost evaluat din perspectiva încrederii în instituțiile publice sau în reprezentanții acestora, și încrederea în rețeau sau sectorul informal. În perioada 2007–2011 la nivelul zonelor miniere s-a menținut încrederea mare și foarte mare pentru biserică, poștaș, primar,

poliție, dar pentru majoritatea dintre ele nivelul de încredere a scăzut. Guvernul și Parlamentul au obținut cele mai scăzute valori ale încrederii. Cu toate că încrederea în instituții publice a scăzut, există totuși instituții care au niveluri ridicate de încredere, precum biserica, armata, primăria și mass-media. Cercetarea realizată în cadrul studiului Hart a arătat că în anul 2011 locuitorii din zonele miniere aveau un nivel ridicat de încredere în rude (89%), prieteni (58%) și vecini (49%).

Studiul a scos la iveală o atitudine a locuitorilor fostelor zone miniere care a rămas înrădăcinată în modul de funcționare a societății din timpul regimului comunist. Astfel, 65% dintre respondenții studiului cred că cea mai bună soluție pentru a asigura locuri de muncă este „crearea de întreprinderi de stat” și nu „încurajarea inițiativei private” (care este opinia majoritară la nivel național). Chiar dacă într-o economie de piață cum este cea a țării noastre este apreciată inițiativa privată, în regiunile miniere există o așteptare ridicată din partea instituțiilor statului să creeze locuri de muncă.

De asemenea, a fost remarcată o disponibilitate mai ridicată a populației din aceste zone pentru migrația în afara țării. Sondajul realizat în anul 2011 a arătat că 44% dintre respondenții în vârstă de peste 18 ani au lucrat sau lucrau în anul respectiv în afara țării. Procentajul este mai mare decât la nivel național unde acest procent era de 35%. La aceasta se adaugă disponibilitatea a 16% din populația interviată de a pleca din țară în următoarele 12 luni pentru căutarea unui loc de muncă. Aceste rezultate ilustrează faptul că plecarea la muncă în străinătate este adoptată ca o strategie la nivel personal pentru a face față dificultăților create de restrângerea activităților economice în fostele zone miniere.

Atitudinea cu privire la găsirea unui loc de muncă s-a schimbat în perioada 2007–2011. Sondajul realizat în anul 2007 a arătat faptul că majoritatea populației din zonele miniere considera că tinerii din comunitățile lor ar trebui, în primul rând, să urmeze cursuri de calificare, în al doilea rând să meargă la facultate și în al treilea rând să plece în străinătate pentru găsirea unui loc de muncă mai bun (Studiul Hart, 2007). În anul 2011 populația din zonele miniere credea că tinerii ar trebui să plece la muncă în străinătate (19%), să urmeze cursuri de calificare (19%), să meargă la facultate (16%), să plece în alt oraș (11%), să pornească o afacere proprie (9%) (Studiul Hart, 2011). Se observă o tendință mai accentuată de a considera plecarea la muncă în străinătate ca soluția cea mai potrivită pentru găsirea unui loc de muncă.

CAPITOLUL VI.

Valorificarea patrimoniului industrial pentru red dezvoltarea unei foste comunități miniere

Până la acest punct au fost prezentate efectele devastatoare pe care le are închiderea unei exploatare miniere în special într-o zonă mono-industrială. O activitate industrială, atât timp cât timp funcționează, are de obicei atașată și o imagine negativă, de urâtenie, poluare, de afectare a stării de sănătate a muncitorilor și a populației din zona înconjurătoare, de distrugere a mediului fizic înconjurător. După închiderea activității industriale, această imagine negativă este accentuată de efectele sociale ale desființării unui număr însemnat de locuri de muncă. Dar nu tot ceea ce rămâne în urma închiderii unei activități industriale reprezintă o pată neagră sau o zonă de evitat pentru o comunitate, ci poate reprezenta elementul care coagulează un plan de red dezvoltare a comunității. Acest capitol urmărește să evidențieze că moștenirea lăsată de o fostă exploatare minieră poate reprezenta o oportunitate validă pentru regenerare economică a unei zone pentru a evita declinul, pierderea locurilor de muncă, depopularea și alte efecte sociale dăunătoare.

Patrimoniul industrial (sau moștenirea industrială) este format din relicvele culturii industriale care au o valoare istorică, tehnologică, socială, arhitecturală sau științifică. Aceste relicve sunt formate din clădiri, utilaje, ateliere, fabrici, mine, zone pentru procesare și prelucrare, depozite, locuri pentru generarea și transmiterea energiei, infrastructura de transport, locurile folosite pentru activități sociale legate de industrie, precum locuințe, școli, spitale, biserici etc.

Pentru unele comunități politicile de turism dezvoltate în jurul fostei activități industriale pot oferi o soluție la criza economică și socială din astfel de zone, asigurând în același timp păstrarea identității locale legate puternic de producția industrială și cultura sa. Turismul industrial poate asigura schimbarea profilului economic al unei comunități, poate genera noi venituri și poate evita împovărarea culturii și identității locale, înrădăcinată în producția industrială (Alfrey și Putnam, 1992).

Dincolo de beneficiul adus de crearea de locuri de muncă și de generarea de venituri, conservarea patrimoniului industrial este important pentru că este dovada activităților care au avut și care continuă să aibă consecințe istorice profunde asupra comunității. În plus, acesta are o valoare istorică ca parte a cunoașterii vieții oamenilor care au locuit și muncit într-o anumită zonă; are o valoare tehnologică și științifică în

istoria ingineriei, construcției și poate avea o calitate estetică pentru arhitectura unor construcții și planificarea unei zone cu anumit scop industrial. Poveștile legate de moștenirile industriale sunt o sursă de mândrie și identitate comunitară (Bodurow, 2003).

Peisajul industrial devine în permanență învechit deoarece fiecare progres tehnologic duce la ascensiunea unor noi zone geografice și decăderea altora; procesul de globalizare poate fi imaginat ca un reactant care accelerează și mai mult schimbările fizice și geografice din lume. Acest lucru devine evident în secolele XX și XXI pe măsură ce s-au intensificat progresele tehnologice și de globalizare. Peisajul industrial este un izvor nesecat de memorii și de aceea poate fi privit ca și o sursă importantă de învățare, dar și ca un mijloc al schimbării. Moștenirea unor foste zone industriale, și infrastructura și arhitectura asociată, poate fi folosită ca o bază pentru revitalizare, atât în sens economic, cât și cultural, deoarece dincolo de valoarea localizării și a infrastructurii lor, aceste terenuri au o valoare culturală importantă (Bodurow, 2003).

Ca dovadă a importanței fostelor zone miniere pentru moștenirea culturii mondiale, mai multe astfel de zone au fost incluse pe lista siturilor protejate UNESCO. Aceste zone sunt protejate deoarece sunt o mărturie a modului în care s-au desfășurat diferite activități miniere în diferite colțuri ale lumii, a tehnologiei folosite și a condițiilor de viață ale minerilor. Aceste situri protejate UNESCO includ atât orașe miniere, cum sunt Røros (Norvegia) și Sewell (Chile), cât și arii geografice mai largi caracterizate de o istorie comună a mineritului, cum sunt Bazinul Carbonifer din Wallonia (Belgia), Bazinul Minier Nord-Pas de Calais (Franța), Zona Minieră a Marelui Munte de Cupru, Falun (Suedia), și Zona Minieră Cornwall și West Devon (Marea Britanie). Pe lângă aceste zone recunoscute la scară mondială pentru valoarea istorică și culturală cu privire la o ocupație și un stil de viață comun, mai trebuie amintită zona Ruhr din Germania, cu o bogată tradiție în exploatarea cărbunelui, care în anul 2010 a fost desemnată Capitală Europeană a Culturii. De asemenea, în anul 2008 orașul Liverpool (Marea Britanie) a fost selectat ca și Capitală Europeană a Culturii; acest oraș a fost unul dintre motoarele primei revoluții industriale care a început în Anglia.

6.1. Lista Patrimoniului Mondial UNESCO ca mod de a conserva și valorifica obiectivele industriale având o valoare mondială deosebită

Scopul UNESCO este de a identifica, proteja și conserva moștenirea culturală și naturală. Pentru aceasta, în 1972 a fost elaborată Convenția Patrimoniului Mondial

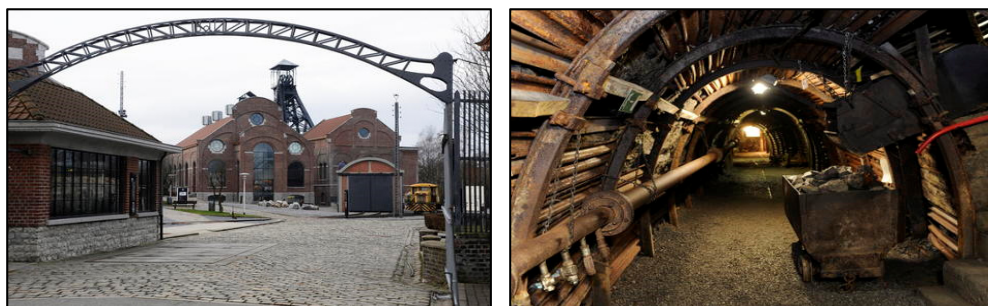
care stabilește obligații pentru statele care ratifică convenția, și anume de a integra protecția patrimoniului cultural și natural în programe de planificare regională. Pe lângă aceasta, statele trebuie să ia măsuri de conservare științifică și tehnică, precum și măsuri care să dea acestei moșteniri o funcție în viața de zi cu zi a comunității. Un stat care ratifică convenția și care are situri înscrise în Lista Patrimoniului Mondial se bucură de prestigiu și reușește astfel să atragă atenția asupra unor obiective care primesc eticheta de „valoare universală deosebită” („outstanding universal value”). Brattli *apud* Lo Piccolo *et al.* (2012, p. 251) argumentează că „o țară care obține un loc pe Lista Patrimoniului Mondial poate fi comparată cu un restaurant care primește o stea Michelin”. Multe țări sunt interesate să promoveze monumente și situri pe această listă pentru a crește prestigiul și pentru creșterea economică sub forma turismului. Înscrierea unui obiectiv pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO atrage o creștere a atenției publice asupra obiectivului și asupra valorii sale deosebite, ceea ce duce la creșterea atractivității turistice a acestuia. Când activitățile de promovare turistică sunt bine planificate și organizate, ele pot genera venituri importante și pot contribui la dezvoltarea economiei locale. Beneficiile aduse pentru turism de etichetele UNESCO WHL (UNESCO World Heritage List) și „outstanding universal value” sunt edivențiate în literatura de specialitate (Lo Piccolo *et al.*, 2012)². Un beneficiu cheie, în special pentru țările în curs de dezvoltare sunt resursele financiare oferite de UNESCO pentru identificarea, conservarea și promovarea siturilor aflate în patrimoniul mondial. De asemenea, echipa locală care se ocupă de managementul sitului beneficiază de ajutorul unor experți pentru a elabora un plan de conservare.

În continuare voi prezenta succint câteva foste zone miniere care au fost incluse pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO pentru a ilustra faptul că unele dintre aceste zone pot avea o valoare culturală însemnată pentru istoria universală care trebuie protejată și care poate fi utilizată pentru „renașterea” zonei sau cel puțin pentru prevenirea unui proces definitiv de degradare morală și materială. Dezvoltarea unor activități de turism în jurul acestor obiective istorice, tehnice și culturale importante poate contribui la revitalizarea emoțională a zonei, la redobândirea identității pe cale de a fi pierdută, dar și la diversificarea bazei economice a unei foste zone industriale.

Bazinul Carbonifer din Walonia (Belgia) este printre primele și cele mai largi zone carbonifere din Europa, fiind format din patru zone care împreună formează o

² România are incluse pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO cinci obiective culturale, și anume bisericile din Moldova (1993), cetățile dacice din Munții Orăștiei (1999), Centrul Istoric din Sighișoara (1999), Mănăstirea Horezu (1999), satele cu biserici fortificate din Transilvania (1993) și bisericile de lemn din Maramureș (1999), precum și un obiectiv natural, Delta Dunării (1991). În anul 2014 ceramica de Horezu a fost inclusă pe Lista Patrimoniului Imaterial UNESCO.

fâșie lungă de 170 km și lată de 15 km, traversând Belgia de la est la vest. Acest bazin cuprinde cele mai bine conservate zone de exploatare a cărbunelui din secolele XIX și XX care stau în prezent ca o mărturie a inovațiilor tehnice, sociale și urbane ale revoluției industriale. Conform informațiilor UNESCO, Bazinul Carbonifer din Walonia este unul dintre cele mai vechi și cele mai reprezentative zone miniere ale revoluției industriale de pe continentul european. În acest areal se păstrează numeroase moșteniri industriale și tehnice legate de extragerea de suprafață și subterană a cărbunelui, un peisaj arhitectural specific zonelor miniere care include case ale muncitorilor și un sistem de planificare specific unei așezări miniere. De asemenea, ca alte comunități carbonifere, comunitățile din Walonia se bucură de o bogată diversitate culturală datorită populării acestor zone cu muncitori din alte regiuni ale Belgiei, Europei și Africii.

**Figura 10: Peisaj din zona minieră protejată UNESCO
a bazinul carbonifer din Walonia, Belgia** (Sursa: UNESCOb)

Un alt exemplu este orașul minier Sewell din Chile situat într-o zonă abruptă la 2.000 m în Anzi și care a fost construit în 1905 pentru a oferi locuințe muncitorilor din ce avea să devină cea mai mare mină de exploatare subterană din lume, el Tiente. Conform UNESCOc, acesta este un foarte bun exemplu de oraș construit de către o companie privată, și care a apărut într-o zonă îndepărtată a lumii, marcată de schimbări extreme de climă, pentru a exploata un zăcământ foarte bogat de cupru. Exploatarea depozitelor de cupru de la el Tiente are o istorie îndelungată care începe în perioada pre-hispanică. Din secolul al XV-lea până în secolul al XVII-lea cuprul a fost exploatat de spanioli. În 1897 proprietarul de atunci al dreptului de exploatare a resurselor minerale a făcut o evaluare a rezervelor de cupru din zonă și a descoperit rezervele uriașe ale minei. Treptat, în jurul minei de la el Tiente s-a dezvoltat orașul Sewell care poartă numele primului dintre președinții companiei de exploatare a cuprului, Barton Sewel, unul dintre investitorii americani care s-a asociat pentru exploatarea zăcămintelor de cupru.

Figura 11: Imagini din orașul minier Sewell, Chile (Sursa: UNESCOc)

Deoarece orașul a fost construit pe un teren foarte abrupt nu puteau fi folosite mașinile, și de aceea accesul în oraș se făcea cu ajutorul trenului. Din stația de tren pornește o scară care reprezenta accesul la locuințe (din această cauză orașul mai poartă numele de „orașul scărilor”); în plus în oraș nu sunt drumuri. Piețele sau spațiile publice ale orașului sunt de fapt zone iregulate cu plante și copaci ornamentali. Clădirile sunt din lemn și sunt vopsite în culori puternice, ca de exemplu verde, galben, roșu sau albastru. În perioada sa de apogeu, orașul a avut 15.000 de locuitori. Conform UNESCOc, în anii 1950 Chile a devenit al doilea cel mai mare producător de cupru din lume. În 1971 mina a fost naționalizată și apoi s-a luat decizia să se mute populația în localitățile de mai la vale pentru a li se asigura oamenilor condiții mai bune de locuit. Orașul a fost abandonat ca o așezare minieră în 1980, dar a continuat să fie folosit parțial ca și „dormitor” pentru personalul din mină, ceea ce a dus la demolarea unor clădiri și modificarea altora. La sfârșitul anilor 1980 demolarea s-a oprit, iar în 1998 orașul a fost declarat monument național (UNESCOc), iar în 2006 a fost declarat patrimoniu protejat UNESCO.

Bazinul Minier Nord-Pas de Calais este o fostă zonă minieră situată în partea de nord a Franței care oferă o moștenire industrială importantă prin peisajul format de-a lungul a trei secole de extragere a cărbunelui; în această zonă s-a extras cărbune din secolul al XVIII-lea până către sfârșitul secolului XX. În secolul al XIX-lea, Nord-Pas de Calais a ajuns un centru important al industriei grele datorită minelor de cărbune, a combinatelor siderurgice și a fabricilor de textile care erau localizate în zonă. În prezent, în această zonă se află 109 componente, vestigii ale vechii industrii, care se întind pe o suprafață de 120.000 ha, și care cuprind puțuri (cel mai vechi datează din 1850), utilaje de ridicare și transportare a minereului, munți de rocă reziduală (unii acoperind peste 90 ha și depășind 140 m înălțime (UNESCOd)),

infrastructura de transport a cărbunelui, combinate siderurgice, stații de tren, case ale muncitorilor și sate miniere incluzând habitatul social, școli, clădiri religioase, spitale și centre comunitare, birouri administrative, case ale proprietarilor de mine și managerilor, primării etc. Pentru patrimoniul cultural industrial zona Nord-Pas de Calais ilustrează o perioadă importantă din istoria industrială a Europei, precum și modul în care erau construite orașele miniere (în zona menționată acestea datând de la mijlocul secolului al XIX-lea până în anii 1960 (UNESCOd)). Din această perspectivă, orașele miniere de aici oferă posibilitatea de documentare cu privire la condițiile de trăit ale muncitorilor și cu privire la solidaritatea care s-a dezvoltat între ei.

Figura 12: Peisaj minier din bazinul minier Nord-Pas de Calais (Sursa: UNESCOd)

Zona Minieră a Marelui Munte de Cupru din Falun (Suedia) este o altă zonă minieră importantă inclusă în anul 2001 în lista siturilor protejate UNESCO. Zona inclusă în patrimoniul mondial UNESCO include pe lângă zonele de exploatare minieră și orașul Falun, inclusiv zonele unde pot fi văzute casele minerilor din secolul al XVII-lea, și Bergsmansbygden, o zonă mai largă unde s-au stabilit minerii liberi și unde și-au construit case care la vremea respectivă reflectau stilul lor de bunăstare. Marele Munte de Cupru este cea mai veche și cea mai importantă exploatare minieră din Suedia și este considerat a fi unul dintre cele mai remarcabile monumente industriale. Evoluția exploatării de cupru de la Falun, de la o formă incipientă până la o producție industrială complexă, poate fi identificată în vestigiile industriale care s-au păstrat până în prezent și care documentează evoluția unei tehnologii industriale, tipuri unice de clădiri și așezări miniere, și stilul de viață al minerilor din această zonă. Mina de cupru de la Falun a fost pentru multe secole cea mai importantă activitate economică și sursă de venituri a Suediei ceea ce a permis acestei țări să devină una dintre principalele puteri ale Europei.

Figura 13: Locuințe ale minerilor din Falun, Suedia
(Sursa: UNESCOe)

Conform UNESCOe, exploatarea cuprului a început la sfârșitul secolului al IX-lea și s-a încheiat la sfârșitul secolului XX (mai exact în 1992). În secolul al XVII-lea aici a existat cea mai mare exploatare de cupru din lume; Falun producea la vremea respectivă 70% din producția mondială de cupru. De-a lungul secolelor XVI și XVII aceasta a exercitat o influență profundă asupra tehnologiei de minerit și asupra economiei din toate colțurile lumii. De asemenea, există probe care atestă faptul că industria suedeză a progresat sub influență germană, sub forma de tehnologii care erau folosite la Falun și ale căror origini se află pe continent. De exemplu, negustori din Lubeck (Germania) transportau și vindeau cuprul de la Falun în Europa, și aduceau cu ei metode și tehnologii care erau apoi folosite în minerit. Un alt aspect care este important de menționat cu privire la mina de la Marele Munte de Cupru de la Falun este structura organizatorică sub care funcționa exploatarea minieră și care era considerată avansată pentru vremea respectivă. Astfel, conform chartei din anul 1347 minerii erau liberi și dețineau părți din operațiunile miniere proporțional cu partea lor din proprietatea asupra topitoriilor de cupru. La vremea respectivă funcționau 140 de furnale pentru topirea cuprului (UNESCOe). Conform UNESCOe, structura organizatorică a acestei mine este considerată adesea cea mai veche companie din lume care este încă în funcțiune (având în vedere că și-a închis activitatea abia în 1992). Datorită reducerii cererii de cupru începând cu secolul al XVIII-lea, exploatarea minieră a început să se diversifice și să înceapă exploatarea altor minereuri care puteau fi găsite în Marele Munte de Cupru, printre care amintim zinc, argint și aur. De asemenea, s-a început exploatarea și prelucrarea lemnului; au

început să se construiască fabrici noi și de dimensiuni mari pentru prelucrarea lemnului și producerea hârtiei. În timp, exploatarea resurselor minerale a început să nu mai fie viabilă și de aceea mineritul a încetat în 1992. Până în 1998 singura activitate industrială care a funcționat în această zonă a fost producerea unei vopsele roșii care era folosită pentru protecția clădirilor de lemn din Suedia și din alte părți din Scandinavia.

Peisajul minier din Cornwall și West Devon (Marea Britanie) a fost inclus în patrimoniul industrial UNESCO în 2006 și include peisaje miniere din Cornwall și Devon, din partea de sud vest a Marii Britanii. Vestigiile care se găsesc în această zonă sunt o mărturie a contribuției pe care Cornwall și West Devon au avut-o la revoluția industrială din Anglia și influența covârșitoare pe care zona a avut-o asupra mineritului din întreaga lume. Tehnologia din Cornwall reflectată în motoare, săli de motoare, echipament minier a fost exportată în întreaga lume. Cornwall și West Devon au fost locurile principale de unde tehnologia minieră s-a răspândit rapid în întreaga lume. Aici s-a produs un motor cu presiune înaltă care a permis exploatarea minereului la adâncimi mai mari. Aceste inovații tehnice au permis regiunii să producă două treimi din producția mondială de cupru în secolul al XIX-lea, iar către sfârșitul aceluiași secol a crescut producția de arsenic din această zonă, care a ajuns să acopere jumătate din necesarul mondial.

Figura 14: Vestigii ale fostelor exploatări miniere din Cornwall și West Devon, Marea Britanie (Sursa: UNESCOf)

Ultimul exemplu de așezare minieră care este prezentat în această secțiune este orașul minier Røros din Norvegia. Această așezare a fost inclusă în patrimoniul mondial UNESCO în 1980 datorită stării foarte bune de conservare a așezării miniere care ilustrează tipul norvegian de construire a locuințelor în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Røros cuprinde în jur de 2.000 de case de lemn cu un etaj sau două, care sunt încă locuite; multe din aceste clădiri și-au păstrat încă fațadele de lemn înegrit, conferind orașului un aspect medieval (UNESCOa). În prezent, 80 de clădiri sunt

protejate legal reprezentând un patrimoniu arhitectural important, dar stadiul bun de conservare a majorității clădirilor din localitate se datorează faptului că primele măsuri de protejare au fost adoptate în 1923. O altă trăsătură care reliefează importanța istorică a acestei așezări miniere este faptul că a fost construită într-o zonă îndepărtată, la o latitudine nordică foarte ridicată unde clima este potrivnică, cu ierni lungi și temperaturi foarte scăzute. Røros a fost construit în 1646, dar a fost incendiat și distrus în totalitate în 1679 de către trupele suedeze, după care a fost reconstruit. Locuitorii de azi ai Rørosului încă locuiesc în case din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. În cadrul zonei protejate UNESCO sunt incluse orașul Røros cu peisajul său industrial-rural, o topitorie și zona asociată acestora care cuprinde un sistem de management al apei, precum și drumul de transport pe timp de iarnă care este format dintr-o secvență de lacuri, râuri și pârauri (acesta era folosit din noiembrie până în mai).

Figura 15: Orașul minier Røros, Norvegia (Sursa: UNESCOa)

Røros și împrejurimile sale sunt legate de exploatarea cuprului care a fost începută în secolul al XVII-lea și care a funcționat timp de 333 de ani până în 1977 când compania minieră a dat faliment. Conform UNESCOa, activitatea minieră a fost încurajată de către rege pentru că avea nevoie de bani și de metal pentru a sprijini războaiele de expansiune. În 1646 regele a creat în jurul minei o zonă de privilegii care au fost oferite companiei miniere. În cadrul acestei zone, compania avea monopolul asupra exploatării resurselor naturale, iar fermierii care locuiau în perimetrul zonei erau obligați să lucreze în mină în schimbul unei anumite forme de plată. Pentru că activitățile agricole erau considerate importante și erau chiar încurajate, li se acorda minerilor o zi pe săptămână și o lună pe an liber pentru a putea lucra pământul (UNESCOa). Această exploatare minieră mai este importantă și datorită formei de organizare a companiei miniere. Aceasta funcționa ca și un parteneriat, și anume: cuprul care era extras se împărțea între parteneri în funcție de partea deținută de

către fiecare, iar fiecare partener în parte trebuia să găsească piață de desfacere pentru proporția de metal deținută. Compania minieră era responsabilă să asigure hrana, educația și sănătatea locuitorilor din Røros și din comunitățile din împrejurimi. Conform UNESCOa, perioada de aur pentru Røros a fost între 1740 și 1814 (anul în care au luat sfârșit privilegiile deoarece Norvegia și-a câștigat independența). Exploatarea minieră a fost profitabilă până în anii 1860 când prețul cuprului a început să scadă, iar costurile de exploatare să crească. Chiar dacă au fost introduse o serie de inovații tehnologice, perioada de prosperitate a mai durat până după primul război mondial, apoi producția a scăzut treptat, iar în 1977 exploatarea a fost închisă definitiv. În prezent, în Røros nu mai funcționează nicio exploatare minieră.

Exemplele pe care le-am prezentat anterior au avut scopul de a ilustra varietatea de obiective legate de exploatarea minereurilor care pot fi conservate, restaurate și redade publicului larg pentru păstrarea memoriei unei părți importante din identitatea unei regiuni. O importanță deosebită pentru patrimoniul mondial UNESCO o au nu doar utilajele folosite pentru extragerea minereurilor și spațiul fizic al exploatării, ci și clădirile industriale și administrative legate de această activitate. O contribuție importantă la conservarea patrimoniului minier îl au și așezările în care locuiau minierii, arhitectura locuințelor lor, precum și artefactele care ilustrează stilul de viață al acestora. De asemenea, sunt important de remarcat eforturile de conservare a unor peisaje miniere ca muzee de mari dimensiuni, eforturi care sunt greu de realizat și întreținut pe termen lung. Astfel, se poate observa pe un continuum varietatea de obiective miniere care pot face scopul eforturilor de conservare. Bineînțeles, aceste obiective trebuie să aibă o valoare deosebită pentru tehnica și arhitectura minieră și să reprezinte exploatări miniere importante pentru istoria unei țări sau pentru mineritul la nivel mondial.

Înscrierea unui sit pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO acționează în primul rând ca un catalist pentru o mai bună conservare și contribuie la recunoașterea valorii deosebite pe care acest sit o are. Dincolo de aceste beneficii, impactul pe care îl are statutul de sit aflat pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO depinde de modul în care este folosit de organizația care a făcut aplicația pentru acest statut deoarece mai multe studii (Rebanks Consulting, 2009; Patuelli *et al.*, 2012) au arătat că impactul pe care îl are acest statut este foarte rar accidental sau neintenționat. Pentru a putea valorifica cât mai mult acest statut este nevoie ca să fie creată o strategie de folosire a acestuia ca punct de pornire pentru promovarea sitului ca punct de atracție turistică. Conform analizei realizate de Rebanks Consulting (2009), acolo unde statutul a fost folosit cu efecte maxime, acesta a adunat parteneri împreună și a adunat fonduri adiționale, ceea ce a condus la o nouă dezvoltare și beneficii educaționale sporite, o conservare îmbunătățită și chiar a dus la o regenerare în unele localități. Beneficiile

pe care siturile le atribuie acestui statut sunt de aceea puternic legate de motivele pe care le-au avut pentru aplicarea pentru acest statut și acțiunile care sunt întreprinse de către organizația care administrează situl.

România nu are situri de exploatare minieră înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, dar exemplele prezentate mai sus pot furniza idei despre modul în care poate fi valorificat patrimoniul minier din România (fie clădiri sau utilaje, fie un peisaj minier mai extins) pentru atragerea de turiști și pentru o contribuție la red dezvoltarea unei localități/regiuni. În România protejarea clădirilor industriale se face prin înscrierea lor pe Lista monumentelor aflate în patrimoniul tehnic și industrial. Dar această înscriere nu conduce la transformarea lor în obiective de atracție turistică, ci este nevoie de eforturi susținute pentru a obține beneficii dincolo de conservarea patrimoniului. Existența unei viziuni, a unei organizații care să se ocupe de managementul sitului și realizarea unor campanii de marketing contează pentru schimbarea care poate conduce la generarea de câștiguri economice.

În continuare, voi prezenta un alt studiu de caz despre reconversia unui peisaj industrial și minier într-un muzeu al tehnologiei de proporții impresionante și într-o vastă scenă pentru evenimente culturale. Este vorba despre Regiunea Ruhr din Germania care a depus eforturi susținute pentru schimbarea imaginii zonei prin intermediul culturii, reușind în același timp să își păstreze identitatea de exploatare a cărbunelui. Am ales să prezint acest studiu de caz pentru a ilustra modul în care evenimentele culturale pot fi folosite împreună cu eforturile de conservare ca o strategie de succes pentru regenerarea unei zone miniere aflate în declin economic.

6.2. Turismul cultural ca mijloc de valorificare a patrimoniului industrial în vederea regenerării economice a unei foste zone miniere. Studiu de caz: Regiunea Ruhr (Germania)

Regenerarea urbană dirijată de cultură este o nouă abordare în cadrul procesului de dezvoltare economică locală. Cultura și organizarea de evenimente culturale nu mai sunt privite doar ca niște finalități în sine, ci ca și mijloace importante de a atrage investitori, de a face anumite zone mai atractive ca spații de locuit și de muncit, și pentru a atrage turiști (Richards, 2001). Bunurile tangibile și intangibile din patrimoniul cultural nu mai sunt protejate doar pentru valoarea lor intrinsecă sau pentru semnificația lor pentru o comunitate, ci și pentru valorile lor extrinseci ca atracții turistice (McKercher și du Cros, 2002). Astfel că în ultimii 30 de ani, s-a schimbat perspectiva cu privire la rolul culturii și a crescut atractivitatea acesteia, care în prezent este văzută ca deservind mai multe scopuri, inclusiv sociale și economice.

Dezvoltarea turismului cultural a avut loc o dată cu creșterea preocupării pentru protejarea și conservarea trecutului. Intensificarea ritmului de viață, a mobilității populației, a sentimentului de dezorientare și pierdere asociate cu modernitatea (Richards, 2001) sau de anomie (Bell, 2009) au făcut ca oamenii să se preocupe de păstrarea a ceea ce ține de trecut (tradiții, obiceiuri, obiecte, clădiri, meșteșuguri, inclusiv anumite forme de limbaj care se consideră a fi amenințate etc.). Nostalgia față de trecut vine din nevoia de păstrare a rădăcinilor într-un cadru cultural cunoscut în care oamenii își regăsesc identitatea. Astfel, în contextul în care multe tradiții sau practici culturale tradiționale au fost amenințate cu dispariția, a apărut graba de protejare a patrimoniului cultural înainte ca acesta să dispară.

O altă tendință care se manifestă tot mai accentuat este creșterea competitivității între orașe la nivel mondial ca și locuri potrivite pentru a locui și munci (atât ca și o strategie de păstrare a locuitorilor să nu plece, cât și o strategie de a atrage noi locuitori în comunitate – vezi Richard Florida (2002) „creative class”). Promovarea activităților creative și organizarea de evenimente culturale sunt măsuri des întâlnite în cadrul strategiilor de revitalizare a unor zone aflate în stagnare sau decădere economică, precum și pentru revitalizarea vieții culturale a zonei în sine. În era tehnologiei informaționale, schimbările rapide în plan tehnologic generează o schimbare rapidă a geografiei distribuirii activităților economice. De aceea, acele orașe sau regiuni care au înțeles această dinamică și-au intensificat eforturile pentru a deveni vizibile la nivel internațional prin organizarea de evenimente culturale și artistice care să le revitalizeze și să promoveze imaginea, să atragă vizitatori, și să proveze creativitatea și inovația.

La nivelul Uniunii Europene cultura este văzută ca o resursă importantă care contribuie nu numai la crearea de locuri de muncă, dar și la crearea armoniei în cadrul Uniunii Europene. Comisia Europeană promovează turismul cultural pentru a asigura răspândirea culturii europene și pentru a asigura resursele necesare pentru păstrarea și conservarea obiectivelor vizitate de turiști (de exemplu Veneția este un oraș afectat de numărul mare de turiști). Un program desfășurat cu succes începând cu 1985 este Capitala Europeană a Culturii prin care un oraș ales la nivelul Uniunii Europene primește acest titlu pe durata unui an calendaristic de-a lungul căruia organizează o serie de evenimente cu o puternică dimensiune culturală. Acest program urmărește să ilustreze bogăția și diversitatea culturilor europene, să încurajeze publicul larg să aprofundeze istoria țărilor europene și a valorilor comune pe care acestea le împărtășesc, să celebreze legăturile culturale care unesc europenii, și să întărească sentimentul unei cetățenii europene (Comisia Europeană). Orașele care dobândesc acest titlu văd în aceasta o oportunitate pentru regenerarea urbană, pentru schimbarea imaginii orașului și de creștere a vizibilității acestuia la scală mondială.

Asemenea statutului de sit aflat în Patrimoniul Mondial UNESCO, titlul de Capitală Europeană a Culturii³ este o recunoaștere a valorii orașului pentru istoria și cultura europeană și mondială.

Regiunea Ruhr (Germania) este un foarte bun exemplu de reconversie industrială prin cultură a unei foste zone dominate de extragerea cărbunelui și de producerea oțelului, și care se află într-un proces de reinventare, red dezvoltare și revitalizare de succes. În anul 2010 Essen pentru zona Ruhr a fost ales Capitală Europeană a Culturii, ceea ce a reprezentat o recunoaștere a eforturilor de transformare a regiunii prin intermediul culturii. RUHR.2010 a fost prima Capitală Culturală a Europei care a integrat tema industriilor creative în conceptul său general. Artele și artiștii au fost considerate forțele principale din spatele schimbărilor care au loc în regiune. Arta, cultura, creativitatea și ideile noi sunt forțele care conduc procesele tehnologice și economice ale inovației. Această nouă identitate care s-a dorit a fi construită pe unitatea tuturor orașelor din zona Ruhr, unitate care să fie construită de jos în sus pe baza istoriei comune în minerit și în producerea oțelului. Autoritățile au vrut să transforme regiunea într-o metropolă culturală europeană și să transforme imaginea negativă a acesteia într-o imagine a dinamismului.

RURH.2010 a urmărit să joace rolul unui model economic-creativ pentru Europa având în vedere că regiunea Ruhr poate fi privită ca o Europă la scală mică; oțelul și cărbunele au fost la originea integrării europene și tot ele au fost la originea dezvoltării economiei în zona Ruhr. Inițiatorii proiectului pentru Capitala Europeană a Culturii au dorit ca această zonă să devină un model de transformare și regenerare a societăților și peisajelor post-industriale prin intermediul artei și culturii pentru alte regiuni din Europa (The Selection Panel for the European Capital of Culture 2010, 2006).

Pentru a înțelege mai bine transformările prin care trece regiunea, voi începe prin a oferi o scurtă descriere a zonei și a evoluției economiei locale, iar mai apoi voi descrie câteva proiecte de red dezvoltare implementate în această regiune pentru a ilustra cum moștenirea industrială este folosită ca punct de reper pentru reinventarea economiei locale. Trebuie să precizez că nu toate proiectele care vor fi prezentate au fost dezvoltate pentru Capitala Europeană a Culturii, dar am considerat util să le

---

³ România și Luxemburg au împărțit în anul 2007 titlul de Capitală Europeană a Culturii. Având în vedere că acest titlu este împărțit țărilor europene conform unui grafic prestabilit, țării noastre urmează să îi mai revină acest titlu în anul 2021 când îl va împărți împreună cu Grecia. Un alt program asemănător este Capitala Europeană a Tineretului care promovează activități pentru tineri pentru a-i încuraja să devină lideri importanți în viața comunității. În urma unui proces de selecție între 12 orașe din mai multe țări europene, Cluj-Napoca a fost ales să devină Capitală Europeană a Tineretului în anul 2015.

inclus în această prezentare pentru a sublinia eforturile de transformare a regiunii prin cultură ca o evoluție a identității trecute a regiunii.

Conform Asociației Regionale Ruhr, această regiune este una dintre cele mai mari cinci conurbații din Europa, având o populație de aproximativ 5,2 milioane de locuitori. Este situată în partea de vest a Germaniei, în Statul North Rhine-Westphalia (vezi Figura 16), și se întinde de-a lungul a 116 km de la est la vest, și 67 km de la nord la sud. Aici sunt localizate orașe importante precum Dortmund, Essen, Duisburg, Gelsenkirchen, Bochum și Hagen. Asociația Regională Ruhr cuprinde în total 53 de comunități. Zona este dens populată, astfel că în unele părți din zona centrală a regiunii Ruhr granițele dintre orașe nu pot fi delimitate ușor datorită dezvoltării continue a zonelor urbane de-a lungul granițelor administrative, iar mai multe unități administrative distincte par un mare oraș. Datorită istoriei sale, Regiunea Ruhr s-a dezvoltat ca o zonă urbană policentrică.

Figura 16:
Localizare a regiunii Ruhr pe teritoriul Germaniei

Un factor important care facilitează procesul de reddezvoltare a regiunii este faptul că se află într-o zonă centrală a Europei și este bine conectată prin diferite

căi de comunicații cu alte părți ale Germaniei și cu restul Europei. Rețeau de străzi și autostrăzi este foarte dezvoltată, conferind locuitorilor o mobilitate crescută și acces la piețe de muncă alternative. Regiunea este traversată de o rețea de râuri și canale navigabile; principalele râuri sunt Ruhr în sud, Rhine în vest și Lippe în nord. Navigația pe apă este folosită pentru comerț și pentru transportul bunurilor. Cele mai importante porturi din regiunea Ruhr sunt Duisburg și Dortmund. Trebuie menționat că portul din Duisburg este considerat centrul navigației interne din Germania deoarece este cel mai mare port din interiorul țării pentru navigația pe râuri și canale (Regional Association of the Ruhr, 2006b). Rețeau de trenuri din această regiune este foarte bine dezvoltată și este considerată a fi cea mai densă și cea mai eficientă din Germania. Rețeau de aeroporturi este de asemenea bine dezvoltată, existând aeroporturi internaționale la Dortmund, Dusseldorf și Kohl, iar aeroportul de la Essen/Mülheim este folosit pentru zboruri tip business. Poziționarea și accesul ușor în zonă par a fi două avantaje ale regiunii în cadrul procesului de revitalizare economică a zonei deoarece regiunea încearcă să atragă vizitatori în zonă pentru evenimentele culturale care sunt organizate aici.

Conurbația industrială la care ne referim ca zona Ruhr (sau Ruhrgebiet) este veche de aproximativ 150 de ani. O dată cu avântul celei de a doua revoluții industriale, această zonă care era formată din sate și orașe s-a transformat, pe parcursul a câteva decenii, în cea mai mare zonă industrială din Europa. Chiar dacă extragerea cărbunelui are o istorie îndelungată în Ruhr, aceasta a fost îngreunată de faptul că nu se putea extrage la adâncimi mari unde existau straturi de cărbune de calitate superioară. O dată cu introducerea motoarelor în minerit, cărbunele a putut fi extras la adâncimi din ce în ce mai mari deoarece motoarele erau folosite la scoaterea apei din galeriile subterane. Cărbunele extras din zona Ruhr era potrivit pentru producerea cocsului care era folosit la fabricarea oțelului. Conform broșurii „The Ruhrgebiet: Facts and Figures” (Regional Association of the Ruhr, 2006b), producția de cărbune a atins capacitatea maximă în anul 1956, când s-au extras 124.600 tone de cărbune zilnic și erau angajați aproximativ 494.000 oameni în minerit.

Niciunul dintre cele două războaie mondiale nu a reușit să oprească dezvoltarea economică a zonei Ruhr. Declinul zonei a fost cauzat însă de competiția puternică venită din partea altor surse de producere a energiei, cum ar fi petrolul sau gazele naturale, dar și datorită importurilor de cărbune la un preț mai scăzut, ceea ce a dus la pierderea piețelor de desfacere pentru cărbunele și oțelul produs în Ruhr. De asemenea, o competiție puternică a venit din partea centralelor nucleare care produceau energie la prețuri mai mici. Conform „The Ruhrgebiet: Facts and Figures” (Regional Association of the Ruhr, 2006), criza extragerii cărbunelui din zona Ruhr a început în anul 1958. Pentru a ilustra amploarea crizei din zona Ruhr trebuie

precizat că până în 1976 numărul de mine a scăzut de la 148 la 35, numărul de angajați din industria minieră de la 400.000 la 150.000, iar producția de cărbune s-a înjumătățit (Regional Association of the Ruhr, 2006b). În acest context, zona Ruhr a fost aruncată într-o criză structurală și mulți oameni au început să părăsească regiunea pentru că nu existau alternative economice și aproape nicio slujbă.

Pentru reddezvoltarea zonei Ruhr pot fi identificate două tipuri de abordări folosite: re-industrializare și neo-indutrializare (Hospers, 2004). Într-o primă fază a fost acordat sprijin financiar industriei grele pentru a atenua impactul pierderii locurilor de muncă. Dar acest sprijin nu a fost suficient, chiar dimpotrivă s-a considerat că a ținut în loc procesul de restructurare și creare a unei noi baze economice (Hospers, 2004; Regional Association of the Ruhr, 2006b).

Proiectele pentru stimularea reddezvoltării economice a zonei au început încă din anii 1960. S-a investit în înființarea de universități, în extinderea și modernizarea infrastructurii de transport, precum și în dezvoltarea de noi sectoare industriale (ca de exemplu industria chimică, construirea de mașini, construirea de motoare). Investițiile au urmărit dezvoltarea de noi sectoare industriale pentru a înlocui locurile de muncă pierdute în minerit și fabricarea oțelului. Problema a fost că strategia aceasta de re-industrializare s-a lovit de o serie de „blocaje” (Hospers, 2004): economice, instituționale și cognitive. Stuctura monoindustrială a regiunii a generat o „blocare economică” care a paralizat antreprenoriatul, inovația și flexibilitatea. Deoarece muncitorii erau obișnuiți a fi protejați de angajatori, nu a existat spirit de antreprenoriat în zonă. „Capcana specializării rigide” a împiedicat firmele să reacționeze rapid și eficient la modificările apărute pe piața internațională a cărbunelui și oțelului. În al doilea rând, zona s-a confruntat cu o „blocare instituțională” (Hospers, 2004), și anume cu un consens al unei coaliții formate din politicieni, oameni de afaceri locali și sindicate al căror singur interes comun a fost păstrarea structurii economice existente. În al treilea rând, conform Hospers (2004), regiunea Ruhr a trebuit să facă față „blocării cognitive” atât din interiorul, cât și din afara regiunii. Părțile implicate în dezvoltarea zonei au avut o părere prea optimistă cu privire la potențialul regiunii: ei nu au vrut să creadă că crizele erau de natură structurală, ei considerând că erau generate de ciclurile economice și că lumea din afară are o imagine uni-dimensională, negativă despre zona Ruhr ca fiind o zonă neatractivă și poluată.

Prin strategiile de neo-industrializare s-a pus accentul pe dezvoltarea de noi activități economice orientate spre viitor, bazate pe tehnologii avansate și dezvoltate în jurul vechilor industrii; este vorba de programe de reddezvoltare economică pornite din interior, de către locuitorii zonei și exploatând specificul acesteia. Începând cu anii 1980 mai multe municipalități din Statul North-Rhine Westhaplia și-au reorientat eforturile de a atrage investitori către înființarea unor centre locale de transfer de

tehnologie care să ofere sfaturi și servicii celor care vor să înceapă o afacere. În următorii 10 ani au fost înființate în zona Ruhr 29 de astfel de centre, unele dintre ele bucurându-se de mare succes (Hospers, 2004). Un alt exemplu foarte bun de neo-industrializare în zona Ruhr este strategia de dobândire a unui avantaj competitiv în domeniul tehnologiei mediului. Dezvoltarea acestei ramuri economice își are rădăcinile în exploatarea cărbunelui și producerea oțelului, deoarece în această zonă au existat reguli de mediu foarte stricte pentru a ține poluarea la un nivel cât mai scăzut. În acest context legislativ restrictiv, firmele din zona Ruhr au fost preocupate constant de dezvoltarea de tehnologii inovative pentru reducerea poluării, iar pentru aceasta ele au colaborat cu universități, institute de cercetare și agenții de mediu. Au fost dezvoltate metode inovatoare care au fost destinate inițial firmelor locale, dar datorită eficienței lor ele au început să fie vândute în afara regiunii. Treptat, zona Ruhr a ajuns să fie considerată centrul cercetării în domeniul tehnologiilor de mediu din Germania. O altă ramură care s-a dezvoltat pornind de la trecutul industrial al regiunii și în care zona Ruhr a dezvoltat un avantaj competitiv este generarea de energie și depozitarea deșeurilor. Cercetarea și dezvoltarea de cunoștințe în domeniul resurselor regenerabile, reciclării deșeurilor și producerii de combustibil pe baza deșeurilor au fost stimulate de cantitățile mari de deșeuri produse de fabricile de oțel și de extragerea cărbunelui.

În urma comparării celor două tipuri de abordări de red dezvoltare, s-a ajuns la concluzia că eforturile de diversificare economică fără legătură cu trecutul industrial sau re-industrializarea erau un obiectiv dificil de atins pentru regiune. În schimb, reorientarea către tehnologii legate de expertiza industriilor sau neo-industrializarea a dat roade de-a lungul timpului. Cu toate acestea, din perspectiva problemelor structurale de pe piața forței de muncă din Ruhr, efectele eforturilor de red dezvoltare sunt ca și o picătură în ocean deoarece noile motoare economice nu pot să înlocuiască numărul foarte mare de locuri de muncă pierdute datorită declinului mineritului și producerii oțelului (Hospers, 2004).

Expoziția Internațională în Construcții din Parcul Emscher (IBA), desfășurată între 1989 și 1999, ilustrează modul în care a fost stimulată inițiativa de jos în sus și modul în care au fost descentralizate responsabilitățile cu privire la schimbarea structurală din zona Ruhr. Scopul proiectului a fost de a stimula reconstrucția economică, ecologică și socială a unei zone dens populată de-a lungul râului Emscher, zonă care a suferit mult în urma exploatării industriale.

Râul Emscher, în jurul căruia a fost dezvoltat acest program, a fost puternic afectat de exploatarea minieră deoarece rezidurile rezultate în urma spălării mine-reului extras s-au depus pe fundul râului, ia în unele locuri acestea au ajuns și la 25 m (UNESCOg) ceea ce a dus la devierea cursului gravitațional al râului și la

formarea de mlaștini extinse. Acest parc se întinde de-a lungul râului Emscher pe o distanță de 70 km legând zone verzi pe direcția est-vest pe o suprafață de mai mult de 320 km²; parcul poate fi asemănat cu un ax care traversează zona centrală a Ruhr-ului. Este considerat a fi cel mai mare parc regional din Europa (Regional Association of the Ruhr, 2006b). Acest parc uriaș urmărește să conecteze spațiile libere dintre orașe⁴ (care au fost create în cadrul programelor de planificare regională din anii 1920 pentru a crea o centură verde între orașele din Ruhr de la est la vest), iar în cadrul acestora să existe facilități de practicare de diverse sporturi și jocuri, piste pentru bicicliști, zone naturale protejate, zone peisagistice cultivate. Parcul este traversat de o pistă de bicicliști care în anul 2006 avea 230 km (Regional Association of the Ruhr, 2006b). Conform aceleiași broșuri, scopul pe termen lung este să se creeze o zonă de recreere care traversează conurbația Ruhr prin mijlocul acesteia, și care să fie deschisă oricui și să fie ușor accesibilă cu ajutorul transportului în comun.

În contextul expoziției IBA, Statul North-Rhine Westphalia a creat un cadru de finanțare a unor proiecte de redezvoltare de către orașe, firme, arhitecți, cetățeni și grupuri de interese din Ruhr; s-a încurajat dezvoltarea de proiecte în cadrul uneia din următoarele direcții: renovarea Parcului Peisagistic Emscher, ecologizarea râului Emscher, o nouă folosire a clădirilor industriale, dezvoltarea de noi spații pentru crearea de locuri de muncă, dezvoltarea de noi spații de locuit. Ideea de bază a IBA, de a da regiunii posibilitatea de a interveni în revitalizarea Ruhr-ului („renewal from within”), s-a bucurat de suport în rândul comunităților locale, astfel că în următorii 10 ani au fost implementate 123 de proiecte, care au urmărit ecologizarea și reînverzirea fostelor zone industriale, renovarea de apartamente, restaurarea de clădiri industriale pentru scopuri turistice sau înființarea de centre tehnologice.

Procesul de redezvoltare a Regiunii Ruhr este favorizat și de o rețea de instituții dedicate acestui proces și care coordonează o gamă largă de proiecte pentru transformarea regiunii într-un centru cultural și de servicii. Un proiect extrem de important și care promovează întreaga regiune a fost început în 1998 și se numește Ruta Moștenirii Industriale (Industrial Heritage Trail) (Regional Association of the

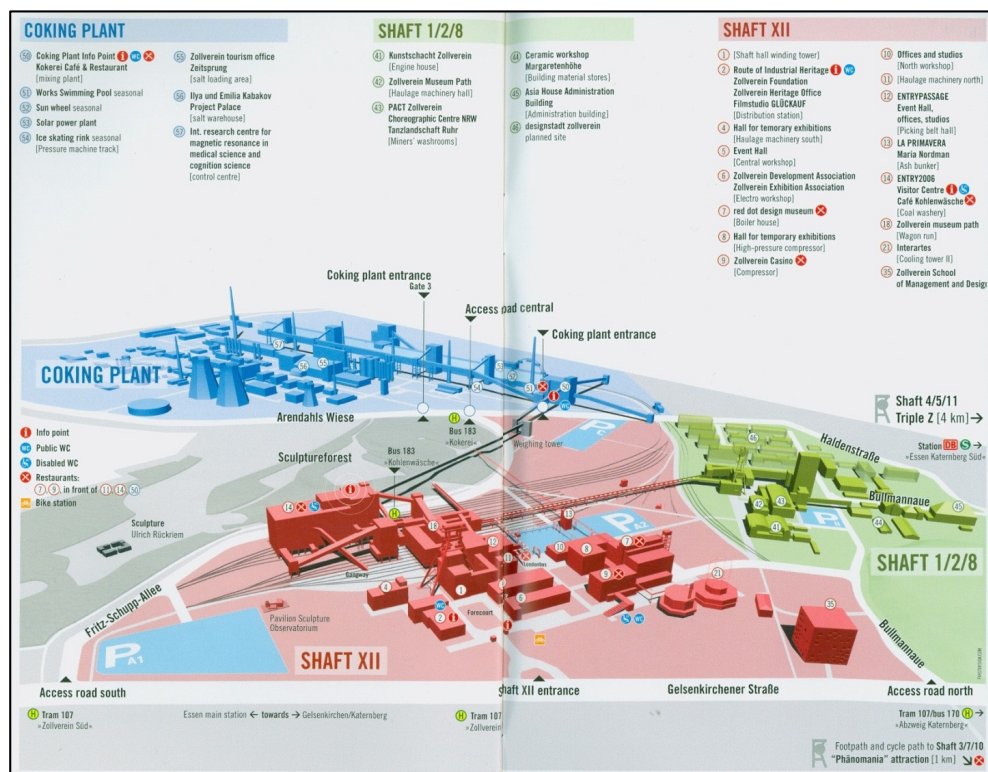
---

⁴ În acest context trebuie prezentată politica de asigurare de spații verzi în jurul orașelor. Încă din anii 1920 a existat un program de planificare regională pentru crearea unei centuri verzi între orașele din Ruhr. Apoi în anii 1960 a fost introdus un sistem de cumpărare a terenurilor pentru a asigura conservarea spațiilor libere. În anii 1980, cu scopul de a construi centuri regionale verzi, s-a început cumpărarea de terenuri nefolosite aparținând minelor și activităților industriale, și zone abandonate ale căilor ferate cu scopul de a le replanta și reînverzi pentru a le da o nouă folosință. Scopul a fost de a implementa proiecte de protecție a mediului și de a crea zone de recrea. Începând cu anul 1993 s-a început cumpărarea de terenuri cu scopul de a fi integrate în proiectul Parcul Peisagistic Emscher (Regional Association of the Ruhr, 2006b).

Ruhr, 2006a); acesta este administrat de Asociația Regională Ruhr. Acest proiect este un foarte bun exemplu despre cum un sector industrial închis/decăzut poate fi transformat într-un punct de atracție turistică; este un exemplu de succes de turism industrial. Obiecte, unelte, utilaje, clădiri și zone abandonate, poluate, înnegrite și ruginite, pe care nu ne-ar face plăcere să le vedem vreodată, sunt readuse la viață și transformate într-un generator al schimbării care aduce bunăstare într-o zonă. Acest proiect ilustrează modul în care poate fi transformată fața deformată a unei zone. Ruta Moștenirii Industriale este un traseu circular lung de aproape 400 km care permite vizitatorului să cunoască și să experimenteze istoria industrială a regiunii Ruhr. Această traseu încorporează mai mult de 900 de puncte de atracție industrială din Zona Metropolitană Ruhr, între care pot fi identificate monumente industriale, puncte de observare, așezări ale muncitorilor, muzee și expoziții.

Punctul principal de atracție al traseului este exploatarea minieră de la Zollverein, din Essen, care a dobândit statutul de patrimoniu al moștenirii mondiale și se află sub protecția UNESCO din anul 2001. La momentul când a fost construită, aceasta a fost considerată cea mai modernă mină de cărbune din lume; uneori este denumită „Catedrala Moștenirii Industriale” („Discover Zollverein”). În anul 2007 se estima că Zollverein era vizitată anual de mai mult de 500.000 de persoane care doreau să experimenteze atracțiile turistice, oportunitățile de relaxare, precum și diferitele evenimente organizate aici. În cadrul ansamblului industrial UNESCO au fost incluse puțul Zollverein XII (care furnizează imaginea emblematică a întregului ansamblu), puțul original 1/2/8 și cocseria (vezi Figura 17). Conform UNESCO (UNESCOg), ansamblul industrial Zollverein conține structuri tehnologice și de altă natură care sunt reprezentative ale unei perioade importante în dezvoltarea industriei grele în Europa. Zollverein este considerat un monument industrial excepțional deoarece clădirile sale sunt foarte bune exemple despre modul în care sunt aplicate anumite concepte moderne de design în arhitectura industrială.

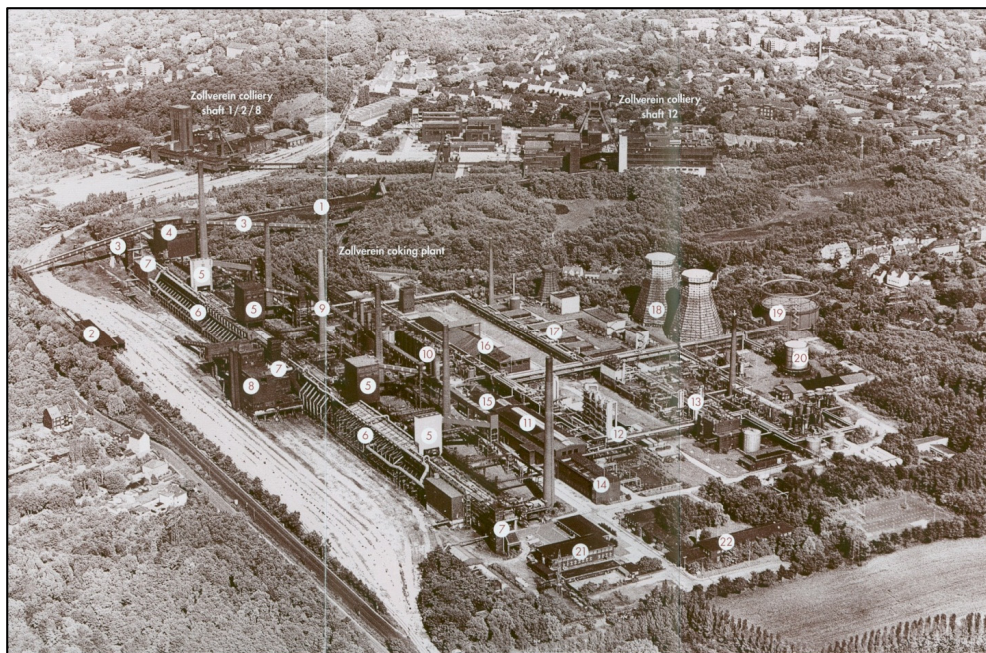
Extragerea cărbunelui a început aici la mijlocul secolului XIX la o adâncime de 120 m și în final s-a ajuns până la 1.200 m. Când s-a închis exploatarea minieră tunelurile subterane însumau 120 km, accesul la acestea făcându-se prin 12 puțuri deschise între 1847 și 1932. Puțul XII (Shaft XII în Figura 17) a fost construit în anii 1920 și era de patru ori mai eficient decât alte puțuri. La vremea respectivă era recunoscut ca și o capodoperă tehnică și arhitecturală. Când puțul XII s-a deschis celelalte puțuri erau folosite doar pentru transportul minerilor și bunurilor, iar de atunci și până la închidere în 1986 tot cărbunele se extrăgea prin noul puț.

Figura 17:
Planul ansamblului industrial Zollverein inclus în patrimoniul mondial protejat UNESCO
 Sursa: Broșura „Discover Zollverein”, 2007

Cocseria de la Zollverein a fost construită între 1958 și 1961. Cocseria prelua cantități imense de cărbune din mina de la Zollverein, precum și de la alte mine din regiune, și le procesa în cocs. Curând capacitatea maximă de producție zilnică de 5.000 tone de cocs a devenit insuficientă pentru a face față cererii. Din acest motiv fabrica a fost extinsă în anii 1970 când a devenit una dintre cele mai mari și mai moderne cocserii din Europa. Cocseria Zollverein a avut în perioade de vârf aproximativ 1.000 de angajați și a produs cantități de cocs care depășeau 7.000 tone zilnic. Între anii 1980 și 1990 cererea de cocs a scăzut treptat ca urmare a crizei din industria fierului (a crescut concurența din partea altor țări care produceau oțel mult mai ieftin, ca de exemplu Japonia, iar piața a devenit saturată; cel mai mult au fost afectate oțelăriile din Occident), iar în anul 1993 cocseria a fost închisă. Când a fost închisă nu au existat discuții legate de conservarea acesteia. Planul inițial a fost ca partea tehnică (utilajele și motoarele) să fie vândută Chinei, dar deoarece nu s-a ajuns la un acord, cocseria a fost amenințată că va fi demolată. Cocseria de la

Zollverein a fost salvată numai pentru că a intrat în proprietatea Fundației pentru Conservarea Monumentelor Istorice și a Culturii Istorice în 18 martie 1998 (Foundation for the Preservation of Industrial Monuments and Historical Culture, 2007). În anul 2000 acesta a fost inclusă în rândul monumentelor protejate din Germania, iar un an mai târziu, atât puțul XII, cât și cocseria de la Zollverein au fost incluse pe lista monumentelor protejate UNESCO ca și exemple de principii de design modern și clasic de arhitectură industrială.

Figura 18: *Imagine asupra cocseriei Zollverein (în prim plan) și a întregului ansamblu industrial Zollverein*

Sursa: Foundation for the Preservation of Industrial Monuments and Historical Culture, 2007

Pentru a ilustra amploarea și diversitatea acțiunilor desfășurate în cadrul proiectului Ruta Moștenirii Industriale în continuare vor fi prezentate alte puncte de atracție de pe traseu, pe lângă nucleul central, și anume exploatarea de la Zollverein. Traseul include șase muzee cu tematici legate de istoria industrială a regiunii Ruhr: Muzeul Mineritului din Bochum, Muzeul Electricității din Recklinghausen, Muzeul Industriei (cu mai multe locații în regiune: Waltrop, Dortmund, Hagen, Witten, Hattingen), Muzeul Căilor Ferate din Bachum, Muzeul Ruhr-ului din Essen, și Muzeul Navigației din Duisburg. Muzeul Mineritului din Bochum oferă o colecție largă de obiecte folosite la extragerea cărbunelui nu doar din Germania, dar și din

întreaga lume. Sub muzeu sunt amenajate galerii care imită galerii reale și care oferă o imagine a schimbărilor tehnologice care au avut loc în exploatarea subterană a cărbunului (aici pot fi văzute unelte și utilaje în diferite stadii de progres tehnologic).

Un alt aspect care trebuie remarcat legat de eforturilor de schimbare a imaginii fostelor zone industriale este că au fost întreprinse măsuri de ecologizare și înverzire a terenurilor, clădirilor și utilajelor industriale abandonate pentru ca ele să poată fi refolosite într-o manieră sănătoasă și sigură de către populație, și să fie integrate în cadrul oportunităților de turism industrial. Pentru a exemplifica modul în care o fostă zonă industrială poate fi transformată într-un punct de atracție turistică, voi prezenta în continuare Nordsternpark din Gelsenkirchen, parc aflat la 4 km distanță de Zollverein. Inițial pe locul unde este acum Nordsternpark a fost o exploatare a cărbunului care s-a închis în 1993. Pentru a stimula redezvoltarea acestei zone, aceasta a fost cuprinsă în cadrul ariei acoperite de Expoziției IBA prezentată anterior.

Figura 19: Harta parcului Nordsternpark din Gelsenkirchen

Astfel, Nordsternpark a fost transformat într-un parc care a oferit o diversitate de activități de recreere (locuri de joacă, restaurante, locații pentru evenimente). Ulterior, activitățile de recreere au fost extinse și diversificate astfel că în prezent Nordsternpark a devenit o destinație preferată pentru excursii în zona Ruhr pentru familii cu copii. Aici a fost construit un parc de aventuri pentru copii, o zonă de joacă pe apă, și au fost ridicate locuri pentru cățărăt având diferite grade de dificultate. În cadrul parcului poate fi explorată o porțiune dintr-un tunel folosit pentru extragerea cărbunelui. A fost construit un teatru în aer liber pe marginea unui canal al râului Rhine, teatru care este folosit în mod regulat pentru organizarea de concerte și evenimente. Pentru a conferi sustenabilitate acestei zone, au fost construite spații de locuit, iar clădiri aparținând minei au fost transformate în spații pentru activități economice. În partea de nord a parcului au fost construite 140 de case și apartamente. TreuHandStelle (THS) für Bergmannswohnstätten GmbH, una dintre cele mai mari firme imobiliare din Germania și-a stabilit sediul central în Nordsternpark în cadrul unor foste hale industriale care au fost renovate și reconvertite de către arhitecți renumiți. Nordsternpark este deschis 24 de ore din 24, iar accesul în parc este liber. Acesta este un exemplu de redezvoltare care a reușit să îmbine cu succes conservarea și refolosirea unor foste clădiri industriale cu activități de recreere și culturale.

Conform studiului ECORYS (2011) desemnarea Essen pentru zona Ruhr ca și Capitală Europeană a Culturii a dus la o creștere substanțială a turismului cu 6,5 milioane de șederi pe noapte care au generat un venit total adițional de 90 milioane Euro. Acest număr de vizitatori a reprezentat un număr record și o creștere cu 13,4% comparativ cu anul precedent. A existat și o creștere cu 18,5% a vizitatorilor din afara țării în anul 2010, un număr mare de vizitatori venind din Marea Britanie, Olanda, Belgia și Polonia. Organizatorii evenimentelor au fost ei înșiși surprinși de interesul internațional față de evenimente deoarece nu știau la ce să se aștepte de la patrimoniul industrial pentru că era un domeniu netestat. Dezvoltarea economică a fost sprijinită prin crearea și renovarea de facilități culturale în anul 2010, care au contribuit la sporirea capacității pentru organizarea de evenimente culturale, precum și printr-o serie de investiții în infrastructură și reabilitarea mediului înconjurător. Au fost alocate resurse pentru îmbunătățirea și schimbarea imaginii zonei Ruhr și pentru promovarea regiunii ca și destinație pentru turism cultural.

Numeroase proiecte de redezvoltare de succes pot fi prezentate din regiunea Ruhr care au dus la schimbarea percepției negative pe care această regiune a avut-o. Multe dintre ele pot fi implementate și la noi în țară în zonele miniere din Valea Jiului, Banatul Montan sau Maramureș. Pentru ca proiectele să aibă succes, este nevoie de instituții/persoane care să se dedice acestora, chiar dacă eforturile se

întind pe o perioadă mai lungă de timp. Schimbarea structurii economiei regionale necesită timp și o cantitate mare de resurse financiare, dar și de altă natură, care să fie dedicate acestui proces. Rezultatele pot să nu fie pe măsura așteptărilor, cel puțin pe termen scurt, iar uneori acestea pot părea ca picături într-un ocean așa cum am precizat anterior. Este important de remarcat că pentru un proces de reddezvoltare de succes este nevoie de o instituție al cărei singur scop să fie reddezvoltarea zonei, precum Asociația Regională Ruhr. În plus, eforturile de reddezvoltare care par a da rezultate importante sunt cele care sunt clădite pe experiența anterioară a regiunii și care încearcă să dezvolte un avantaj competitiv într-un domenii cu care locuitorii zonei se pot identifica.

Dincolo de existența unei instituții puternice care s-a ocupat de crearea și implementarea strategiei de reddezvoltare, Regiunea Rurh a avut avantajul că este una dintre cele mai mari conurbații din Europa, având o densitate ridicată a populației. De asemenea, așa cum am menționat anterior, se află într-o zonă centrală a Europei și este bine conectată prin diferite căi de comunicații cu alte părți ale Germaniei și cu restul Europei, ceea ce i-a sporit accesibilitatea. Aceste două caracteristici contribuie la asigurarea publicului necesar pentru „consumarea” evenimentelor culturale organizate în zonă și la sporirea valorii economice a acestora.

O idee care poate fi aplicată în zonele miniere din România este cea de rută „tematică” care să conecteze mai multe obiective industriale și sub „umbrela” căreia să se desfășoare o diversitate de proiecte de reddezvoltare. Aceste proiecte pot proveni din partea unei game foarte variate de instituții publice, organizații nonprofit, firme private sau grupuri de cetățeni care să dezvolte activități relevante pentru propriile interese și preocupări și care să se încadreze în tematica generală de regenerare.

6.3. Cum trebuie gestionate evenimentele culturale pentru a maximiza beneficiile pentru comunități și a le face sustenabile pe o perioadă mai lungă de timp?

În continuare doresc să analizez modul în care trebuie gestionate pe termen lung strategia de reddezvoltare prin evenimente culturale și desemnarea de tipul Capitală Europeană a Culturii (CEC) pentru a maximiza beneficiile socio-economice pentru comunitate. Pe baza analizei impactului avut de obținere a titlului de CEC (ECORYS, 2011) s-a constatat că unele orașe privesc cu îngrijorare povara financiară rămasă asupra municipalității în dezvoltarea și menținerea infrastructurii create pentru organizarea evenimentelor CEC. Un avantaj al desemnării CEC este că se fac investiții importante în infrastructura de transport (drumuri, aeroporturi), de cazare,

de organizare de evenimente culturale, sunt renovate clădiri etc. Această infrastructură reprezintă un avantaj important pentru orașul care a primit o astfel de desemnare, dar în același timp reprezintă o povară financiară pentru municipalitate deoarece infrastructura trebuie întreținută, indiferent dacă aduce venituri sau nu. Pentru prelungirea beneficiilor obținute de către oraș în timpul desemnării CEC, trebuie să existe o preocupare constantă pentru identificarea modului în care infrastructura poate fi folosită în viitor și de aceea trebuie să existe o strategie de continuare a evenimentelor organizate în timpul anului CEC astfel încât să se mențină orașul ca destinație pentru turismul cultural și în viitor.

Alte evaluări făcute în orașele care au fost desemnate Capitale Europene ale Culturii au arătat că una dintre slăbiciunile strategiilor conduse de evenimente culturale este nevoia de inovație continuă a „produsului” pentru a genera vizite repetate (Richards, 2000; Richards și Wilson, 2004; Quinn, 2005; Herrero *et al.*, 2006). Evenimentele CEC în sine nu sunt suficiente pentru a garanta succesul pe piața a turismului cultural din Europa care este foarte competitivă, sau să asigure îmbunătățiri structurale în climatul cultural. Evenimentele culturale vor asigura beneficii pe termen scurt, dar pentru a asigura succesul pe termen lung evenimentul trebuie să fie integrat într-o strategie culturală mai amplă. Aceasta implică organizarea unei serii de evenimente pentru a convinge vizitatorii că întotdeauna se întâmplă ceva în oraș. Aceasta ascunde pericolul ca orașul să fie prins într-o muncă de rutină de investiție continuă în furnizare de evenimente care să asigure fluxul de vizitatori (Richards, 2000). Orașele ar trebui să se păzească împotriva dezvoltării unui fenomen de festivalizare deoarece locuitorii s-ar putea simți ca parte a unui spectacol extravagant pus în scenă pentru beneficiul turiștilor (Richards, 2000; Quinn, 2010).

O altă dilemă legată de gestionarea evenimentelor culturale și inclusiv a celor organizate în cadrul desemnării CEC este cum să se mențină un flux constant sau în creștere de turiști care să rămână peste noapte. Succesul evenimentelor culturale poate fi măsurat prin numărul de turiști care rămân peste noapte, dar s-a constatat că evenimentul CEC în sine nu duce neapărat la o creștere pe termen lung al turiștilor care se cazează în oraș. Evenimentul este mult mai probabil să producă o creștere a vizitatorilor de o zi. Chiar dacă vizitatorii de o zi aduc beneficii economice, totuși acestea sunt mai mici decât cele aduse de vizitatorii care rămân peste noapte (Richards, 2000). Cercetarea făcută de Myerscough (*apud* Richards, 2000) a arătat că efectul în termeni de vizitatori s-a redus repede în cazul orașului Glasgow care a fost desemnat Capitală Europeană a Culturii în 1990. Chiar dacă a existat o creștere substanțială a numărului de vizitatori către atracțiile culturale în anul 1990, numărul de vizitatori a scăzut în anii următori și nu și-a revenit până în anul 1996 când a fost inaugurată Galeria de Arte Moderne (Richards, 2000). Pe baza acestei experiențe,

precum și a altora similare, s-a ajuns la concluzia că cel mai bine este să se combine strategiile bazate pe evenimente culturale cu cele bazate pe atracții turistice. Aceasta ar contribui la atragerea atenției pe termen scurt către oraș, în timp ce sunt dezvoltate noi facilități pentru a crește baza culturală reală a orașului pe termen lung.

Alte recomandări formulate de Richards (2000) sunt de diversificare a evenimentelor culturale pentru diferite tipuri de consumatori și să nu se investească în amenajarea de facilități culturale decât în anumite condiții. Autorul a ajuns la concluzia că a avea cultură nu este suficient, ci este important să se înțeleagă nevoile diferite ale turiștilor culturali, în special în ceea ce privește nevoile diferite de „produse” culturale. Preferințele pentru forme diferite de cultură ar trebui să se reflecte în furnizarea de cultură „înaltă” (muzee, teatre, săli de spectacole), cultură „populară” (spectacole de muzică, de modă, evenimente sportive), și cultură de tipul „învățare” sau „distracție”. În al doilea rând, Richards (2000) argumentează că nu este înțelept să se deschidă noi facilități culturale dacă acestea nu sunt înrădăcinate într-o cultură locală vibrantă, și dacă nu există o masă critică de elemente culturale care să acționeze ca o contrapondere la centrele culturale deja existente din alte localități.

Unul dintre efectele evenimentelor culturale este că aduce viață pe străzile orașului și oferă locuitorilor o mândrie reînnoită în orașul natal și în istoria localității. Această îmbunătățire a mândriei unei comunități ca urmare a unui eveniment cultural a fost denumită „efectul halo” (Hall *apud* Richards și Wilson, 2004) sau „efectul de a te simți bine” (Allen *et al. apud* Richards și Wilson, 2004). „Efectul halo” este definit în mod general ca și influența unei evaluări globale asupra evaluării unor atribute individuale ale unei persoane (Nisbett și De Camp Wilson, 1977). Acest tip de efect poate contribui la regenerarea emoțională a locuitorilor comunităților miniere care folosesc evenimentele culturale legate de trecutul comun ca un mijloc de a reda un înțeles vieții lor.

Doresc să revin la o strategie culturală de reddezvoltare prezentată într-un capitol anterior și să mă refer la Gala Minerilor din Durham (Marea Britanie) care este un foarte bun exemplu de regenerare emoțională a comunităților din fosta zonă carboniferă Durham (Stephenson și Wray, 2005). Gala este considerată a fi cea mai mare întâlnire neoficială a minerilor și sindicatelor din Marea Britanie. Este un eveniment care se organizează anual din 1871 și cu toate că s-a modificat ca formă și localizare, elementele sale principale au rămas neschimbate. Fiecare organizație din cadrul Sindicatului Minerilor care participă la Gală are un steag și o fanfară care însoțește steagul. Steagurile poartă mesaje socialiste și comuniste explicite, precum și referiri religioase care au rezonanță socialistă. Fiecare steag este purtat într-o paradă prin orașul Durham până la hipodrom unde se țin discursuri, apoi

după-amiaza steagurile sunt duse la catedrală. Cultura comunităților miniere este întipărită în aceste steaguri: ele sunt manifestarea fizică a unei identități ocupaționale adânc înrădăcinate. În timp ce fiecare steag este unic, în mod colectiv ele sunt o reprezentare fizică a ocupațiilor și politicii clasei muncitoare, ale colectivității și a bunăstării bazate pe comunitate (Stephenson și Wray, 2005). Dacă aceste steaguri sunt manifestări ale identității miniere a unei comunități, atunci Gala este o oportunitate de a celebra această identitate. Încă de la început Gala a urmărit să consolideze solidaritatea socială a comunităților, și reprezintă un eveniment în care minerii și familiile lor se reuniau pentru a celebra în mod public (Stephenson și Wray, 2005). Gala este organizată de către Asociația Minerilor din Durham și este considerată a fi cea mai mare celebrare a spiritului sindical și de comunitate din Marea Britanie. Gala poate fi considerată un ritual al comunității care aduce aminte celor implicați de moștenirea onorabilă a mineritului și a sindicatului minerilor. Am considerat ca fiind important să prezint acest eveniment pentru a ilustra modul în care organizarea de evenimente legate de o identitate comună poate contribui la păstrarea mândriei locuitorilor și a relațiilor de solidaritate.

Organizarea evenimentelor culturale trebuie să țină seama de valorile comunității și nu să fie organizate doar pentru a atrage turiști sau pentru a schimba imaginea locală. Altfel, apare „efectul de prezentare” (showcase effect) (Quinn, 2005), atunci când membrii unei comunități simt că evenimentele organizate de ei nu mai au legături reale cu locul sau cu cultura lor. Un alt pericol este de apariție a unei „reproduceri în serie” sau de aplicare a unor „șabloane” care s-au dovedit a fi de succes în altă parte. Richards (2000) a observat că la nivel european orașele dezindustrializate au început să dezvolte politici economice și culturale care se învârtesc în jurul unor mega-evenimente culturale care sunt văzute ca o strategie minune la problemele cu care se confruntă aceste orașe. Dar există îndoieli față de succesul acestei strategii denumită „adaugă doar cultură și amestecă” la regenerarea unei comunități (Gibson și Stevenson *apud* Quinn, 2005). Pentru ca acest „drog” (Quinn, 2005) să producă efectele dorite pe termen lung este nevoie de o preocupare constantă pentru păstrarea identității locale și a caracterului unic al unei comunități.

Secțiunea următoare analizează modul în care patrimoniul minier din România poate fi valorificat pentru red dezvoltarea și regenerarea fostelor zone miniere. Utilajele, exploatările miniere, casele minerilor, obiceiurile și cultura locală pot reprezenta baza unor măsuri de schimbare a imaginii acestor zone și de regenerare emoțională care să favorizeze red dezvoltarea economică a zonelor miniere.

6.4. Valorificarea patrimoniului industrial din România

În România, potențialul cultural al patrimoniului industrial, inclusiv al celui minier, nu este conștientizat și valorificat într-o foarte mare măsură de către instituțiile publice și de către populație. Preocupările pentru conservarea patrimoniului industrial și preindustrial, atunci când acestea există, sunt plasate pe plan secund datorită preocupărilor economice care primează. După căderea regimului comunist economia țării a trecut printr-un proces justificat și necesar de restructurare a mai multor sectoare economice care nu erau profitabile și aduceau mari pierderi la bugetul statului. În cadrul acestui proces de restructurare și reorganizare a proprietății asupra activelor industriale, acolo unde ansamblurile industriale erau localizate în zone cu potențial de reddezvoltare, a existat o presiune puternică exercitată de investitorii privați pentru ca clădirile împreună cu instalațiile tehnice să fie dărâmate și terenul să fie revalorificat, de cele mai multe ori pentru investiții imobiliare. Rezultatul acestor presiuni a fost închiderea sau chiar dărâmarea unor obiective industriale care aveau o arhitectură deosebită sau dețineau utilaje sau tehnici de muncă cu o valoare deosebită pentru evoluția tehnologiei, ceea ce a contribuit la pierderea și uitarea unei părți importante din trecutul industrial al țării. Consider că este important ca, prin păstrarea unei părți mai reprezentative a patrimoniului industrial, noi și generațiile viitoare să ne amintim despre nivelul foarte ridicat de industrializare prin care a trecut țara noastră în timpul regimului comunist. Scheletul pe care a fost construită industria în România a fost exploatarea bogățiilor minerale pe care țara le-a avut în cantități importante și care i-a permis dezvoltarea diversificată a industriei.

Primele preocupări pentru ocrotirea patrimoniului industrial au început să se manifeste încă din 1951 când printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale s-a înființat pe lângă Academia Republicii Populare Române Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice a cărei primă sarcină a fost alcătuirea unui inventar al monumentelor. În 1955 lista monumentelor de cultură întocmită de această comisie științifică a fost adoptată, iar pe această listă erau incluse și câteva monumente de interes industrial. În anul 1961, la Direcția Monumentelor Istorice din cadrul Comitetului de Stat pentru Arhitectură și Construcții, în tematica pentru alcătuirea unei noi liste a monumentelor istorice a fost inclusă și categoria monumentelor de arhitectură industrială. Documentația întocmită pentru aceste propuneri a fost mai mult decât superficială (Wollmann, 2010). În anul 1974 au luat ființă Oficiile Județene pentru Patrimoniul Cultural-Național. Cu toate acestea, nu a existat o preocupare temeinică și sistematică pentru inventarierea și conservarea patri-

moniului industrial până în 2008 când a fost adoptată Legea nr. 6/2008 privind regimul juridic al patrimoniului tehnic și industrial. Prin această lege se recunoaște importanța patrimoniul moștenirii industriale, chiar dacă nu foarte multe acțiuni sunt vizibile în acest sens. Conform acestei legi, din patrimoniul tehnic și industrial pot face parte: a) construcții industriale în care se păstrează componentele materiale și/sau funcționale ale unei activități tehnice și de producție determinate: ateliere, hale, depozite, turnuri de apă, centrale termice și altele asemenea; b) construcții civile, alte clădiri în relație cu o producție industrială, de tipul: locuințe, clădiri cu caracter administrativ, religios sau folosite pentru educație ori recreere; c) zone de exploatare și prelucrare a resurselor naturale de subsol sau de suprafață: mine, cariere, amenajări hidroenergetice și altele asemenea; d) construcții pentru transporturi și infrastructuri; e) mașini, instalații, linii tehnologice, utilaje, alte componente materiale și/sau ansambluri ale acestora; f) peisaje culturale industriale, pe arie restrânsă, reprezentând acele teritorii naturale sau urbane în care se conservă componentele esențiale ale procesului de producție al uneia sau mai multor activități industriale; g) fonduri documentare publice sau private – proiecte, documentații tehnice, fotografii, înregistrări video și audio, documente juridice, alte documente legate de industrie și de tehnică.

De-a lungul timpului au existat mai multe inițiative de conservare a culturii, cunoștințelor, uneltelor, utilajelor, obiceiurilor, îmbrăcămintii etc. legate de exploatarea resurselor minerale din România. Aceste demersuri au fost materializate prin înființarea mai multor muzee care urmăresc să păstreze pentru generațiile viitoare cunoștințele despre metodele folosite pentru exploatarea resurselor minerale în care țara noastră este atât de bogată. Muzeele legate de exploatarea resurselor naturale care au fost înființate în România sunt: Muzeul Mineritului (Petroșani, jud. Hunedoara), Muzeul Sării (Slănic Prahova, jud. Prahova), Muzeul Sării din Bucovina (Cacica, jud. Suceava), Muzeul Național al Petrolului (Ploiești, jud. Prahova), Muzeul Gazelor Naturale (Mediaș, jud. Sibiu), Muzeul Fierului (Hunedoara, jud. Hunedoara – care pentru moment este închis), Muzeul Aurului (Brad, jud. Hunedoara) și Muzeul Mineritului (Roșia Montană, jud. Alba). Unele utilaje folosite la extragerea minereurilor se găsesc la Muzeul Național Tehnic din București, ca de exemplu instalația de extracție acționată cu mașină cu aburi de la Salina Cacica sau diferite unelte pre-industriale folosite de minerii de la Brad.

Pe lângă aceste muzee, mai funcționează în România muzee de mineralogie, dintre care amintim: Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” (București), Muzeul de Mineralogie (Baia Mare, jud. Maramureș) și Muzeul de Mineralogie al Universității Babeș-Bolyai (Cluj-Napoca, jud. Cluj). Unelte și mașinării legate de prelucrarea pietrei, a metalelor sau mineritul țărănesc se găsesc și în cadrul

muzeelor etnografice cum sunt Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” (Sibiu, jud. Sibiu), Parcul Etnografic „Romulus Vuia” (Cluj-Napoca, jud. Cluj) sau Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, dar și în cadrul altor muzee etnografice din țară, precum Muzeul Etnografic și al Mineritului Rodna (jud. Bistrița-Năsăud). Pieseile care sunt expuse în aceste muzee se bazează pe o tehnologie arhaică, și ele au o valoare istorică importantă fiind o mărturie a modului de viață a populației, a meșteșugurilor practicate de țărani și a perioadei îndelungate de când se exploatează minereurile pe teritoriul României.

Muzeele cu tematică specifică mineritului exemplifică cele mai importante resurse minerale care au fost exploate pe teritoriul țării noastre: cărbunele, aurul, petrolul, fierul, sarea. Muzeul Mineritului din Petroșani (jud. Hunedoara) înființat în anul 1961 este singurul din țară care are ca și profil tehnica minieră în cărbune, iar colecția sa cuprinde piese cu caracter minier constând în utilaje, unelte și îmbrăcăminte specifică. Dintr-o inițiativă privată venind din partea unei familii locale a fost înființat Muzeul Momârlanilor (Slătinoara, Petroșani, jud. Hunedoara) care prezintă modul de viață a unor familii din Valea Jiului care locuiau pe dealurile din împrejurimi după cutume străvechi și care aveau o identitate proprie care îi ajuta să se distanțeze de alte persoane venite sau aduse din toate părțile țării sau chiar din alte țări pentru a lucra la exploatarea cărbunelui. Acest muzeu urmărește să păstreze vie tradiția modului de viață și a obiceiurilor unor oameni care spun despre ei că sunt urmașii dacilor.

Pentru păstrarea memoriei exploatării aurului în România a fost înființat în 1972 Muzeul Aurului la Brad (jud. Hunedoara). Colecția cuprinde obiecte din aur nativ din minele din Munții Metaliferi, lămpi, opaițe, flori de mină, unelte, precum și piese care sunt unicate în Europa sau au o valoare deosebită. Tot legat de exploatarea aurului, a fost înființat în anul 1981 Muzeul Mineritului de la Roșia Montană (jud. Alba) de către Exploatarea Minieră Roșia Montană. În cadrul muzeului se găsesc fotografiile care ilustrează tehnici de extragere și prelucrare a aurului în zona Roșia Montană, instalații de măcinare a minereului și o rețea subterană de galerii săpate în perioada ocupației romane din Dacia.

Muzeul Sării din Slănic Prahova a fost înființat în anul 2003 și funcționează într-o clădire care se află în apropiere de Salina Slănic Prahova. Exponatele care pot fi văzute în cadrul muzeului prezintă evoluția metodelor de extracție a sării din vremuri îndepărtate și până în prezent. În cadrul muzeului sunt expuse unelte și utilaje, cristale de sare și planșe geologice. Un alt muzeu dedicat acestui tip de exploatare din țara noastră este Muzeul Sării din Bucovina care a fost înființat recent, respectiv în anul 2011, și prezintă istoria folosirii sării din preistorie și până în prezent. De altfel, exploatarea de sare din România care sunt deschise publicului

sunt nu numai puncte de atracție turistică, ci și adevărate muzee ale sării. Vizitatorii acestora străbat galeriile prin care s-a extras sarea în trecut, pot vedea chiar utilaje care au fost folosite la scoaterea sării din mină sau artefacte care descriu modul de viață a oamenilor care lucrau în mină (de exemplu, locurile unde se rugau minerii ca să fie păziți atunci când coborau în subteran). Exemple elocvente în acest sens sunt salinele de la Turda (jud. Cluj) și de la Praid (jud. Harghita).

O altă resursă extrem de importantă pentru economia țării și în memoria căreia a fost deschis un muzeu este petrolul. Muzeul Național al Petrolului a fost înființat în 1961 în Ploiești pentru a conserva diverse documente existente despre istoria petrolului din țara noastră și artefacte despre geologia zăcămintelor și despre petrochimie, diferite tipuri de utilaje de foraj, machete de distilării și rafinării, diverse lucrări de specialitate, legislație petrolieră etc. La Mediaș există un Muzeu al Gazelor Naturale care cuprinde obiecte, machete și diferite documente care atestă istoria gazului natural în România, precum și o colecție de roci, minerale și flori de mină.

Muzeul Fierului a fost înființat în 1974 pe perimetrul combinatului siderurgic din Hunedoara și a funcționat până în anul 2003 când combinatul a fost preluat de către Acelor-Mittal Steel care a decis că spațiul unde funcționa muzeul ar avea o mai bună utilizare dacă ar fi închiriat. Muzeul a fost creat pentru ca istoria fierului să se păstreze pentru viitor prin exponate, machete, fotografii de epocă etc. Muzeul a avut exponate începând cu primele ustensile folosite pentru prelucrarea fierului în Epoca Dacică și până la începutul metalurgiei moderne.

Cum spuneam anterior, mai multe muzee oferă o perspectivă asupra bogăției de minerale cu care teritoriul țării noastre este înzestrat. Bogăția geologică a zonei miniere din partea de nord-vest a țării este ilustrată de exponatele Muzeului de Mineralogie de la Baia Mare (jud. Maramureș) sau Muzeul Florilor de Mină cum mai este numit. În cadrul acestui muzeu este expusă o colecție de flori de mină care cuprinde eșantioane unicat la nivel mondial, toate provenind din partea de nord-vest a țării. Muzeul de Mineralogie al Universității Babeș-Bolyai a fost deschis publicului în 2002, dar acest muzeu are cu preponderență un caracter didactic fiind folosit de către studenții acestei universități, dar și de către elevii de la liceele și școlile generale din oraș și din județ. Muzeul „Grigore Antipa” oferă o colecție extrem de bogată și valoroasă de minerale de pe întreg teritoriul țării, dar nu numai, aici fiind expuse minerale, roci, geme etc. care provin din toate părțile lumii. La Ocna de Fier, în județul Caraș-Severin există o colecție privată de flori de mină, „Colecția de Mineralogie Estetică a Fierului” deținută de Constatin Gruescu, care conține 2000 de eșantioane de mineralogie provenite din zona Banatului, dar nu numai.

Aceste muzee contribuie la păstrarea memoriei culturale a exploatării miniere din România, dar datorită simplei existențe a acestor muzee nu putem vorbi despre

un turism industrial în România. Numărul de persoane care vizitează muzeele cu profil minier nu este suficient de mare încât să poată genera venituri care să compenseze veniturile obținute când exploatarea minieră era în punctul său culminant de dezvoltare. Rolul principal al acestor colecții muzeale este de a păstra în memoria colectivă un univers care este pe cale de dispariție și de a contribui la păstrarea unei identități ocupaționale a unor locuitori aflați într-o proximitate geografică și a le spori sentimentul de mândrie față de o ocupația practică și cultura care a fost dezvoltată în jurul ocupației. Muzeele legate de minerit scot la iveală tot ceea ce îi făcea pe cei care practicau meseria respectivă să fie mândri și solidari în fața dificultăților. Pentru a crește atractivitatea acestor muzee este nevoie de integrarea lor într-o strategie mai amplă de revitalizare a fostelor zone miniere astfel încât să fie conectate în cadrul unor „trasee” tematice specifice diferitelor tipuri de minerit și diferitelor zone din țară. În secțiunea care va urma vor fi prezentate astfel de „trasee” tematice propuse de diferite instituții publice pentru valorificarea patrimoniului exploatărilor miniere.

6.4.1. Demersuri pentru promovarea integrată a turismului industrial în România

Așa cum este firesc, primele demersuri pentru promovarea turismului industrial au apărut în acele zone ale țării bogate în resurse minerale și care au fost puternic industrializate. Județe precum Caraș-Severin, Hunedoara, Alba, Maramureș și Gorj care au fost puternic industrializate și au avut o exploatare intensă a resurselor minerale au inclus în planurile strategice de dezvoltare ale județelor propuneri de turism industrial. Pentru a identifica modul în care instituțiile publice din aceste județe intenționează să valorifice patrimoniul industrial am analizat strategiile de dezvoltare ale județelor, precum și strategiile de dezvoltare a turismului (acolo unde au existat). Rezultatul analizei acestor documente a fost unul surprinzător deoarece a scos la iveală existența mai multe inițiative de valorificare a patrimoniului industrial. Pentru moment nu există încă demersuri finalizate prin proiecte concrete de turism industrial, ci doar propuneri de dezvoltare a acestui segment al turismului care au fost transpuse în propuneri de trasee turistice care să lege mai multe obiective importante pentru patrimoniul industrial și minier din România. În continuare voi prezenta pe scurt proiectele care au fost propuse, iar la finalul acestei secțiuni voi analiza principalele piedici cu care se confruntă acest tip de turism în România.

a. Promovarea turismului industrial în Banat

Banatul (care se suprapune în cea mai mare parte peste județul Caraș-Severin), bogat în resurse naturale, a fost una dintre regiunile puternic industrializate ale țării.

Una dintre primele inițiative de a discuta în spațiul public despre modul în care poate fi valorificat patrimoniul industrial în cadrul unei strategii de promovare a turismului a avut loc în octombrie 1999 la Reșița. Fundația „Friedrich Ebert” în colaborare cu Muzeul Banatului Montan din Reșița a organizat aici seminarul „Calea Fierului din Banat” (Fundația „Friedrich Ebert”, 2000). Direcțiile de valorificare a patrimoniului industrial prin dezvoltarea unui proiect integrat de turism de tipul „Calea Fierului din Banat” se regăsesc într-o serie de documente strategice dezvoltate ulterior de către Consiliul Județean Caraș-Severin, precum: 1) „Strategia de Dezvoltare Durabilă a Județului Caraș-Severin pentru perioada 2007–2013”: „Axa Strategică 1 – Dezvoltarea Turismului, Priorități 3 – Relansarea sectorului turistic prin dezvoltarea turismului de nișă, Arii de intervenție 3.4. – Crearea și valorificarea unor circuite turistice, Activități 3.4.1. – Crearea unor circuite turistice județene tradiționale (drumul fierului, industriei tradiționale, defileul Dunării), prin amenajarea unor muzee (ex. al mineritului), expoziții etc., asigurarea unor facilități de cazare, masă, zone de campare”; 2) Studiu privind Dezvoltarea Turismului Tematic în Caraș-Severin; 3) Programul Strategic de Dezvoltare a Turismului la Nivelul Zonei Formate din Județele Timiș – Caraș-Severin – Mehedinți; 4) Strategia de Dezvoltare Integrată a Turismului în Zona Caraș-Severin – Vrșac – Banatul de Sud. Preluarea ideii de a dezvolta turismul industrial în cadrul mai multor documente strategice ale Consiliului Județean Caraș-Severin dovedește intenția de a depune eforturile necesare pentru concretizarea acestei idei.

Pe site-ul Consiliul Județean Caraș-Severin, printre alte forme de turism care pot fi practicate în județ, este promovat și un traseu de turism industrial care include mai multe obiective cu caracter industrial aflate pe lista monumentelor istorice și a ansamblurilor industriale protejate din județ. Obiectivele promovate în cadrul acestui traseu sunt: 1) un furnal aflat în incinta Combinatului Siderurgic de la Reșița în zona unde au fost construite primele furnale în anul 1771; 2) podul peste Bârzava (primul pod sudat și nituit din România); 3) Podul de la Vamă din municipiul Reșița (primul pod sudat din România) construit în 1931; 4) Uzina Hidroelectrică „Grebla” (cu turbina originală); 5) un Furnal din localitatea Borșa; 6) un ansamblu tunel-pod-apeduct din localitatea Secu (municipiul Reșița) din anul 1903. Unele din aceste obiective sunt incluse și în cadrul unui Circuit Industrial din Banat promovat de către Institutul Intercultural Timișoara în cadrul „Ghidului turistic cultural al Banatului” (2009). Acest institut a publicat în anul 2009 un „Ghid Turistic al Banatului” prin care a propus dezvoltarea a patru circuite turistice în Banat: general, intercultural, industrial și al orașului Timișoara. Scopul acestor circuite turistice este de a promova caracterul intercultural al Banatului reflectat în diferite aspecte ale vieții locuitorilor acestei regiuni. Circuitul Industrial propus este pe ruta Timișoara – Bocșa – Reșița –

Carașova – Gârțiște – Anina – Oravița – Dognecea – Ocna de Fier. Acest circuit turistic unește obiective industriale și miniere din județul Caraș-Severin cu cele aflate în municipiul Timișoara.

Este lăudabil demersul de a promova obiective importante legate de exploatarea și prelucrarea minereurilor de pe teritoriul țării noastre, dar promovarea turismului într-o zonă puternic industrializată se confruntă cu mai multe probleme care fac dificil un astfel de demers. În primul rând, obiectivele turistice menționate au nevoie de investiții financiare semnificative pentru a fi reabilitate, amenajate și transformate în atracții care să acomodeze un flux constant de turiști. În al doilea rând, este nevoie de o campanie de promovare a obiectivelor turistice și de integrare a lor cu alte forme de turism care pot fi practicate în zonă. În al treilea rând, trebuie dezvoltată infrastructura de cazare din zonă și serviciile oferite turiștilor. Aceste acțiuni sunt greu de implementat în condițiile în care eforturile instituțiilor publice se concentrează pe red dezvoltarea economică a județului care a fost puternic afectată de restructurările din industrie și minerit.

b. Promovarea turismului industrial în județul Hunedoara

În cadrul strategiilor de dezvoltare ale județelor Hunedoara și Alba sunt cuprinse de asemenea recomandări pentru dezvoltarea turismului industrial. Județul Hunedoara, cu o bogată istorie a mineritului și industrializării, dispune de obiective industriale importante care ar putea fi incluse în cadrul unui circuit turistic cu destinație specială industrială. Conform „Strategiei Județene de Turism”, în județul Hunedoara turismul industrial ar putea fi promovat ca parte a turismului cultural și de moștenire. Localitățile unde ar putea fi dezvoltat sunt Vulcan, Hunedoara, Brad, Călan etc. Muzeul Aurului din Brad, unic ca tematică în Europa și printre singurele trei muzee din lume pe tema aurului, a fost renovat cu bani de la Guvernul României și a fost redeschis în 2012. Compania Națională Minvest Deva împreună cu Primăria orașului Brad a anunțat în anul 2009 intenția de a demara un traseu turistic numit „Drumul Aurului” și care să unească Exploatarea Minieră Barza, Muzeul Aurului din Brad, Galeria „Treptele Romane” și mocănița. Renovarea muzeului a fost o primă măsură de transpunere în practică a acestui traseu.

Deoarece necesită investiții însemnate pentru amenajarea obiectivelor industriale pentru a primi turiști, este foarte probabil că dezvoltarea unor astfel de atracții turistice va trece pe plan secund cel puțin în viitorul apropiat. Județul Hunedoara are un potențial extraordinar în dezvoltarea turismul montan și de aceea cred că acțiunile se vor concentra în această direcție. Turismul pentru schi este concentrat în jurul Văii Jiului care este încadrată de Munții Retezat și Munții Parâng, unde sunt părțile de ski Straja și Parâng. În afara sezonului de schi, turismul montan

poate fi promovat prin intermediul Pracului Național Retezat. De asemenea, județul Hunedoara dispune de situri istorice și culturale care atrag un număr important de turiști, precum Cetatea Deva și Castelul Corvinilor de la Hunedoara, cetățile dacice și romane (Sarmizegetusa Regia, Ulpia Traiana Sarmizegetusa), și vechi biserici și mănăstiri (Densuș și Prislop). De aceea, demersurile pentru valorificarea patrimoniului industrial și a celui legat de exploatarea cărbunelui trebuie corelate cu alte forme de turism care se practică în județul Hunedoara și care sunt mai cunoscute pentru moment.

c. Promovarea turismului industrial în județul Alba

Județul Alba este și el bogat în resurse naturale, fiind cunoscut în special pentru rezervele de aur de la Roșia Montană și Baia de Arieș. Dar pe teritoriul acestui județ se mai găsesc pe lângă aur și metale neferoase (cupru, plumb, zinc), telururi auroargentifere, zăcămintele de sare, gaze naturale, marmură, calcare, argile și betonită. În cadrul „Strategiei de Dezvoltare a Județului Alba” sunt incluse mai multe propuneri de proiecte legate de tradiția economică a județului (Consiliul Județean Alba):

1. Realizarea unui studiu de potențial balneoclimateric în zona Ocna Mureș și ulterior accesarea fondurilor structurale pentru dezvoltarea unei stațiuni balneare, pentru a asigura gama de tratamente, centre și servicii necesare pentru un număr de clienți într-o rapidă creștere;
2. „Drumul sării” cu punctul central Ocna-Mureș în parteneriat cu județul Cluj (Turda) sau la nivelul Regiunii Centru cu județele Harghita (Praid) și Sibiu (Ocna Sibiu);
3. Traseul aurului în Munții Apuseni. Construcția și reabilitarea infrastructurii fizice (clădiri și galerii) și a spațiilor de acces către obiective precum Muzeul Aurului în comuna Bucium și Muzeul Tehnicii Miniere în comuna Baia de Arieș;
4. Organizarea de tabere pentru copii „Natura și experiența vizitei în mină” și promovarea turismului educațional ecologic (Roșia Montană, Abrud, Baia de Arieș, Zlatna). Program de aeraj mine și de reconstrucție a zonelor miniere în primă fază;
5. Reintroducerea trenului Mocănița Turistică în funcțiune;
6. Afirmarea turismului tehnologic în sectorul porțelanului, al lemnului sau viti-vinicol prin organizarea unor circuite de vizitare a laboratoarelor, atelierelor și promovarea produselor.

Dezvoltarea activităților turistice în comunitățile care au fost predominant miniere este dezavantajată de infrastructura de cazare slab dezvoltată, insuficiența personalului calificat pentru a asigura servicii turistice de calitate și de lipsa organizării profesionale a unor circuite turistice. În plus, obiectivele care ar urma să fie

promovate trebuie reabilitate și există o competiție destul de puternică din partea altor forme de turism în județul Alba. În viitor există potențialul ca unele dintre propunerile de proiect menționate anterior să fie transpuse în practică și să fie conectate și promovate împreună cu alte obiective turistice importante din județ.

d. Promovarea turismului industrial în județul Maramureș

În județul Maramureș există mai multe exploatări de aur, dar aici s-a exploatat și argint, cupru, zinc, plumb. În ce urmează voi ilustra propunerile de proiecte privind turismul industrial care au fost cuprinse în Strategia Județeană de Turism pentru perioada 2007–2013:

1. Geo-turism „Drumul aurului” – reabilitarea și punerea în circuitul turistic a două mine din Maramureș (Baia Mare și Cavnic), modernizarea Muzeului de Mineralogie din Baia Mare și realizarea unui circuit tematic. – Acest proiect a fost inclus pe lista propunerilor de proiecte prioritare pentru Programul Operațional Sectorial – Regiunea de Nord-Vest 2007–2013.
2. „Drumul aurului și al Florilor de Mină” – Primăria Baia Mare – Transformarea locațiilor miniere (Săsar, Valea Roșie, Dealul Crucii, Șuior, Nistru-Băița) din municipiul Baia Mare și din zona metropolitană în locații care să prezinte interes turistic. Crearea în cadrul unităților metalurgice în restructurare (ex. Romplumb) a unor locații tip „muzeu industrial”, cuprinzând echipamente și tehnologii miniere istorice. Dezvoltarea unui sistem de valorificare a „Florilor de Mină” prin crearea unor trasee turistice în minele în care florile de mină există nativ.
3. „Drumul prelucrării aurului – circuit minier – Drumul aurului din topitorie la monetărie” – Consiliul Județean Maramureș și parteneri locali – Sprijinirea realizării unei rețele de pensiuni turistice în zona Borșa; Identificarea traseelor specifice, respectiv Logolda Cavnic (topitoria de aur) – Muzeul de Mineralogie – Vechea Monetărie a orașului Baia Mare; Reabilitarea constructiv-funcțională a căilor de acces spre zona minieră Cavnic; Elaborarea unei strategii și a unui program de colaborare/comunicare/informare între centrele de turism; Realizarea de materiale promoționale.
4. „Mineritul ca atracție turistică” – Consiliul Județean Maramureș, Primăria Baia Sprie, Primăria Cavnic, Primăria Băiuț, Primăria Borșa – Amenajarea unor galerii, mașini de extracție abataje, filoane de minereuri, etc. în vederea valorificării turistice a trecutului minier, amenajarea unor muzee la intrarea în galerie (având o parte de exponate legate de munca în subteran și alta de minerale), respectiv punerea în valoare a unei topitorii de aur. Lucrările se vor realiza în cadrul minelor ce au fost închise: Baia Sprie, Băiuț, Cavnic, Borșa.

Dezvoltarea turismului în Maramureș este una dintre căile prin care se urmărește revitalizarea economiei județului. Turismul montan pentru ski este dezvoltat în Maramureș, aici dezvoltându-se stațiunile de ski: Borșa, Cavnic și Șuior. Există cele opt biserici din lemn înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, iar Parcul Științific Pietrosu Mare (cuprins în aria teritorială a Parcului Național al Munților Rodna) este inclus în programul mondial UNESCO „Omul și Biosfera”. De aceea, consider că este nevoie de integrarea turismului industrial în strategia de promovare a altor obiective legate de patrimoniul cultural al județului.

e. Promovarea turismului industrial în județul Gorj

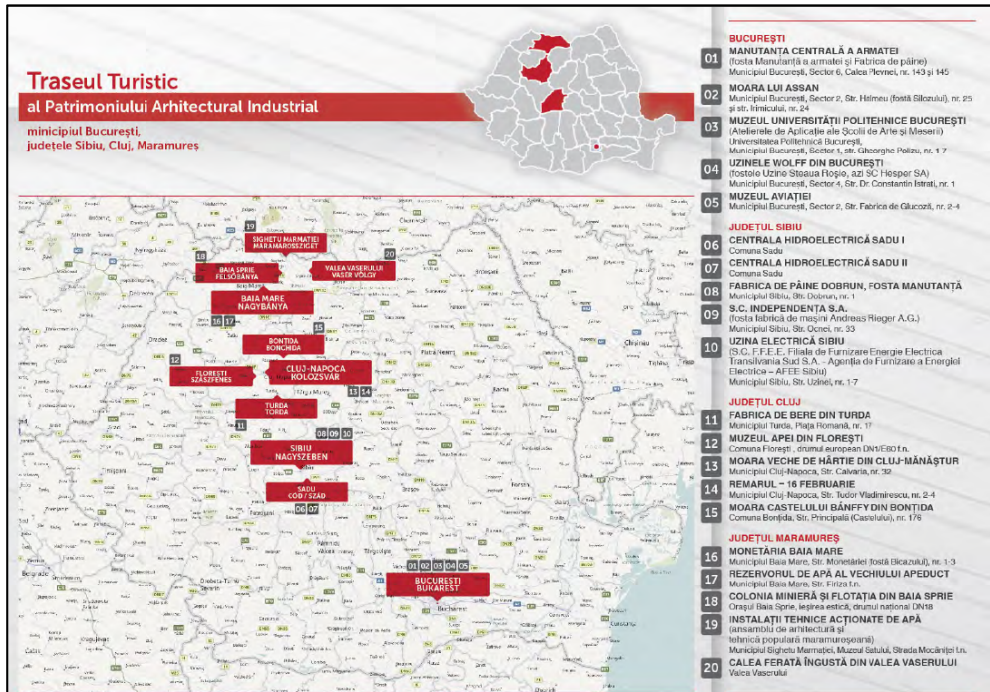
Județul Gorj este un județ bogat în resurse naturale, în special în lignit care este exploatat în partea de vest a județului în cariere de suprafață în cadrul bazinelor Motru și Rovinari. Datorită bogăției rezervelor de lignit, județul a ajuns cel mai mare producător de energie electrică producând aproximativ un sfert din necesarul de energie al României în cadrul termocentralelor de la Rovinari și Turceni. Având în vedere că exploatarea lignitului a început abia în timpul regimului comunist, acestea sunt încă în funcțiune. Cu toate acestea, există câteva idei despre modul în care poate fi utilizat peisajul industrial al județului pentru promovarea turismului. În cadrul „Studiului pentru Valorificarea Potențialului Turistic al Județului Gorj” sunt propuse proiecte care să se adapteze faptului că cărbunele este exploatat la suprafață aici. Aceste propuneri sunt:

1. Reabilitarea zonelor miniere în care există formate cratere pentru a fi puse în circuitul turistic (aceste cratere se pot umple cu apă și pot fi transformate în zone de agrement, ca în Germania de Est unde au existat situații similare);
2. Amenajare în carierele zonei Mătășari – Rovinari – Motru a unui traseu pentru curse Off Road (agrement și competiții sportive);
3. Realizarea de tabere de copii, tineret, studențești în bazele dezafectate ale UM (exemple: Rânca, Balta – comuna Runcu).

Turismul în județul Gorj este gândit însă în jurul altor destinații turistice precum cele legate de mediul natural înconjurător, folclorul și cultura locală, și în special a operelor lui Constantin Brâncuși. Moștenirea industrială a județului este percepută ca afectând negativ potențialul de dezvoltare a turismului datorită unităților industriale care funcționează sau sunt dezafectate, și care au un impact vizual negativ, și de aceea nu reprezintă o prioritate pentru a fi pusă în valoare.

f. Alte propuneri de turism turism industrial –Traseul Turistic al Patrimoniului Arhitectural Industrial: municipiul București și județele Sibiu, Cluj, Maramureș

O altă inițiativă aparține Fundației Transylvania Trust care a populat „Traseul Turistic al Patrimoniului Arhitectural Industrial: municipiul București și județele Sibiu, Cluj, Maramureș”.

Figura 20: Traseul Turistic al Patrimoniului Arhitectural Industrial

Sursa: Fundația Transylvanian Trust, 2010a, p. 2

Traseul propus include următoarele obiective în municipiul București: Manutanța Centrală a Armatei (fosta Manutanță a armatei și Fabrica de pâine), Moara lui Assan, Muzeul Universității Politehnice București (Atelierele de Aplicație ale Școlii de Arte și Meserii), Uzinele Wolff din București (fostele Uzine Steaua Roșie), și Muzeul Aviației. În județul Sibiu proiectul propune: Centrala Hidroelectrică Sadu I (comuna Sadu), Centrala Hidroelectrică Sadu II (Comuna Sadu), Fabrica de Pâine Dobrun, fosta Manutanță (municipiul Sibiu), S.C. Independența S.A. (fosta fabrică de mașini Andreas Rieger A.G. – municipiul Sibiu), și Uzina Electrică Sibiu – municipiul Sibiu. În județul Cluj sunt alese cinci obiective pentru activități reprezentative ale

zonei: Fabrica de Bere din Turda, Muzeul Apei din Florești, Moara Veche de Hârtie din Cluj-Napoca, Remarul – 16 Februarie (municipiul Cluj-Napoca), și Moara Castelului Bánffy din Bonțida. Între cele cinci situri alese din județul Maramureș regăsim un obiectiv legat de exploatarea minieră din județ. Obiectivele propuse sunt: Monetăria Baia Mare, Rezervorul de Apă al Vechiului Apeduct (municipiul Baia Mare), Colonia Minieră și Flotația din Baia Sprie, Instalații tehnice acționate de apă (ansamblu de arhitectură și tehnică maramureșeană – municipiul Sighetu Marmăției, Muzeul Satului), și Calea ferată îngustă din Valea Vaserului.

Dintre fostele exploatări miniere din România cele de sare par să reușească să convertească cu succes amplasamentul fostei exploatări în activități aducătoare de venituri (Iancu și Stoica, 2010, p. 63). Activitatea care pare să aibă succes în cazul salinelor este turismul și turismul balnear.

6.5. Transformarea salinelor în puncte de atracție turistică

Sarea a fost exploatată pe teritoriul României din cele mai vechi timpuri. Există atestări documentare că aici se exploata sare încă din epoca bronzului, mileniile III-II î.Hr (Wollmann, 2010). Mărturii arheologice directe referitoare la exploatarea sării în epoca bronzului pe teritoriul României au apărut în Moldova Subcarpatică (Lunca, jud. Neamț, Cucuieți, jud. Bacău), în sud-estul Transilvaniei (Olteni și Zoltan, jud. Covasna), în centrul Transilvaniei (la Valea Florilor, lângă Turda), în nord-estul Transilvaniei (la Băile Figa și Săsarm – Valea Slatinei, lângă Beclean), în Maramureș (Valea Regilor, Ocna Slatina) (Wollmann, 2010, p. 142).

Exploatări de sare au funcționat, și unele dintre ele încă funcționează, în spațiul intercarpatic, în județul Alba la Ocna Mureș, în jud. Bistrița-Năsăud la Figa (lângă Belcean), în jud. Cluj la Cojocna, Ocna Dej, Sic și Turda, în jud. Harghita la Praid, în jud. Maramureș la Coștiui, Ocna Șugatag și Slatina, și în jud. Sibiu la Ocna Sibiu. În afara spațiului carpatic au funcționat sau mai funcționează exploatări de sare în județul Suceava la Cacica, în județul Bacău la Târgu Ocna, în județul Prahova la Slănic Prahova și Doftana (comuna Telegra), și în județul Vâlcea la Ocnele Mari (localitatea Râmnicu Vâlcea). Unele dintre aceste saline au fost închise, cum sunt cele de la Figa, Cojocna, Sic, Turda, Coștiui, Ocna Șugatag, Slatina, Ocna Sibiu și Doftana, dar unele dintre ele continuă să funcționeze ca și puncte de exploatare și comercializare a sării, reușind în același timp să se reinventeze ca și puncte de atracție turistică.

Toate exploatările de sare care încă funcționează pe teritoriul României sunt administrate de către Societatea Națională a Sării S.A. – Salrom (societate comer-

cială la care statul român deține 51% din acțiuni, iar restul sunt deținute de Fondul Proprietatea), care se ocupă de exploatarea, gestionarea și comercializarea sării și a substanțelor nemetalifere (calcar). Sarea extrasă din salinele din România are mai multe destinații: alimentară, pentru dezapezire, pentru hrana animalelor, industrială și pentru dedurizarea apei. Dar având în vedere proprietățile curative pe care îl are mediul din interiorul salinelor, SALROM se ocupă și de promovarea turismului de tratament și agrement în cadrul salinelor (pagina de internet a Salrom).

Exploatările de sare sunt impresionante datorită spațiilor subterane deosebit de spectaculoase care au fost create în urma extragerii sării. Deoarece s-a intuit potențialul turistic pe care îl au, unele exploatări de sare de pe teritoriul țării au fost deschise publicului. Saline care pot fi vizitate sunt la Praid, Turda, Slănic Prahova, Cacica, Ocele Mari și Târgu Ocna. În afară de salina de la Turda, toate celelalte sunt administrate de către SALROM. Acestea impresionează vizitatorii prin înălțimea spațiilor din subteran și prin amenajările făcute de om pentru a pune în evidență elementele naturale, precum lacuri sărate subterane sau formațiuni stalactitice din sare. Pentru a le spori atractivitatea și a face timpul petrecut în subteran mai interesant și mai plăcut, în toate salinele au fost amenajate spații de agrement și relaxare, precum locuri de joacă pentru copii, locuri de odihnă pentru adulți, spații pentru practicarea de sporturi (tenis de masă, bowling, minifotbal), restaurant sau spații de unde pot fi cumpărate băuturi, spații sanitare, magazin de suveniruri etc. În toate salinele deschise publicului au fost amenajate capele ecumenice pentru reculegere și pentru oficierea de evenimente religioase. În unele saline au fost restaurate utilaje vechi și au fost amenajate expoziții sau mici muzee cu tematica exploatării de sare.

Studiile întreprinse în interiorul salinelor au atestat contribuția pe care o au factorii naturali ai microclimatului din salină la îmbunătățirea stării clinice a bolnavilor astmatici, la copii și adulți. Aerul din salină conține nu numai aerosoli de sodiu, dar și Ca, K și Mg care au rol antiinflamator, antialergic și spasmolitic în cadrul unui conținut al aerului salin ușor crescut în CO₂, cu rol în favorizarea respirației profunde și a circulației sanguine (SALROM, 2012). Deoarece s-a observat că în mediul natural subteran funcționează fenomenul de auto-regenerare a factorilor naturali, un fenomen care nu poate fi reprodus sau creat în condiții identice în mediu artificial de microclimat salin cu proprietăți curative, în interiorul salinelor se practică un tip de terapie numit speleoterapia sau salinoterapia (SALROM, 2012). Aceasta este un procedeu extrem de simplu de terapie care presupune inhalarea aerosolilor salini. Inhalarea se poate face în cadrul unor ședințe de tratament sub supravegherea personalului de specialitate sau prin simpla petrecere a timpului în cadrul salinei. Această terapie este benefică pentru persoanele cu boli pulmonare sau ale aparatului respirator. Având în vedere proprietățile curative ale mediului salin, în unele din

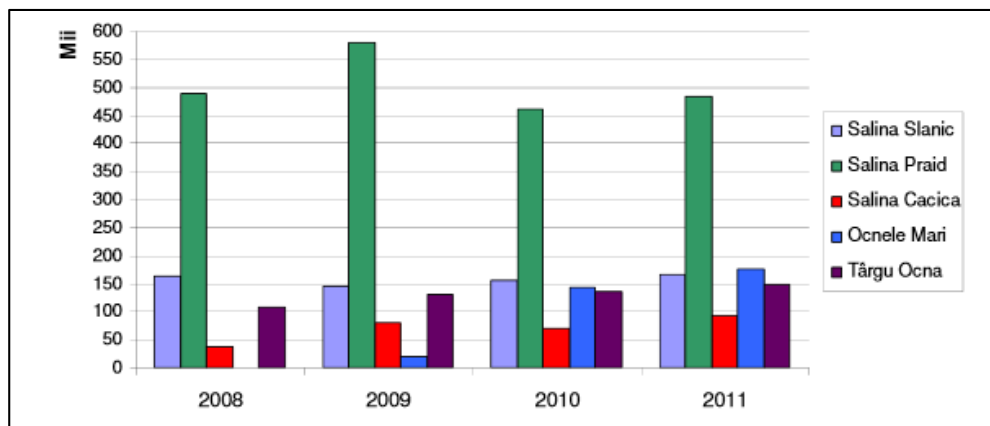
salinele din România au fost amenajate săli de tratament pentru bolnavii cu afecțiuni respiratorii sau pulmonare.

Salinele care atrag cel mai mare număr de vizitatori, pentru tratament sau turism sunt cele de la Praid și Turda (vezi Tabelul 12 și Figura 21). După cum se poate observa, numărul de turiști care sunt atrași de saline crește de la an la an. Cea mai spectaculoasă creștere apare în cazul Salinei de la Turda.

Tabel 12: Număr de persoane (vizitare și tratament) înregistrate la salinele din România

Nr. crt.	Salina	Perioada						
		2005	2006	2007	2008	2011	2012	2013
1	Salina Praid	270.464	331.131	399.068	430.143	484.000	376.000*	376.000*
2	Salina Turda	43.053	56.197	67.493	63.464	350.000	358.390	347.216
3	Salina Slănic Prahova	92.409	100.869	150.250	164.252	166.000	170.032	172.333
4	Salina Târgu Ocna	32.375	55.440	75.468	108.066	148.000	142.000	147.000
5	Salina Cacica	9.500	20.000	50.000	65.000	92.000	86.000	78.000
6	Salina Ocna Dejului	2.380	2.160	1.095	1.280	-	--	-
7	Salina Ocnele Mari (deschisă pe 06.09.2009)	-	-	-	-	7.218 (06.09–14.10.2009)	194.000	167.000

Sursa: Institutul Național de Cercetare – Dezvoltare în Turism (2009, p. 11) și SALROM (2012, p. 34)

Figura 21: Număr de intrări în saline în perioada 2008–2011

Sursa: Strategia de dezvoltare a activității turistice a Societății Naționale a Sării S.A. SALROM, p. 34

Creșterea spectaculoasă de vizitatori ai Salinei Turda se datorează investițiilor realizate de către Primăria Turda pentru amenajarea spațiilor interioare pentru creșterea atractivității. Investițiile au fost realizate din fonduri proprii ale Primăriei, dar și în cadrul unui proiect de 5,8 milioane Euro obținuți din fonduri europene. În urma lucrărilor de modernizare care au avut loc în perioada 2008–2010 Salina Turda a devenit cea mai spectaculoasă salină din țară și una dintre principalele puncte de atracție turistică ale județului Cluj și ale Transilvaniei. Modernizarea salinei este considerată un proiect de redezvoltare de succes, lucru demonstrat de numărul în creștere de turiști care o vizitează. Succesul se datorează implicării Primăriei Turda în transformarea salinei într-un motor al redezvoltării economice a orașului care a fost puternic afectat de restructurarea industriei locale. Chiar dacă locurile de muncă nou create în cadrul salinei nu compensează locurile de muncă pierdute din cadrul economiei locale, succesul obținut contribuie la creșterea vizibilității orașului pe plan regional și național ceea ce poate avea efecte economice benefice pe termen lung asupra orașului și asupra regiunii (inclusiv asupra orașului Cluj-Napoca).

Chiar dacă nu este amenajată la fel de spectaculos ca și Salina de la Turda, Salina de la Praid reușește totuși să atragă un număr mai mare de vizitatori. Ca dimensiuni, este cea mai mare salină deschisă publicului din țară. Factorii care contribuie la succesul turistic al salinei sunt accesibilitatea acesteia, poziționarea într-o zonă geografică cu potențial turistic ridicat și existența unui mediu favorabil turismului. Localitatea Praid se află la aproape 50 km de drumul european E60 care este intens circulat și care leagă partea de nord-vest a țării de sud-est. Prin Praid trec două drumuri naționale care fac legătura cu mai multe zone ale țării de unde pot proveni turiști. Salina se află într-o zonă cu numeroase destinații turistice cunoscute la nivel național ceea ce îi conferă o atractivitate sporită și atrage turiști interesați să petreacă o perioadă mai lungă de timp în zonă. La 7 km de Praid se află stațiunea balneară Sovata, la 11 km se află centrul de ceramică Corund, iar la 70 km se află orașul Sighișoara. Alte obiective turistice care se află în zonă sunt Muntele de Sare de la Praid și Lacul Ursu de la Sovata. Sustenabilitatea turismului la Salina Praid este legată de existența în zonă a unui climat favorabil desfășurării turismului, și care este dat de existența unui număr mare de locuri de cazare, în special în pensiuni agroturistice, și organizarea anuală a unui număr mare de festivaluri specifice zonei. Toate acestea atrag în zonă un număr important de turiști dintre care o bună parte sunt vizitatori ai salinei.

Celelalte saline de pe teritoriului țării sunt și ele importante atracții turistice datorită spațiilor subterane care pot fi vizitate și a amenajărilor existente. Salina Slănic Prahova este situată într-o zonă în care turismul este o activitate de bază,

aflându-se în apropiere de stațiunile Vălenii de Munte și Cheia. Salina Târgu Ocna este situată la 18 km de stațiunea Slănic Moldova, care era renumită în trecut pentru turismul balnear. Cu toate că Salina Cacica nu prezintă amenajări spectaculoase, iar spațiile subterane nu impresionează prin înălțimea sălilor, aceasta impresionează prin vechime și simplitate (SALROM, 2012). Celelalte două saline au un impact turistic limitat. Salina de la Dej este foarte puțin cunoscută, iar numărul mic de vizitatori este format preponderent din locuitori ai orașului Dej. Salina Ocnele Mari a fost deschisă publicului abia în anul 2009, dar aflându-se la doar 8 km de municipiul Râmnicu Vâlcea și fiind situată într-o zonă cu tradiție în turismul balnear (Olănești, Călimănești, Căciulata) are potențialul de a-și spori atractivitatea turistică în viitor.

Potențialul turistic al acestor saline nu este însă valorificat la maxim. Chiar dacă salinele sunt situate în zone accesibile și în care există alte puncte de atracție turistică, ele necesită investiții importante pentru modernizarea dotărilor existente și a accesului în subteran. De exemplu, la salinele Cacica, Ocnele Mari și Târgu Ocna accesul turistic în mină se face pe un traseu comun cu cel al exploatării de sare. La Salina Cacica accesul se face pe scări de lemn (192 trepte), ceea ce este dificil pentru persoanele în vârstă sau pentru persoanele cu dizabilități. Ele duc lipsa unui proiect de amenajare integrată a spațiului din interiorul salinei, precum și a unei strategii unitare de promovare turistică. Ele trebuie integrate într-un proiect de revitalizare turistică a zonelor în care sunt situate și au nevoie de suport instituțional pentru a se red dezvoltă. Exemplul dat de Salinele de la Turda și de la Praid cu privire la potențialul turistic pe care îl au exploătările de sare au determinat SALROM să elaboreze o strategie pentru dezvoltarea activității turistice din celelalte saline pe care le are în administrare (SALROM, 2012).

La nivel mondial există mai multe exemple de exploătări de sare care au reușit să fie transformate în atracții turistice foarte importante. Cel mai cunoscut exemplu este cel al Minei Regale de Sare de la Wieliczka, Polonia, care atrage anual 1.2 milioane de turiști (SALROM, 2012). Aceasta este cea mai mare salină turistică din lume și este considerată cea mai veche mină de sare din Europa. Aici s-a extras sare din secolul XIII și până în secolul XX, și este considerată a fi printre primele și cele mai importante operațiuni industriale din Europa. Minele Regale de la Wieliczka și Bochnia (care este situată foarte aproape de prima) au fost alese să fie incluse pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO în 1978 (UNESCOh). Ele ilustrează etapele istorice ale dezvoltării tehnicii de extragere a sării în Europa. Galeriile și camerele subterane aranjate și decorate astfel încât să reflecte tradițiile sociale și religioase ale minerilor, uneltele și utilajele folosite pentru extragere, precum și castelul care a administrat mina de-a lungul secolelor, oferă o mărturie despre sistemul social și

tehnologic implicat în extragerea subterană a sării (UNESCO). Amenajarea camerelor subterane a fost făcută pentru diferite utilizări: ca de exemplu săli de conferințe, baluri, recepții, competiții sportive. Au fost amenajate 4 biserici, un restaurant, un muzeu, centru de expoziții și un centru de tratament. Rezultatul este o mină de sare amenajată spectaculos care reușește să impresioneze turiștii.

Pentru a prelua acest exemplu ca strategie de stimulare a turismului industrial și salin din România este nevoie de dezvoltarea capacității instituțiilor care administrează salinele (în special SALROM) pentru a realiza acțiuni de punere în valoare a salinelor de pe teritoriul țării noastre. Pentru aceasta este nevoie de fonduri pentru modernizarea salinelor și, poate chiar mai important, să existe o strategie pentru dezvoltarea integrată a resurselor legate pe exploatarea de sare. Dezvoltarea potențialului turistic al salinelor trebuie integrat în strategia de dezvoltare a turismului balnear din România. Țara noastră deține importante surse de apă cu proprietăți curative, între care sunt și apele sărate din preajma exploatărilor de sare. În cazul majorității salinelor analizate anterior, în jurul acestora există lacuri sărate care sunt amenajate ca și ștranduri sau băi, care sunt folosite pentru turismul de agrement sau pentru oferirea de tratamente bolnavilor cu diferite afecțiuni. Pentru o viziune integratoare asupra potențialului de folosire a minelor de sare doresc în continuare să analizez turismul care s-a dezvoltat în România în jurul acestor lacuri sărate.

În perimetrul exploatărilor de sare, ca urmare a prăbușirii unor galerii din exploatarea vechi au apărut cratere în care s-a acumulat apă, ceea ce a dus la apariția unor lacuri sărate. De exemplu, la Cojocna (județul Cluj) nu mai funcționează în prezent nicio exploatare de sare și nici nu mai sunt vizibile puțurile legate de extragerea sării. În schimb, în urma prăbușirii galeriilor s-au format mai multe lacuri prin acumularea apei, iar aceste lacuri sunt un punct de atracție turistică pentru locuitorii zonei și din împrejurimi, în special pentru cei din Cluj-Napoca. Ele au fost amenajate corespunzător de către Primărie care a amenajat și câteva locuri de cazare astfel încât turiștii să se poată bucura în siguranță de beneficiile curative ale apei sărate. Un alt exemplu similar este cel al lacurilor sărate de la Figa de lângă Beclean (județul Bistrița). Aceste lacuri au fost amenajate de către Primăria Beclean și integrate în cadrul Complexului Balnear Băile Figa, care oferă pe lângă un bazin cu apă sărată, bazine speciale pentru tratamentul cu nămol, piscine cu apă dulce, terenuri de sport și parc de joacă pentru copii. În apropierea acestor băi se află și Parcul Balnear Toroc care este administrat de către Primăria Dej, și care împreună cu Băile Cojocna și Băile Figa au fost amenajate în cadrul unui proiect regional „Creșterea valorii potențialului balnear al lacurilor sărate din Regiunea Nord-Vest”, finanțat din fonduri PHARE 2005. Aceste stațiuni balneoclimaterice dezvoltate în jurul lacurilor sărate au un interes turistic cu preponderență local. Ele sunt localizate în apropierea unor

așezări urbane de dimensiuni mari (Cluj-Napoca – Băile Cojocna, Dej – Băile Toroc, Beclean – Băile Figa) și atrag turiști de o zi din aceste orașe, în special în weekend, și în cursul săptămânii după-amiaza, și într-o măsură mai mică turiști care să stea pentru un sejur de mai multe zile. Unele dintre aceste băi sunt sezoniere, fiind închise pe durata sezonului rece (de exemplu, Băile Cojocna).

În jurul mai multor exploatări de sare, acolo unde au existat lacuri sărate, s-au dezvoltat stațiuni turistice cu profil balneoclimateric de dimensiuni mari. Cele mai cunoscute stațiuni sunt cele de la Ocna Sibiului, Slănic Prahova, Târgu Ocna, Turda și Ocna Șugatag. Aceste stațiuni sunt specializate pe oferirea de tratamente de specialitate, de către cadre medicale cu pregătire în domeniu, care permit efectuarea mai multor tipuri de tratamente, precum băi calde în cadă, electroterapie, hidroterapie, termoterapie, aerohelioterapie și masaj medical. În afară de Ocna Sibiului, în cazul tuturor celorlalte stațiuni marea majoritate a clienților sunt persoane care beneficiază de sponsorizări din partea statului prin Casa Națională de Pensii, de altfel persoanele în vârstă sunt principalii clienții ai acestor stațiuni. Din păcate bazele de tratament și structurile de cazare sunt învechite și au un confort scăzut. Aceste stațiuni sunt un fel de stațiuni de litoral intern și ele sunt destinate unui turism național și de proximitate.

Pe baza analizei prezentate anterior putem concluziona că caracteristicile care facilitează red dezvoltarea exploatărilor de sare sunt: a) localizarea în apropierea sau în cadrul limitelor administrative ale unui centru urban care furnizează o parte din vizitatori; b) sunt amplasate în zone accesibile pentru diferite mijloace de transport; c) sunt un tip de exploatare minieră care nu poluează mediul înconjurător și prin urmare pot fi reutilizate în condiții de siguranță pentru vizitatori; d) pentru că arealul exploatărilor nu este poluat costurile de amenajare ca atracții turistice și în scopuri medicale sunt mai reduse; e) exploatarea subterană a dus la crearea unor camere spectaculoase ca mărime care sunt o atracție în sine și care oferă posibilitatea de a fi amenajate pentru diferite utilizări (turistice, medicale); f) mediul din interiorul salinei are proprietăți curative ceea ce le conferă o utilitate suplimentară ca și centre de tratament pentru persoanele cu boli respiratorii; g) prăbușirea galeriilor mai vechi a permis ca în craterele formate să se adune apa, luând naștere lacuri sărate în jurul cărora s-au dezvoltat stațiuni turistice cu profil balneoclimatic (Ocna Sibiului, Ocna Șugatag, Băile Figa, Băile Cojocna, Băile Turda). Aceste caracteristici nu se găsesc cumulate în cazul altor tipuri de exploatare minieră, iar pentru transformarea altor exploatări miniere în atracții turistice este nevoie pe lângă viziune, experiență și capacitate instituțională dedicată acestui efort, și resurse financiare importante care să faciliteze procesul de transformare.

6.6. De ce este nevoie pentru a exista un management competitiv al patrimoniului industrial în România?

Turismul dezvoltat în jurul patrimoniului industrial are potențialul de a atrage în viitor un număr în creștere de turiști deoarece s-a observat o schimbare a profilului turistului în ultimii ani. Pe de o parte, are loc o schimbare a comportamentului turistic care se manifestă prin înlocuirea dorinței de evadare, cu cea de îmbogățire (Herrero *et al.*, 2006), cu alte cuvinte are loc un declin a ceea ce înțelegem în mod tradițional ca vacanțe pasive, „turism de a merge la mare sau la munte”, în favoarea unui turism mai segmentat și mai pretențios în care aspectele legate de cultură, patrimoniu, mediu, descoperirea de noi locuri etc. sunt tot mai apreciate. Turistul este mai informat deoarece a căutat pe internet toate informațiile necesare despre locul pe care urmează să îl viziteze, și el știe despre experiențele bune și rele ale altor turiști. Turistul nu mai călătorește foarte mult în grupuri organizate, ci se orientează spre a descoperi singur locuri noi, culturi noi și de a-și stabili programul în funcție de preferințele și interesele personale (Consiliul Județean Hunedoara, 2008).

În cazul României este important să fie înțelese aceste tendințe în schimbarea preferințelor turiștilor pentru că țara noastră are un potențial bogat și diversificat de obiective care pot fi valorificate pentru a avea un flux în creștere de turiști pe tot parcursul anului. Turismul la mare, la munte sau în stațiuni balneoclimaterice (în cazul persoanelor vârstnice) începe în România să fie diversificat prin dezvoltarea altor forme de turism tematic, precum turismul cultural (ca de exemplu, în Bucovina sau cetățile dacice), turismul rural (sau agroturismul), turism pentru sănătate (wellness), turism religios (în jurul mănăstirilor din Bucovina) sau turism în jurul evenimentelor culturale (TIFF în cazul municipiului Cluj-Napoca) etc. Dar această tendință trebuie să fie susținută de eforturi constante și trebuie realizate investiții importante pentru dezvoltarea infrastructurii de turism și pentru promovarea ofertei turistice.

În rândul diferitelor forme de turism, cel dezvoltat în jurul moștenirii industriale poate fi valorificat în viitor doar dacă va exista o viziune care să înțeleagă potențialul oferit de aceeaș formă de turism. Principala dificultate nu este lipsa de resurse financiare, ci faptul că „nu există încă formare, viziune și competențele necesare construirii unor proiecte viabile” (Iamandescu, 2010, p. 13). În valorificarea patrimoniului industrial este important ca pe lângă eforturile de conservare, restaurare și protecție a mediului înconjurător să fie găsite idei noi de conversie a siturilor industriale care să fie sustenabile din punct de vedere financiar. Cheia este

să fie reconciliate diversitatea de interese, și anume conservare și restaurare, protecția mediului, obținerea de profit, atunci când este planificată reconversia sitului.

Red dezvoltarea fostelor zone miniere prin transformarea în atracții turistice se confruntă cu o serie de piedici care fac acest demers dificil de realizat în România. Acestea sunt situate în zone care se confruntă cu probleme de poluare a mediului înconjurător (de exemplu, în exploatările de aur s-a folosit cianura) și probleme de nesiguranță a galeriilor subterane (de exemplu, unele galerii subterane ale exploărilor de cărbune sunt instabile, sunt acumulate gaze în adâncime și apă în subteran). De aceea, exploatarea pentru scopuri turistice este periculoasă, iar fondurile necesare pentru întreținere, decontaminare și transformare în spații sigure ar fi prea mari comparativ cu profiturile care ar putea să fie obținute. De exemplu, a existat un interes științific din partea Universităților din Timișoara și Reșița care au deschis tabere de lucru în unele clădiri de la Puțul 4 al minei Anina (jud. Caraș-Severin), dar acest interes nu a fost suficient pentru a menține în funcțiune acest puț. S-a constatat că conservarea subteranului acestei mine nu este posibil de realizat datorită instabilității minei și a gazelor și apei care s-au acumulat în subteran, iar costurile de menținere ar fi fost prea mari comparativ cu profitul (Iamandescu, 2010). Un alt aspect care dezavantajează turismul sunt clădirile și utilajele dezafectate care au un impact vizual negativ. Multe sunt părăsite, degradate și ruginite ceea ce face ca costurile de reabilitate să crească și să fie descurajate investițiile în acest domeniu.

Dincolo de dilema legată de proiectul de reamenajare și utilitate care să fie dată în viitor, fostele zone miniere se confruntă cu o dezvoltare slabă a infrastructurii necesare pentru turism (ceea ce este explicabil ținând seama de predominanța sectorului industrial). De exemplu, infrastructura rutieră trebuie nu doar refăcută, ci și amenajată pentru a facilita turismul. Trebuie amplasate indicatoare către atracțiile turistice și trebuie amenajate puncte de informare turistică. Este nevoie de locuri de cazare, restaurante, locuri de parcare și grupuri sanitare. Datorită faptului că aceste zone tind să fie preponderent industriale este nevoie de pregătirea personalului pentru oferirea de servicii în domeniul hotelier. Pentru atragerea turiștilor este nevoie de promovarea unei imagini puternice prin intermediul unei campanii de marketing, precum și organizarea constantă de evenimente care să mențină atracția turistică în atenția publicului.

Datorită acestor dezavantaje cu care se confruntă fostele zone miniere, este foarte probabil ca alte forme de turism, care au potențial de dezvoltare mai ridicat să fie dezvoltate cu prioritate. Anterior am dat exemplu județelor Hunedoara și Maramureș unde turismul pentru ski s-a dezvoltat mai mult datorită condițiilor favorabile care există pentru practicarea acestui sport. Dar, în județele care au avut o componentă minieră importantă adaptarea și folosirea patrimoniului industrial poate avea ca efect

confortul psihic și conservarea identității culturale a comunităților confruntate cu pierderea bruscă a locurilor de muncă (Iamandescu, 2010). Pornind de la exemplul prezentat anterior cu privire la dezvoltarea zonei Ruhr din Germania, este nevoie de existența unei instituții care să coordoneze eforturile de revitalizare a unei zone miniere care de cele mai multe ori nu afectează o singură comunitate, ci o zonă geografică mai largă. Această instituție trebuie să se ocupe de redezvoltarea infrastructurii care la rândul ei să favorizeze apariția investițiilor private în zonă. Acesta este un proces de durată și de aceea trebuie susținut de eforturi constante.

Atunci când se ia decizia de a investi în transformarea unei zone miniere într-o atracție turistică trebuie să se țină seama de faptul că următorii factori contează ca proiectul să aibă succes. Geografia economică locală a sitului contează, în sensul că un sit aflat într-o zonă îndepărtată cu populație puțină și o piață limitată pentru turism va conferi beneficii sociale și economice limitate. Densitatea populației din zonă este importantă, pentru că aceasta va furniza vizitatorii. Aspectele legate de managementul sitului sunt critice – o structură organizatorică care se implică doar formal și limitat va avea un succes minim în dezvoltarea unei atracții turistice de succes. Salina de la Turda oferă un bun exemplu despre modul în care implicarea activă a Primăriei municipiului Turda a dus la atragerea fondurilor necesare pentru modernizarea și amenajarea salinei ca destinație turistică. Un alt factor important pentru un proiect de succes este implicarea unor actori relevanți din comunitate – acolo unde se dă posibilitatea să se dezvolte afaceri locale pot fi obținute beneficii sociale și economice sporite. Salina de la Praid ilustrează faptul că în atragerea de turiști la salină o contribuție importantă o au autoritățile și organizațiile locale care organizează evenimente culturale în zonă, iar o parte dintre consumatorii de astfel de evenimente ajung să viziteze și salina. Transformarea unei exploatare miniere în atracție turistică trebuie să integreze istoria și cultura locală pentru a da un sentiment de înrădăcinare proiectului în contextul local și un sentiment de mândrie localnicilor. În plus, trebuie gândit modul în care proiectul poate să contribuie să schimbe imaginea zonei și la modul în care poate fi creat mediul favorabil dezvoltării altor activități economice care să valorifice resursele locale.

CAPITOLUL VII.

Studii de caz cu privire la factorii care influențează gradul de reziliență a fostelor comunități miniere Borșa și Cavnic, județul Maramureș

7.1. Descrierea metodologiei

Scopul cercetării a fost de a identifica factorii care influențează gradul de reziliență a fostelor comunități miniere în urma închiderii exploatărilor miniere.

Obiectivele specifice ale cercetării au fost:

1. de a analiza traiectoria comunităților după închiderea exploatărilor miniere;
2. de a evalua starea curentă a comunităților miniere comparativ cu starea de dinainte de închiderea exploatărilor miniere în vederea analizării gradului de reziliență a comunităților;
3. de a identifica factorii care au influențat reziliența comunităților miniere analizate.

Obiectul cercetării sunt comunitățile ale căror economii au fost dependente de sectorul minier și care au fost afectate de restructurarea acestui sector după anul 1997.

Au fost selectate două comunități din județul Maramureș: orașul Borșa și orașul Cavnic. Selectarea lor a fost făcută în funcție de anumiți factori care au fost identificați în literatura de specialitate ca influențând reziliența unei comunități:

- *Mărimea localității.* Am ales o localitate mare, și anume orașul Borșa, care la ultimul recensământ avea 27.108 de locuitori, și o localitate mică, adică orașul Cavnic, care la recensământul din 2011 avea 4.976 de locuitori.
- *Distanța față de alte piețe cu locuri de muncă.* Orașul Borșa poate fi descris ca o localitate îndepărtată având un acces limitat la piețe alternative de locuri de muncă. Orașul se află la 133 km de Baia Mare și 171 km de Cluj-Napoca. Orașul Cavnic este o localitate apropiată fiind la aproximativ 33 km de municipiul Baia Mare.
- *Dependența de minerit.* Ambele localități au fost puternic dependente de minerit ca sursă a locurilor de muncă. În cadrul orașului Borșa în anul 1991, 51,90% din forța de muncă lucra în minerit, iar în anul 1997 când au început disponibilizările 52,08% lucrau în acest sector. În cazul orașului Cavnic se

observă o dependență mai ridicată de exploatarea minieră. Proporția locurilor de muncă în acest sector era de 70,28% în 1991 și de 77,53% în 1997. Mai trebuie precizată o distincție care este importantă. Orașul Cavnic are o tradiție de sute de ani în exploatarea minereurilor, aceasta fiind o activitate tradițională în zonă, pe când în orașul Borșa mineritul s-a dezvoltat foarte puternic în timpul regimului comunist în anii 1970–1980.

- *Tipul de minereu extras.* În ambele localități analizate a fost extras același tip de minereu și procesul tehnologic a fost același.
- *Locul de proveniență a forței de muncă.* În cazul ambelor localități forța de muncă provenea din rândul locuitorilor orașului, dar și dintr-o arie geografică mai mare de unde oamenii făceau naveta în fiecare zi. Mai trebuie precizat că în ambele localități au fost aduse persoane din alte părți ale țării pentru a lucra la mină, dar în cazul orașului Borșa proporția acestora a fost mai mare ca în cazul orașului Cavnic.
- *Statutul ca unitate administrativ-teritorială.* Ambele comunități au statutul de oraș, ceea ce înseamnă că au avut sau au acces la aceleași linii de finanțare. De exemplu, comunele au acces la fonduri prin PNDR, la care orașele nu au acces.
- *Accesul la surse de finanțare.* Ambele localități au fost declarate zone defavorizate începând cu anul 1999 și pentru aceeași durată de timp, adică 10 ani. Prin urmare firmele care au dorit să investească în crearea de locuri de muncă în cele două orașe au avut dreptul la aceleași facilități fiscale. Ambele localități au intrat în aria de acoperire a Agenției Zonelor Miniere și au avut dreptul de a aplica pentru aceleași surse de finanțare. Dar, în orașul Borșa – colonia Baia Borșa Agenția Zonelor Miniere a avut un birou local, în schimb orașul Cavnic se afla la 30 km de biroul regional AZM de la Baia Mare. Aceasta ar fi putut face diferența cu privire la facilitatea accesului la informații.
- *Relieful.* Relieful ambelor localități este asemănător. Ambele orașe sunt localizate într-o vale, fiind mărginite în ambele părți de zone muntoase care nu au permis practicarea agriculturii. În ambele orașe relieful a oferit posibilitatea de dezvoltare a turismului.

Pe baza criteriilor precizate anterior se poate observa că au fost selectate două localități care au multe asemănări, dar și unele deosebiri. Asemănările dintre ele sunt următoarele: ambele fac parte din același spațiu cultural, și anume al zonei Maramureșului, ambele au avut o economie dominată de minerit în momentul în care a început restructurarea și care în prezent mai au doar câteva persoane care lucrează în acest domeniu (în principal pentru paza iazurilor de decantare), în

cadrul ambelor localități s-a extras același tip de minereu și au făcut parte din cadrul aceleiași companii miniere, ambele au statut de oraș, ambele au fost calificate pentru aceleași oportunități de finanțare, și relieful este asemănător în ambele localități, oferind aceeași oportunitate de dezvoltare și anume turismul. Dar, între ele există și anumite desosebiri: o localitate este mare și îndepărtată, și alta este mică și apropiată, iar o localitate nu are tradiție în minerit, iar alta are o tradiție îndelungată.

Cercetarea a fost gândită ca fiind una predominant calitativă, metodele de colectare a datelor folosite fiind interviul și analiza documentelor.

Interviul semistructurat. Au fost realizate 47 de interviuri semistructurate cu persoane cunoscătoare ale problemei analizate. 45 de interviuri au fost realizate în cele două localități: 30 în Borșa și 15 în Cavnic, iar 2 interviuri au fost realizate cu persoane care lucrează în cadrul altor două companii miniere din țara noastră.

Pentru analiza gradului de reziliență a orașului Borșa au fost realizate 30 de interviuri cu persoane care au lucrat sau care lucrează în diferite domenii de activitate, în instituții publice, în firme private sau în propria afacere familială, tineri, persoane active profesional și pensionari. Am încercat astfel să adun o varietate de opinii despre factorii care au influențat traiectoria orașului Borșa după închiderea mineritului. Am realizat interviuri cu următoarele persoane:

- a) Interviu cu un fost director REMIN Baia Mare în perioada 1999–2000 și care a deținut în trecut și funcția de director al Întreprinderii Miniere de la Cavnic.
- b) Interviu cu un fost angajat al Biroului Local Baia Borșa din cadrul Agenției Zonelor Miniere.
- c) 2 persoane care au afaceri în domeniul construcțiilor. Una dintre cele două persoane intervievate a lucrat 12 ani ca inginer minier la Întreprinderea Minieră (1992–1997 șef Uzina Nouă, 1997–2001 Uzina de Preparare, 2001–2003 Șef Serviciu Aprovizionare de la Sucursala Baia Borșa). În calitate de șef la Uzina de Preparare a trebuit să pună în aplicare Ordonanțele de Guvern cu privire la disponibilizarea personalului din minerit. Din 2004 are o firmă de montat instalații de încălzire și instalații sanitare. Mai trebuie precizat că a fost consilier local în perioada 2000–2004, consilier județean între 2004–2012, și din 2012 este consilier local. Deci această persoană deține cunoștințe din mai multe domenii despre evoluția orașului Borșa.
- d) 3 persoane care lucrează în cadrul Primăriei orașului Borșa în cadrul Departamentelor de Turism, Juridic și Impozite și Taxe. Am ales să intervievez o persoană care lucrează la Departamentul Juridic pentru că aceasta s-a ocupat de coordonarea unui program din fonduri europene pentru recalificarea profesională a șomerilor. Persoana de la Departamentul Impozite și Taxe a lucrat pentru 26 de ani la Întreprinderea Minieră pe domeniul salarizare și personal,

dar a plecat din minerit ajungând să lucreze în domeniul privat și apoi la Primărie. Am ales să intervievez o persoană din cadrul Departamentului de Turism pentru a afla ce a încercat să facă Primăria în acest domeniu și care sunt acțiunile pe care le plănuiește pentru a sprijini dezvoltarea turismului.

- e) 2 persoane care mai lucrează în prezent la Punctul de Lucru Baia Borșa, Compania REMIN SA Baia Mare, ocupându-se de paza iazurilor de decantare;
- f) 9 interviuri cu persoane care au lucrat la Întreprinderea Minieră Baia Borșa și care în prezent sunt pensionari. Este important să spun câteva cuvinte despre aceste persoane pentru a ilustra gama largă de opinii pe care am încercat să le culeg. Dintre cei nouă foști mineri intervievați, șase locuiesc în Colonia Secu, care este localizată în Baia Borșa, și toți provin din alte localități, venind în Borșa pentru a lucra la mină și care au decis să rămână în oraș după închiderea acesteia. Dintre cei șase pensionari, două sunt femei și patru sunt bărbați. Un bărbat a lucrat 10 ani la mină ca vagonetar, ajutor de miner, miner și apoi artificier; un alt bărbat a lucrat 32 de ani ca șofer la transport de minereuri; altul a lucrat 27 de ani ca sub-inginer exploatare, iar cea de-a patra persoană a lucrat 24 de ani ca miner în subteran. Una dintre femeile interviuate a lucrat 26 de ani ca bucătar-ospătar la cantina minei, iar cea de-a doua a lucrat 29 de ani ca femeie de serviciu. Am interviuat și trei persoane care au lucrat la Exploatarea Minieră și care locuiesc în comuna Moisei, situată în imediata vecinătate a orașului Borșa. Am discutat cu un domn care a lucrat ca inginer electromecanic, o doamnă sub-inginer minier și un fost șofer care se ocupa de transportul persoanelor care făceau naveta la mină. Toate trei persoanele sunt în prezent pensionate. Am ales să intervievez și persoane din afara localității pentru că persoanele care au lucrat la mină nu au provenit doar din Borșa, ci și din localitățile învecinate. De asemenea, am vrut să aflăm strategia adoptată de fiecare persoană după închiderea minei, precum și părerea lor despre modul în care s-a dezvoltat orașul Borșa comparativ cu localitatea în care locuiesc.
- g) 2 interviuri cu tineri (un student și un proaspăt absolvent de facultate) pentru a afla planurile lor de viitor.
- h) 7 interviuri cu proprietari de pensiuni din orașul Borșa. Am ales să fac interviuri cu aceste persoane pentru că, pe de o parte, turismul reprezintă speranța de dezvoltare a orașului, numărul de pensiuni fiind mare în Borșa, și pe de altă parte m-au ajutat să înțeleg modul în care gândesc o parte dintre persoanele care au lucrat în străinătate cu privire la investirea banilor câștigați în afară.
- i) 3 angajați ai Primăriei Moisei, și anume cu viceprimarul comunei, și două persoane care lucrează ca juriști, unul dintre ei fiind specializat pe domeniul achizițiilor publice. Interviurile realizate cu aceste persoane au fost foarte impor-

tante deoarece mi-au explicat modul în care ei înțeleg dezvoltarea orașului Borșa din perspectiva unei comune care merge foarte bine (din perspectiva creșterii populației, a numărului de locuri de muncă și care a reușit să atragă un număr foarte mare de finanțări europene). În plus, comuna este situată foarte aproape de orașul Borșa, și o parte importantă din forța de muncă locală a lucrat la mina Borșa.

Interviurile au fost realizate în orașul Borșa în lunile aprilie, august și septembrie 2014.

Pentru a analiza gradul de reziliență a orașului Cavnic și pentru a înțelege factorii care au influențat evoluția acestuia am realizat 15 interviuri cu mai multe categorii de persoane din comunitate: administrația locală, activități economice, foști mineri, tineri și persoane care au inițiat proiecte de intervenție în comunitate.

- a) 2 persoane reprezentând administrația publică locală: actualul primar al orașului Cavnic care se află la al doilea mandat, și fostul primar al orașului care a fost în funcție pentru 4 mandate (1992–2008) și care după aceea a deținut un mandat de consilier local și în prezent este consilier județean. Fostul primar este și persoana care a avut viziunea de a încuraja dezvoltarea turismului în orașul Cavnic.
- b) 6 foști mineri. Un bărbat a lucrat 31 de ani în minerit ca artificier, mecanic utilaj minier și care s-a pensionat în 1998. O altă persoană a lucrat 23 de ani ca bobinator, electrician, s-a pensionat în 2000; dânsul a venit din jud. Satu-Mare și a decis să se stabilească în Cavnic. Un bărbat a lucrat 10 ani în subteran și a ieșit cu 18 salarii compensatorii în 1998–1999. O altă persoană a lucrat 27 de ani ca miner grupa I în subteran și în prezent este pensionar; dânsul a început să lucreze în mină la 18 ani, tatăl său a fost tot miner. Un bărbat a lucrat 24 de ani grupa I, este localnic, tatăl său a fost tot miner. Un bărbat a lucrat 30 de ani în mină, a venit din Moldova și a decis să rămână aici după ce s-a pensionat.
- c) Patronul unei firme de pufuleți cu sediul în localitate și care și-a extins activitatea firmei și în domeniul turismului, având 2 cabane în prezent, și care intenționează să extindă capacitatea acestora de cazare. Pentru dezvoltarea afacerii cu pufuleți a beneficiat de facilități datorită statului de zonă defavorizată pe care l-a avut orașul și de programe prin Agenția Zonelor Miniere.
- d) 2 persoane care lucrează în domeniul hotelier în Cavnic, cu o vechime de peste 7 ani în acest domeniu.
- e) o profesoară de la Colegiul „Pintea Viteazul” Cavnic, profesor îndrumător a grupului informal CAVNICarii, foarte implicată în desfășurarea de proiecte educative pentru elevi.
- f) 3 elevi din cadrul Colegiul „Pintea Viteazul”, membri ai grupului informal CAVNICarii: două eleve din clasa a XII-a și o elevă din clasa a X-a.

Interviurile în cadrul orașului Cavnic au fost realizate în luna septembrie 2014.

În cadrul secțiunii de Anexe am cuprins trei ghiduri de interviuri pe care le-am folosit pentru culegerea datelor: pentru persoane care lucrează în cadrul Primăriei, pentru foști mineri și pentru firme. Întrebările din aceste ghiduri de interviu le-am adaptat pentru alte categorii de persoane intervievate, ca de exemplu ghidul de interviu pentru firme l-am adaptat atunci când am intervievat proprietari de pensiuni, iar unele întrebări incluse în ghidul pentru Primărie le-am folosit atunci când am intervievat fostul director al REMIN Baia Mare, precum și pentru persoanele care încă lucrează la Exploatarea Minieră Borșa. Pentru că întrebările incluse în aceste interviuri acoperă gama de informații pe care am urmărit să le culeg din comunitățile analizate am ales să nu mai includ alte ghiduri de interviu.

De asemenea, au mai fost realizate 2 interviuri cu persoane care lucrează la alte două companii miniere, MINVEST Deva și Compania Națională a Huilei Petroșani. La Deva am avut ocazia să îl intervievez pe directorul companiei. Interviurile au fost realizate în luna septembrie 2012 și au avut rolul de a mă ajuta să înțeleg modul în care s-au luat deciziile cu privire la managementul resurselor naturale în România, dar și pentru a identifica foste comunități miniere care au reușit să se redezvolte după închiderea mineritului. Cu ocazia realizării interviurilor am efectuat o vizită în localitățile din Valea Jiului, și în orașele Hunedoara și Deva, ceea ce m-a ajutat să mă familiarizez cu situația fostelor comunități miniere.

Analiza documentelor. Au fost analizate următoarele categorii de date:

1. analiza datelor statistice cu privire la evoluția comunităților între anii 1990–2012 obținute de la Institutul Național de Statistică și Direcția Județeană de Statistică Maramureș;
2. analiza strategiilor de dezvoltare ale comunităților analizate, și anume „Strategia de dezvoltare socio-economică 2009–2014 a orașului Borșa” și „Strategia de dezvoltare economico-socială a orașului Cavnic pentru perioada 2008–2013”;
3. analiza rapoartelor trimestriale întocmite de Agenția Zonelor Miniere pentru perioada 2005–2012 și a unor rapoarte întocmite pentru programe implementate în cadrul proiectului de închidere a minelor finanțat de Banca Mondială.

Am ales această metodologie pentru a afla informații în profunzime și explicații despre fenomenele care au avut loc în cele două comunități. Această metodologie consider că este în concordanță cu alte cercetări realizate în domeniul analizei dezvoltării comunitare. Green *et al.* (2013), analizând articolele scrise în domeniul dezvoltării comunitare, arată că cele mai des folosite metode sunt interviurile calitative, urmate de sondajele de opinie și analiza secundară a datelor. Aproximativ 80% dintre articole analizate de autori se bazează pe două sau mai multe instrumente de

cercetare. Autorii au identificat că în articolele pe domeniul dezvoltării comunitare predomină studiile de caz. De aceea, consider că metodologia aleasă de mine este în concordanță cu cea folosită în acest domeniu.

Cercetarea a avut un caracter exploratoriu prin care am vrut să aflu modul în care următoarele categorii de factori influențează reziliența unei foste comunități miniere:

1. Cum influențează **capitalul geografic** al comunității reziliența acesteia? Capitalul geografic a fost analizat din perspectiva următoarelor caracteristici:
  - a. Localizarea geografică a zonei miniere
  - b. Structura administrativ teritorială și localitățile componente
  - c. Particularitățile geografice ale reliefului care înconjoară zona (tipul de sol – pentru ce tipuri de folosințe este potrivit, și vegetația – dacă permite desfășurarea de activități economice)
  - d. Structura și ponderea terenurilor agricole după nivelul de folosință
  - e. Accesibilitatea: principalele drumuri rutiere, distanța față de reședința de județ și cel mai apropiat oraș
  - f. Distanța față de o stație de cale ferată; frecvența cu care circulă trenurile
  - g. Distanța față de alte comunități miniere/zone miniere
  - h. Existența unor elemente de atractivitate: principalele obiective turistice naturale și antropice
2. Cum influențează **capitalul instituțional** reziliența comunității? Capitalul instituțional a fost operaționalizat astfel:
  - a. Ce instituții există în localitate în afară de Primărie, ca de exemplu dispensar, Centru de Afaceri, bancă, Direcție de Finanțe?
  - b. Dacă zona a fost declarată zonă defavorizată, și dacă da care au fost beneficiile și rezultatele obținute?
  - c. Ce eforturi au fost depuse pentru modernizarea infrastructurii?
  - d. Dacă există un plan de dezvoltare a zonei și dacă se depun eforturi să se facă ceva pentru atingerea obiectivelor propuse?
  - e. Ce programe de stimulente financiare au fost oferite firmelor din comunitate?
  - f. Care au fost măsurile pe care le-a inclus programul de închidere a exploatării miniere? Care au fost efectele pentru comunitate?
  - g. Dacă Primăria a câștigat proiecte cu finanțare europeană și pentru ce tipuri de activități?
3. Cum influențează **capitalul economic** reziliența comunității? Capitalul economic a fost operaționalizat astfel:
  - a. principalele activități economice care își desfășoară activitatea în prezent în localitate
  - b. numărul de firme și domeniile de activitate ale acestora

- c. numărul de locuri de muncă existente în comunitate/zonă
- d. numărul de persoane angajate din comunitate/zonă
- e. Infrastructura locală:
  - numărul de total de locuințe la sfârșitul anului 2013
  - numărul total de locuințe construite în perioada 1990–2013
  - lungimea rețelei de drumuri asfaltate și modernizate
  - lungimea rețelei de apă potabilă
  - lungimea rețelei de canalizare
  - lungimea rețelei de gaz
  - unități de învățământ
  - unități sanitare (număr de medici)
4. Cum influențează **capitalul uman** reziliența comunității? Capitalul uman a fost analizat din perspectiva următorilor indicatori:
  - a. Populația:
    - populația totală la 1 iulie 2013
    - populația totală pe grupe de vârste și sexe
    - evoluția populației totale și pe grupe de vârste între 1990–2013
  - b. Mișcarea naturală a populației
    - numărul de nou-născuți vii
    - numărul de decese
    - rata natalității
    - rata mortalității
    - rata sporului natural al populației
  - c. Mobilitatea populației
    - numărul de stabiliri cu reședința în localitate
    - numărul de plecări cu reședința din localitate
    - numărul de stabiliri cu domiciliul în localitate
    - numărul plecărilor cu domiciliul din localitate
5. Cum influențează **capitalul social** reziliența comunității? Pentru a analiza capitalul social am încercat să răspund la câteva întrebări:
  - a. Există ONG-uri care funcționează în comunitate?
  - b. Dacă există o identitate locală puternică?
  - c. Dacă există rețele de susținere sau forme de asociere pentru promovarea unor scopuri comune?
  - d. Dacă există persoane importante în comunitate care imprimă o anumită direcție cursului de dezvoltare?
  - e. Dacă există cooperare între membrii comunității?

Pentru fiecare dintre cele două localități am încercat să răspund la întrebările de mai sus și în funcție de informațiile aflate am încercat să identific care factori influențează reziliența comunităților analizate și modul în care o fac.

7.2. Studiu de caz 1: Orașul Borșa, județul Maramureș

7.2.1. Evoluția orașului Borșa în perioada 1990–2013

7.2.1.1. Prezentarea orașului Borșa

Orașul Borșa este situat la 133 km de municipiul Baia Mare, 171 km de municipiul Cluj-Napoca și 82 de km de municipiul Sighetu Marmăției. Cea mai apropiată așezare urbană este orașul Vișeu de Sus aflat la 21 km și care la ultimul recensământ avea 15.037 locuitori, iar la aproximativ 10 km se află comuna Moisei care este o comună de dimensiuni mari având aproximativ 9.300 locuitori. Borșa se află în partea estică a județului Maramureș și se învecinează la nord cu granița cu Ucraina, la nord-vest cu orașul Vișeu de Sus, la vest cu comuna Moisei, la sud cu județul Bistrița-Năsăud, și la est cu județul Suceava. Din această perspectivă, orașul Borșa se află într-o zonă relativ izolată a județului Maramureș, singurele localități care sunt cele mai apropiate sunt Moisei și Vișeu de Sus.

Din perspectiva accesibilității orașului se poate spune că se află în afara unor culoare importante de transport. Prin localitate trece drumul național DN 18 care face legătura între Baia Mare și Moldova (Baia Mare – Sighetu Marmăției – Vișeu de Sus – Moisei – Borșa – Prislop – Șesuri), și drumul național DN 17C care face legătura cu partea de centru a țării (Bistrița, Năsăud, Dej). Drumul DC 8 face legătura între Borșa și Baia Borșa, cartierul construit special pentru minier în anii 1960–1970 și se întinde pe o distanță de aproximativ 6 km. Nu există o linie de cale ferată pentru călători care să treacă prin Borșa. Cea mai apropiată stație de tren se află la Vișeu de Jos aflat la 35 km. Totuși până în Borșa vine o linie de cale ferată pentru transportul mărfii care este utilizată ocazional.

O altă caracteristică a orașului Borșa este relieful muntos, localitatea fiind înconjurată de un lanț muntos format din Munții Rodnei, Munții Maramureșului și Munții Tibău. Orașul s-a dezvoltat de-a lungul văii râului Vișeu și a unuia dintre afluenții săi, râul Cislă, care străbate zona minieră Baia Borșa. Acest tip de relief a determinat ca orașul să se întindă mai mult pe lungime, cu puține posibilități de concentrare a caselor într-un spațiu mai larg. De asemenea, relieful și tipul de teren nu permit practicarea agriculturii pe zone extinse. În schimb, poziționarea într-o zonă muntoasă cu peisaje foarte frumoase a oferit posibilitatea dezvoltării turismului.

Orașul Borșa este a doua cea mai mare unitate administrativ teritorială ca suprafață din țară după municipiul București. Are o suprafață de 42.412 ha. Cea mai mare suprafață a orașului Borșa, adică 63%, este acoperită de păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră. Analizând în ordine descrescătoare folosințele terenurilor, se poate observa că pășunile ocupă 22% din suprafața orașului și fânețele 10%. Suprafața terenului care poate fi folosită pentru activități agricole este foarte mică, de aproximativ 2% (cultura cea mai des întâlnită fiind cea a cartofului). De asemenea, este important de precizat că 639 ha din suprafața orașului este ocupată de terenuri degradate și neproductive.

Figura 22: Poziția geografică a orașului Borșa

Sursa: Google Maps

Tabel 13: Distribuirea terenului de pe raza orașului Borșa în funcție de utilizare

	2012
Suprafața arabilă – ha	970
Suprafața cu păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră – total ha	26.823
Suprafața pășunilor proprietate privată – ha	9.143
Suprafața fânețelor – proprietate privată – ha	4.065
Suprafața cu ape și bălți – ha	180
Suprafața ocupată de construcții – ha	365
Suprafața – căi de comunicații și căi ferate	224
Suprafața cu livezi și pepiniere pomicole – ha	3
Suprafața cu terenuri degradate și neproductive – ha	639
Suprafața totală – ha	42.412

Sursa: Date furnizare de Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității

Mai trebuie precizat că orașul Borșa este format din mai multe cartiere dintre care doresc să mă refer în special la cartierul Baia Borșa. Acest cartier este situat la aproximativ 6 km de centrul orașului și aici se află sediul exploatării miniere, flotația și blocurile pentru mineri. Într-un articol publicat în ziarul electronic Info Maramureș, jurnalistul Alexandru Ruja (2013) prezintă imaginea a ceea ce este Baia Borșa în prezent. Când mineritul era la apogeu, aici erau aproximativ 1.100 de apartamente ocupate, din care o parte erau în cele șapte cămine de nefamiliști. Din ele în anul 2013 aproximativ 800 erau ocupate și în ele locuiau aproximativ 2.400–2.500 de oameni. Casa de cultură care fusese foarte frumoasă la vremea când a fost construită, în prezent este închisă și are panouri puse pentru a proteja ferestrele sparte. Sediul exploatării miniere este aproape pustiu, în el mai lucrând aproximativ 20 de persoane la paza gurilor de mină și a haldelor de steril. Inițial în Baia Borșa locuiau țipțeri, adică germani, dar care în prezent sunt aproape toți plecați.

7.2.1.2. Evoluția populației

Analizând populația orașului Borșa se observă variații între datele oferite de către Institutul Național de Statistică la recensămintele din 1992, 2002 și 2011 și datele oferite de către Direcția Județeană de Statistică Maramureș prin Fișele localității. Am inclus mai jos datele oferite de către cele două instituții. Pentru o mai bună înțelegere a datelor consider că este important să ofer o explicație a diferenței dintre acești termeni pentru că folosirea ulterioară a datelor poate avea implicații diferite. Direcția Județeană de Statistică Maramureș publică în Fișa localității date despre populația stabilă la 1 ianuarie și 1 iulie, precum și despre populația legală la 1 iulie. Populația legală este cea cu domiciliul în unitatea administrativă analizată, și se referă la populația stabilă prin omiterea persoanelor care au domiciliul formal în localitate, dar care sunt plecate pentru o perioadă lungă de timp (peste un an) și prin adăugarea persoanelor cu domiciliul legal în altă parte dar prezente (cu reședința) aici pe o perioadă mai lungă de un an. Populația stabilă la 1 ianuarie reprezintă populația alcătuită din persoanele care locuiesc în localitatea respectivă, cu domiciliul sau reședința în localitate la momentul respectiv (INS). Populația stabilă la 1 iulie măsoară în același fel populația numai că la data de 1 iulie a anului.

Analizând datele demografice prezentate în tabelele de mai jos se observă diferențe în ceea ce privește populația orașului în același an. De exemplu, datele recensământului din toamna anului 2011 arată o populație de 27.611, iar la 1 ianuarie 2012 populația stabilă conform DJS Maramureș era de 28.373, ceea ce pare a fi destul de greu de atins în aproximativ 2 luni. Dar aceste variații de populație se regăsesc și în valorile pentru populația întregii țări, când se constată scăderi de populație între estimările între două recensăminte și datele obținute la recensământ. Totuși,

este important de remarcat faptul că la nivelul orașului Borșa tendințele cu privire la evoluția populației sunt aceleași între cele două surse de date. Se observă o scădere bruscă a populației în anii 1990 și 1991, apoi populația scade treptat până în 2001 (vezi Figura 23). Este de remarcat că atât datele de la recensământ, cât și cele oferite de Direcția Județeană de Statistică arată o creștere a populației între 2002 și 2012, chiar dacă cu valori mici. Acest lucru este surprinzător având în vedere că populația majorității zonelor urbane a scăzut în România, așa cum de altfel a scăzut și populația totală a țării. Aceste date sunt cu atât mai surprinzătoare cu cât Borșa este o localitate a cărei economie a fost dominată de o exploatare minieră, iar după ce aceasta și-a încetat activitatea ne-am fi așteptat ca o mare parte din populație să migreze către alte părți ale țării în căutarea de locuri de muncă.

Tabel 14: Evoluția populației orașului Borșa conform datelor din Fișa Localității

	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Populația stabilă la 1 iulie	30.520	30.504	27.635	27.493	27.267	27.675	27.940	28.276	-
Populația legală la 1 iulie	31.041	30.867	27.974	27.810	27.513	27.772	28.054	28.354	-
Populația stabilă la 1 ianuarie	30.696	30.569	27.673	27.457	27.279	27.666	27.890	28.148	28.373

Sursa: Date furnizate de Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității

Tabel 15: Evoluția populației orașului Borșa la recensăminte

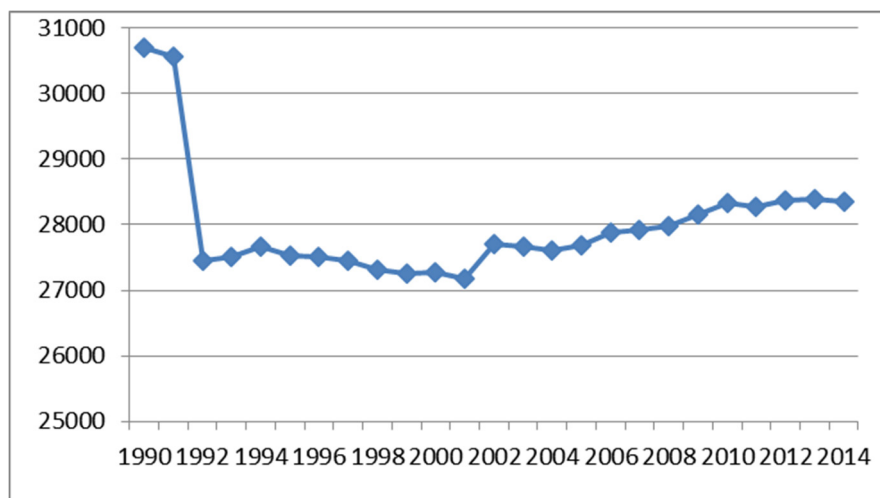
	1992	2002	2011
Populația stabilă la recensământ	27.450	26.984	27.611

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabel 16: Evoluția populației stabile (populația stabilă la 1 ianuarie)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
30696	30569	27447	27507	27673	27532	27508	27457	27311	27247	27279	27176	27712
2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
27666	27608	27689	27890	27924	27982	28148	28330	28282	28373	28383	28349	

Sursa: Institutul Național de Statistică

Figura 23: Evoluția populației orașului Borșa între 1990–2014

**Tabel 17: Elemente constitutive
ale sporului natural și migratoriu pentru orașul Borșa în perioada 1990–2001**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Născuți vii	598	539	483	495	405	414	451	414	373	355	306	268
Decedați	203	203	223	208	251	246	239	229	221	224	231	221
Spor natural	395	336	260	287	154	168	212	185	152	131	75	47
Stabiliri cu domiciliul	158	100	124	176	124	103	75	104	87	97	42	90
Plecări cu domiciliul	823	471	510	278	313	378	316	423	316	263	237	213
Spor schimbare domiciliu	-665	-371	-386	-102	-189	-275	-241	-319	-229	-166	-195	-123
Stabiliri cu reședința	471	311	199	134	108	123	96	93	84	82	73	30
Plecări cu reședința	992	674	508	438	447	498	406	410	429	394	319	305
Spor schimbare reședință	-521	-363	-309	-304	-339	-375	-310	-317	-345	-312	-246	-275

Surse: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității, INSSE

Consider că este important a preciza că în Borșa există un fenomen foarte accentuat de migrație a populației la muncă în străinătate, astfel că persoanele care locuiesc efectiv în localitate pe parcursul anului sunt mai puține. Nu există o evidență cu privire la numărul persoanelor plecate la muncă în străinătate, dar unele persoane

intervievate vorbesc despre faptul că undeva între 12.000 și 14.000 de persoane sunt plecate.

Consider că este foarte important ca informațiile despre populația totală a orașului să fie corelate cu alte informații demografice pentru a înțelege evoluția populației orașului Borșa. În continuare vor fi analizate informațiile legate de sporul natural și migratoriu al populației pentru că acestea sunt două fenomene demografice care afectează populația unei localități.

**Tabel 18: Elemente constitutive
ale sporului natural și migratoriu pentru orașul Borșa în perioada 2002–2013**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Născuți vii	239	245	407	438	414	420	446	428	395	351	310	307
Decedați	226	205	232	231	243	222	210	228	228	200	224	223
Spor natural	13	40	175	207	171	198	236	200	167	151	86	84
Stabiliri cu domiciliul	123	138	177	134	177	176	178	177	-	-	-	-
Plecări cu domiciliul	210	219	222	210	262	317	283	228	-	-	-	-
Spor schimbare domiciliu	-87	-81	-45	-76	-85	-141	-105	-51	-	-	-	-
Stabiliri cu reședința	1	-	-	-	9	20	5	36	65	10	1	63
Plecări cu reședința	143	114	131	180	119	182	166	162	158	179	152	162
Spor schimbare reședință	-142	-	-	-	-110	-162	-161	-126	-93	-169	-151	-99

Surse: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității, INSSE

Cele două fenomene demografice care influențează populația unei localități sunt sporul natural și sporul migratoriu, mai exact schimbările în populație cauzate de nașteri, decese, persoanele care intră în populație și cele care ies din populație. În continuare voi încerca să explic modul în care aceste fenomene demografice au influențat evoluția populației orașului Borșa după 1990. Analizând sporul natural al populației se poate observa că acesta a fost pozitiv după 1990 pentru toți anii pentru care am analizat datele statistice. Numărul deceselor arată o anumită stabilitate între valorile anilor analizați deoarece diferențele între ani sunt relativ mici. Numărul nașterilor observăm că scade până în anul 2002, când se înregistrează o scădere cu 59% a numărului nașterilor față de cele înregistrate în 1990, și apoi crește pentru că în anul 2009 s-a înregistrat o creștere cu 75% față de anul 2003. Comparând situația în anul 2012 cu cea din 2009, observăm o scădere a numărului de copii născuți vii cu 22%. Fluctuațiile înregistrate în numărul de nașteri pot fi corelate cu schimbările care au avut loc în economia localității care a fost afectată

de închiderea exploatării miniere, și apoi de criza economică, care au dus la scăderea veniturilor familiilor, și care putem presupune că au influențat decizia de a avea copii și numărul acestora. Sporul natural pozitiv al populației poate fi explicat din prisma faptului că orașul Borșa fiind un oraș puternic industrializat în timpul regimului comunist a atras o populație relativ tânără în localitate care a avut copii și care la rândul lor au ajuns la vârsta la care își întemeiază propria familie și au proprii lor copii. Putem presupune că intrarea în grupele fertile a unor contingente mai mari de populație feminină mai tânără existente anterior a determinat menținerea sporului natural al populației la valori pozitive.

În ceea ce privește migrația populației orașului Borșa se poate observa că numărul plecărilor cu domiciliul din localitate a înregistrat valorile cele mai mari imediat după 1990 când au plecat cu domiciliul 823 de persoane. Valori mai ridicate ale numărului de plecări cu domiciliul sunt înregistrate în anii 1997–1998, când încep primele disponibilizări la exploatarea minieră, și în anul 2007, anul aderării României la UE și anul de când românii pot circula liber în UE. În restul anilor, volumul acestui tip de plecare se menține la valori aproximativ constante. De asemenea, cele mai multe plecări cu reședința din orașul Borșa au fost tot în anul 1990, cu 992 de plecări. În anul 1991 au plecat cu reședința 674 de persoane, apoi valorile au scăzut până în anul 2001, după care valorile tind să scadă treptat, dar volumul anual al acestora este mai mic comparativ cu anii anteriori 2001. Numărul stabilirilor cu domiciliul sau cu reședința în localitate au fost mult mai mici comparativ cu numărul plecărilor. Numărul foarte mare de plecări cu domiciliul și cu reședința din localitate în anul 1990 poate fi explicat prin plecarea la muncă în străinătate care a fost facilitată de borșenii care au reușit să fugă din țară în timpul comunismului. Cu toate acestea, argumentez încă o dată că cifrele furnizate de către Direcția Județeană de Statistică pentru migrația populației nu ilustrează fenomenul real al migrației care a avut loc în Borșa. Observăm că intensitatea migrației a scăzut în timp, ceea ce consider că este o tendință reală, dar numărul persoanelor care sunt plecate din localitate este sub cel real. Acest lucru poate fi justificat de faptul că multe persoane care lucrează în străinătate sunt plecate din țară mai puțin de 1 an de zile și de aceea ele continuă să fie incluse în populația stabilă a localității. Este bine știut faptul că în luna august a fiecărui an se întorc în țară o parte din cei plecați la muncă în străinătate.

În continuare voi analiza evoluția structurii pe vârste a populației atât din perspectiva evoluției în timp, cât și comparativ cu distribuția populației la nivel național.

Pentru analiza evoluției populației orașului Borșa pe grupe de vârstă și sexe am ales anii 1993, 1996–2002 și 2013 pentru că pentru anii înainte de 1993 nu există date disponibile, prin analizarea perioadei 1996–2002 am vrut să surprind schimbările

cauzate de disponibilizările din minerit, iar anul 2013 pentru a analiza situația curentă. Chiar dacă, așa cum am prezentat anterior, populația totală a orașului a crescut între 1990–2013, nu în cazul tuturor grupelor de vârstă se înregistrează o creștere. Comparând situația în 1993 și 2013 scăderi au avut loc în cazul tuturor grupelor de vârstă până la 25 de ani. Cea mai mare pierdere o înregistrează grupa de vârstă 15–19 ani pentru care se înregistrează o scădere cu 48,21% între 1993 și 2013. În schimb, toate celelalte grupe de vârstă înregistrează o creștere a populației. Cea mai mare creștere a populației ca număr total are loc în grupa de vârstă 30–34 ani care câștigă între 1993 și 2013 805 persoane. Grupele de vârstă care înregistrează cele mai mari creșteri procentuale sunt grupele 85 de ani și peste (132,79%), 75–79 ani (100,81%) și 80–84 ani (78,81%). Se observă astfel o tendință clară de îmbătrânire a populației.

Tabel 19: Evoluția populației orașului Borșa pe grupe de vârstă între 1993–2013

	1993	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2013
0–4 ani	2.428	2.084	2.081	2.024	1.907	1.882	1.787	1.669	1.913
5–9 ani	2.693	2.557	2.409	2.260	2.173	2.031	1.971	1.828	1.841
10–14 ani	3.116	2.634	2.567	2.519	2.583	2.540	2.418	2.586	1.450
15–19 ani	3.219	3.153	3.034	2.940	2.745	2.619	2.491	2.719	1.667
20–24 ani	2.512	2.811	2.970	3.011	3.054	3.029	3.025	2.944	2.293
25–29 ani	2.065	2.279	2.338	2.336	2.363	2.523	2.675	2.567	2.633
30–34 ani	2.000	1.966	1.902	1.961	2.071	2.147	2.179	2.264	2.805
35–39 ani	1.935	1.936	1.955	1.920	1.901	1.860	1.864	1.871	2.551
40–44 ani	1.762	1.904	1.862	1.827	1.838	1.869	1.815	1.912	2.174
45–49 ani	1.239	1.440	1.575	1.669	1.712	1.740	1.777	1.815	1.808
50–54 ani	1.210	1.157	1.147	1.130	1.147	1.203	1.326	1.486	1.730
55–59 ani	971	1.064	1.056	1.102	1.055	1.059	1.053	1.081	1.615
60–64 ani	838	869	848	862	903	955	924	959	1.353
65–69 ani	675	674	706	724	738	739	761	776	877
70–74 ani	386	515	532	538	554	536	555	596	767
75–79 ani	246	215	237	269	298	343	365	394	494
80–84 ani	151	162	154	129	118	120	112	148	270
85 ani +	61	88	84	90	87	84	78	97	142
Total	27.507	27.508	27.457	27.311	27.247	27.279	27.176	27.712	28.383

Sursa: Institutul Național de Statistică

Analizând impactul închiderii mineritului asupra diferitelor grupe de vârstă din populația aptă de muncă se constată în perioada 1996–2002 o scădere a populației în cazul următoarelor grupe de vârstă: 30–34 ani în anul 1997, 35–39 ani în perioada

1998–2002, 40–44 ani în perioada 1997–2001, și 50–54 ani în perioada 1997–1999. Pentru grupele de vârstă de peste 60 de ani nu se înregistrează scăderi semnificative de populație. De altfel, după scăderea mai mare a populației din anii 1990 și 1992, scăderile de populație care au urmat nu au fost atât de mari de la an la an.

Tabel 20: Structura pe vârste și sexe a populației stabile a orașului Borșa la 1 ianuarie 1993 comparativ cu populația stabilă din mediul urban a României la 1 ianuarie 1993 (în %)

Grupa de vârstă	Borșa			România urban		
	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total
0–4 ani	8,94	8,71	8,83	7,01	6,34	6,67
5–9 ani	9,93	9,65	9,79	8,51	7,75	8,12
10–14 ani	11,32	11,34	11,33	9,13	8,35	8,73
15–19 ani	11,77	11,63	11,70	8,85	8,11	8,47
20–24 ani	9,55	8,71	9,13	8,25	8,80	8,53
25–29 ani	7,81	7,20	7,51	6,99	7,44	7,22
30–34 ani	7,86	6,67	7,27	7,71	8,01	7,86
35–39 ani	7,05	7,02	7,03	9,57	9,35	9,46
40–44 ani	6,24	6,57	6,41	8,38	7,72	8,04
45–49 ani	4,60	4,40	4,50	5,37	5,00	5,18
50–54 ani	4,49	4,31	4,40	5,06	4,92	4,98
55–59 ani	3,27	3,80	3,53	4,69	4,79	4,74
60–64 ani	2,67	3,44	3,05	3,98	4,30	4,15
65–69 ani	2,06	2,86	2,45	2,95	3,53	3,25
70–74 ani	1,03	1,79	1,40	1,57	2,37	1,98
75–79 ani	0,72	1,07	0,89	0,96	1,49	1,23
80–84 ani	0,51	0,59	0,55	0,70	1,15	0,93
85 și peste	0,19	0,25	0,22	0,32	0,59	0,46
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Institutul Național de Statistică

Este important de analizat dacă aceeași tendință se observă și la nivel național, de aceea voi compara populația orașului Borșa cu cea din mediul urban din România. Comparând datele pentru anul 1993 se observă o proporție mai mare în populația orașului Borșa a populației tinere până la 25 de ani în toate categoriile de vârstă. La nivelul orașului Borșa 50,78% din persoane erau de până în 25 de ani, în timp ce la nivel național erau 40,52%. În cazul grupelor de vârstă 25–29 ani și 30–34 ani proporția populației este aproximativ asemănătoare cu cea de la nivel național, chiar dacă într-o proporție mai mică. Pentru restul grupelor de vârstă, la nivelul

orașului Borșa se găsesc proporții mai mici de populație. Persoanele de peste 65 de ani reprezentau 5,51% din populație în Borșa, iar la nivel național 7,85%. Aceasta arată o structură mai tânără a populației Borșei decât cea de la nivel național în mediul urban și se poate explica prin faptul că orașul s-a dezvoltat foarte mult în timpul comunismului când a atras populație tânără pentru ocuparea locurilor de muncă din minerit.

Comparând situația în anul 1998 după începerea disponibilizărilor din minerit se constată că în continuare până la vârsta de 25 de ani în populația orașului Borșa există mai multe persoane tinere (în toate grupele de vârstă) decât la nivel național în mediul urban (46,69% comparativ cu 36,36%). Pentru grupele de vârstă peste 25 de ani proporțiile la nivelul orașului Borșa sunt mai mici decât cele la nivel național. Peste 65 de ani sunt 6,4% în Borșa și 9,08% la nivel național.

**Tabel 21: Structura pe vârste și sexe a populației stabile
a orașului Borșa la 1 ianuarie 1998 comparativ cu populația stabilă
din mediul urban a României la 1 ianuarie 1998 (în %)**

Grupa de vârstă	Borșa			România urban		
	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total
0–4 ani	7,40	7,42	7,41	4,71	4,16	4,42
5–9 ani	8,39	8,15	8,28	6,85	6,16	6,50
10–14 ani	9,30	9,15	9,22	8,38	7,58	7,96
15–19 ani	10,69	10,84	10,76	9,19	8,40	8,78
20–24 ani	11,41	10,63	11,02	8,99	8,42	8,70
25–29 ani	9,08	8,01	8,55	8,71	9,10	8,91
30–34 ani	7,61	6,74	7,18	7,10	7,38	7,24
35–39 ani	7,55	6,49	7,03	7,58	7,82	7,70
40–44 ani	6,67	6,71	6,69	9,24	9,10	9,17
45–49 ani	5,90	6,33	6,11	7,98	7,48	7,72
50–54 ani	4,15	4,12	4,14	5,00	4,80	4,90
55–59 ani	4,01	4,06	4,04	4,55	4,67	4,61
60–64 ani	2,74	3,58	3,16	4,08	4,47	4,28
65–69 ani	2,22	3,10	2,65	3,30	3,90	3,61
70–74 ani	1,55	2,41	1,97	2,28	3,03	2,66
75–79 ani	0,68	1,30	0,98	1,09	1,85	1,48
80–84 ani	0,33	0,62	0,47	0,54	0,95	0,75
85 și peste	0,33	0,33	0,33	0,41	0,75	0,58
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Institutul Național de Statistică

În anul 2013 se observă o proporție mai mare a populației de până la 39 de ani în populația totală a orașului Borșa, comparativ cu situația la nivel național. Menținerea unei proporții mai mari a populației sub 20 ani (24,21% comparativ cu 18,45% la nivel național) în perioada 1993–2013 este rezultatul unei fertilități mai ridicate a femeilor din orașul Borșa ca urmare a intrării unor cohorte mari de femei tinere în grupele de femei fertile. De asemenea, este important de remarcat că 8,98% din populația Borșei este de peste 65 de ani, ceea ce este sub nivelul de 12,51% la nivel național în mediul urban. Comparând cele trei momente de timp se observă că per ansamblu populația orașului Borșa este mai tânără decât la nivel național, dar că urmează trendul general înregistrat la nivelul întregii țări de îmbătrânire a populației. Trebuie totuși menționat că în populația reală a Borșei se află mai puține persoane active profesional și mai mulți copii și vârstnici datorită migrației populației la muncă în străinătate.

Tabel 22: Structura pe vârste și sexe a populației stabile a orașului Borșa la 1 ianuarie 2013 comparativ cu populația stabilă a României la 1 ianuarie 2013 (în %)

Grupa de vârstă	Borșa			România – urban		
	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total
0–4 ani	6,83	6,65	6,74	5,24	4,49	4,85
5–9 ani	6,58	6,39	6,49	5,12	4,40	4,75
10–14 ani	5,46	4,76	5,11	4,60	3,98	4,28
15–19 ani	6,08	5,66	5,87	4,87	4,30	4,57
20–24 ani	8,34	7,81	8,08	7,42	6,79	7,09
25–29 ani	9,26	9,29	9,28	8,80	8,06	8,42
30–34 ani	9,94	9,83	9,88	9,19	8,38	8,77
35–39 ani	9,43	8,54	8,99	8,75	7,99	8,35
40–44 ani	8,14	7,18	7,66	8,72	8,58	8,65
45–49 ani	6,81	5,92	6,37	6,62	6,89	6,76
50–54 ani	6,24	5,95	6,10	6,58	7,11	6,86
55–59 ani	5,34	6,05	5,69	7,55	8,09	7,84
60–64 ani	4,21	5,33	4,77	6,11	6,53	6,33
65–69 ani	2,81	3,37	3,09	3,51	4,10	3,82
70–74 ani	2,41	3,00	2,70	2,86	3,77	3,34
75–79 ani	1,28	2,21	1,74	2,12	3,16	2,67
80–84 ani	0,55	1,36	0,95	1,28	2,09	1,70
85 și peste	0,31	0,69	0,50	0,65	1,28	0,98
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Institutul Național de Statistică

Dacă tendințele prezentate anterior cu privire la evoluția structurii populației vor continua, populația orașului Borșa va începe să scadă. Acest scenariu consider că este foarte realist având în vedere că natalitatea nu va crește foarte mult pentru că volumul cohortelor de femei aflate la vârsta fertilității vor scădea și în România politicile de sporire demografică nu sunt eficiente, ceea ce se transpune în faptul că populația orașului nu se va reînnoi. În plus, nu estimez ca orașul Borșa să atragă populație care să compenseze pierderea de populație ca urmare a fenomenelor demografice interne.

Putem concluziona că populația orașului Borșa a continuat să crească după închiderea exploatării miniere pentru că a fost o populație tânără, ceea ce a însemnat că natalitatea a fost ridicată și s-a datorat numărului mai mare de femei aflate în grupele fertile. La momentul închiderii exploatării miniere au fost mai multe persoane tinere în populație, ceea ce a făcut ca oamenii să adopte măsuri mai active de a obține venituri și să aleagă să muncească în străinătate.

7.2.1.3. *Evoluția infrastructurii și a serviciilor educaționale și de sănătate*

În perioada 1990–2012 se observă o creștere a numărului de locuințe în orașul Borșa de la 6.944 la 10.303, deci o creștere de 3.359 de locuințe, adică cu 48,37%.

Tabel 23: *Evoluția numărului de locuințe și a lungimii utilităților publice în orașul Borșa*

	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Locuințe existente – total	6.944	7.800	7.926	8.128	8.354	9.095	9.423	9.923	10.303
Locuințe în proprietate majoritară de stat	-	-	601	574	573	66	66	66	67
Locuințe în proprietate majoritară privată	-	-	7.311	7.540	7.781	9.029	9.357	9.857	10.236
Lungime străzi orașenești – km	48	48	134	134	156	157	157	157	296
Lungime străzi orașenești modernizate – km	17	17	29	29	49	50	50	52	68
Lungimea totală a rețelei simple de distribuție a apei potabile – km	136,6	13,6	27,1	27,1	17,1	17,1	10	29,8	35
Lungimea simplă a conductelor de canalizare – km	18,2	18,2	25	12	10	10,5	10,5	10,5	15

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișele localității

Locuințele aflate în proprietate majoritară de stat scad de la 601 în 1994 la 67 în 2012, și putem presupune că această scădere se datorează vânzării lor către persoanele care le ocupau. În această categorie putem include și locuințele unde locuiau foștii

mineri care au fost vândute către aceștia, precum și cele construite de stat prin ICRAL. Este important de remarcat că perioadele de timp când a crescut cel mai mult numărul de locuințe sunt 1990–1991, 2000–2003 și perioada 2006–2009. Faptul că se construiesc locuințe noi în localitate într-un număr relativ mare, este un indicator al nivelului ridicat de trai al locuitorilor. Putem argumenta că marea majoritate a banilor pentru construirea locuințelor au provenit din banii trimiși acasă de persoanele plecate la muncă în străinătate.

Se observă extinderea rețelei de drumuri din localitate în perioada 1990–2012 de la 48 km la 296 km, din care lungimea de străzi orășenești modernizate a crescut de la 17 km la 68 km. A fost extinsă și rețeau de distribuție a apei potabile, și la un procent mai mic a fost extinsă rețeau de canalizare. În interviurile realizate în Borșa, mai multe persoane spuneau că se observă îmbunătățiri aduse infrastructurii locale, că au fost asfaltate străduțe care nu credeau că vor fi asfaltate vreodată, și că a fost extinsă rețeau de iluminat public pe aproape toate străzile din oraș, chiar și pe unele mai mici. În general orașul se află în schimbare, nu este împietrit într-o imagine de acum 20 de ani. Este interesant că oamenii care locuiesc zi de zi în localitate percep această schimbare, chiar dacă este lentă. Cei care sunt plecați cea mai mare parte a anului din țară tind să fie mai nemulțumiți de ceea ce se întâmplă în oraș pentru că ei fac comparație cu nivelul de dezvoltare a orașelor unde locuiesc în străinătate, și au o imagine foarte proastă despre cum merg lucrurile în Borșa.

Chiar dacă au avut loc investiții în infrastructură, capacitatea de a investi a administrației locale s-a diminuat foarte mult datorită scăderii veniturilor la bugetul local în urma închiderii exploatării miniere.

Dacă infrastructura și utilitățile furnizate populației au fost îmbunătățite în perioada 1990–2012, serviciile de educație și sanitare furnizate populației s-au restrâns. Această contractare a celor două sectoare este justificată în parte și de schimbările demografice și economice care au avut loc în oraș. Scăderea numărului de copii de vârste școlare, conjugată cu plecarea unora dintre copii în străinătate cu părinții lor, a determinat reducerea numărului de unități de învățământ și a personalului didactic. De asemenea, reducerea forței de muncă, și pe de altă parte, problemele financiare cu care se confruntă sistemul sanitar din România au avut ca și consecință o reducere a numărului unităților sanitare din oraș și a personalului medical. Se observă o creștere a numărului de cabinete stomatologice private și a numărului de farmacii private din Borșa. Totuși nu se observă o scădere dramatică a numărului de medici și a personalului mediu sanitar. O posibilă explicație ar fi menținerea în funcțiune a Spitalului de Recuperare din Borșa care a fost dat în folosință relativ recent, și anume în 1985, și datorită faptului că a fost planificat să funcționeze ca un spital regional de recuperare deservind nu doar populația orașului, ci și fluxurile de bolnavi veniți

din localitățile apropiate. Este unul dintre cele mai mari spitale de recuperare din nordul țării și a fost construit pentru tratamente și proceduri de recuperare neuro-motorie. Spitalul este subordonat direct Ministerului Sănătății.

Tabel 24: Evoluția serviciilor de educație și sănătate în orașul Borșa

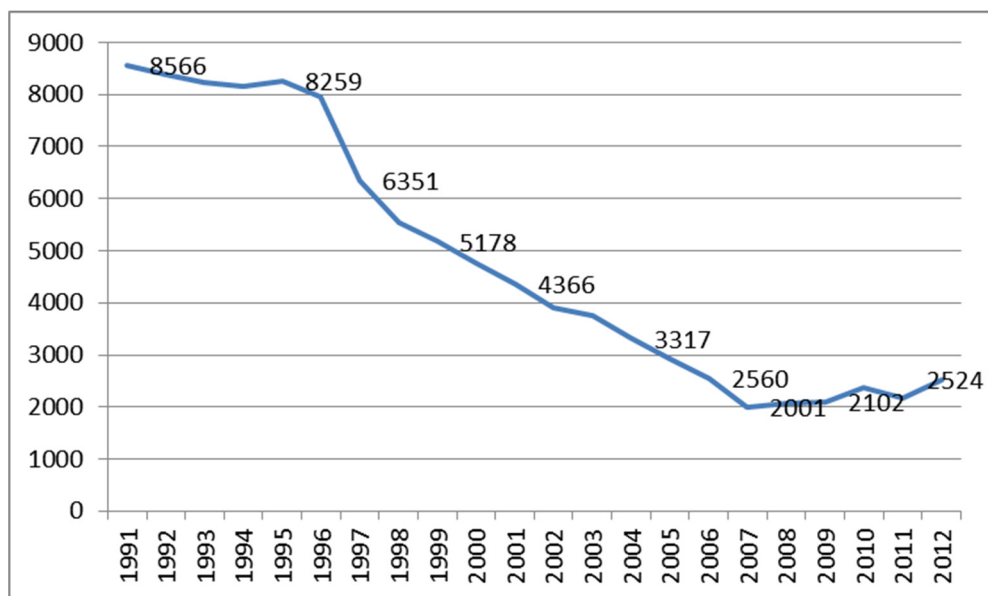
	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Unități de învățământ – total	24	24	23	23	12	12	9	8	6
Personal didactic – total	n.d.	n.d.	355	395	340	306	277	256	240
Spitale	1	1	1	1	1	1	-	1	1
Paturi în spitale	435	435	385	570	500	380	405	405	350
Dispensare medicale	n.d.	n.d.	7	7	2	1	-	1	1
Cabinete medicale de familie	n.d.	n.d.	n.d.	-	-	14	7	7	8
Cabinete stomatologice publice	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	7	7	7	5
Cabinete stomatologice private	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	3	2	7
Farmacii – proprietate publică	n.d.	n.d.	n.d.	1	1	1	-	1	1
Farmacii – proprietate privată	n.d.	n.d.	n.d.	3	3	2	6	6	6
Creșe	n.d.	n.d.	n.d.	2	1	1	-	1	1
Medici	44	46	42	50	58	55	50	36	41
Personal mediu sanitar	195	203	224	203	267	258	270	215	383

n.d. – nu există date

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișele localităților

7.2.1.4. Ocuparea forței de muncă

Numărul salariaților din orașul Borșa a scăzut de la 8.566 în anul 1991 la 2.524 în 2012, adică în această perioadă a fost pierdută 70,53% din forța de muncă. Așa cum era de așteptat cea mai mare scădere a numărului de salariați a fost în industrie de la 5.787 în 1990 la 360 în 2012, iar ca subramură a industriei a scăzut industria extractivă unde din 4.989 de angajați au mai rămas doar 29 în 2012. Aceasta s-a datorat închiderii exploatarei miniere, iar persoanele care mai sunt angajate în prezent se ocupă doar de paza gurilor de mină și a iazurilor de decantare.

Figura 24: Evoluția numărului mediu de angajați din orașul Borșa în perioada 1991–2012

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabel 25: Evoluția numărului de angajați din Borșa în perioada 1990–2012

Forța de muncă Borșa	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Salariați – total – număr mediu	-	8.566	8.167	6.351	4.759	3.763	2.560	2.102	2.524
Nr. mediu salariați în agricultură, silvicultură și pescuit	-	60	5	6	2	-	-	22	105
Nr. mediu de salariați în industrie	5.787	4.989	4.689	3.770	2.149	1.820	628	278	360
Nr. mediu de salariați în industria extractivă	-	4.446	4.129	3.308	1.771	1.335	318	48	29
Nr. mediu de salariați în industria prelucrătoare	-	543	532	-	-	-	-	-	-
Nr. mediu salariați în producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	-	-	28	-	54	66	60	12	24
Nr. mediu de salariați în construcții	-	393	565	330	177	82	85	-	-
Nr. mediu salariați în distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	-	-	-	-	-	-	-	50	58
Nr. mediu de salariați în comerț	-	373	132	132	367	388	405	64	141
Nr. mediu de salariați în transport și poștă	-	412	474	398	258	145	116	-	-

Forța de muncă Borșa	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Nr. mediu salariați în comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	-	-	-	-	-	-	-	225	423
Nr. mediu de salariați în activități financiare, bancare și de asigurări	-	30	26	29	30	27	66	52	34
Nr. mediu salariați în transport și depozitare	-	-	-	-	-	-	-	75	114
Nr. mediu de salariați în administrație publică	-	51	56	62	68	64	70	-	-
Nr. mediu salariați în hoteluri și restaurante	-	-	-	-	-	-	-	65	183
Nr. mediu de salariați în învățământ	-	463	484	484	455	462	425	368	322
Nr. mediu salariați în informații și comunicații	-	-	-	-	-	-	-	30	16
Nr. mediu de salariați în sănătate și asistență socială	-	744	886	725	769	607	657	630	560
Nr. mediu salariați în tranzacții imobiliare	-	-	-	-	-	-	-	15	-
Nr. mediu salariați în activități profesionale, științifice și tehnice	-	-	-	-	-	-	-	60	44
Nr. mediu salariați în activități de servicii administrative și activități de servicii suport	-	-	-	-	-	-	-	15	85
Nr. mediu salariați în administrație publică și apărare, asigurări sociale din sistemul public	-	-	-	-	-	-	-	90	47
Nr. mediu salariați în activități de spectacole, culturale și recreative	-	-	-	-	-	-	-	10	36
Nr. mediu salariați în alte activități ale economiei naționale	-	-	-	-	-	-	-	31	54

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș, Fișele localității

Este important de analizat proporția persoanelor angajate în câmpul muncii din totalul populației apte de muncă. În anul 2012 numărul total de angajați din Borșa era de 2.524 de persoane, iar totalul populației în grupa de vârstă 20–60 ani era de 17.576 persoane (conform Institutului Național de Statistică), și numărul șomerilor înregistrați la sfârșitul anului 2012 era de 275 persoane conform Direcției Județene de Statistică. Diferența mare între persoanele angajate plus șomeri și numărul persoanelor apte de muncă poate fi explicată prin faptul că multe persoane sunt plecate la muncă în străinătate. Chiar dacă ele figurează în populația stabilă, în cea mai mare parte a anului ele sunt plecate la muncă în străinătate. De asemenea, este

important de precizat că condițiile în care o persoană care a lucrat în minerit și poate ieși la pensie sunt diferite; astfel, cât timp a funcționat exploatarea minieră, un miner care a lucrat 22 de ani în subteran putea ieși la pensie la 45 de ani. De aceea, în diferența menționată anterior pot apărea și foști mineri care au lucrat în subteran și care în prezent sunt pensionari având sub 60 de ani.

Cele mai multe persoane sunt angajate în comerț, sănătate, învățământ, hoteluri și restaurante, și administrație publică. Observăm astfel că sectorul public este un angajator important, și că s-a schimbat profilul orașului, dintr-unul preponderent industrial, într-unul orientat spre servicii și comerț. În orașul Borșa, un număr important de firme comercializează materiale de construcții și materiale pentru amenajări și decorațiuni interioare. Aceste activități s-au dezvoltat foarte mult datorită banilor pe care îi trimit acasă persoanele plecate la muncă în străinătate și care vedeau investirea banilor câștigați în străinătate într-o casă în Borșa ca pe o modalitate de economisire a banilor și de asigurare a unei locuințe pe care să o aibă atunci când se vor întoarce în țară. Pe de altă parte, casele pe care și le-au construit în Borșa erau și o reprezentare fizică a succesului pe care îl aveau în străinătate, astfel cu cât este mai mare casa, cu atât câștigă mai mulți bani. De asemenea, în rândul borșenilor este dezvoltat și sentimentul de mândrie și dorința de a avea mai mult decât vecinul. În acest context s-a dezvoltat acest segment de piață al vânzării materialelor de construcții și decorațiunilor interioare, și forța de muncă s-a recalificat în construcții, instalații, amenajări interioare etc. În interviurile realizate a fost menționată existența unor echipe de meșteri specializați în aceste domenii care sunt solicitați să meargă să lucreze în Italia la amenajarea de locuințe și care lucrează cu arhitecți de acolo, semn de recunoaștere a calității muncii lor.

În ceea ce privește numărul de salariați din agricultură, silvicultură și pescuit se observă o creștere a acestora la 105 persoane în 2012. Având în vedere că agricultura și pescuitul nu sunt ramuri bine dezvoltate în Borșa, consider că creșterea exploatarei pădurii a devenit o sursă importantă de obținere a venitului, compensând mineritul. Unele dintre persoanele intervievate au declarat că alături de banii trimiși de cei care lucrează în străinătate, tăierea pădurii a fost o altă sursă importantă de venit în localitate. O persoană a declarat că acum 10–15 ani în foarte multe curți din Borșa se găsea câte un gater. În prezent numărul gaterelor s-a redus foarte mult, datorită exploatarei pădurii în posesoriat.

O tendință de dezvoltare importantă care a avut loc în economia orașului Borșa este dezvoltarea turismului. În Tabelul 26 se observă o creștere a numărului de angajați în hoteluri și restaurante de la 65 în 2006 la 183 în 2012.

Tabel 26: Evoluția turismului în orașul Borșa (2001–2013)

	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total unități de cazare	9	7	8	10	11	12	13	15	19	15	14
Hoteluri – număr	4	3	3	4	4	3	4	4	5	4	3
Moteluri – număr	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Pensiuni turistice – număr	4	3	5	6	7	9	9	11	13	10	10
Pensiuni agroturistice – număr	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Locuri de cazare – total	337	228	230	293	292	270	471	393	502	389	352
Locuri în hoteluri	278	169	166	219	208	166	355	235	279	201	160
Locuri în moteluri	-	-	-	-	-	-	-	-	41	41	41
Locuri în pensiuni turistice	41	33	64	74	84	104	116	158	182	147	151
Locuri în pensiuni agroturistice	18	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sosiri – Total	17.915	9.543	9.796	7.422	6.469	4.903	6.768	4.400	5.599	6.734	4.913
Sosiri în hoteluri	17.867	9.392	9.217	6.457	5.004	3.733	5.444	3.261	3.998	4.521	3.270
Sosiri în moteluri	-	-	-	-	-	-	-	-	247	650	223
Sosiri în pensiuni turistice	-	-	579	965	1.465	1.170	1.324	1.134	1.354	1.563	1.420
Sosiri în pensiuni agroturistice	48	151	-	-	-	-	-	5	-	-	-
Înnoptări – total	22.104	18.127	19.314	17.989	14.211	8.530	10.358	6.637	8.902	11.922	8.588
Înnoptări în hoteluri	22.024	17.883	17.961	16.325	11.117	6.298	8.298	4.443	6.068	6.982	4.821
Înnoptări în moteluri	-	-	-	-	-	-	-	-	357	1.492	607
Înnoptări în pensiuni turistice	-	-	1.353	1.664	3.094	2.232	2.060	2.189	2.477	3.448	3.160
Înnoptări în pensiuni agroturistice	80	244	-	-	-	-	-	5	-	-	-

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabelul 26 sintetizează evoluția turismului în orașul Borșa în perioada 2001–2013 în funcție de patru indicatori: numărul unităților de cazare, capacitatea de cazare pe diferite tipuri de unități de cazare, numărul de sosiri și numărul de înnoptări (ambele în funcție de tipul unității de cazare). Datele sunt preluate de pe

site-ul Institutului Național de Statistică. Analizând aceste date statistice se observă o creștere a unităților de cazare până în 2011, apoi o scădere când au fost închise două hoteluri și trei pensiuni. Dar, datele din Tabelul 26 arată clar o scădere a numărului de turiști care sosesc și înnoptează în Borșa. Numărul total de sosiri a scăzut de la 17.915 în 2001 la 4.913 în 2013, iar numărul de înnoptări de la 22.104 în 2001 la 8.588 în 2013. Totuși, este important de remarcat creșterea numărului de pensiuni și a numărului locurilor de cazare.

Pe lângă creșterea locurilor de cazare în pensiuni a crescut și numărul de sosiri și înnoptări în pensiunile turistice, chiar dacă în anul 2013 se observă o ușoară scădere față de anul 2012. Trebuie precizat că locuitorii din Borșa au văzut în potențialul turistic al zonei o modalitate de a investi economiile și au decis să investească în construirea de pensiuni. Cele mai multe dintre acestea au fost construite cu bani câștigați în străinătate. Pe de altă parte, prin programele de reconversie profesională a fost stimulată dezvoltarea acestui domeniu. Au fost organizate mai multe cursuri de manager pensiune, bucătar, ospătar, barman etc., adică în acele domenii în care era nevoie de un certificat pentru a putea lucra în domeniul turismului.

Doresc să precizez că datele de la Institutul Național de Statistică cu privire la numărul unităților de cazare din Borșa este mult mai mic comparativ cu datele primite de la Primărie în cadrul unei vizite realizate în localitate. Conform datelor primite de la Primărie, în anul 2014 în Borșa existau 50 de pensiuni, 5 hoteluri, 2 cabane, 1 motel și 2 campinguri cu căsuțe. Acestea sunt unitățile de cazare clasificate, dar pe lângă acestea mai sunt persoane care închiriază camere la negru. În cadrul pensiunilor sunt oferite 804 locuri de cazare, în cadrul hotelurilor 248 locuri, moteluri 42, campinguri 36, iar cabane 18.

Dar, revenind la analiza datelor provenite de la Institutul Național de Statistică, de ce a scăzut numărul de turiști care vizitează orașul Borșa având în vedere că s-a dezvoltat infrastructura de cazare? Mai mulți factori au contribuit la crearea unui cadru defavorabil turismului. Două hoteluri care funcționau în stațiunea Baia Borșa și care erau foarte căutate la începutul anilor 2000, Stibina și Cascada, au fost închise și în prezent sunt într-o stare avansată de degradare. În majoritatea interviurilor realizate, a fost menționată starea proastă a drumurilor care descurajează turiștii să vină în zonă. Un alt factor este că pe timp de iarnă, dacă nu ninge, nu se poate skia în stațiune, iar turiștii preferă să meargă în acele stațiuni unde este zăpadă sau sunt tunuri de zăpadă care acoperă pârtia de ski cu zăpadă chiar și atunci când nu ninge. S-a făcut o investiție într-o telegondolă, dar investiția nu a fost terminată. Apoi, unii proprietari de pensiuni vorbesc despre imaginea negativă pe care o are orașul și care descurajează turiștii să vină în zonă. Toate persoanele intervievate au afirmat

că dacă se vor repara drumurile vor veni și turiștii. Dar toate aceste probleme sunt analizate în detaliu în secțiunile următoare ale acestui studiu de caz.

7.2.2. Descrierea exploatării miniere din Borșa și a contextului în care a avut loc închiderea acesteia

Informațiile prezentate în cadrul acestei secțiuni au fost culese pe baza interviurilor realizate în comunitate cu foști mineri și cu două persoane care mai lucrează în prezent la exploatarea minieră. Exploatarea de aici s-a numit până în 1977 Exploatarea Minieră Baia Borșa, din 1977 până în 1999 Întreprinderea Minieră Baia Borșa, din 1999 Sucursala Minieră Baia Borșa (SM Baia Borșa), iar din 2001 s-a numit simplu Baia Borșa. Mina Borșa avea trei mari sectoare: 1) mina Toroioaga, ulterior mina Colbu, 2) Gura Băii și 3) Mina Burloaia. Mina Burloaia a avut alte trei subsectoare: Dealul Bucății, Dealul Negru și Pârâul lui Bozoancă. Oamenii din localitate când vorbesc despre exploatarea minieră îi spun simplu Minera.

Aici s-au extras minereuri neferoase, polimetalifere, adică un amalgam de Cu, Pb, Zn și Au; mina de la Emerit Toroioaga (una dintre minele componente ale exploatării de la Baia Borșa) era axată pe extragerea piritei aurifere. La Borșa se foloseau mai multe tipuri de metode de extragere a minereurilor. De exemplu, la mina Măgura a existat o exploatare la suprafață unde s-a încercat o exploatare în trepte, tipic de carieră. Dar metoda de exploatare auriferă s-a bazat pe metoda înmagazinării ceea ce înseamna că filonul era localizat în galerii de coastă. Filonul nu depășea mai mult de 1 metru și pur și simplu se mergea cu excavația pe metrul acela începând de la partea superioară spre partea interioară. Se spărgeau găuri pe verticală și materialul se rostogolea prin găurile de rostogolire. Vagoneții de mină veneau la gurile de mină și se umpleau, se goleau treptat și iarăși se umpleau. La Burloaia și Gura Băii erau exploatări cu cameră sau chiar și în felii subversale cu podea. Aurul era în zăcăminte de tip filonian. Dincolo erau zăcăminte lenticulare, cu un corp bine concentrat mai gros.

Minereul extras era dus la flotație, adică la uzina de preparare, unde era în primă fază măcinat, adus la o anumită granulație, apoi era din nou băgat în mori și adus până în stadiul de pastă și acolo cu ajutorul unor flotoare și a unui reactiv, în special acid sulfuric (deci o metodă poluantă) se extrăgea concentratul. După ce era îndepărtat sterilul, partea de steril grosier din minereu, concentratul însemna Cu, Pb și Zn. Aurul avea altă linie de flotare ceva mai diferită, unde se folosea un procedeu numit amalgamare, cu substanțe chimice. De aici concentratul metalifer pleca la Gara Borșa și se încărca în vagoane și ajungea la Flotația Centrală de la Baia Mare unde se prepara produsul finit, adică lingouri și bare. Acesta era procedeul în cazul Cu, Pb și Zn. Aurul era rafinat din stadiul de amalgamat în stadiu de concentrat tot la Baia

Mare și mai apoi și în alte locații din țară. Aurul sub formă de lingouri mergea la Banca Națională.

Ca apogeu, ca număr de angajați, Baia Borșa a avut în 1984–1985–1986 aproximativ 8.000 persoane (considerat de persoanele intervievate cel mai mare număr posibil). Consider că este important să precizez că o parte dintre persoanele care lucrau la exploatarea minieră erau femei. Ele erau un segment majoritar pe partea de flotație unde lucrau ca operatori de preparare. Ele mai aveau profesii ca secretare și economiste, dar și ca sudori, lăcătuși mecanici, și se ocupau de lămpile de pe sectoare.

Argumentul care s-a adus pentru închiderea Exploatării de la Borșa a fost că nu era profitabilă. În anul 1990 înregistra o pierdere de 10.000 la 1.000, adică costurile de exploatare erau de 10.000 lei și se scotea minereu de 1.000 de lei, după cum s-a exprimat un fost miner. Pierderile erau cauzate de echipamentele de proastă calitate, uzate și învechite tehnologic, care fuseseră achiziționate în anii 1960–1970. O persoană intervievată a descris această situație astfel:

„De exemplu, nu se putea compara un compresor care pompa aer în mină și îl foloseam noi la perforarea de găuri din anii 1970 cu unul mic, suedez care nici într-o treime nu folosea energie ca să pompeze același debit de aer. Noi nu am mai fost utilizați deloc, nu ni s-a mai adus nimic nou, totul era depășit. Referitor la perforatorul românesc, erau deja pe piață perforatoare mult mai mici, mai ușor de întreținut. Nu s-a mai ocupat nimeni. Dar marea problemă a plecat din cerințele Uniunii Europene. De acolo au plecat toate bebele.”

Un fost miner este de părere că tehnologia de preparare nu a fost bună: *„Nu o fost tehnologia de preparare cum trebuie. Deci totul se ducea pe apa sâmbetei, mai poluau și Tisa și mai plăteau și amenzi la unguri. Deci tehnologia o fost proastă. Aici o fost toată problema, că minereu o mai fost ...”*.

O persoană intervievată care a lucrat în cadrul Agenției Zonelor Miniere pune sub semnul întrebării criteriile pe baza cărora s-a decis că Exploatarea Minieră de la Borșa era nerentabilă deoarece la momentul când s-a luat decizia închiderii minei prețul minereului pe piața internațională era scăzut. Între timp prețurile au crescut și mina ar fi putut fi profitabilă acum, și cel puțin o parte din galeriile de mină ar fi putut fi repornite.

La revoluție exploatarea de la Borșa era deja în regres. În anul 1991 erau în jur de aproximativ 5.000 de angajați. Au urmat restructurări până în anul 1997 când a fost adoptată ordonanța cu privire la concedierile colective. Un fost director al Uzinei de Preparare Baia Borșa spunea că începând cu 1 septembrie 1997 au fost făcute lichidări de personal masive când au plecat foarte mulți mineri care erau atrași de

salariile compensatorii. Chiar dacă existau anumite prevederi cu privire la modul în care să se facă restructurarea, cei mai mulți au plecat la cerere.

„Puteai da afara pe cei care nu sunt competenți, dar cei mai mulți, 95% au plecat la cerere. De a doua zi a fost val, acel efect de turmă. Nu i-ai putut opri. Era prima ordonanță de tipul respectiv. Erau tentante sumele care se dădeau. S-au dus și cei buni și cei mai puțini buni. Am mai făcut noi ceva lichidări pe varianta disponibilizărilor dar puțini. În vara aceea am oprit o jumătate din uzina de preparare datorită lipsei de personal. Atunci erau 800 de angajați și în două săptămâni am rămas la 360.”

Minerii plecau pentru că erau tentați de banii care le erau oferiți. Unii dintre ei probabil că nu au văzut niciodată atât de mulți bani și au plecat de bună voie. A doua restructurare a avut loc la Borșa în 1999, și apoi a mai urmat câte o restructurare în fiecare an până în 2003 când a avut loc ultima disponibilizare, și după aceea numărul a continuat să tot scadă pentru ca în prezent să lucreze aproximativ 10 persoane care se ocupă de pază (monitorizări iazuri și galerii).

Percepția cu privire la închiderea mineritului în Borșa este că a fost făcută neplanificat. Un fost miner care pare să cunoască cum s-a restructurat mineritul în alte țări spunea:

„În Marea Britanie închiderea minei s-a făcut în termeni mult mai buni decât la noi. Acolo copiii copiilor lor au avut studii, burse, electricitate numai la niște tarife minime, modice, deci au avut o grămadă de drepturi. La noi pur și simplu s-au dat acele salarii compensatorii, ai semnat o hârtie și ai plecat.”

7.2.3. Evoluția diferitelor componente ale orașului după închiderea minei

7.2.3.1. Starea capitalului construit în orașul Borșa

În orașul Borșa se întâlnește o situație duală cu privire la starea capitalului construit. Pe de o parte clădirile aparținând fostei exploatare miniere nu mai sunt folosite și au intrat într-o stare avansată de degradare, iar blocurile construite pentru mineri au multe apartamente abandonate și au nevoie de reparații. Pe de altă parte, în Borșa au fost construite foarte multe case noi. Din 1990 și până în prezent au fost acordate 4.890 de autorizații de construcție, iar datele statistice din Fișele Localității arată un număr de 3.359 de locuințe nou construite în această perioadă. Ele au fost construite în principal de către persoanele plecate la muncă în străinătate. Conform unor estimări făcute de o persoană intervievată, în Borșa s-au făcut investiții de peste 2,5 miliarde de Euro în oraș, referindu-se la casele construite.

În cadrul vizitelor realizate în Borșa am observat zone în care există alternanțe de case noi și construcții abandonate. De exemplu, de o parte și de alta a drumului care face legătura între oraș și Colonia Baia Borșa sunt case, într-o alternanță de case noi și impunătoare, unele nelocuite, și case mai mici și mai vechi sau care au rămas abandonate. Printre ele se află depozite cu materiale de construcții, o afacere care a prosperat în zonă datorită faptului că cei plecați la muncă în străinătate și-au investit banii în construcția de case.

Câteva persoane intervievate spuneau că în multe cazuri modul în care au fost construite casele nu a fost adaptat nevoilor reale de spațiu pe care le aveau proprietarii, ci nevoii de a proiecta o imagine a veniturilor pe care le obțin în străinătate și a succesului pe care l-au dobândit acolo. Proprietarul unei firme de construcții spunea că există o concurență între oameni cu privire la casele pe care le construiesc și că unele persoane doresc să își construiască o casă mai mare ca a vecinului, nu că au nevoie de o casă așa de mare, ci dintr-o dorință de a se mândri că au mai mult. Fostul primar al orașului Cavnic spunea despre Borșa că „*din punct de vedere volumetric, ei au construit pur și simplu la o concurență cu vecinul, că altă explicație nu au, niște case enorme*”. Investițiile în domeniul imobiliar au făcut să se înmulțească firmele de construcții și amenajări interioare. Este interesant că persoanele plecate în străin au exercitat o presiune pentru creșterea calității serviciilor în construcții și amenajări interioare, fiind foarte atenți la calitatea lucrărilor executate și a materialelor folosite.

Au fost semnalate mai multe probleme legate de locuințele construite de persoanele plecate în străinătate. Construirea acestor locuințe a luat-o înaintea autorităților locale care nu au putut ține pasul cu ritmul construcțiilor și nu au dezvoltat infrastructura necesară de străzi și utilități. O altă problemă este că cea mai mare parte a anului multe dintre ele nu sunt locuite și au început să apară cazuri în care sunt furate bunuri din ele. O altă problemă este că proprietarii le-au construit ca să aibă unde să se întoarcă acasă. Dar între timp unii și-au cumpărat apartamente acolo unde lucrează în străinătate, copiii lor au început să meargă la școală acolo, afacerile le merg bine și de aceea se întorc tot mai rar acasă, iar în concedii și-au dat seama că pot merge oriunde vor, nu este nevoie să se întoarcă de fiecare dată în Borșa. Devenind foarte ancorați în noua viață din străinătate unele persoane nu mai doresc să se întoarcă acasă și casa construită în Borșa nu își mai are utilitatea inițială.

Situația este total diferită în colonia muncitorească Baia Borșa. Cum te apropii de această zonă încep să apară clădiri abandonate și care în timpul exploatarei aveau diferite folosințe; de exemplu clădiri ale unei foste școli care acum nu mai sunt folosite. Blocurile de locuințe sunt într-o stare avansată de degradare care este cauzată de faptul că multe dintre apartamente sunt goale. Un miner care locuiește în colonie

spunea: „aici sunt 16 apartamente, din 16 apartamente aici la noi sunt locuite 7, la scara cealaltă numai 3 sunt locuite”. Marea majoritate a persoanelor care locuiau acolo au plecat fiind împinși de lipsa locurilor de muncă. Au rămas în principal bătrânii, persoane care s-au pensionat de la compania minieră sau care au plecat cu salarii compensatorii. Ei se plâng de nivelul ridicat de sărăcie și de infraționalitate.

Figura 25: Imagini cu blocurile de locuințe construite pentru mineri în Colonia Baia Borșa. Se poate observa drumul care a fost reconstruit în anul 2013

Figura 26: Clădiri aparținând unor școli din Colonia Baia Borșa care sunt în prezent abandonate

Unele clădiri aparținând exploatării miniere chiar dacă au fost preluate și în incinta lor au fost deschise noi afaceri, ele au fost lăsate în paragină. În această situație se află clădirile Flotației din Baia Borșa unde funcționează o fabrică de cherestea (vezi Figura 27). Acest ansamblu de clădiri se află pe drumul care face legătura cu o zonă muntoasă care are un potențial turistic extraordinar, dar starea în care se află drumul, precum și aspectul clădirilor descurajează accesul turiștilor spre această zonă.

Figura 27: Clădiri aparținând fostei Flotații din Baia Borșa

De asemenea, zona gării unde erau încărcate minereurile a fost preluată de a o firmă din domeniul tăierii lemnului. Chiar dacă curtea este plină de bușteni, vechile construcții sunt în paragină, iar gardul stricat lasă să se vadă starea de degradare în care se află clădirile.

Figura 28: Clădiri din fosta gară de mărfuri din Borșa

În zona centrală a orașului se află un grup de clădiri aparținând Ministerului Apărării Naționale care nu mai sunt folosite. În prezent, în clădirile acestea mai sunt doar câțiva soldați care asigură paza, în rest pentru că nu mai sunt folosite, copiii au început să arunce cu pietre în ele și să le spargă geamurile, iar clădirile au început să se deterioreze. Deoarece se află situate la drumul principal care traversează orașul și creează o imagine dezolantă, Primăria a trimis mai multe adrese Ministerului Apărării prin care a cerut transferarea acestora în proprietatea Primăriei, dar cererile nu au fost aprobate. Se observă astfel o lipsă de comunicare între instituții, lucru care dăunează aspectului general al orașului și în special turiștilor care vin în zonă.

Trebuie totuși remarcat că în comunitate există eforturi de reabilitare a unor clădiri abandonate. De exemplu, în anul 2013 Primăria a transformat o fostă centrală

termică într-un Centru de Zi pentru Vârstnici. Clădirea, care aparținea Primăriei, a fost mărită și etajată cu ajutorul unor surse pe care Primăria le-a obținut din Programul Operațional Regional, Axa 1 – Dezvoltarea orașelor. În cadrul centrului, persoanele în vârstă beneficiază de o gamă largă de servicii de consiliere, recreative, dar și de protecție socială. De asemenea, persoanele angajate în cadrul centrului oferă o gamă largă de servicii pensionarilor care nu se pot deplasa și care nu pot apela la alte persoane (ca de exemplu pentru plata utilităților, cumpărături, consiliere din partea medicilor etc.). Din păcate, acesta este singurul caz de reabilitare și refolosire a unei clădiri abandonate de către Primărie.

7.2.3.2. Reacții ale locuitorilor orașului

7.2.3.2.1. Migrația populației în străinătate și consecințele acesteia asupra orașului

Caracteristica dominantă a orașului Borșa este că foarte multe persoane sunt plecate la muncă în străinătate. Pentru a ilustra dimensiunile fenomenului de migrație existent în zonă un fost angajat al Primăriei din Moisei spunea: „În Borșa în luna august a fost un record de 3 milioane de Euro schimbați într-o lună. Acum a scăzut foarte mult. Intrau în Borșa și Moisei în luna august când se făceau concediile între 1.500 și 2.000 și ceva de mașini. Vă dați seama ce era aici.” Aceeași persoană a spus că erau luni când șoferii de microbuz aduceau în Borșa și Moisei și câte 60.000 Euro, bani cash, aceștia reprezentând remiterilor persoanelor care muceau în străinătate pentru familiile lor. Aceste date nu pot fi verificate, dar ele oferă o imagine de ansamblu a fenomenului de migrație și a implicațiilor sale pentru economia orașului.

Migrația persoanelor a început imediat după revoluție, când încă pentru a pleca din țară era nevoie de vize. Atunci, plecarea a fost facilitată de persoanele care au reușit să fugă din țară în timpul regimului comunist, iar mai apoi au fost create rețele prin care membrii familiilor se ajutau între ei. O persoană intervievată declara:

„Borșenii au mers prima dată în străinătate, și după borșeni or mers moiseienii, și apoi după noi o mers Valea Izei. Știi cum o fost ... O mers Grigore și l-o luat și pe Sorin. Sorin l-o luat și pe Nicu. Borșenii or mers după ce s-o deschis granițele. Până prin 1995 o fost un exod puternic de borșeni. Ei mulți or fugit și așe. Și înainte de revoluție or fost oameni care au încercat să fugă. Mulți pe care nu i-o prins s-or dus. Și apoi ei tot or chemat până ș-or făcut acte și apoi or chemat nevasta, fratele, vărul, vecinul. În Borșa acolo pe Repedea aproape toată lumea îi dusă. Sunt vile făcute și îs nelocuite că ei vin o dată pe an. Vin în august, mai vin și de Paști și de Crăciun.”

De atunci, locuitorii orașului Borșa au continuat să plece în străinătate. Se estimează că jumătate din populația orașului este plecată la muncă în străinătate. O persoană care lucrează în cadrul Primăriei Moisei spunea că doar aproximativ 15% dintre cei care au lucrat la mină au plecat în străinătate pentru că mulți dintre mineri s-au pensionat și au avut, în percepția sa, pensii destul de mari cu care familiile lor au putut să se descurce.

Migrația este facilitată de persoanele care deja locuiesc și muncesc de mai mulți ani acolo și care au creat filiere prin intermediul cărora duc și alte persoane de acasă, care percep ca pe un lucru normal această migrație transfrontalieră pentru muncă. Inclusiv tinerilor care urmează cursurile unei facultăți de la noi din țară li se pare normal ca să meargă să muncească peste vară în străinătate pentru a-și strânge banii de care au nevoie în timpul anului universitar. După terminarea facultății în cazul în care nu își găsesc un loc de muncă bine plătit în țară preferă să meargă să lucreze în străinătate, chiar în afara domeniului lor de pregătire. O persoană intervievată spunea:

„A fost un fenomen foarte interesant în Borșa. Este printre puținele localități în care s-au ajutat ei între ei, s-au dus unul pe altul. Dacă a reușit să ajungă dincolo unul din familie a încercat să își ducă și frații și surorile, chiar și verii. Este o chestie mai rară. Sunt foarte sudate familiile. Se trag așa ca un curent unul spre celălalt.”

Din interviurile realizate reiese faptul că reacțiile pe care le-au avut locuitorii orașului Borșa în fața provocărilor de după revoluție au fost determinate de trăsături specifice pe care pe care aceștia le au. Una din persoanele intervievate spunea că locuitorii orașului au o zestre genetică dezvoltată de-a lungul timpului și care a făcut ca în rândul acestor persoane să se dezvolte anumite trăsături de caracter; ei sunt descriși ca fiind „mai cu nerv, mai duri” decât restul locuitorilor din Maramureș, trăsături care i-a făcut să lupte mai mult pentru a-și îmbunătăți condițiile de viață.

„Și în Borșa mai ales datorită cosmopolitismului caracteristic zonelor miniere efectul a fost: plecarea în afară, la fel tot ce s-a întâmplat în familiile de borșeni. După aceea zestre genetică, borșanul a avut un respect extraordinar pentru că el a avut ceea ce a fost genetic pur, a fost extraordinar de bună calitate și chiar a fost un reper istoric pentru noi. Și să vă spun de ce. Granița dintre Maramureșului istoric și Suceava, zona Prislopului, a fost o graniță naturală. Tătarii, turcii, oricine venea, greu treceau, dar atunci când treceau primii care erau supuși unui sacrificiu erau borșenii, iar instinctul lor de conservare le-a dictat să fie un pic mai cu nerv și mai duri decât restul Maramureșului, este o părere proprie.”

Comparând locuitorii celor trei localități apropiate (Borșa – Moisei – Vișeu de Sus) aceeași persoană intervievată a identificat diferențe între trăsăturile acestora care consideră că au influențat reacțiile adoptate în fața provocărilor. Diferențele de trăsături sunt rezultate în urma interacțiunii cu diferitele grupuri de persoane care au venit în comunitate de-a lungul timpului.

„Vișeu este un oraș cosmopolit de munte. Dar acest cosmopolitism este caracteristic orașelor port, mulți adunați, dar nu a unui orașel de munte. Culturile cu care au venit, mentalitățile cu care au venit nemții, ungurii, evereii ș.a.m.d. a dus la crearea unei societăți foarte ordonate, o societate care știa să se respecte, care știa să își trăiască și clipa de amărăciune și bucurie cu cumpătare și înțelepciune și totdeauna de-a lungul istoriei Vișeu a fost un reper cultural în primul rând și educațional pentru tot Maramureșul. Iar Moiseiul fiind la granița dintre Borșa și Vișeu, partea de Est a Moiseiului a luat urma borșenilor și sunt mai nervoși să zic așa, iar partea de către vest a luat-o către Vișeu. Eu m-am născut în Vișeu și am trăit în Moisei, cunosc deopotrivă ambele comunități. Moiseienii au fost niște oameni foarte calmi și care au învățat din greșelile celor din Borșa și au luat ce-i bun de la cei din Vișeu. Ca atare, tot ce s-a dezvoltat în Moisei nu este decât o învățare din greșelile celor două comunități și Moiseiul arată mai bine decât Borșa și mai bine decât Vișeu, noroc de Vișeu că a trecut DN18 și a mai asfaltat.”

O consecință, după părerea mea crucială pentru viitorul orașului Borșa, este faptul că unele persoane au investit banii câștigați în străinătate în a-și amenaja pensiuni turistice. Ei văd în turism viitorul orașului și sunt siguri că dacă drumurile se vor repara vor veni tot mai mulți turiști. Aceste pensiuni reprezintă o capacitate de cazare foarte importantă pentru oraș, un atu pentru dezvoltarea turismului. În plus, Primăria încearcă prin diferite proiecte să dezvolte cât mai mult acest domeniu.

Migrația masivă a locuitorilor orașului în străinătate și faptul că ei trimit bani în mod constant acasă a făcut ca economia orașului Borșa să fie dependentă de economiile unor piețe externe și influențată direct de ce se întâmplă pe aceste piețe. O persoană care deține o firmă de amenajări interioare spunea: „... nu stă Borșa pe economia românească. De mulți ani de zile nu este legată Borșa în direct cu pulsul economic de la București pentru că nu are pentru ce în afară de chestia asta cu infrastructură care aparține de sistemul național. Dar criza din afară a lovit greu de tot orașul.” Fostul primar de Cavnic a descris astfel dependența orașului Borșa de economia Italiei: „Borșa este un barometru pentru cum merge economia Italiei și nu a României, merge Italia bine, mergem și noi bine.”

Criza economică i-a afectat mult atât pe cei care lucrau în străinătate, cât și pe cei de acasă. O dată cu criza, borșenii au început să găsească tot mai puține locuri

de muncă, să fie plătiți mai puțin sau să primească banii cu întârziere. În plus, ei erau priviți cu ură de către străini pentru că le furau locurile de muncă. Criza din străinătate s-a răsfrânt și asupra economiei orașului Borșa pentru că au fost tot mai puțini bani trimiși acasă și tot mai puțini oameni își investeau banii în case. Astfel, domeniul construcțiilor a avut de suferit foarte mult.

Consider că este important să ilustrez o modificare care apare în ultimii ani în comportamentul persoanelor care au plecat la muncă în străinătate. Este vorba despre faptul că tot mai puține persoane vin acasă în fiecare an în luna august când este perioada concediilor în străinătate. Există o combinație de factori care au dus la această situație. O parte dintre aceste persoane după ce au lucrat mai mulți ani de zile au reușit să încheie un contract de muncă cu angajatorul și să primească ajutor de șomaj atunci când nu lucrează. Astfel cu ajutorul de șomaj și cu banii câștigați de soție, care poate îngrijește de persoane în vârstă, se poate descurca. În cazul persoanelor care au reușit profesional în Italia și care au prins rădăcini acolo, ei tind să vină tot mai rar acasă. O persoană intervievată spunea:

„Cei care au plecat de tineri au devenit o populație stabilă acolo și țin tot mai puțin legătura cu Borșa pentru că nu mai sunt copii la părinți, ci au ei propriile familii. Copiii lor sunt năcuți în Italia, frecventează școala, sunt până la nivel de liceu. Eu am întâlnit familii în Milano care au plecat de 20 de ani din Borșa și au copii la liceu, la școli foarte bune și nu au nicio legătură cu orașul. Și pe măsură ce îți crește familia tot mai mult te depărtezi de cei de acasă, de părinți. De aceea spun ca încetul cu încetul se stabilizează populația care este plecată. Mulți își dau seama că au făcut investiția de pomană la Borșa deoarece și-au cumpărat case și acolo în Italia, au locuri de muncă acolo. Încep să vină în vacanță la Borșa din ce în ce mai rar. S-a schimbat un pic mentalitatea. Înainte mergeau și lucrau, stăteau în chirie. Începeau să vină acasă de 2–3–4 ori pe an. Acum, vin o dată la doi sau la trei ani. Nu mai vin în fiecare an. S-a schimbat. Mulți au înțeles că nu este neapărat să îți iei vacanță la Borșa în România, și poți să îți iei vacanță și în altă parte în Italia. Te duci într-un concediu. Că iarna pleacă într-o stațiune de schi, că oferta e foarte bună, că vara pleacă la mare. Observ că din ce în ce mai puțini vin încoace. Acum 10–15 ani 80% din cei plecați veneau. Acuma se schimbă raportul încetul.”

Un lucru este sigur cu privire la evoluția orașului Borșa, și anume că a fost foarte puternic influențată de plecare locuitorilor la muncă în străinătate. Banii trimiși de ei acasă au ajutat la suplimentarea veniturilor populației, la dezvoltarea afacerilor în construcții, și la dezvoltarea infrastructurii turistice. O persoană spunea că faptul că oamenii au putut pleca în afara țării a fost cel mai mare avantaj al orașului, altfel ar fi fost mai rău ca în Valea Jiului.

7.2.3.2.2. Situația minerilor veniți din alte părți ale țării

În perioada când s-a dezvoltat exploatarea minieră a crescut foarte mult numărul forței de muncă din Borșa. Oamenii au venit să lucreze la mină dintr-o arie geografică foarte largă. Zilnic făceau naveta mineri din localitățile învecinate, precum Moisei și Vișeu de Sus, dar și din satele de pe Valea Vișeuului până către satele cu etnici ruși, precum Rona de Sus și Rona de Jos, și satele de pe Valea Bistriței până către Coșbuc și Salva. Minerii erau aduși și de la 100 km distanță. În localitate au venit să lucreze persoane aduse din Moldova, până de pe la Constanța, dar și din județele mai apropiate, precum Mureș. Un fost miner venit în 1973 din Budești (jud. Bistrița) își aduce aminte că pe sate se găseau afișe cu anunțuri de angajare de șoferi, sudori, mecanici etc. De aceea, în Borșa, și în special în Baia Borșa locuiau foarte multe persoane venite din alte localități.

După închiderea minei unii dintre ei s-au întors în zonele de unde au venit, mai ales că aveau acolo casă și pământ pe care să îl lucreze. Aceasta era o reacție așteptată și dorită pe care ei să o adopte. Dar, nu în toate cazurile s-a întâmplat acest lucru. Multe persoane au ales să rămână pentru că după mai mulți ani petrecuți în Borșa au prins rădăcini aici. Unii s-au căsătorit în Borșa, și-au întemeiat o casă și o familie, și de aceea le-a fost greu să plece. Legarea lor de localitate a fost facilitată și de vânzarea apartamentelor de către Exploatarea Minieră către mineri. Astfel, pe fondul lipsei unei case în localitatea de unde au venit sau a unor neînțelegeri cu rudele, faptul că aveau un apartament în care să locuiască i-a determinat să rămână în Borșa. În opinia mea, vânzarea locuințelor către mineri, le-a redus mobilitatea persoanelor care nu aveau unde să se întoarcă.

Este interesantă situația celor care au plecat acasă, dar care după o vreme s-au reîntors în Borșa. Un fost miner mi-a spus că nu le-a plăcut aerul și s-au întors. O altă persoană intervievată mi-a explicat că aerul din Borșa este foarte ozonat și foarte sănătos, confirmând faptul că unele persoane plecate s-au întors în Borșa.

Aranjamentele folosite pentru a aduce forța de muncă să lucreze la mină au influențat într-o anumită măsură dezvoltarea orașului după închiderea acesteia. Faptul că o parte din forța de muncă făcea naveta dintr-o arie geografică largă a determinat ca numărul persoanelor disponibilizate să se împartă între mai multe localități, astfel sărăcia și problemele sociale să nu fie concentrate într-o singură localitate. Pe de altă parte, locuințele de tipul căminelor de nefamiliști care sunt construite ca niște locuințe temporare, iar persoanele care locuiesc în ele au tendința de a se îndrepta către locuințe de dimensiuni mai mari și permanente, a făcut ca aceste persoane să se întoarcă în localitățile de unde proveneau. Chiar dacă aceste aranjamente de muncă nu au fost gândite ca să niște măsuri de a împiedica populația să rămână în localitate după închiderea minei, au avut rolul de a facilita dispersia populației

disponibilizate și a problemelor sociale cu care ei se confruntau într-o arie geografică mai largă.

Consider că este important să precizez percepția unei persoane cu privire la rolul important pe care l-au avut pensionarii în viața localității. Faptul că din minerit oamenii se puteau pensiona la 45 de ani dacă aveau o vechime de 20 de ani muncii în subteran a făcut ca pensionarii din Borșa să fie persoane mai tinere ca în alte părți ale țării. Acesta a reprezentat un avantaj pentru multe familii în care tinerii erau plecați la muncă în străinătate, iar părinții, pensionari fiind, le-au putut oferi un ajutor având grijă de copii și de casă: *„A fost un lucru bun că s-au pensionat la 45 de ani. Și acum este un lucru bun că mai există pensionari. Sunt oameni suficient de tineri încă în putere care ajută familiile tinere cu copiii lor, cu nepoții. Dacă au bani de dincolo ei îi administrează, au grijă de casă, care iarăși este un lucru benefic.”* Probabil acest lucru a facilitat ca mai multe familii tinere să plece la muncă în străinătate.

Un alt avantaj al existenței unui număr mare de pensionari în localitate sunt pensiile pe care ei le primesc. Mai multe persoane intervievate au spus că după banii trimiși de persoanele plecate la muncă în străinătate, pensiile minerilor sunt principala sursă de venit din localitate. În ciuda faptului că ei spun că sunt mici, cuantumul mediu al unei pensii este de aproximativ 1.500–1.600 lei. Cei mai avantajați sunt pensionarii care locuiesc la casă și care au o mică grădină pe care o pot cultiva și pot crește animale.

7.2.3.2.3. Comportamente negative dezvoltate de anumite persoane din comunitate

Un tip de reacție adoptată de o parte din locuitorii comunității este dezvoltarea de comportamente sociale negative. Una dintre persoanele intervievate spunea că pentru unii Borșa are imaginea de „Far West”, referindu-se la cazurile mediatizate în care locuitori ai orașului au comis diferite infracțiuni.

Aceste comportamente sociale negative îmbracă mai multe forme și grade de intensitate. De exemplu, furtul se întâlnește sub diferite forme: furtul de la vecini sau de la persoane mai înstărite de către persoane sărace pentru a-și asigura viața de zi cu zi, dar și furtul de fier vechi din minele închise de către persoane venite din alte părți ale țării. Se fură benzină chiar din rezervorul mașinilor. Un proprietar de pensiune din Stațiunea Borșa spunea că *„... la ce să vină turiștii în stațiune, să le fure motorina din rezervor?”*. Furtul are și o formă transfrontalieră și se manifestă în mai multe situații. O formă pe care o îmbracă este contrabanda de mici dimensiuni cu produse ieftine din Ucraina care sunt trecute granița fără plata taxelor vamale și care apoi sunt vândute la negru. A cumpăra produse ieftine de la anumite persoane care cu aceasta se ocupă este considerat un comportament acceptabil.

De asemenea, în localitate există un alt tip de infraționalitate de dimensiuni mai mari. Astfel, în timp, unele persoane plecate la muncă în străinătate împreună cu patronii lor au dezvoltat o grupare infrațională care furau utilaje de construcții din străinătate și pe care le introduceau ilegal în țară pentru a le vinde, iar patronii încasau asigurările pentru utilaje în Spania, Italia, Belgia; banii erau împărțiți în mod egal între cei implicați. În iulie 2009 a avut loc o acțiune a procurorilor DIICOT Maramureș care au descins în Borșa, dar și în alte localități din județele Maramureș, Cluj, Arad, Timiș și Vâlcea pentru a destrutura această grupare infrațională. Imaginile care au fost transmise atunci din Borșa, cu mascați care au descins în casele mai multor persoane care erau suspectate că ar fi fost implicate în această rețea, au creat o imagine negativă și o stare de nesiguranță de natură să descurajeze turiștii să mai vină în zonă. În primăvara anului 2014 pe plăcuța de la intrare în Borșa dinspre Moisei se puteau observa urmele de la mai multe împușcături cu pistolul. O persoană mi-a spus că tineri aflați în stare de ebrietate au făcut acest lucru pentru a se distra.

Cele mai multe persoane intervievate au confirmat această imagine negativă care a fost creată orașului, dar au ținut să precizez că aceasta nu înseamnă că gradul de infraționalitate din localitate este ridicat sau că populația nu se simte în siguranță. De altfel, în timpul vizitelor realizate în localitate nu am avut niciodată sentimentul de nesiguranță având în vedere că în mai multe cazuri am stat de vorbă cu oameni simpli pe care i-am întâlnit pe stradă. Dar, această imagine negativă care este mediatizată nu este favorabilă orașului Borșa deoarece decurajează turiștii care doresc să vină în localitate.

7.2.3.2.4. Schimbări apărute în raporturile de familie

O problemă care a apărut ca urmare a fenomenului de migrație este destrămarea unor familii. Un angajat al exploatării miniere spunea că o dată ce femeile au început să plece în străinătate și să descopere că pot câștiga bani și pot fi independente a crescut rata divorțialității. Această situație s-a întâlnit mai frecvent în cazul familiilor în care bărbatul lucra la mină și venea acasă beat și era violent. Alcoolismul în rândul minerilor era o problemă des întâlnită, nu doar în Borșa, dar și în alte centre miniere. Munca grea și periculoasă din subteran îi determina pe mineri să consume alcool când se întorceau de la muncă „bucuroși că au ieșit afară sănătoși” (spunea un fost miner). Cauza divorțurilor nu a fost doar câștigarea independenței de către femei, ci și răcirea relațiilor dintre soți atunci când unul dintre parteneri era plecat din țară, precum și alte motive.

7.2.3.2.5. Așteptarea cu privire la rolul instituțiilor publice și implicarea în comunitate

Persoanele din Borșa au păreri diferite cu privire la rolul pe care trebuie să îl joace instituțiile publice pentru a ajuta comunitatea să se redezvolte; inclusiv în rândul foștilor mineri părerile sunt împărțite. Unii consideră că statul sau Primăria trebuie să îi ajute să își rezolve problemele: „*Normal ar fi Primarul. Numai Primarul ar fi dacă ar fi să ne ajute cu ceva și să fie și oamenii de bună credință, că dacă oamenii nu sunt de bună credință degeaba face primarul. Dacă mărg și dau cu pumnii în colo și în colo dacă nu se ia măsuri.*” Un fost inginer electromecanic care a lucrat 22 de ani în subteran la Baia Borșa consideră că Primăria ar trebui să înființeze fabrici de prelucrarea a produselor alimentare locale, să dovedească că merge și apoi să le vândă: „*Se zice că nu e treaba Primăriei să facă fabrica de lapte, ba îi treaba Primăriei să facă fabrică de lapte, să o pornească, să demonstreze că merge și apoi să o vândă. Și din banii aceia poate face un abator sau o fabrică de mezeluri sau o fabrică de conservare a fructelor de pădure.*” Existența unei astfel de atitudini în rândul foștilor mineri care au rămas în comunitate era de așteptat deoarece aceste persoane sunt cele mai vulnerabile și au nevoie de ajutor pentru a se acomoda noii situații.

Vulnerabilitatea și dependența socială în rândul acestor persoane rezultă din faptul că sunt mai în vârstă, au un nivel de educație formală mai scăzut, un atașament ridicat față de ocupația pe care au practicat-o și o autopercepție scăzută cu privire la perspectiva de a fi angajați. Un fost șofer pe Raba la Exploatarea Minieră spunea că după ce a ieșit la pensie ar mai fi putut să lucreze, dar nu a avut unde și în plus și nu ar fi știut ce să facă, arătând astfel un nivel scăzut de încrederea în forțele proprii de a învăța: „*Eu la vârsta mea aș mai putea lucra încă 12 ani. Dar unde? Nu avem unde. Sunt câțiva privați, dar privații ăștia sunt în domeniul lemnului. Lor le trebuie putinari, cum să vă spun, muncitori care or lucrat la pădure. Eu degeaba mă duc că nu știu să dau copacul jos.*” În plus, faptul că nici tinerii nu își găsesc un loc de muncă în localitate i-a descurajat cu privire la capacitatea de a găsi tocmai ei de lucru în condițiile în care sunt mai în vârstă: „*Nu are tineretul unde să lucre, dar unde să mai lucrăm și noi. Numai încurcăm lumea.*” Doi foști mineri spuneau că condițiile grele de muncă din subteran le-a deteriorat sănătatea și capacitatea de muncă, și că de aceea nu au fost interesați să își caute un loc de muncă: „*La atâta mină... ne-am săturat. Poate să ne dea acuma orice servici; nici Primar nu mi-ar trebui. Sunt sătul.*”

Cu toate acestea, chiar și în rândul foștilor mineri părerile diferă, unele persoane argumentând că oamenii nu ar trebui să aștepte ca Primarul să le facă pe toate și că schimbarea stă în fiecare dintre ei: „*Au filmat aicea gunoaiele din spate. Domnle,*

spune-mi și mie grădinița aceasta frumoasă cu balconul vara plin de flori. Cum, dacă filmez aicea zice nu ne mai dă nimic nimeni, niciun ban ca să mai facă restructurare ... Cum să faci când ăla nu vrea să facă, ăla nu vrea să facă... Vor toți să facă Primăria. Toți vor să facă primarul."

Am fost interesată să aflu dacă există un capital social puternic în comunitate manifestat prin existența ONG-urilor și a unor relații strânse între membrii comunității. Un consilier local și fost angajat la Exploatarea Minieră spunea că în Borșa nu prea sunt ONG-uri, „că nu sunt genul de oameni”. Într-adevăr, în Colonia Baia Borșa unde locuiesc foștii mineri veniți din mai multe părți ale țării, gradul de intrajutorare între oameni este scăzut. O femeie de 64 de ani care a lucrat 29 de ani ca femeie de serviciu la compania minieră a spus: „*Vinitișuri ne fac. Numai dacă o mică hârâială faci, îți zic du-te vinitișuri. Demult o fost tăte blocurile pline... o fost lume multă, da o fost bine și o fost pace.*” Un fost miner a spus: „*Nu sunt localnici, nu-i uneală. Aici îi problema.*” Un alt miner persionar descrie natura relațiilor ca fiind tensionate între oamenii din Colonia Baia Borșa: „*Hai stai cu mine la masă. Da de ce să stai cu tine la masă? Și îi gata treaba.*” Această lipsă de unitate între persoanele care au mai rămas să locuiască în Baia Borșa, împreună cu starea de infracționalitate ridicată din zonă a generat în timp un sentiment de neîncredere între oameni și o lipsă de dorință de colaborare pentru a-și îmbunătăți condițiile de viață. În rândul acestor persoane dependența față de instituțiile publice este mai ridicată, precum și așteptarea ca altcineva să le rezolve problemele.

Această așteptare rezultă și dintr-un sentiment de nostalgie față de trecut, când condițiile de viață erau mai bune: „*pe timpul lui Ceaușescu din muncă cinstită am fost de 9 ori la mare ... din muncă cinstită. Acum cu democrația nicio dată. Și am pus și bani la CEC și am câștigat și mașină cu 5.000 la CEC.*”. O altă persoană spunea: „*Pe vremea lui Ceaușescu nu mă durea ziua de mâine. Incomparabil ... Toate sunt aiurea. Am câștigat pe o parte și am pierdut pe trei părți.*”

Cu toate acestea există acțiuni de întrajutorare în comunitate, în special între membrii aceleiași familii, lucru reflectat de rețelele create pentru a facilita plecarea în străinătate. În plus în Borșa locuitorii orașului au creat mai multe grupuri comunitare pentru a atrage finanțări pentru realizarea de proiecte pentru folosul întregii comunități. Aceste grupuri comunitare au presupus reunirea unui grup de persoane și întocmirea unui proces verbal de constituire. Apoi grupul primea o denumire și un cod fiscal și devenea persoană juridică prin decizia primarului. Fiecare grup a primit de la Agenția Zonelor Miniere o sumă fixă de 660 milioane lei (vechi) pentru realizarea unui proiect pentru interesul orașului. Una dintre persoanele intervievate și care a condus un astfel de grup spunea că grupul din care a făcut parte s-a ocupat de reabilitarea unei baze sportive de la fostul stadion din Baia Borșa care se afla

într-o stare totală de degradare. Această persoană își amintește că în orașul Borșa au mai existat și alte grupuri comunitare care s-au ocupat de proiecte precum: reabilitare bază sportivă, amenajare teren minifotbal la școala de peste apă, amenajare parc în zona civică a orașului, lângă Primărie, amenajare hală de lactate în piața agro-alimentară, reabilitare sală de sport la Școala nr. 9 din centru, reabilitare Cămin Cultural în zona Poiana, și reabilitare grădiniță în zona Gara. Observăm astfel o implicare destul de importantă a locuitorilor orașului în activități de interes comunitar. Dar, o dată ce aceste proiecte s-au încheiat, grupurile comunitare s-au destrămat.

Mai trebuie precizat că au fost câteva persoane care au accesat fonduri acordate prin Fondul Român de Dezvoltare Socială pentru a demara activități generatoare de venit, precum un centru de închiriere de ATV-uri, înființarea a două pensiuni, înființarea unei pescării și a unei ciupercării (FRDS).

7.2.3.3. Implicarea administrației locale în redezvoltarea comunității

Populația a avut așteptări din partea Primăriei pentru rezolvarea problemelor cu care orașul se confrunta. Primăria însă nu a reușit să țină pasul cu modificările care au avut loc în localitate. Chiar dacă asupra acestei instituții au planat de multe ori suspiciuni de corupție, până acum ele nu au fost dovedite. În plus, persoanele plecate la muncă în străinătate au venit cu cereri tot mai crescute după ce au văzut cum pot funcționa instituțiile publice într-o altă țară.

Primăria a fost prinsă într-o conjunctură care nu i-a fost tocmai favorabilă. Pe de o parte, starea proastă a drumurilor a fost și este în continuare o problemă importantă pentru oraș pe care Primăria nu reușește să o rezolve. Drumul care leagă centrul orașului de Baia Borșa a fost într-o stare foarte proastă până în 2013 când Primăria a reușit să finalizeze un proiect cu finanțare europeană obținut prin POR și a cărui implementare a durat mai mulți ani. În plus, prin localitate trece drumul național DN 18 care face legătura prin Pasul Prislop cu Moldova. Acest drum este cuprins într-un proiect de reabilitare prin Banca Europeană de Investiții de mai mulți ani care cuprinde o porțiune drum mai mare: Baia Mare – Sighetul Marmăției – Moisei – Iacobenii (aproximativ 156 km). Începerea proiectului a fost amânată pentru că a venit criza și Guvernul a spus nu sunt fonduri necesare pentru partea de cofinanțare. Când au existat fondurile necesare și lucrările la acest drum au fost scoase la licitație, acesta a fost împărțit în 3 tronsoane: Baia Mare – Sighetul Marmăției, Sighetul Marmăției – Moisei (care trece prin Borșa) și Moisei – Iacobenii. Problema este că firma care a câștigat porțiunea de drum între Moisei și Iacobenii nu a reușit să ducă contractul la sfârșit, iar în prezent nu se mai lucrează la această porțiune de drum, contractul fiind reziliat. După ce Ioan Rus a devenit ministru al transporturilor, drumul acesta a fost reabilitat temporar, atât cât să se poată circula pe el.

Am dorit să descriu problema legată cu drumul DN18 pentru că afectează foarte mult orașul Borșa și încrederea pe care o au cetățenii cu privire la capacitatea Primăriei de a rezolva o problemă atât de importantă pentru localitate. Toate persoanele intervievate au spus că principalul impediment în dezvoltarea orașului este starea foarte proastă a acestui drum.

O altă problemă pe care a întâmpinat-o Primăria în implementarea unor proiecte a fost colaborarea deficitară cu alte instituții publice. De exemplu, Primăria nu a reușit să obțină de la Ministerul Apărării Naționale terenul din centrul orașului unde mai sunt câteva clădiri care în prezent nu sunt folosite și care ar fi putut fi folosite pentru atragerea unor investiții în localitate. Dincolo de faptul că ele au un aspect inestetic, terenul este de aproximativ 4,5 ha și este plat, în plus este situat pe un drum național și are toate utilitățile necesare, fiind favorabil pentru dezvoltarea unei afaceri. O altă comunicare deficitară a fost cu Administrația Parcului Național Munții Rodnei pentru obținerea avizului pentru extinderea domeniului schiabil în Căldarea Puzdrelor. Deoarece această zonă este administrată de Parcul Național Munții Rodnei, a fost nevoie de obținerea avizului de mediu pentru proiect. Din păcate acesta a fost primit prea târziu pentru ca planul să fie trimis la București pentru aprobare de Ministerul Turismului.

Trebuie însă precizat că Primăria a reușit să câștige o serie de proiecte pentru a realiza investiții în infrastructura localității. De exemplu, Primăria a câștigat 8 proiecte de mică infrastructură (conform unei liste întocmite de către FRDS la 30 iunie 2012) prin intermediul proiectului de închidere minelor.

Tabel 27: Listă proiecte de mică infrastructură realizate în orașul Borșa prin fonduri obținute din proiectul de închidere a minelor și care au fost gestionate de FRDS

Nr.	Proiect	Valoare
1	Reabilitare, captare și alimentare cu apă	522.578
2	Extindere rețea de apă potabilă Rotundu	310.271
3	Reabilitare priză de apă Balasana	598.625
4	Extindere rețea de apă potabilă – Rotundu	248.129
5	Reabilitare trotuare pietoni zona Sirca – Pod Gară	200.851
6	Reabilitare drum acces strada Pietroasa	263.492
7	Pietruire drum acces Valea Rea	99.609
8	Regularizare pârau Valea Caselor	242.432

Sursa: FRDS

De asemenea, Primăria a câștigat două proiecte prin Programul Operațional Regional: unul pentru reabilitarea drumului dintre Borșa și Baia Borșa, și altul pentru

amenajarea unui Centru de Zi pentru Vârstnici prin transformarea clădirii unei foste centrale termice.

Din interviurile realizate, a reieșit că Borșa nu a avut persoane care să medieze accesul la putere, și prin urmare nu a avut acces la resursele financiare necesare pentru investiții în infrastructură. Pe de o parte nu a valorificat capitalul dat de apartenența la partidul aflat la guvernanță. Pe de altă parte, Borșa, ca de altfel întregul Maramureș, nu a avut politicieni (în sensul de reprezentanți în Guvern) care să faciliteze accesul la resurse; în puținele situații când s-a întâmplat acest lucru persoanele nu au stat suficient de mult timp la putere și nu au fost credibile, astfel dăunând intereselor județului. O persoană intervievată spunea că: *„La Borșa cea mai mare greșală a fostului primar care și-a dat demisia a fost că nu a candidat din partea unui partid mare, pentru că te duci la județ și îți spune da, la partidul nostru care suntem la guvernare te ajutăm.”*

O altă persoană intervievată explică lipsa de investiții majore în infrastructură din județul Maramureș prin prisma faptului că județul nu a reușit să aibă persoane credibile care să reprezinte interesele județului în Guvern. Singurele persoane care au deținut portofolii de miniștri, și anume Traian Remeș și Ioan Avram Mureșan, au fost condamnate la închisoare pentru fapte de corupție, ceea ce a adus o atingere imaginii județului în ansamblu. Această persoană a afirmat: *„Pentru că 99% din cei care ne conduc sunt sudiști, nu sunt nordiști. 2 miniștri (Mureșan și Traian Remeș) am avut și noi din Maramureș, care și ăia au făcut pușcărie. Și asta e o pată neagră pentru Maramureș. Doi ați avut și ăia au făcut pușcărie. ... Deci e normal că ei țin la locurile lor. Nu am avut omul care să ne reprezinte.”*

Primăria este portretizată ca un actor slab care nu reușește să joace un rol important în procesul de dezvoltare, ea fiind mai mult preocupată de activitatea de zi cu zi, și nu de punerea în aplicare a unei viziuni strategice. Există multe suspiciuni în rândul populației de corupție, de favorizare a unor interese particulare. Starea de nemulțumire a făcut ca la alegerile din 2012 poziția de primar să fie câștigată cu o majoritate covârșitoare de către o persoană care a lucrat în străinătate, în Belgia, și care a fost foarte mult susținută de cei plecați la muncă în străinătate. Aceasta a ilustrat dorința de schimbare a locuitorilor și de rupere de niște practici pe care le considerau corupte. Din păcate, acest primar și-a dat demisia în februarie 2014 argumentând că nu a găsit sprijin pentru a pune în aplicare proiectele sale nici din partea populației și nici din partea Consiliului Județean și a Guvernului. Unele persoane spun că un motiv pentru care nu a găsit sprijin a fost că a candidat ca și independent având susținerea Partidului Verde, un partid cu o slabă reprezentare la nivel național. După alegerile din mai 2014 fotoliul de primar a fost câștigat de fostul viceprimar din partea Alianței PSD–UNPR–PC–PV. Acest primar a adoptat

câteva măsuri care par să fie apreciate de populației, în sensul eficientizării serviciilor de elibrarea a cărților de identitate și pașapoarte și aducerii în Primărie a mai multor persoane tinere, dornice de a realiza o schimbare.

7.2.3.4. Redezvoltarea orașului Borșa prin intermediul turismului

În prezent, domeniul care are cele mai mari șanse să contribuie la o dezvoltare sustenabilă a orașului este turismului. Orașul Borșa este localizat într-o depresiune înconjurată de trei formațiuni muntoase: Munții Rodnei, Munții Maramureșului și Munții Tibău. Acest tip de relief conferă orașului Borșa un avantaj important datorită peisajului spectaculos și a formelor de relief care permit practicarea mai multor tipuri de turism. În apropierea orașului Borșa este amenajată Stațiunea balneoclimaterică și de odihnă de interes local Borșa. Până la începutul anilor 2000 stațiunea era vizitată de mulți turiști. Aici funcționa Hotelul Stibina unde erau captate ape termale folosite pentru tratamente balneare; existau mofeturi, se făceau tratamente cu parafină pentru tratamentul bolilor reumatice. Pacienții erau trimiși aici cu bilete de tratament prin Casa de Asigurări de Sănătate. Lângă Hotelul Stibina mai funcționa Hotelul Cascada care avea 100 de locuri de cazare. Pe timp de vară ambele hoteluri erau pline. Numărul mare de turiști care erau atrași de stațiune a făcut ca oamenii din localitate să dorească să valorifice potențialul turistic al zonei și au început să își deschidă pensiuni, fie în zona stațiunii, fie în localitate. În secțiunea anterioară am prezentat faptul că în localitate sunt aproximativ 60 de unități de cazare (pensiuni, hoteluri, cabane, camping, motel).

Primăria a demarat în urmă cu mai mulți ani printr-un proiect PHARE amenajarea unei telegondole care este în proporție de 70% terminată. Această telegondolă se află în apropierea amplasamentului unei pârtii de ski care are un grad de dificultate mare și pe care se skia în trecut. Această pârtie poate fi amenajată și omologată pentru competiții internaționale pentru că are caracteristicile necesare pentru astfel de competiții (ca de exemplu grad de dificultate sau lungime), ceea ce foarte puține pârtii din România au aceste caracteristici. Dar, pentru turiștii care vin pentru relaxare și caută pârtii mai domoale, Primăria Borșa are un proiect de extindere a domeniului schiabil în zona numită în Căldarea Puzdrelor. Aici Primăria dorește să amenajeze mai multe pârtii de ski având diferite grade de dificultate.

Turismul este perceput ca și un domeniu în care persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă s-ar putea angaja. Pentru a facilita angajarea persoanelor, diferite instituții în colaborare cu Agenția Județeană de Ocupare a Forței de Muncă au organizat mai multe cursuri de calificare pentru meseriile de administrator pensiune, bucătar, ospătar, barman și chelner. De exemplu, Primăria Borșa a câștigat un proiect pe fonduri europene POSDRU „Centrul de formare și consiliere pentru șomeri,

persoane aflate în căutarea unui loc de muncă, persoane inative și persoane care au părăsit de timpuriu școala” pe care l-a implementat pe o perioadă de 2 ani și prin intermediul căruia au fost organizate mai multe cursuri de calificare în domeniul agroturismului (pe lângă alte tipuri de calificări).

Dar, cu toate că orașul Borșa are un potențial turistic extraordinar și există infrastructura de cazare necesară, acest domeniu nu este foarte dezvoltat. Principala cauză este starea proastă a drumurilor care descurajează turiștii să vină în zonă. Unul dintre foștii mineri intervievați a spus: *„Oamenii care merg pe drumul de Iacobenii către Prislop nu mai merg niciodată și mai recomandă și altora să nu meargă. Mai demult veneau pe drumul acesta multe mașini de CJ și mergeau la ski. Cum să aducă turiști în zonă un astfel de drum? Sau turiști străini? Turistul străin nu mai vine. Ne dezavantajează mult drumurile astea.”* Aceasta este și părerea proprietarilor de pensiuni intervievați. Ei sunt de părerea că dacă s-ar repara drumurile numărul turiștilor ar crește.

Starea de degradare a infrastructurii hoteliere din stațiunea Borșa, în combinație cu starea proastă a drumurilor creează o imagine dezolantă a stațiunii. Cele două hoteluri, Stibina și Cascada, care în anii 1990 nu făceau față numărului de cereri pentru tratament, sunt în prezent închise. După ce Hotelul Stibina a fost preluat de Ministerul Turismului a mai funcționat 1–2 ani și apoi a fost închis sub motivul că nu era rentabil. Hotelul Cascada a trecut la Casa Asigurărilor de Sănătate care l-a renovat, dar care însă îl ține închis în prezent. Hotelul Stibina se află într-o stare avansată de degradare și fiind situat în centrul Stațiunii Borșa scade atractivitatea stațiunii. Primăria Borșa a făcut mai multe adrese către Ministerul Turismului pentru a reglementa situația hotelului, dar nu au fost luate niciun fel de măsuri.

Figura 29: Imagini cu Hotelul Stibina din Stațiunea Borșa
(poze realizate în aprilie 2014)

Chiar dacă pare surprinzător, sezonul turistic cel mai dezvoltat în Borșa este cel de vară. În zonă sunt mai multe atracții turistice care pot fi vizitate, precum câteva lacuri glaciare, Cascada Cailor care are cea mai mare cădere de apă din țară și 2 parcuri naționale. Pe timpul verii vin copii în tabere din județele învecinate, turiști străini care caută oportunități de a practica sporturi off-road etc. Dacă Primăria va reuși să finalizeze construirea telegondolei aceasta va deveni o atracție turistică foarte importantă pe timp de vară pentru că priveliștea din vârful muntelui este spectaculoasă. Turismul pe timp de iarnă a avut de suferit în ultimii ani pentru că vremea nu a fost foarte rece, nu a nins suficient, iar firma care a concesionat pârtia de ski din stațiune nu are tunuri de zăpadă pentru a acoperi pârtia cu zăpadă atunci când nu sunt precipitații (dar și dacă ar avea, dacă temperaturile nu sunt suficient de scăzute acestea nu sunt de ajutor). De aceea turiștii au preferat să se îndrepte către alte pârtii de ski din Maramureș.

Pentru a crește atractivitatea stațiunii și pentru a păstra turiștii pentru o perioadă cât mai lungă de timp în localitate, proprietarii de pensiuni sunt de părere că este nevoie de organizarea unor activități de distracții cât mai diversificate în localitate, care în prezent lipsesc. Un proprietar de pensiune din stațiunea Borșa spunea: *„În zona complexului Borșa nu este un parc. Oamenii nu au ce face pe timp de vară (nu este o cofetărie, cinema, parc). Nu au ce face mai multe zile.”* Un alt proprietar de pensiune, fost schior de performanță și antrenor de schi, a spus: *„Cei care vin, vin pentru aerul de aici, pentru liniște, iar cei care vin pentru prima dată se așteaptă la ceva deosebit și când vin îi întâmpină neorganizarea unor locuri de distracție pentru copii, traseele nu sunt chiar bine marcate, poate scaunul nu funcționează numai cu 10 – 15 persoane, și astea sunt greutățile care te întâmpină pentru prima dată. După ce știi la ce te aștepți nu mai ai probleme.”*

Serviciile de suport din partea Părimăriei pentru dezvoltarea turismului au fost deficitare pentru o vreme din lipsa fondurilor necesare. De exemplu, nu a existat un Centru de Informare Turistică și nu au existat suficiente materiale informative (de genul hărților turistice). Turiștii, în special cei străini, mergeau la Primărie la Departamentul Turism pentru a se informa cu privire la atracțiile turistice din zonă. Dar, Primăria a câștigat un proiect din fonduri europene pentru amenajarea unui Centru de Informare Turistică în oraș. Există un alt proiect din fonduri europene câștigat de către Consiliul Județean Maramureș și Administrația Parcului Național Munții Rodnei pentru amenajarea unui Centru de Vizitare a Parcului Național Munții Rodnei în Pasul Prislop la 1.416 m. Primăria Borșa ar urma să cedeze terenul pe care să se construiască acest centru.

Metodele folosite pentru exploatarea minereurilor par să confere un avantaj orașului. În urma procesului de separare a rocii utile de steril au rezultate mai multe

iazuri de decantare de dimensiuni mari. În anul 2000, la câteva luni de la dezastrul ecologic de la Baia Mare când a cedat un iaz de decantare care a dus la poluarea râurilor Someș, Tisa și apoi a Dunării cu cianură, a avut loc o revărsare similară a unui iaz de decantare și la Borșa. Acest accident ecologic nu a cauzat probleme majore localității și sistemului hidrologic local dar, în contextul discuțiilor publice generate de poluarea cu cianură de la Baia Mare, a reușit să atragă atenția actorilor politici asupra necesității ecologizării iazurilor de decantare din localitate. Consecința a fost că au fost ecologizate mai multe iazuri, ceea ce a dus la crearea unor suprafețe plane de dimensiuni mari, de care orașul ducea lipsă și pe care Primăria intenționează să le valorifice. Deoarece există restricții cu privire la tipul de construcții care pot fi ridicate pe aceste terenuri, ca de exemplu nu pot fi ridicate construcții grele, Primăria a venit cu ideea de a construi un ansamblu de terenuri sportive care să includă piste de bicicliști, terenuri de fotbal și alte terenuri care să fie folosite de echipe venite în cantonament, localitatea având și avantajul unui aer foarte ozonat. Proiectul se află în faza de trecere în proprietatea orașului a terenurilor care aparțin Exploatarei Miniere. Dacă această inițiativă va fi concretizată de către autoritățile locale, ea va reuși să crească atractivitatea orașului și ceea ce va duce la diversificarea gamei de turiști care vizitează zona.

Comportamentele sociale negative care au fost mediatizate de-a lungul timpului au creat orașului imaginea unei localități cu un grad ridicat de infraționalitate și nesiguranță, ceea ce a descurajat turiștii să vină în zonă. Aceasta este opinia unui proprietar de pensiune care a spus „*Oamenilor le este frică să vină în Borșa. A fost creată și promovată o imagine negativă despre Borșa atunci când au venit cu mascații pentru a prinde o rețea de hoți care furau utilaje din Spania și Italia cu complicitatea patronilor de acolo care încasau prima de asigurare.*”. Aceeași persoană spunea: „*De ce să vină turiștii pentru că se fură motorina din rezervor, drumurile sunt rele.*” Conjugarea imaginii negative creată orașului cu starea proastă a drumurilor descurajează turiștii să viziteze zonă, iar o parte dintre cei care ajung în Borșa nu mai doresc să revină. Concurența între stațiunile aflate într-o proximitate geografică, cum sunt cele din județul Maramureș, face ca să piardă acele stațiuni care oferă servicii de proastă calitate.

Este important să precizez că turismul este principalul domeniu prin care orașul s-ar putea dezvolta sustenabil. Locurile de muncă create în acest domeniu nu ar putea să compenseze pe cele pierdute prin închiderea exploatarei miniere, dar succesul lui ar putea să ducă la revitalizarea altor domenii precum valorificarea produselor agro-alimentare locale, prelucrarea lemnului pe plan local sau promovarea culturii locale.

7.2.4. Factorii care au influențat traiectoria comunității

Sintetizând analiza realizată anterior cu privire la evoluția orașului Borșa, pot fi trase câteva concluzii cu privire la factorii care au influențat evoluția orașului după închiderea exploatarei miniere. Economia orașului a intrat în regres dacă se analizează evoluția economiei în funcție de numărul de locuri de muncă din localitate, dar veniturile populației nu au scăzut datorită migrației populației în străinătate pentru a munci. De altfel, din 1990 și până în prezent, în localitate au fost construite aproximativ 3.359 de locuințe noi, majoritatea fiind construite cu ajutorul banilor câștigați de borșeni în afara țării. Astfel, se poate concluziona că factorul principal care a împiedicat declinul orașului a fost migrația populației la muncă în străinătate. Dar, acesta nu a fost singurul factor care a influențat evoluția orașului.

7.2.4.1. Accesibilitatea orașului și starea drumurilor

Chiar dacă accesibilitatea și starea drumurilor ar putea fi considerate doi factori care acționează separat, în cazul orașului Borșa cei doi factori se influențează reciproc. Localitatea se află într-o poziție destul de izolată atât în cadrul județului Maramureș, cât și cadrul țării, raportat din perspectiva distanței față de alte centre urbane de dimensiuni mari. Cel mai apropiat centru urban este orașul Vișeu de Sus care se află la aproximativ 21 km și este de dimensiuni mici, având o populație de 15.037 de locuitori la ultimul recensământ. Sighetu Marmăției având 37.640 de locuitori este la 82 km, iar Baia Mare cu 123.738 de locuitori se află la 133 km. Pe de o parte, relativa izolare reprezintă un avantaj pentru că nu există un alt centru urban de dimensiuni mari care să polarizeze dezvoltarea economică din zonă, dar pe de altă parte reprezintă un important dezavantaj pentru Borșa.

Orașul Borșa este o localitate izolată și pentru că se află în afara un coridor important de transport. Legătura între Transilvania și Moldova se face în principal prin Pasul Tihuța, iar legătura prin Pasul Prislop nu a reprezentat un interes pentru culoarele de trafic. Un fost miner, dar care este în prezent consilier județean spunea că *„Zona Maramureșului istoric dincolo de deal a fost vitregită din toate punctele de vedere, nu numai Borșa, și Vișeu și Sighetul. Pentru că Sighetul are legătură slabă cu Ucraina peste acel pod istoric pentru că culoarul de trafic nu a fost foarte intens. Și atunci noi am fost destul de izolați peste Pasul Gutâi încoace.”* O altă persoană interviuată descrie poziția geografică a orașului ca un fund de sac: *„Nici geografic nu ne avantajează, suntem un fund de sac uitați aici de lume. Nu e niciun drum important care să treacă. Nici trenul nu mai vine în zonă. Atunci orice potențial investitor vă dați seama că a trecut razant cu zona că nu l-a interesat efectiv.”*

Nu există nici proiecte de investiții în infrastructura rutieră care să cuprindă Maramureșul și care să dea speranța unor posibilități de dezvoltare viitoare. În plus traficul de mărfuri se face prin partea de vest a țării, și într-o mică măsură prin partea de nord. Nu există niciun proiect de autostradă care să vizeze partea de nord a țării, autostrada cea mai apropiată fiind Brașov-Borș.

Poziția relativ izolată a orașului este agravată de starea proastă a drumurilor. Drumurile care realizează accesul în oraș și îl leagă de alte localități sunt într-o stare proastă, lucru constatat atât la fața locului, dar și în urma interviurilor realizate. Mai multe persoane intervievate au spus că starea proastă a drumurilor descurajează investitorii să vină în localitate și ține la distanță turiștii. Toți proprietarii de pensiune intervievați au spus că dacă drumurile s-ar repara ar veni mai mulți turiști în Borșa. Astfel, poziția izolată a orașului, aflat în afara unor culoare importante de transport, și starea proastă a drumurilor descurajează dezvoltarea orașului, și în special sectorul turismului.

7.2.4.2. Migrația forței de muncă în străinătate

Majoritatea persoanelor intervievate au spus că plecare locuitorilor orașului la muncă în străinătate a reprezentat un avantaj pentru dezvoltarea orașului. Banii trimiși acasă în mod regulat au compensat pierderea veniturilor din munca la exploatarea minieră și au stimulat dezvoltarea firmelor în domeniul construcțiilor datorită faptului că banii erau investiți în construirea unei case în Borșa.

Dar, trebuie evidențiate și dezavantajele aduse orașului de migrația populației. Au plecat în străinătate în principal persoanele tinere, apte de muncă și calificate profesional. Faptul că se putea câștiga mai bine în străinătate și accesul la locurile de muncă era facilitat de persoanele care erau deja plecate a făcut ca persoanele rămase acasă să nu dorească să muncească pentru salarii mici. De exemplu, una dintre subcomponentele programului de închidere a minelor a fost cea de acordare de subvenții pentru firmele care angajau și calificau la locul de muncă șomeri. Chiar dacă multe persoane au fost angajate prin acest program, a existat o dificultate în a menține unii angajați pentru o perioadă mai lungă de timp pentru că ei aveau așteptarea să primească salarii mari, comparativ cu ce ar fi putut câștiga în străinătate, ceea ce angajatorii români nu puteau oferi, și atunci unii dintre ei au decis să plece. Această comparație între cât se putea câștiga în țară și cât se putea câștiga afară a dăunat dezvoltării mediului de afaceri local. În plus, nivelul de pregătire a forței de muncă rămase acasă este mai scăzut și există o incertitudine cu privire la durata de timp pentru cât un angajat va rămâne să lucreze. La aceasta se adaugă faptul că în ultimii ani s-a manifestat tendința ca tot mai puține dintre persoanele plecate în străinătate să se întoarcă acasă, și se poate anticipa un proces de îmbătrânire a popu-

lației. Acești factori vor afecta dezvoltarea economică într-o modalitate sustenabilă a orașului Borșa pe termen lung.

7.2.4.3. Pensionarii

Existanța unui număr mare de pensionari a adus mai multe avantaje orașului. Ei au plecat de la exploatarea minieră cu pensii de aproximativ 1.500–1.600 lei, iar pensiile lor reprezintă un venit stabil și ajută economia locală. Pensiile lor au fost importante în perioada de criză economică când remiterile persoanelor plecate la muncă în străinătate au scăzut. Un alt avantaj este faptul că rămânând în localitate au putut să își ajute copiii. Ei îngrijesc nepoții atât timp cât părinții sunt plecați în străinătate și gestionează banii pe care aceștia îi trimit acasă. Pe termen lung, avantajul pe care îl conferă orașului nu este sustenabil.

7.2.4.4. Relieful

Relieful conferă atât avantaje cât și dezavantaje orașului. Borșa se află la poalele Munților Rodnei, Munților Maramureșului și Munților Tibău, iar relieful a favorizat dezvoltarea turismului. Stațiunea balneo-climaterică Borșa era foarte populară până la începutul anilor 2000, dar în prezent nu se mai practică tursimul pentru tratament. În stațiune există o pârtie de ski și Primăria are un proiect de extindere a domeniului skiabil. Dar, dezvoltarea turismului este împiedică de starea proastă a drumurilor. Relieful fiind predominant muntos nu permite practicarea agriculturii, suprafețele cultivate cu cereale fiind mici. Astfel, agricultura nu a putut fi practică ca o sursă alternativă de venit. Unele familii mai cresc animale, dar numai pentru consum propriu, în zonă neexistând nicio fabrică de procesare a laptelui sau a cărnii. Pe timpul verii, o sursă de venit suplimentară este culegerea fructelor de pădure și a ciupercilor.

Relieful conferă localității un alt avantaj, și anume pădurea. Borșa fiind a doua unitate administrativ teritorială din România ca și suprafață, are aproximativ 26.800 ha de teren acoperit de pădure și vegetație forestieră. De aceea, tăierea lemnului a fost o activitate importantă în Borșa, multe familii având gaterie în curte; numărul acestora s-a redus însă foarte mult după trecerea la exploatare în posesoriat a pădurii. În prezent sunt câteva firme care taie pădurea și vând lemnul „rotund” sau „la metru”, adică neprelucrat către firma Kronospan din Sebeș. Această practică nu avantajează economia locală care ar putea prelucra lemnul pe plan local conferindu-i o valoare suplimentară și ar multiplica pe orizontală numărul de locuri de muncă susținute de această resursă.

7.2.4.5. Capacitatea administrativă limitată

Primăria din Borșa nu s-a remarcat ca și un actor important în trasarea traiectoriei avute de oraș; a fost mai degrabă un actor care a reacționat la ceea ce s-a întâmplat în comunitate. Lipsa resurselor financiare, multitudinea problemelor care trebuiau rezolvate și lipsa unui lider local puternic au făcut ca Primăria să nu țină pasul cu dezvoltarea din comunitate. Situația Primăriei trebuie însă înțeleasă în contextul mai larg al situației la nivelul întregului județ care a fost puternic afectat de închiderea mineritului, și în contextul lipsei unor reprezentanți ai județului în Guvern care să promoveze interesele locale și să aducă fonduri guvernamentale. Un avantaj al localității a fost că în Baia Borșa a funcționat un Birou Local al Agenției Zonelor Miniere și astfel activitățile care puteau fi finanțate erau mai ușor popularizate în zonă. Cu toate acestea orașul Borșa nu a fost mai avantajat decât alte localități și nici nu s-a înregistrat o rată mai ridicată de aplicații pentru anumite linii de finanțare. O posibilă explicație ar fi că programele de reddezvoltare a zonelor miniere au venit prea târziu deoarece persoanele care ar fi putut genera schimbarea erau deja plecate din comunitate.

7.2.4.6. Dispersia forței de muncă în teritoriu

Chiar dacă nu a existat o politică în acest sens, aranjamentele folosite pentru aducerea forței de muncă la exploatarea minieră a reprezentat un avantaj pentru orașul Borșa. Nu există o evidență exactă cu privire la numărul angajaților care erau efectiv din Borșa, a celor care făceau naveta zilnic, a celor care locuiau în căminele de nefamiliști sau a celor care au fost aduși din alte părți ale țării și locuiau în blocurile construite pentru ei. Cu toate acestea, faptul că persoanele angajate la exploatarea minieră proveneau dintr-o arie geografică mai largă a făcut ca după închiderea acesteia persoanele disponibilizate sau care s-au pensionat să se împrăștie între mai multe localități, fiecare fiind afectată într-o anumită proporție de această problemă. Persoanele disponibilizate au adoptat diferite strategii pentru a trece peste perioada de criză: au migrat în străinătate, au plecat în localitățile de unde au venit, în alte părți ale țării, sau au ales să rămână în comunitate. Astfel, nu a rezultat o localitate în care problemele sociale să fie concentrate, ca de exemplu cum s-a întâmplat în Valea Jiului, unde populația este concentrată într-o aglomerație urbană formată din comunități aflate la distanță mică unele de altele.

7.3. Studiu de caz 2: Orașul Cavnic, județul Maramureș

7.3.1. Evoluția orașului Cavnic în perioada 1990–2013

7.3.1.1. Prezentarea orașului Cavnic

Orașul Cavnic este situat în centrul județului Maramureș, pe o vale îngustă, de-a lungul râului Cavnic, la poalele Munților Gutâi (1.445 m) și Munților Mogoșa (1.249 m), la o altitudine între 550 și 1.050 m (550 m la Flotație – 1050 m în Cartierul Roata). Clima este caracterizată de veri răcoroase și ierni lungi cu precipitații abundente sub formă de zăpadă – condiții favorabile pentru practicarea sporturilor de iarnă. Orașul Cavnic se află la 32 km de municipiul Baia Mare, iar drumul trece prin orașul Baia Sprie aflat la o distanță de 23 km. De asemenea se află la aproximativ 40 km de Sighetu Marmăției. Cavnicul se învecinează la N cu comuna Ocna Șugatag (stațiune balneară). Nu există linie de cale ferată, cea mai apropiată fiind la Baia Mare, unde este și aeroport internațional.

Orașul Cavnic este un centru minier vechi, existând dovezi că exploatarea minereurilor s-a făcut încă de pe vremea romanilor. La mijlocul secolului al XV-lea, Cavnicul a fost cel mai important centru de exploatare a minereurilor din zona Baia Mare, și de atunci a continuat să ocupe o poziție importantă. Cavnicul a fost cel mai mare centru de exploatare a minereurilor complexe. Întreaga zonă reprezintă un important bazin de extracție a minereurilor neferoase. Sulfuri polimetalice se găsesc în Munții Lăpuș la Băița, în Munții Gutin la Cavnic și în Munții Igniș la Băița, Herja și Baia Sprie (Strategia de dezvoltare economico-socială a orașului Cavnic 2008–2013). După conferirea statutului de oraș în anul 1968, Cavnicul cunoaște un proces accelerat de urbanizare când sunt construite blocurile de locuințe din zona centrală pentru muncitorii din mină și este extins și modernizat sistemul de străzi. Sunt construite 2 blocuri de nefamiliști pentru persoanele care făceau naveta de la distanțe mai mari, ca de exemplu de la Jibou (jud. Sălaj) sau din localități din Satu Mare. O parte importantă din mineri erau aduși din localitățile învecinate; un fost miner spunea că în fiecare dimineață mergeau câte 14–15 autobuze (în Baia Mare, Cupșeni, Sighetu Marmăției) pentru a aduce minerii. Foștii mineri își aduc aminte cu nostalgie de bogățiile minelor din Cavnic. Un locanic a spus că: „*Mina o fost bună, toată Baia Mare o trăit de aici*”, iar un fost alt miner spunea „*Mina ținea în picioare o grămadă de lume*”.

Suprafața localității este de 2.359 ha din care cea mai mare parte, 63%, este acoperită de păduri și vegetație forestieră, iar 27% din suprafață (reprezentând 637 ha)

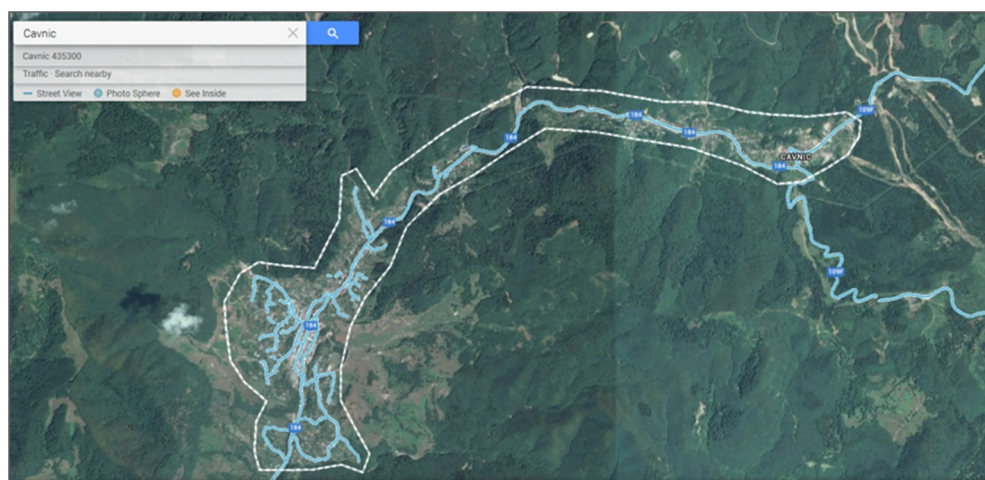
este acoperită de pășuni proprietate privată. Doar 1% din suprafața orașului este reprezentată de terenuri arabile, astfel că activitățile agricole nu pot fi practicate.

Tabel 28: Distribuirea terenurilor din orașul Cavnic în funcție de utilizare

	2012	
Suprafața totală – ha	2.359	100%
Suprafața arabilă – ha	23	0,98%
Suprafața cu păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră – total ha	1.488	63%
Suprafața pășunilor proprietate privată – ha	637	27%
Suprafața fânetelor – proprietate privată – ha	130	6%
Suprafața cu ape și bălți – ha	7	0,3%
Suprafața ocupată de construcții – ha	69	2,9%
Suprafața – căi de comunicații și căi ferate	4	0,17%
Suprafața cu livezi și pepiniere pomicole – ha	1	0,04%

Sursa: Date furnizare de Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității

Orașul este situat de-a lungul râului Cavnic pe o distanță de aproximativ 10 km și are o formă alungită deoarece relieful muntos nu dispune de platouri pe care să se construiască case, astfel că acestea sunt construite de o parte și alta a Râului Cavnic. Relieful muntos nu permite practicarea agriculturii, astfel că curțile gospodăriilor sunt de dimensiuni mici, în schimb reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea turismului.

Figura 30: Poziția geografică a orașului Cavnic

Sursa: Google Maps

7.3.1.2. Evoluția populației

Analizând evoluția populației orașului Cavnic se observă o scădere treptată a numărului de locuitori. Nu se observă diferențe semnificative între diferitele modalități de numărare a populației, și anume populația stabilă la 1 ianuarie și 1 iulie, și populația legală la 1 iulie, toate cele trei tipuri de date indicând tendința de scădere a populației. Populația la recensăminte ilustrează încă o dată depopularea localității. Comparând evoluția populației la recensămintele de după 1992 cu datele de la recensămintele din 1966 și 1977 se observă că nu au existat schimbări importante de populație înainte de 1990. Pe baza datelor prezentate în Tabelul 29 construit pe baza informațiilor din Fișa Localității putem presupune că populația orașului Cavnic a fost de aproximativ 6.100 de persoane în anul 1990, într-o ușoară creștere față de anul 1977, dar apoi a urmat o tendință descrescătoare.

Tabel 29: Evoluția populației orașului Cavnic în perioada 1990–2012

Localitatea	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Populația stabilă – total la 1 iulie	6.174	6.040	5.758	5.567	5.464	5.373	5.268	5.180	5.132
Populația legală la 1 iulie	6.185	6.066	5.757	5.624	5.552	5.393	5.324	5.212	-
Populația stabilă la 1 ianuarie	6.213	6.150	5.769	5.632	5.484	5.345	5.315	5.175	5.146

Sursa: Date furnizate de Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișa localității, INSSE

Tabel 30: Populația orașului Cavnic la recensăminte

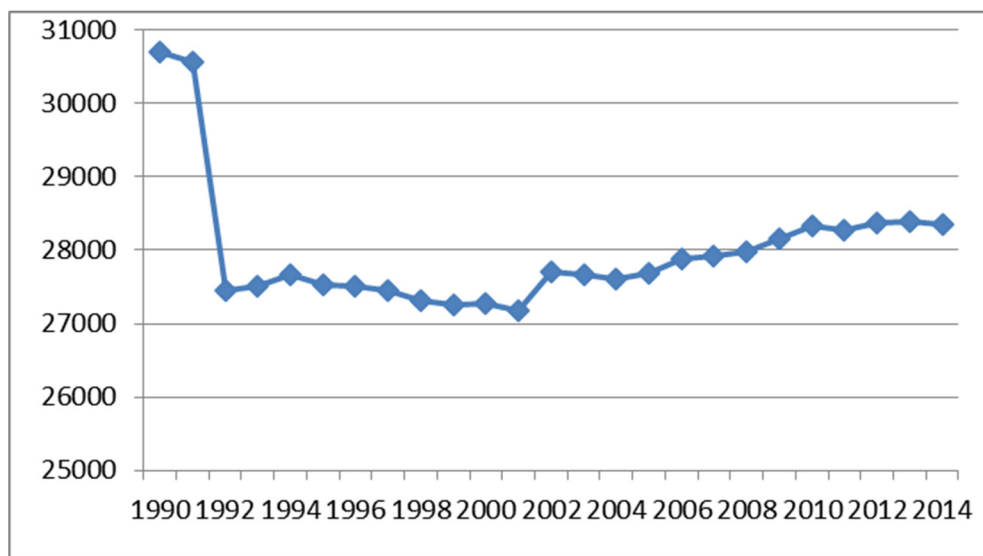
	1966	1977	1992	2002	2011
Populația stabilă la recensământ	6.063	5.968	5.779	5.216	4.976

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabel 31: Evoluția populației stabile (populația stabilă la 1 ianuarie)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
6174	6040	5857	5767	5758	5681	5659	5567	5500	5518	5464	5483	5345
2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
5373	5321	5311	5268	5240	5199	5180	5165	5134	5132	5079		

Sursa: Institutul Național de Statistică

Figura 31: Evoluția populației orașului Cavnic în perioada 1990–2012

Sursa: Institutul Național de Statistică

Pentru a înțelege scăderea populației, în continuare voi analiza alte date demografice, respectiv datele despre sporul natural și migratoriu al populației. În ceea ce privește sporul natural al populației se observă fluctuații pe durata perioadei analizate. Dacă până în anul 2001 sporul a fost unul pozitiv, începând cu anul 2002 valorile au tins să alterneze între valori pozitive și negative (dar chiar și atunci când sporul a fost pozitiv, valorile înregistrate au fost mici). Se observă o scădere a numărului de născuți vii de la 99 în 1990 la 30 în 2013. Chiar dacă numărul stabilirilor cu domiciliul a crescut în perioada 1990–2009, numărul acestora nu reușește să depășească numărul plecărilor cu domiciliul. Cele mai multe plecări cu domiciliul din localitate au avut loc în perioada 1990–1993, apoi valori ridicate se înregistrează și în anii 1995, 1997, 2002, 2007, 2008. Plecările cu reședința depășesc sosirile cu reședința. Cele mai multe plecări au avut loc între anii 1990–1992 și 1997–1998. Pe baza analizei celor două fenomene demografice se poate concluziona că scăderea populației orașului Cavnic se datorează scăderii natalității populației și plecărilor din localitate (cu domiciliul și cu reședința).

**Tabel 32: Elemente constitutive
ale sporului natural și migratoriu pentru orașul Cavnic în perioada 1990–2001**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Născuți vii	99	85	77	88	66	64	64	75	80	69	71	62
Decedați	55	76	65	60	56	65	59	68	61	50	56	54
Spor natural	44	9	12	28	10	-1	5	7	19	19	15	8
Stabiliri cu domiciliul	23	41	53	14	32	25	57	43	20	44	24	45
Plecări cu domiciliul	198	125	108	101	79	90	77	96	68	62	57	70
Spor schimbare domiciliu	-175	-84	-55	-87	-47	-65	-20	-53	-48	-18	-33	-25
Stabiliri cu reședința	181	112	132	78	110	78	89	54	56	54	6	4
Plecări cu reședința	192	138	117	85	109	90	87	111	134	99	94	95
Spor schimbare reședință	-11	-26	15	-7	1	-12	2	-57	-78	-45	-88	-91

Sursa: Institutul Național de Statistică

**Tabel 33: Elemente constitutive
ale sporului natural și migratoriu pentru orașul Cavnic în perioada 2002–2013**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Născuți vii	51	59	50	57	53	64	53	62	62	48	49	30
Decedați	64	57	60	49	64	60	55	47	58	51	45	51
Spor natural	-13	2	-10	8	-11	4	-2	15	4	-3	4	-21
Stabiliri cu domiciliul	61	57	55	55	49	49	46	42	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Plecări cu domiciliul	98	81	71	49	84	92	105	64	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Spor schimbare domiciliu	-37	-24	-16	6	-35	-43	-59	-22	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Stabiliri cu reședința	4	2	12	9	3	4	6	21	22	20	20	17
Plecări cu reședința	61	47	38	45	44	59	66	56	53	55	66	72
Spor schimbare reședință	-57	-45	-26	-36	-41	-55	-60	-35	-31	-35	-46	-55

n.d. = datele nu sunt disponibile

Sursa: Institutul Național de Statistică

Consider că este important să fie analizată evoluția populației și din perspectiva distribuției acesteia pe grupe de vârstă pentru anul 1993 și anul 2013. Am ales anul 1993 ca an de referință pentru a observa schimbările deoarece pentru anii anteriori nu există date disponibile, iar anul 2013 pentru a analiza situația curentă. Tendința generală care se observă este de îmbătrânire a populației, reflectată prin scăderea populației tinere (în toate grupele de vârstă 0–24 ani) și prin creșterea numărului de persoane din toate grupele de vârstă de peste 35 de ani. Între 1993–2013, cele mai mari scăderi ale populației au avut loc în grupele 0–4 ani (-55%) și 15–19 ani (-51%), iar cele mai mari creșteri le-au înregistrat grupele 75–79 ani (242%), 80–84 ani (131%) și 70–74 ani (129%).

Tabel 34: Evoluția orașului Căvnic pe grupe de vârste între anii 1993–2013

	1993	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2013
Total	5825	5639	5632	5543	5494	5484	5465	5383	5345	5104
0–4 ani	605	395	359	360	344	329	343	325	306	271
5–9 ani	530	622	580	515	459	365	305	295	308	272
10–14 ani	456	440	468	503	532	599	604	503	460	308
15–19 ani	554	487	480	435	420	426	423	470	499	271
20–24 ani	535	488	501	530	522	481	466	435	384	409
25–29 ani	440	499	547	491	462	474	488	419	457	464
30–34 ani	400	394	374	418	439	466	472	491	446	336
35–39 ani	396	403	399	371	393	377	379	356	392	431
40–44 ani	405	358	364	364	367	378	379	365	352	418
45–49 ani	356	370	358	351	340	333	330	341	344	386
50–54 ani	353	308	316	311	310	320	333	341	345	310
55–59 ani	283	310	313	301	290	280	274	302	298	313
60–64 ani	197	211	221	228	244	269	272	297	292	276
65–69 ani	149	153	149	148	153	165	167	180	191	230
70–74 ani	91	114	110	123	116	113	112	132	131	208
75–79 ani	31	47	53	60	69	73	76	81	89	106
80–84 ani	29	21	22	16	19	23	29	34	34	67
85 ani și peste	15	19	18	18	15	13	13	16	17	28

Sursa: Institutul Național de Statistică

Analizând populația în anul 1993, se observă că orașul Căvnic are o populația mai tânără decât populația României în mediul urban reflectată într-o pondere mai mare a populației în grupele de vârstă 0–9 ani și 15–24 ani, și printr-o pondere mai

mică a populației de peste 60 de ani. Aceasta poate fi o explicație a faptului că orașul Cavnic fiind un centru minier a atras populație tânără pentru a lucra la mină.

Tabel 35: Structura pe vârste și sexe a populației stabile a orașului Cavnic la 1 ianuarie 1993 comparativ cu populația stabilă a României la 1 ianuarie 1993 (în %)

	Cavnic			România – urban		
	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total
0–4 ani	10,03	10,74	10,39	7,01	6,34	6,67
5–9 ani	9,58	8,63	9,10	8,51	7,75	8,12
10–14 ani	7,68	7,98	7,83	9,13	8,35	8,73
15–19 ani	9,96	9,07	9,51	8,85	8,11	8,47
20–24 ani	9,06	9,31	9,18	8,25	8,80	8,53
25–29 ani	7,71	7,40	7,55	6,99	7,44	7,22
30–34 ani	7,57	6,17	6,87	7,71	8,01	7,86
35–39 ani	7,23	6,38	6,80	9,57	9,35	9,46
40–44 ani	6,74	7,16	6,95	8,38	7,72	8,04
45–49 ani	6,43	5,80	6,11	5,37	5,00	5,18
50–54 ani	5,67	6,44	6,06	5,06	4,92	4,98
55–59 ani	5,15	4,57	4,86	4,69	4,79	4,74
60–64 ani	3,49	3,27	3,38	3,98	4,30	4,15
65–69 ani	2,14	2,97	2,56	2,95	3,53	3,25
70–74 ani	1,00	2,11	1,56	1,57	2,37	1,98
75–79 ani	0,14	0,92	0,53	0,96	1,49	1,23
80–84 ani	0,35	0,65	0,50	0,70	1,15	0,93
85 ani și peste	0,07	0,44	0,26	0,32	0,59	0,46
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Institutul Național de Statistică

În anul 2013, deci după 20 de ani, se observă că în continuare la nivelul orașului Cavnic există proporțional mai multe persoane tinere în toate grupe de vârstă până la 29 de ani comparativ cu situația la nivel național în mediul urban. Însă dacă comparăm cu situația din anul 1993 proporția acestora în populația orașului Cavnic a scăzut. De asemenea, se poate observa o creștere a ponderii pe care o au persoanele în vârstă în totalul populației. Pentru populația aptă de muncă se observă ponderi apropiate de nivelul național. Cu toate acestea, doresc să menționez că datele statistice despre populația orașului Cavnic nu reflectă ponderea populației care este plecată la muncă sau la studii în alte orașe ale țării sau în străinătate. Toate persoanele intervievate din Cavnic s-au plâns de numărul mare de persoane,

în special tineri și persoane aflate în căutarea unui loc de muncă, care au părăsit orașul.

Tabel 36: Structura pe vârste și sexe a populației stabile a orașului Cavnic la 1 ianuarie 2013 comparativ cu populația stabilă a României la 1 ianuarie 2013 (în %)

	Cavnic			Romania – urban		
	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total
0–4 ani	5,51	5,12	5,31	5,24	4,49	4,85
5–9 ani	5,27	5,39	5,33	5,12	4,4	4,75
10–14 ani	5,56	6,47	6,03	4,6	3,98	4,28
15–19 ani	5,51	5,12	5,31	4,87	4,3	4,57
20–24 ani	7,70	8,30	8,01	7,42	6,79	7,09
25–29 ani	10,25	8,04	9,09	8,8	8,06	8,42
30–34 ani	7,24	5,98	6,58	9,19	8,38	8,77
35–39 ani	9,42	7,55	8,44	8,75	7,99	8,35
40–44 ani	8,07	8,30	8,19	8,72	8,58	8,65
45–49 ani	7,57	7,55	7,56	6,62	6,89	6,76
50–54 ani	6,54	5,65	6,07	6,58	7,11	6,86
55–59 ani	6,42	5,87	6,13	7,55	8,09	7,84
60–64 ani	4,49	6,25	5,41	6,11	6,53	6,33
65–69 ani	4,24	4,75	4,51	3,51	4,1	3,82
70–74 ani	3,25	4,82	4,08	2,86	3,77	3,34
75–79 ani	1,73	2,39	2,08	2,12	3,16	2,67
80–84 ani	1,03	1,57	1,31	1,28	2,09	1,7
85 ani și peste	0,21	0,86	0,55	0,65	1,28	0,98
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Institutul Național de Statistică

7.3.1.3. Evoluția infrastructurii și a serviciilor educaționale și de sănătate

Alți indicatori care am considerat că este important să îi analizăm privesc situația utilităților și a spațiilor de locuit din orașul Cavnic. Comparând anul 2012 cu 1990 nu se observă o diferență mare a numărului de locuințe. Astfel, în anul 1990 existau 1.883 de locuințe, iar în anul 2012 existau 1.870. Valorile pentru anii 1997 și 2000 par a fi foarte mari comparativ cu restul anilor, de aceea le voi lăsa deoparte și voi analiza doar valorile după 2003. Analizând locuințele aflate în proprietate privată se observă un plus de 36 de locuințe în aproape 10 ani. De asemenea, se observă o scădere a numărului de locuințe în proprietate de stat care putem presupune că au fost vândute către populație. Dintre cele 26 de locuințe proprietate de stat existente în anul 2012, 10 sunt apartamente într-un bloc ANL care a fost construit în oraș

pentru medicii, profesorii și polițiștii care lucrează în Cavnic, dar care locuiesc în alte localități.

Tabel 37: Evoluția numărului de locuințe și a lungimii utilităților publice în orașul Cavnic

	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Locuințe existente total	1883	1857	1830	2579	2584	1845	1844	1865	1870
Locuințe în proprietate majoritară de stat	-	-	1	-	-	37	21	27	26
Locuințe în proprietate majoritară privată	-	-	1825	2575	2584	1808	1823	1838	1844
Lungime străzi orășenești – total km	38	39	41	41	39	40	40	40	40
Lungime străzi orășenești modernizate – km	18	18	18	18	11	11	14	25	28
Lungimea totală a rețelei simple de distribuție a apei potabile – km	36,6	36,6	13,6	13,6	13,6	13,6	9,0	9,0	8,0
Lungimea simplă a conductelor de canalizare – km	9,1	9,1	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Lungimea totală a conductelor de distribuție a gazelor – km	-	-	-	39,2	44,3	45,6	45,6	45,7	45,6

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișele localităților

În ceea ce privește situația utilităților existente în oraș se poate observa o îmbunătățire treptată a acestora. Lungimea totală a străzilor orășenești este de 40 km, dintre care doar 2 km au fost construiți în plus față de situația existentă în anul 1990, și doar 28 km de străzi sunt modernizați. În urma vizitei realizate în oraș am observat că starea drumurilor este relativ proastă datorită faptului că iernile sunt grele, cu multă zăpadă, iar substanțele folosite la dezăpezire contribuie la deteriorarea asfaltului. Chiar dacă găurile din asfalt sunt plombate, drumurile au nevoie să fie refăcute, de asemenea și rigolele de pe marginea drumului. Se observă însă faptul că au fost începute lucrări de modernizare a drumurilor, dar nu au fost terminate. Din păcate, turiștii consideră că drumurile sunt proaste și pe unii îi descurajează să revină în zonă. O altă problemă tot legată de drumuri este starea trotuarelor care, acolo unde acestea există, este foarte proastă, problemă pe care am observat-o și eu în urma vizitei făcute în oraș, dar și de care s-au plâns multe persoane intervievate.

Cu privire la lungimea rețelei de apă și de canalizare informațiile de la Direcția Județeană de Statistică sunt incomplete, arătând existența a doar 8 km de rețea de

distribuție a apei și 4 km de conductă de canalizare. Aceste date nu corespund situației din anul 2014 deoarece între timp rețelele de apă și canalizare au fost extinse. Astfel, fostul primar a spus că orașul Cavnic a obținut de la Banca Mondială prin Agenția Zonelor Miniere, pe componenta de Mică Infrastructură, un proiect de 500.000 Euro pentru alimentarea cu apă, contractul fiind semnat în anul 2008. Deoarece apa care vine la robinete nu este de cea mai bună calitate (având în vedere că atunci când plouă apa vine cu nămol) este în curs de construire la intrarea în oraș dinspre Baia Sprie un centru de epurare și 2 stații de tratare a apei. În plus, fostul primar spune că cu ajutorul unor fonduri europene de preaderare a extins rețele de apă, canalizare și gaz în zona pârtiilor Roata și Icoana. Aceste informații arată că Primăria se preocupă de îmbunătățirea infrastructurii locale. Se observă de asemenea o extindere a rețelei de gaz.

Tabel 38: Evoluția serviciilor de educație și sănătate în orașul Cavnic

	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Unități de învățământ – total	-	-	7	6	4	3	3	1	1
Personal didactic – total	-	-	79	87	74	62	54	60	55
Spitale				1	1	1	1	1	1
Paturi în spitale	120	120	50	40	90	130	130	130	80
Dispensare medicale	-	-	-	2	1	-	-	-	-
Cabinete medicale de familie	-	-	-	-	-	6	5	4	4
Cabinete stomatologice publice	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Cabinete stomatologice private	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Farmacii – proprietate publică	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Farmacii – proprietate privată	-	-	-	1	1	2	2	2	2
Medici	14	15	9	11	13	14	11	8	13
Personal mediu sanitar	43	43	47	40	32	37	43	43	33

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș – Fișele localităților

Analizând evoluția serviciilor de educație și de sănătate din orașul Cavnic se observă o reducere a acestor servicii. Cauza cea mai probabilă este scăderea populației orașului. În ceea ce privește unitățile de învățământ numărul acestora a scăzut de la 7 în 1994 la 1 în 2012. Acest lucru s-a datorat comasării într-o singură unitate de învățământ a mai multor niveluri de studii: grădiniță, școală primară, gimnaziu și liceu, datorită scăderii numărului de copii de vârstă școlară. Mai trebuie precizat că la liceul din Cavnic învață copii aduși din satele comunelor Copalnic Mănăstur, Sișești și Budești.

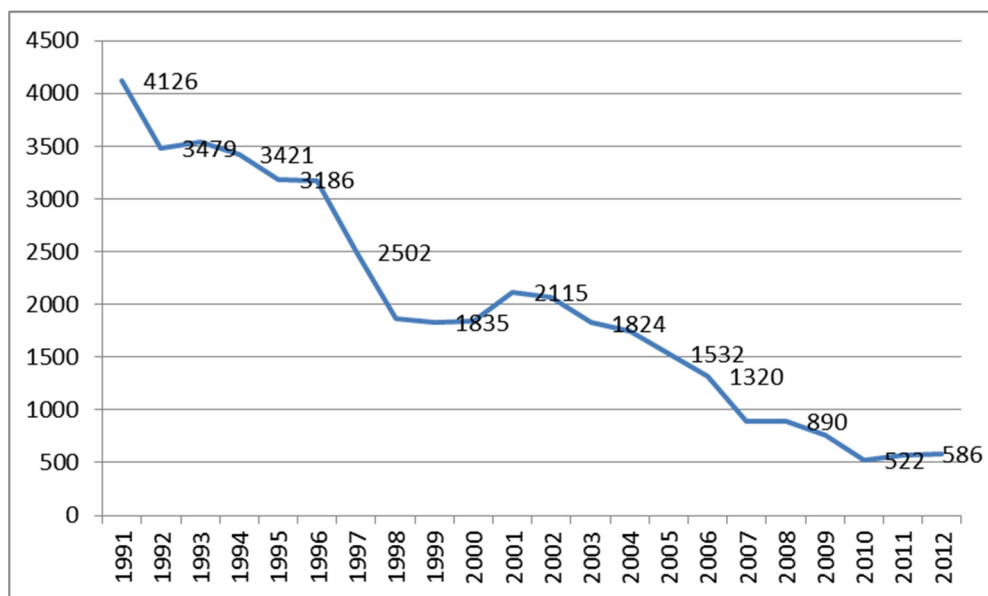
În Cavnic funcționează un Spital Orășenesc aflat în proprietatea Primăriei Cavnic. Într-o știre din 21 iulie 2014 viceprimarul orașului declara că spitalul are 74 de paturi distribuite pe 3 secții: interne, psihiatrie și cea mai nouă secție de îngrijire paleativă. Trebuie menționat că în contextul în care se închid spitale din țară, în orașul Cavnic s-a deschis în anul 2014 o secție cu 10 paturi de îngrijire paleativă pentru bolnavii aflați în stare gravă. De asemenea, o dată cu înființarea acestei secții au fost create 8 noi locuri de muncă (Talpoș, 2014). Spitalul este unul renovat, iar medicilor li s-a oferit posibilitatea de a locui într-un bloc ANL. Astfel, Primăria încearcă să creeze mediul favorabil pentru personalul medical să rămână în oraș. Se observă că numărul medicilor s-a menținut aproape constant față de anul 1990, dar personalul mediu sanitar a scăzut cu 10 persoane în perioada 1990–2012.

În orașul Cavnic Primăria a amenajat un Centru Social Multifuncțional printr-un proiect PHARE câștigat în anul 2001 și prin care sunt oferite servicii sociale persoanelor care sunt identificate ca fiind vulnerabile social.

7.3.1.4. Ocuparea forței de muncă

Numărul mediu de salariați din orașul Cavnic a scăzut de la 4.126 angajați în 1991 la 586 angajați în 2012, adică o pierdere de aproximativ 86% (Figura 32). Sectorul în care s-au înregistrat cele mai mari pierderi a fost industria extractivă care a avut 3.059 angajați în 1990 și a rămas doar cu 73 de persoane în 2012, reprezentând o pierdere de 2.986 de persoane, adică 98% din forța de muncă din acest sector.

Analizând evoluția numărului de angajați în timp se observă scăderi importante de personal în anii 1997 și 1998 când și-au pierdut locul de muncă 1.321 de persoane adică 42% din forța de muncă existentă în anul 1996. O altă perioadă în care are loc o scădere importantă de angajați este 2005–2007 când au plecat din câmpul muncii 854 de persoane, adică aproape jumătate dintre persoanele angajate în anul 2004. Scăderea a continuat și în anii următori, numai că efectivele sunt mai mici numeric.

Figura 32: Evoluția numărului mediu de salariați în orașul Cavnic în perioada 1991–2012

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabel 39: Evoluția numărului de angajați din orașul Cavnic în perioada 1990–2012

Forța de muncă Cavnic	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Salariați – total – număr mediu	-	4.126	3.421	2.502	1.836	1.824	1.320	760	586
Nr. mediu salariați în agricultură, silvicultură și pescuit	-	1	2	2	1	-	-	-	44
Nr. mediu de salariați în industrie	3.059	3.094	2.613	1.981	1.380	1.299	703	154	73
Nr. mediu de salariați în industria extractivă	-	2.900	2.567	1.940	1.126	993	568	14	10
Nr. mediu de salariați în industria prelucrătoare	-	143	22	30	245	297	120	95	49
Nr. mediu salariați în producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	-	51	24	11	9	9	15	8	-
Nr. mediu de salariați în construcții	-	119	23	52	26	67	67	110	56

Forța de muncă Căvnic	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Nr. mediu salariați în distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	-	-	-	-	-	-	-	37	14
Nr. mediu de salariați în comerț	-	104	5	60	106	149	153	-	-
Nr. mediu de salariați în transport și poștă	-	80	79	50	63	29	25	-	-
Nr. mediu salariați în comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	-	-	-	-	-	-	-	145	131
Nr. mediu de salariați în activități financiare, bancare și de asigurări	-	1	-	2	1	3	9	20	5
Nr. mediu salariați în transport și depozitare	-	-	-	-	-	-	-	15	6
Nr. mediu de salariați în administrație publică	-	22	24	21	19	18	19	49	18
Nr. mediu salariați în hoteluri și restaurante	-	-	-	-	-	-	-	30	27
Nr. mediu de salariați în învățământ	-	80	104	98	92	89	81	79	76
Nr. mediu salariați în informații și comunicații	-	-	-	-	-	-	-	5	8
Nr. mediu de salariați în sănătate și asistență socială	-	127	164	137	101	112	119	-	-
Nr. mediu salariați în tranzacții imobiliare	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nr. mediu salariați în activități profesionale, științifice și tehnice	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Nr. mediu salariați în activități de servicii administrative și activități de servicii suport	-	-	-	-	-	-	-	5	30
Nr. mediu salariați în administrație publică și apărare, asigurări sociale din sistemul public	-	-	-	-	-	-	-	137	101

Forța de muncă Căvnic	1990	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Nr. mediu salariați în activități de spectacole, culturale și recreative	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Nr. mediu salariați în alte activități ale economiei naționale	-	-	-	-	-	-	-	9	9

Sursa: Direcția Județeană de Statistică Maramureș, Fișa Localității

Apare întrebarea cum s-a transformat economia orașului Căvnic? Cele mai multe persoane sunt angajate în sectorul public (Primărie, școli, sistem sanitar), în comercializarea produselor alimentare și nealimentare, în construcții, în industria de prelucrare și turism. Se poate observa că în anul 2012 mai lucrau 10 persoane în industria extractivă, dar este vorba de paza a ceea ce a mai rămas din Exploatarea Minieră și a iazurilor de decantare.

Analizând evoluția numărului de angajați în industria de prelucrare se poate observa că s-a încercat să se developeze acest domeniu, prin dezvoltarea unor afaceri de procesare a cărnii, laptelui și a produselor de panificație, confecții și prelucrare a lemnului. De asemenea, s-a încurajat prelucrarea superioară a lemnului, tâmplărie pentru construcții, mobilier de grădină și mobilier interior (Zona Metropolitană Baia Mare, 2010). Din păcate unele dintre aceste activități nu au fost viabile economic și au fost închise, precum atelierele de croitorie.

În locul mineritului se încearcă să se dezvolte turismul, având în vedere frumusețea zonei și posibilitățile care există pentru a practica sporturile de iarnă. Conform Institutului Național de Statistică, în anul 2013 existau 5 structuri de primire turistică: 2 hoteluri, 2 pensiuni turistice și o cabană turistică (Tabel 39). Numărul pensiunilor este însă cu mult mai mic decât cifra reală. Primarul spune că sunt peste 30 de pensiuni, dar că nu toate sunt acreditate. Chiar și la o simplă vizită în localitate se poate observa că numărul acestora este mult mai mare; în plus, am observat mai multe indicatoare pe care scria „oferim cazare”.

Tabel 40: Structuri de primire turistică

	2006	2013
Hoteluri	-	2
Cabane turistice	1	1
Pensiuni turistice	2	2
Pensiuni agroturistice	1	-
Total	4	5

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabelul 40 prezintă evoluția numărului de turiști care s-au cazat cel puțin pentru o noapte într-o unitate de primire turistică din Cavnic în perioada 2005–2013. Se poate observa o creștere a numărului de turiști în special între anii 2009–2011. Tabelul următor prezintă numărul de înnoptări ale turiștilor și se observă o scădere a numărului acestora după anul 2007. Deci, pe de o parte numărul turiștilor care se cazează în Cavnic a crescut, dar în același timp numărul de nopți cât sunt cazați este mai mic. O posibilă explicație ar fi că o parte dintre turiști provin din zonele urbane apropiate Cavnicului, precum Baia Mare, Cluj-Napoca, Satu-Mare, Zalău și Bistrița, și că ei vin poate mai mult la sfârșit de săptămână și se cazează pentru o noapte sau două, sau poate în unele cazuri nu rămân peste noapte. Un alt motiv poate fi că unii turiști nu se cazează în pensiuni acreditate, ci la persoane care închiriază camere, astfel că ei nu sunt cuprinși în statisticile naționale. De asemenea, în interviurile realizate în localitate persoane care lucrează în domeniul turismului spuneau că este nevoie să fie dezvoltate mai multe activități recreative pentru turiști pentru a-i păstra cât mai multe zile în zonă (precum aventuri prin pădure, existența posibilității de a închiria biciclete sau de a efectua excursii cu șareta) și pentru a extinde sezonul turistic și pe timp de vară.

Tabel 41: Sosiri ale turiștilor
în structuri de primire turistică pe tipuri de structuri (număr de persoane)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hoteluri	-	-	-	-	146	1190	2024	2028	2490
Cabane turistice	14	153	249	338	157	105	98	147	150
Pensiuni turistice	84	268	272	390	214	98	21	-	128
Pensiuni agroturistice	5	92	141	218	55	-	-	-	-
Total	103	513	662	946	572	1393	2143	2175	2768

Sursa: Institutul Național de Statistică

Tabel 42: Înnoptări în structuri de primire turistică pe tipuri de structuri

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hoteluri	22.024	13.185	14.860	17.883	17.961	16.325	11.117	6.298	8.298	4.443	6.068	6.982	4.821
Moteluri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	357	1.492	607
Pensiuni turistice	-	909	125	-	1.353	1.664	3.094	2.232	2.060	2.189	2.477	3.448	3.160
Pensiuni agroturistice	80	132	344	244	-	-	-	-	-	5	-	-	-
Total	22.104	14.226	15.329	18.127	19.314	17.989	14.211	8.530	10.358	6.637	8.902	11.922	8.588

Sursa: Institutul Național de Statistică

Cererea din partea turiștilor i-a determinat pe proprietarii de hoteluri și pensiuni din Cavnic să diversifice serviciile oferite clienților. De exemplu, Pensiunea Casa Dacică oferă turiștilor posibilitatea de a trage cu arcul, de a lua ore de călărit sau o plimbare cu șareta trasă de cai. Proprietarii Pensiunii Adina întâmpină oaspeții îmbrăcați în moroșeni, au decorat pensiunea cu obiecte și unelte tradiționale, și pregătesc mâncare tradițională. De asemenea, o altă pensiune a construit o piscină în aer liber. Hotelul SuperSki s-a organizat cel mai bine pe durata verii oferind o gamă diversificată de activități pentru turiști incluzând ski de vară, parc de aventuri, lecții de supraviețuire, speologie, teren de tenis și altele. Pentru a crește numărul turiștilor va fie nevoie de diversificarea activităților, și pe de altă parte de extinderea domeniului skiabil. În plus în zonă există concurență din partea pârtiilor de ski de la Mogoșa, Șuior, Izvoare și Borșa, și de aceea Cavnicul va trebui să devină tot mai atractiv. Primăria intenționează să extindă domeniul skiabil și să amenajeze un Centru de Informare Turistică.

7.3.2. Închiderea exploatării miniere de la Cavnic

Disponibilizarea angajaților de la Exploatarea Minieră Cavnic a început în anul 1997 și s-a făcut treptat continuând până aproximativ în anul 2007 când mina a fost închisă definitiv. Minele Bolduț și Roata au intrat într-o stare de conservare. Fostul primar de Cavnic spunea că mina Bolduț a fost inundată până la -1.600 m, iar la intrare a fost turnat un zid de beton pentru a opri intrarea în mină. Intrarea în mina Roata este și ea închisă cu un zid de beton. După disponibilizarea minerilor a durat o perioadă până minele au fost închise, timp în care multe dintre utilaje au fost furate și vândute la fier vechi. În prezent mai lucrează câteva persoane la Exploatarea Minieră, dar numai pentru paza iazurilor de decantare. Primăria a câștigat un proiect PHARE pentru recuperarea unor halde de steril din zona pârtiilor de ski și prin care o haldă a fost acoperită cu sol vegetal, s-au făcut lucrări de stabilizare prin niște gârdulețe de lemn și apoi s-au mai plantat brazi și alți arbuști. Proiectul s-a numit „De la Haldă la Parc”, și a antrenat elevi de liceu din clasele terminale. Aceasta este singura acțiune despre care am aflat cu privire la ecologizarea zonelor unde s-a realizat exploatarea minieră.

Decizia cu privire la închiderea minei din Cavnic este considerată de către persoanele intervievate ca fiind pripită, având în vedere bogăția minereurilor care încă se mai găsesc în subsol. Când a început programul de închidere a minelor și s-a auzit că și minele din Cavnic ar putea fi închise, la început minierii nu au vrut să creadă că se va ajunge la această măsură și în orașul lor. Ei își spuneau că „*La cât minereu este.... cum să se închidă?*”. Un fost director al minei de la Cavnic spunea că „*închiderea minei care a fost cea mai mare prostie pentru că mina Cavnic și în*

ziua de astăzi și multe sute de ani de aici încolo putea merge". Deci, închiderea minei a fost greu acceptată de către foștii mineri mai ales că nu a fost percepută ca fiind o decizie rațională. Chiar dacă ei nu au fost luați prin surprindere de procesul de restructurare care s-a întins pe durata mai multor ani, nu au putut reacționa pentru că unii dintre ei nu aveau altă opțiune de angajare. De altfel, întreg bazinul minier al Băii Mari trecea prin același proces. În plus, bărbații din Cavnic care din tată în fiu erau mineri nu au știut ce să facă altceva și unde să se ducă, în cazul lor procesul de acomodare cu noua stare a fost foarte dificil. Un fost miner a comparat această stare cu cea de a fi orfan, de abandonare, spunând că „*am rămas ai nimăni*". O altă persoană compara Cavnica după închiderea mineritului cu un sat pierdut.

Chiar dacă gradul de surpriză cu privire la închiderea activității de exploatare nu a fost mare, comunitatea nu a fost pregătită pentru a suporta consecințele închiderii activității miniere deoarece nu au existat programe pentru încurajarea antreprenoriatului, pentru crearea de locuri de muncă, și nici programe de recalificare profesională. Aceste programe au fost demarate peste câțiva ani când persoanele care aveau o capacitate mai ridicată de a iniția schimbarea și de a crea locuri de muncă pleaseră deja din localitate.

7.3.3. Evoluția diferitelor componente ale orașului după închiderea minei

7.3.3.1. Degradarea imaginii orașului după închiderea minei

Ca în oricare altă comunitate minieră, în urma închiderii exploatarei miniere au rămas mai multe clădiri și utilaje abandonate care fac parte integrantă din peisajul localității. În orașul Cavnic ele sunt mai vizibile pentru că sunt localizate în zone pe lângă care oamenii trec frecvent sau sunt situate în vecinătatea pârtiilor de schi. Ele nu pot fi dărâmate de către Primărie pentru că se află încă în proprietatea Exploatarei Miniere Cavnic, care aparține de REMIN Baia Mare și care este o societate cu capital majoritar de stat aflată în insolvență. Aspectul specific oricărei localități aflate într-o perioadă postindustrială afectează dezvoltarea turismului. O persoană care lucrează ca administrator al unui hotel spunea că turiștii se plâng de aspectul dezolant al orașului, una dintre cauze fiind aceste clădiri abandonate.

Imaginea orașului este afectată și de blocurile construite în timpul regimului comunist și care au început să se degradeze, având nevoie să fie renovate la exterior. Unii localitari au reușit pe cont propriu să își izoleze și să își renoveze apartamentele la exterior, dar mai sunt multe locuințe care au nevoie de reparații. În plus, se observă că unele apartamente s-au debransat de la rețeaua de gaz și folosesc lemne pentru încălzire, lucru dovedit de rezervele de lemne care sunt pe balcon, iar unele apartamente sunt goale ca urmare a plecării proprietarilor din localitate. Totuși,

rata de ocupare a apartamentelor este mai mare ca și în Colonia Baia Borșa, iar starea exterioară a blocurilor este mai bună. În plus, zona blocurilor în care locuiesc foștii mineri este animată pe durata întregii zile. Între blocuri există spații de joacă amenajate pentru copii, iar parcul central aflat în vecinătate este plin de grupuri de pensionari care joacă table sau doar socializează. Prezența pensionarilor ameliorează imaginea de oraș abandonat.

Figura 33: Clădire aparținând fostei Flotații aflată în vecinătatea zonei centrale și a blocurilor de locuințe

Figura 34: Ansamblu de clădiri abandonate aflate la baza părții Roata

Figura 35: Bloc de nefamiliști abandonat aflat în vecinătatea spitalului (clădirea renovată din partea dreaptă)

Figura 36: Utilaje abandonate pe platoul Minei Bolduț (în apropierea centrului orașului)

Drumurile sunt într-o stare relativ proastă, iar trotuarele sunt într-o stare și mai proastă, problemă semnalată de mai multe persoane intervievate. Turiștii care vin iarna și dau de drumuri cu gropi nu mai vor să revină, și în plus spun și altora să nu meargă în zonă. Fostul primar spunea că „un drum reprezintă 70% din aspectul

unei localități. Când treci, poate fi și o fațadă scorjită, nu are, drumul desenează complet și este altceva, ca să nu spun ce înseamnă să fii atractiv pentru investitori.” În anul 2003 el a obținut fonduri de la Ministerul Transporturilor cu ajutorul cărora a reușit să toarne un strat de asfalt de 7 cm. Dar problema este că iernile fiind cu multă zăpadă, drumurile se strică repede din cauza amestecului de nisip și sare care este aruncat pentru dezăpezire. În plus, s-a lucrat la extinderea rețelelor de apă și gaz către părții, iar marginile drumurile au fost săpate și apoi acoperite cu pietriș, îngustând astfel porțiunea de drum acoperită de asfalt.

7.3.3.2. Reacții pe care le-au avut locuitorii orașului după închiderea minei

Este important de precizat că mai multe persoane intervievate au descris Cavnicul ca un oraș al pensionarilor. Pe de o parte, ei spun că majoritatea persoanelor care au rămas în Cavnic sunt pensionari. Tinerii și persoanele apte de muncă au plecat la Baia Mare, în alte părți ale țării sau în străinătate. Pe de altă parte, pensiile reprezintă sursa de venit constantă a familiilor din oraș. Un fost miner spunea că „*pensionarii țin orașul*”. Părerile sunt împărțite cu privire la cuantumul pensiilor. Pensionarii se plâng că sunt foarte mici comparativ cu pensiile altor categorii profesionale care nu au muncit în condiții atât de grele ca și ei, precum militarii, dar și din perspectiva faptului că banii nu ajung pentru cheltuielile lunare. Alte persoane îi privesc însă cu invidie pentru că au pensii mari, de 1.500–1.600 Ron, făcând comparație cu salariul primit de o persoană care muncește în prezent care este mult mai mic.

Decizia de acordare a salariilor compensatorii minerilor care nu îndeplineau vârsta de pensionare nu a avut efectul dorit nici în Cavnic. În lipsa unui mediu favorabil care să încurajeze antreprenoriatul, oamenii, care au lucrat numai în subteran, nu au știut ce să facă cu ei și i-au cheltuit repede. O persoană spunea că „*Ordonanța cu salariile compensatorii a fost bună pentru cei de la țară pentru că și-au luat tractor, au investit, și au avut și ce munci, precum pământul, și și-au căutat și de lucru. Pentru orășeni nu o fost bună ordonanța pentru că or mâncat banii, 2 zile i-o avut. Din păcate primii care au plecat cu ordonanța or fost orășenii.*” Această situație, conjugată cu lipsa locurilor de muncă, a făcut ca un număr mare de persoane să aibă nevoie în continuare de asistență socială din partea Primăriei.

Ca o sursă alternativă de venit, unele persoane se ocupă pe timp de vară cu culesul fructelor de pădure și a ciupercilor pe care le vând firmelor italiene venite în localitate. Din păcate marea majoritate a acestor produse nu sunt prelucrate local pentru a adăuga un plus de valoare și pentru a obține venituri suplimentare. În plus, sunt puține pensiuni în care sunt promovate produsele tradiționale. Persoanele intervievate nu s-au plâns că în localitate se taie prea multe lemne, în sensul că se desfășează pădurea, pentru ca lemnele să fie vândute la metru, așa cum se întâmplă în Borșa. Mai degrabă oamenii folosesc lemnul pentru încălzirea locuințelor.

O dată cu închiderea mineritului și cu implementarea primelor măsuri pentru dezvoltarea turismului, unele familii și-au deshis pensiuni, unele autorizate, dar cele mai multe nu sunt autorizate, sau pe timp de iarnă închiriază camere pentru turiști. Fostul primar spunea că aproximativ 200 de persoane își câștigă pâinea când vine iarna din ceea ce înseamnă activități în domeniul turismului. Pe perioada de iarnă există minim 70 de angajați, dar pe lângă aceștia mai sunt persoanele care cazează turiști la pensiuni. Este interesant că majoritatea persoanelor și-au făcut pensiunile din fonduri proprii, unii din bani fiind câștigați muncind în afara țării; situație similară cu cea întâlnită în Borșa.

Unele persoane fac naveta la Baia Mare. Sunt 4–5 firme din Baia Mare care vin în fiecare zi pentru a lua oamenii din Cavnic și să îi ducă la muncă. Se poate observa astfel că apropierea de un centru urban de dimensiuni mari a reprezentat un avantaj pentru o parte din locuitorii orașului Cavnic. Este interesant modul în care s-a exprimat una dintre persoanele intervievate care spunea că oamenii din Cavnic fac naveta la Baia Mare, pe când oamenii din Borșa fac naveta în Italia, referindu-se la faptul că foarte multe persoane sunt plecate la muncă în străinătate. Bineînțeles că și din orașul Cavnic sunt persoane plecate la muncă în străinătate, dar numărul acestora este mult mai mic ca și în Borșa.

În rândul populației orașului Cavnic pot fi identificate o serie de comportamente negative ca urmare a închiderii exploatării miniere. O problemă care exista cu siguranță și înainte, dar care a fost amplificată de reducerea activității este alcoolismul în rândul foștilor mineri. Referindu-se la zona centrală a orașului un fost miner spunea sunt numai baruri de sus până jos, recunoscând în același timp că are o problemă cu băutura, dar că sunt mulți alți bărbați care au aceeași problemă ca el. Inclusiv primarul a recunoscut că aceasta este o problemă în rândul multor foști mineri.

Un alt comportament negativ generat de închiderea minelor este furtul utilajelor din mine și vinderea lor la fier vechi. *„După ce s-au închis minele totul s-a vândut la fier vechi.”* Spunea un fost miner. Vizitând localitatea a fost surprinzător să observ bucăți de șine pentru transportul vagoanelor folosite pentru a construi un gard pe lângă o casă. Mai multe persoane intervievate spuneau că în prezent este greu să mai găsești utilaje sau unelte folosite în minerit. Chiar dacă vinderea acestor obiecte la fier vechi a fost pentru o perioadă o sursă de venit pentru unele persoane, pe termen lung reflectă imposibilitatea de a mai reporni activitatea de exploatare minieră, și accentuează în rândul foștilor mineri un sentiment de neputință: *„În 2002–2003 s-a spus că mina intră la conservare, dar s-a intrat la furat.”*, *„Am avut atelier de strungă, bază, mașini, ..., tot s-a distrus.”* Acest tip de comportament l-am întâlnit și la Borșa, unde oamenii se plâneau de aceeași problemă. Dar, această problemă este mai apăsătoare în Cavnic pentru că viața orașului a fost legată pentru mai multe

sute de ani de exploatarea minieră, indentificându-se cu aceasta, și de aceea furtul utilajelor echivalează cu furtul identității ocupaționale a orașului.

7.3.3.3. Orașul Cavnic – o localitate epuizată

În rândul foștilor mineri există o nostalgie după vremurile trecute și după vremea lui Ceaușescu. Un fost miner spunea „*Păcat că l-au pușcat pe Ceaușescu, atunci știam că am avut un președinte, am avut de lucru.*” Această nostalgie întâlnită și în rândul foștilor minier din Borșa este dată de siguranța veniturilor care reușeau să acopere toate nevoile, a locului de muncă și a unei locuințe în timpul comunismului. Un fost miner spunea că atunci erau bani, dar nu aveai ce cumpăra cu ei, în schimb acum ai ce cumpăra, dar oamenii nu au bani.

Există un sentiment generalizat de pesimism în rândul populației cu privire la viitorul lor, al orașului Cavnic și al minei. Un fost miner spunea: „*Ce ar trebui să se facă? Nu se mai poate face în veci ceva.*” Pesimismul se reflectă și în atitudinea tinerilor care nu întrevăd vreo posibilitate de a face carieră în Cavnic și de aceea pleacă din oraș după terminarea liceului fie pentru a-și continua studiile, fie pentru a căuta un loc de muncă. O elevă din clasa a XII-a vrea să urmeze Medicina, iar după ce va absolvi facultatea, dacă nu va găsi un loc de muncă decent plătit în țară (având în vedere toate sacrificiile pe care le face și va trebui să le facă), va pleca să lucreze în străinătate. Unii dintre tineri se întorc la sfârșit de săptămână acasă, de câteva ori pe an sau numai de sărbători. Lipsa locurilor de muncă în Cavnic nu este singura problemă cu care ei se confruntă. Ei au spus că posibilitățile de distracție pentru tineri sunt puține, iar parcul din centrul orașului este ocupat de pensionari. Au existat mai multe inițiative de implicare a tinerilor în viața comunității, precum constituirea grupului informal CAVNICarii și implicarea elevilor de liceu de către fostul primar în recuperarea ecologică a unor halde de steril din apropierea minei Roata. Aceste exemple dovedesc că există interes din partea tinerilor de a se implica în viața comunității, dar acest interes trebuie valorificat constant pentru a fi întărite legăturile cu comunitatea, legături care să continue și în viitor.

Starea de epuizare a localității se reflectă și în dificultatea de a găsi forță de muncă disponibilă pentru a munci. Pe de o parte, persoanele calificate au tendința de a pleca din localitate fie în alte orașe din țară, fie în străinătate. Pe de altă parte, persoanele care rămân în localitate fie nu sunt calificate, fie nu sunt interesate de a lucra datorită salariilor mici care le sunt oferite. Primarul spunea că nu găsesc oameni care să meargă să lucreze la construirea firmei de epurare, iar puținele firme care mai există în Cavnic au dificultăți în a angaja personal calificat pentru posturile disponibile. Câțiva foști mineri spuneau că „*oamenilor nu le convine să mucească de dimineața până seara pentru un salariu de 5 milioane*”.

7.3.3.4. Mediul de afaceri

Atunci când se încheie o activitate care a dominat economia unei localități pentru mai multe sute de ani apare întrebarea ce se pune în locul ei pentru a compensa locurile de muncă pierdute. De-a lungul timpului au existat mai multe inițiative de redresare a economiei orașului Cavnic, care dacă ar fi puse pe un spectrum ar varia de la păstrarea activității miniere, încurajarea activităților specifice zonei și a antreprenoriatului în rândul populației, până la dezvoltarea turismului, activitate care nu a fost desfășurată anterior în localitate, dar care beneficiază de avantajul reliefului, și atragerea de investitori din afara localității.

Numărul firmelor care și-au deschis sediul în Cavnic este mic, iar multe dintre ele s-au confruntat cu dificultăți în a-și menține activitatea. De exemplu, au existat mai multe încercări de a deschide firme de croitorie, dar niciuna dintre ele nu a rămas deschisă pentru multă vreme. Fostul primar și-a adus aminte cum a reușit să atragă o astfel de firmă în Cavnic, dar o dată cu schimbarea proprietarului firma a început să aibă probleme și s-a închis.

„Am avut clădirea unui cinematograf care era în autodemolare. Am reușit să atragem în vremea lohn-ului pe un neamț care să facă croitorie. A reabilitat clădirea, a făcut 120 de locuri de muncă, ceea ce era OK în perioada aceea. După aceea a vândut afacerea la nu știu cine, ... acum am impresia că nu mai merge.”

Unul dintre locuitorii orașului Cavnic și-a deschis în anul 1996 o mică fabrică specializată în producția de pufuleți și care în timp s-a dezvoltat ajungând să își fabrice singură utilajele de producție și ambalare și chiar să exporte utilaje. De asemenea, firma a construit două cabane la baza pârtiei Icoana, și are în plan să construiască un motel cu 24 de camere, bar, restaurant și bază de recreere. În timp firma a beneficiat de facilitățile oferite de conferirea statutului de zonă defavorizată orașului, precum și de programe derulate prin Agenția Zonelor Miniere. De exemplu prin AZM a beneficiat de subvenție pentru angajare și pregătire la locul de muncă a 10 persoane. În timp, nu a reușit să le păstreze la locul de muncă pe toate persoanele angajate pentru că o parte au plecat, dar după un timp unele au revenit. Este interesantă percepția patronului firmei cu privire la factorii care au contribuit ca afacerea lui să își mențină activitatea de-a lungul timpului și chiar să își diversifice domeniul de activitate, și anume că este localnic, clădirile și utilajele sunt ale lui; în plus l-a ajutat faptul că a cumpărat de la Mina Cavnic niște clădiri. Dar crede că investitorii nu sunt interesați de Cavnic pentru că „nu sunt bănci, fisc, aeroport, drum național, sau terenuri cu suprafață suficient de mare pentru a construi ceva”.

Un fost director al Exploatării Miniere Cavnic a avut ideea de a privatiza mina prin programul MEBO deoarece exploatarea minieră ar mai fi putut continua la

Cavnic având în vedere bogăția minereurilor, și multe persoane ar mai fi avut un loc de muncă, iar orașul nu ar fi intrat în declin. Dânsul spunea:

„În perioada când am fost director împreună cu syndicatele de atunci, neștiind că o să ajung și director general la Companie, am vrut să mă rup din sistem să fac prima mină privată pe acel fond de lege MEBO și să devenim noi acționari în condițiile în care puteam să fac acolo și muzeu, puteam să îmi tai și grinzile pentru puțuri, pentru ghidajele respective, cherestea, toate, inclusiv muzee, inclusiv în industria textilă pentru soțiile minerilor din zonă. Aveam noi un plan foarte bine organizat, dar nu s-a dorit acest lucru. Cavnicul având și flotație proprie puteam să mențin în continuare mineritul pe care îl procesam în flotația din Cavnic, nu trebuia vândut ș.a.m.d. dădeam un concentrat pe care știam să îl vând, undeva tot îl vindeam, în Bulgaria, că bulgarii mai procesează, ei au fost mai deștepți, nu mai zic în Polonia ș.a.m.d. Nu s-a dorit acest lucru.”

Primarul în funcție a încercat să încurajeze locuitorii să înființeze ateliere de meșteșugărit pentru producerea unor obiecte cu specific local, cum ar fi lenkerul (o sanie cu volan specifică Cavnicului) care a fost brevetat ca brand al orașului. În prezent există un atelier unde sunt construite lenkere, dar într-un număr mic, dar activitatea ar putea fi extinsă. Încurajarea antreprenoriatului în rândul populației este văzută de către primar ca și o modalitate de a depăși dificultățile de a atrage investitori din afara comunității care să creeze un număr mare de locuri de muncă.

Fostul primar de Cavnic spune că a înțeles că singura șansă de dezvoltare a orașului este turismul. Avantajul pe care l-a avut Primăria în a juca un rol activ pentru dezvoltarea acestei activități a fost că a putut trece pășunile comunale în proprietate publică. Apoi Primăria a elaborat un Plan Urbanistic Zonal în care a pus obiectivele de dezvoltare, a trasat locația pârtiilor de ski și a scos 26 de parcele la concesiune pentru investitori. A fost concurență pentru fiecare parcelă, dar în final au fost dezvoltate doar 5 proiecte pe parcelele acelea. Au mai fost începute alte trei proiecte, dar acelea au dat faliment. A existat inclusiv un proiect pentru un hotel de 10 etaje pentru care investitorul a plătit 200.000 Euro numai pentru proiectul tehnic, dar a venit criza și proiectul a fost abandonat. Cu ajutorul unei finanțări obținută printr-un proiect PHARE, Primăria a dus apa și gazul până în zona pârtiilor Roata și Icoana, și a amplasat un transformator electric în apropierea pârtiei Roata. Prin aducerea utilităților în zona domeniului schiabil, Primăria a urmărit să încurajeze investițiile private în turism pentru a valorifica avantajul conferit de natură și relief. De asemenea, în PUZ au fost incluse locațiile pentru pârtiile de ski de pe Gutâiul Doamnei și Mogoșa, pârtii care se află în stadiu de proiect și pentru amenajarea cărora există un proiect pentru fonduri guvernamentale depus la Ministerul Turismului prin

proiectul Ski în Carpați în valoare de 9,5 milioane Euro. Domeniul schiabil în Cavnic măsoară 8,5 kilometri, dar împreună cu cele două pârtii care se află în stadiul de proiect se dorește să se extindă la 16 km. Persoanele intervievate spuneau că cu cât lungimea pârtiilor este mai mare, cu atât stațiunea devine mai atractivă, turiștii având posibilitatea de a skia pe pârtii cu grade diferite de dificultate și să nu trebuiască să aștepte foarte mult la coadă pentru telescaun. În anul 2001 și 2003 au fost construite pârtiile de ski Icoana și Roata. Orașul Cavnicul a fost cuprins în Programul Național Superschi în Carpați având perspective serioase de clasificare ca stațiune turistică. Pentru promovarea turismului există un proiect pentru amenajarea unui Centru de Informare Turistică în Cavnic lângă pârtiile de ski Icoana și Roata. Proiectul este în curs de finalizare pentru redactarea documentației și se va depune pentru aprobare la Ministerul Turismului.

7.3.3.5. Posibilitatea de valorificare a patrimoniului industrial în scopuri turistice

În oraș există mai multe puncte de atracție care pot fi transformate în atracții turistice, precum ansamblul de locuințe și administrația minei, clădirile flotației, ruinele topitoriei pentru extragerea aurului (Logolda) sau „Stâlpul Țătarilor” (monument în cinstea victoriei din 1717 împotriva țătarilor).

Mai jos am ales să prezint câteva poze care prezintă vestigii ale fostei exploatare miniere, și care au început să fie transformate în puncte de atracție turistică, în sensul că lângă ele au fost amplasate panouri de prezentare în limba română și engleză. Este vorba despre monumentul amplasat la intrarea în clădirile administrative ale Exploatareii Miniere Cavnic, intrările în minele Bolduț și Roata și galeria Reiner, precum și ruinele fostei topitorii Logolda și Stâlpul Țătarilor.

Figura 37: Monument amplasat la intrarea în clădirile administrative ale Exploatareii Miniere Cavnic

Figura 38: Intrarea în Mina Bolduț

Figura 39: Intrarea în Mina Roata

Figura 40: Intrarea în Galeria Reiner

Figura 41: Ruinele topitoriei pentru extragerea aurului „Logolda”

Figura 42: Monument cunoscut sub numele de „Stâlpul Tătarului”

Consider că este important de precizat că inițiativa de a amplasa panouri de prezentare lângă aceste puncte de atracție aparține unui grup informal de elevi de la Colegiu Economic „Pintea Viteazul” din Cavnic, numit CAVNICarii. Ei au elaborat un proiect numit „Perfect pentru TINeri!” și care a fost finanțat de Comisia Europeană prin Programul Tineret în Acțiune. Ideea proiectului a venit de la o profesoară de engleză și un elev din clasa a XII-a care au vrut să promoveze orașul Cavnic pentru că în fiecare an veneau mulți turiști și nu existau materialele informative despre oraș care să le fie oferite, nu exista o broșură, un magnet sau o carte poștală. Orașul are multe de oferit și s-au gândit cum să îl promoveze. În echipa proiectului au mai fost cooptați și alți elevi ai liceului. Printre activitățile desfășurate au fost și elaborarea unei boșuri de prezentare a orașului „Cavnicul, ieri și azi”, ocazie cu care elevii au ajuns să descopere locuri în Cavnic de care nu au știut, și ca urmare și-au dus și părinții să le viziteze (părinți care trăiau în Cavnic, dar nu știau de ele).

Ei au recondiționat un vagonet folosit la transportul minereului și l-au amplasat în centrul orașului. De asemenea, ei doresc să continue acest proiect cu elaborarea unei machete a orașului, iar pentru aceasta, cu ocazia Zilelor Orașului din august 2014 când au lansat broșura de prezentare a Căminului, au colectat donații.

Figura 43: Vagonet amplasat în centrul orașului Cămin de către elevii din Grupul Informal CAVNICarii

Figura 44: Plăcuță informativă amplasată lângă vagonet

Pe baza interviurilor realizate am identificat că există o cerere din partea turiștilor de a vizita în orașul Cămin artefacte legate de exploatarea minieră având în vedere că cei mai mulți dintre ei au zămiseră că aici a fost o veche exploatare minieră. Dar în oraș nu este nimic amenajat pentru a fi vizitat, și în plus nu pot fi cumpărate nici flori de mină care o dată se găseau destul de ușor. De aceea, Primăria orașului Cămin dorește să amenajeze un Muzeu al Mineritului în fostele clădiri administrative ale fostei Exploatare Miniere. Acestea fiind amplasate în apropierea intrării în mina Bolduș se dorește să se amenajeze câțiva metri de galerie la intrarea în mină și să fie recondiționată o colivie cu care coborau minerii în subteran. Chiar dacă această idee de proiect există de mai mulți ani nu a putut fi materializată pentru că Exploatarea Minieră Cămin aparține de Societatea REMIN Baia Mare, societate care este în insolvență. Exploatarea Minieră are mai multe datorii către Primărie și aceasta a cerut ca în schimbul datoriilor să îi fie date câteva clădiri care sunt abandonate, dar cele două părți nu au reușit să se înțeleagă asupra prețului. O altă problemă este legată de faptul că nu mai pot fi găsite echipamente și utilaje miniere pentru că cele mai multe au fost furate și vândute la fier vechi. De exemplu, elevii din grupul informal CAVNICarii au trebuit să cumpere cu aproximativ 2.000 Euro un vagonet folosit la transportul minereului pentru a-l recondiționa și amplasa în centrul orașului ca un simbol al specificului minier al orașului.

De asemenea, a mai existat o idee de reamenajare în scopuri turistice a clădirilor fostei flotații. Aceasta a fost una dintre cele mai moderne flotații la vreme când a fost construită, și foștilor minieri le pare rău că este abandonată. Dar aceasta este amplasată pe unul dintre puținele terenuri din localitate care sunt plate și are o suprafață de aproximativ 3 ha. În plus, acolo există și toate utilitățile necesare și de aceea Primărie intenționează să o demoleze și să folosească terenul pentru a atrage un investitor.

Figura 45: Clădirile fostei Flotații

Figura 46: Clădirile administrative ale Exploatării Miniere Căvnic

Totuși, este foarte probabil ca în viitor acțiunile de punere în valoare a patrimoniului industrial să fie transpuse în proiecte concrete fie de către autoritățile locale, fie de către grupurile din comunitate. Există deja cerere din partea turiștilor, iar pe de altă parte tinerii doresc să păstreze identitatea ocupațională a orașului. În plus, proprietarii de pensiuni au conștientizat nevoia ca sezonul de turism să fie extins și pe timpul verii, dar pentru aceasta turiștii care vin în Căvnic au nevoie de atracții turistice pe care să le viziteze. Ei văd organizarea unor activități în jurul moștenirii rămase de la fosta exploatare minieră ca una dintre posibilități. În plus, orașul s-a dezvoltat în jurul activității de exploatare minieră și de aceea clădirile și intrările în galeriile de mină sunt foarte accesibile (de exemplu, intrarea în mina Roata se află chiar la baza pârtiei cu același nume), ceea ce face ca ele să fie mai ușor de integrat în strategia de dezvoltare a orașului.

7.3.3.6. Proiecte cu finanțare europeană câștigate de către Primărie

Orașul Căvnic a câștigat câteva proiecte desfășurate prin intermediul proiectului de închidere a minelor, derulat de către Agenția Zonelor Miniere și FRDS pe baza împrumuturilor de la Banca Mondială. În anul 2008 a fost semnat contractul pentru un proiect de Mică Infrastructură în valoare de 500.000 Euro pentru alimen-

țarea cu apă. Prin componenta de proiecte comunitare au fost înființate două grupuri comunitare care au implementat 2 proiecte: unul de amenajare a unui loc de joacă și unul pentru amenajarea unor terenuri sportive (teren de handbal, tenis și baschet). Comparativ cu orașul Borșa, nu au fost implementate atât de multe proiecte, dar acest lucru poate fi explicat și prin dimensiunea mult mai mică a localității.

Primăria a mai câștigat proiecte și prin finanțările PHARE pentru amenajarea unui Centru Social Multifuncțional, pentru ecologizarea unor halde de steril și pentru a duce apa și gazul în zona domeniul skiabil.

7.3.4. Factorii care au influențat traiectoria orașului

În cadrul acestei secțiuni doresc să concluzionez cu privire la factorii care au influențat dezvoltarea orașului Cavnic după închiderea exploatării miniere. Nu am grupat factorii în cei care favorizează sau descurajează dezvoltarea pentru că am constatat că unii factori acționează în ambele direcții.

7.3.4.1. Relieful

Relieful reprezintă atât un dezavantaj, cât și un avantaj pentru dezvoltarea orașului Cavnic. Pe de o parte, este un dezavantaj pentru că nu permite practicarea agriculturii deoarece terenul este predominant muntos. În perioadele de criză, agricultura de subzistență ar fi putut oferi o sursă alternativă de venit, dar aceasta nu poate fi parcticată. Pe de altă parte, atât primarul în funcție, cât și fostul primar s-au plâns de faptul că nu pot atrage investiții de tip greenfield în comunitate pentru că nu pot oferi un teren plat suficient de mare pentru o investiție. Actualul primar a spus că a existat un investitor care a spus că dacă i se oferă un teren plan de 5 ha va deschide o firmă care angajează 500 de persoane, dar în localitate nu există nicio porțiune de teren care să fie atât de mare. Fostul primar spunea că *„un loc atractiv a fost acolo unde a fost flotația, acolo ai și utilități, dacă demolezi și clădirile ai o platformă pe care poți să faci pentru că până la urmă ai un 3 ha și ar putea fi atractiv. Am auzit că s-au alocat niște fonduri și că în iarna aceasta ar trebui să demoleze tot ce înseamnă scheletele acelea ale morții industriale și atunci ai putea să ai ce oferi.”*

Pe de altă parte relieful este un avantaj pentru că oferă posibilitatea dezvoltării turismului. Se pare că aceasta este activitatea care se încearcă să înlocuiască mineritul, orașul Cavnic devenind tot mai cunoscut în ultimii ani ca o destinație în special pentru sporturile de iarnă. Relieful din localitate a oferit posibilitatea amenajării a două pârtii de ski, iar pe lângă acestea mai sunt în stadiu de proiect alte două pârtii. Toate acestea ar forma un domeniu skiabil de 16 km având diferite grade de dificultate și care ar putea fi conectat cu alte domenii skiabile din zonă precum cele de

la Șuior, Mogoșa, Izvoare și Borșa. Localitatea are potențialul de a extinde sezonul turistic și pe timpul verii, direcție strategică pe care au adoptat-o unele dintre pensiuni, dar există încă multe oportunități care nu sunt exploatate.

7.3.4.2. Clima

Iernile răcoroase și cu multe precipitații conferă un avantaj Cavnicului pentru practicarea sporturilor de iarnă. Precipitațiile sub formă de zăpadă durează de obicei din noiembrie până în aprilie. Chiar și atunci când nu ninge, temperaturile joase favorizează menținerea zăpezii. În plus administratorii pârtiilor folosesc tunuri de zăpadă și temperaturile fiind negative fac ca zăpadă să se mențină chiar și atunci când nu ninge afară. Cavnicul este denumit „polul zăpezii” în județul Maramureș. Temperatura medie anuală în localitate este de 7–7,5°C, dar în zonele mai înalte coboară și până la 4–5°C, astfel că este favorabilă pentru sporturile de iarnă.

7.3.4.3. Distanța față de un centru urban de dimensiuni mari

Orașul Cavnic este situat la aproximativ 33 km de municipiul Baia Mare, reședința de județ. Conform literaturii de specialitate, apropierea de un centru urban de dimensiuni mari ar trebui să reprezinte un avantaj datorită accesului la o piață alternativă cu locuri de muncă. Dar, pentru orașul Cavnic distanța față de municipiul Baia Mare are atât avantaje, cât și dezavantaje. Avantajul este reprezentat de faptul că locuitorii orașului pot face naveta, ceea ce se întâmplă în fiecare zi. Sunt 4–5 firme din Baia Mare care vin în fiecare zi pentru a lua oamenii din Cavnic să îi ducă la muncă. Acesta este un lucru pozitiv pentru oamenii care altfel nu ar avea unde munci și în plus oamenii au avantajul că naveta este plătită de firmă. Dar, naveta nu este rentabilă pentru acele persoane care trebuie să își plătească transportul din buzunarul propriu pentru că salariile în zonă sunt mici.

Marele dezavantaj al apropierii de Baia Mare este că investitorii nu sunt interesați să deschidă afaceri în Cavnic. Patronul unei firme din Cavnic spunea că „*cel care vrea să înceapă o mică afacere nu vine în Cavnic pentru că nu sunt bănci, fisc, aeroport, drum național, nu sunt terenuri cu suprafață suficient de mare pentru a construi ceva, iernile sunt cu zăpadă grea*”. Fostul primar de Cavnic spunea că este irațional ca o firmă să vrea să facă naveta într-un oraș dezavantajat situat la 30 km de o aglomerare urbană mare: „*Din punctul de vedere al unei posibilități să dezvolte o investiție un investitor aici într-o localitate mică și dezavantajată e irațional economic*”. În plus, în Cavnic nu există o stație de benzină.

Orașul Cavnic a fost dezavantajat de apropierea de municipiul Baia Mare și atunci când a fost inclus într-o zonă defavorizată alături de Baia Mare (care de altfel este singura reședință de județ care a primit statutul de zonă defavorizată), orașul

Baia Sprie și comunele Cicârlău, Șișești și Tăuții Măgheruş. Prin includerea Băii Mari au fost „furate” investițiile care altfel ar fi mers către comunitățile mai mici, ceea ce este oarecum firesc având în vedere că în reședința de județ căile de transport sunt mai bune, există acces la servicii financiare și forța de muncă este mai bine pregătită.

7.3.4.4. Mărimea localității și statutul ca unitate administrativ teritorială

Cavnic are aproximativ 5.000 de locuitori și are statutul de oraș. Aceste două caracteristici au reprezentat un dezavantaj deoarece orașul Cavnic nu a putut aplica pentru finanțări din fonduri europene prin Programul Operațional Regional, domeniul prioritar 1.1. Planuri integrate de dezvoltare urbană, deoarece puteau beneficia de finanțări doar centrele urbane reprezentate de orașe/municipii cu peste 10.000 de locuitori, altele decât polii de creștere și polii de dezvoltare urbană.

Pe de altă parte, chiar dacă are un număr mic de locuitori, Cavnicul având statutul de oraș nu a putut accesa finanțări prin Planul Național de Dezvoltare Rurală. De exemplu, comuna Moisei (jud. Maramureș) care are aproximativ 9.500 de locuitori, deci o localitate cu o populație dublă față de Cavnic, dar având statutul de comună, a obținut multe finanțări prin PNDR (finanțările au fost obținute atât de către Primărie, cât și de către locuitori).

Astfel, orașul care de altfel a dovedit că are capacitatea de a atrage fonduri din alte tipuri de program (PHARE sau de la Banca Mondială prin Agenția Zonelor Miniere) a fost privat de accesul la anumite surse de finanțare. Acest lucru a încetinit ritmul de dezvoltare al orașului.

7.3.4.5. Existența unui lider cu viziune și capacitate administrativă

Consider că un factor important care a favorizat dezvoltarea turismului a fost primarul care a deținut 4 mandate începând cu anul 1992 și care a avut viziunea strategică de a dezvolta domeniul turismului în Cavnic. Consider că existența unui lider local cu o viziune clară și ancorată în specificul local a fost extrem de importantă pentru Cavnic. În plus, el a avut avantajul de a fi primar pentru 4 mandate, adică a fost suficient de mult timp în funcție pentru a putea duce mai departe ideile sale. După ce nu a mai fost reales primar a deținut un mandat de consilier local, iar în prezent este consilier județean. Acest lucru a făcut ca să fie implicat în continuare în punerea în practică a viziunii sale de dezvoltare a turismului, și de a monitoriza modul în care actuala administrație locală se ocupă de acest proiect. În urma interviului realizat, am observat că primarul în funcție este dedicat să ducă mai departe viziunea cu privire la extinderea domeniului schiabil. Astfel, existența capacității administrative se dovedește a fi un factor important în transformarea orașului.

7.3.4.6. Starea proastă a drumurilor

Mai multe persoane intervievate s-au plâns de starea proastă a drumurilor, care descurajează mai ales turiștii care vizitează zona. Turiștii care vin iarna și dau de drumuri cu gropi nu mai vor să revină, și în plus spun și altora să nu meargă în zonă. De altfel, această problemă trebuie văzută în contextul mai larg al situației de la nivelul întregului județ. Foarte puține porțiuni de drum au fost modernizate în Maramureș, ceea ce face ca județul să nu poată valorifica la maximum atracțiile turistice pe care le are, precum și zestrea culturală foarte bogată. În plus, prin județ nu trec coridoare de transport importante, astfel că investițiile în infrastructură ocolesc județul.

7.3.4.7. Oportunitățile legate de anumite finanțări

Fostul primar spunea că unul din avantajele pe care le-a avut în implementarea viziunii sale de dezvoltare a turismului este accesul la anumite surse de finanțare. În secțiunile anterioare au fost prezentate finanțările obținute de Primărie. În plus, consider că este important de precizat că în cadrul interviului avut cu dânsul a precizat că au fost situații când tocmai faptul că a avut o viziune strategică și o idee de proiect l-a ajutat să obțină fonduri guvernamentale, chiar în condițiile în care el făcea parte dintr-un partid aflat în opoziție.

7.4. Concluzii cu privire la reziliența celor două comunități analizate

7.4.1. Analiza gradului de reziliență

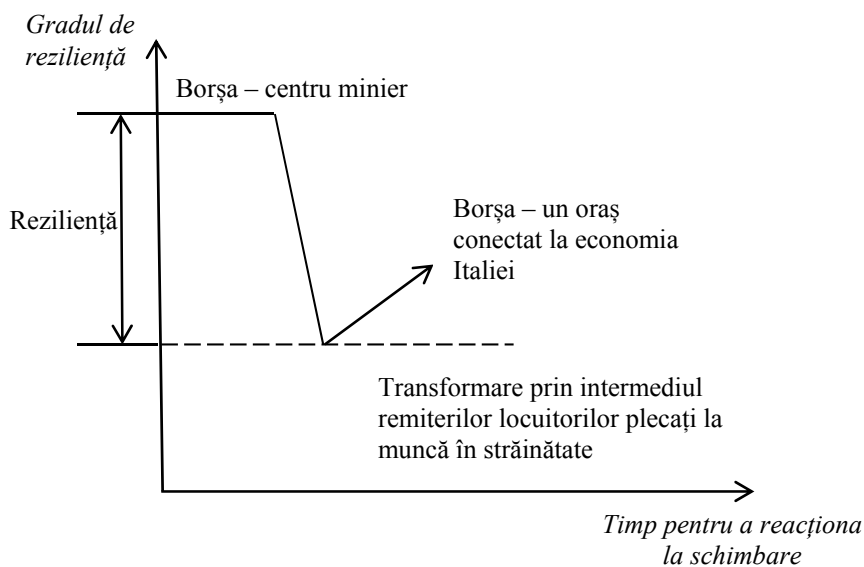
7.4.1.1. Reziliența orașului Borșa

Orașul Borșa a reușit să treacă peste starea de disfuncționalitate generată de închiderea exploatării miniere prin migrația populației la muncă în străinătate. De aceea am ales să descriu starea în care s-a transformat orașul Borșa ca fiind un oraș conectat la economia Italiei. Aceasta este imaginea care consider că descrie cel mai bine starea în care se află localitatea în prezent, cu toate că cred că în viitor va evolua spre o altă stare. Orașul încearcă să sprijine turismul, și ceea ce este interesant este că fostul primar al orașului Căvnic, care a avut viziunea de a redezvolta orașul Căvnic prin intermediul turismului, colaborează în prezent cu Primăria orașului Borșa pentru a extinde domeniul skiabil și pentru a dezvolta alte facilități turistice în localitate. Deci se observă un transfer de leadership de la o localitate la alta. Transformarea orașului Borșa a început înainte de închiderea exploatării miniere deoarece a fost un val mare de migrație în străinătate până în anul 1995. Încrederea dată de succesul

celor plecați a făcut ca după închiderea minei migrația să continue la un nivel tot mai ridicat.

Consider că orașul Borșa are un grad de reziliență mai ridicat decât orașul Căvnic datorită atitudinii pe care au avut-o locuitorii, care și-au asumat riscul presupus de plecarea la muncă în străinătate și de adaptarea la un context și stil de viață nou. Chiar dacă și din Căvnic au plecat persoane în străinătate, numărul lor nu a fost așa de mare ca în Borșa, și nu se observă impactul asupra orașului sub forma caselor luxoase pe care cei din Borșa și le-au construit. Consider că banii trimiși acasă în sume foarte mari au conferit orașului Borșa un grad de reziliență mai ridicat.

Mai trebuie precizat că în Borșa nu există dependența de o singură resursă naturală, ci de două, deoarece localitatea are suprafețe foarte mari de pădure. Aceasta a fost o sursă importantă de venit pentru multe familii, dar această sursă de venit a fost stopată o dată cu trecerea la sistemul de exploatare în composesorat a pădurilor. Dar, pentru o perioadă, existența mai multor surse de venit a ajutat comunitatea să treacă mai ușor peste criza creată de închiderea mineritului.

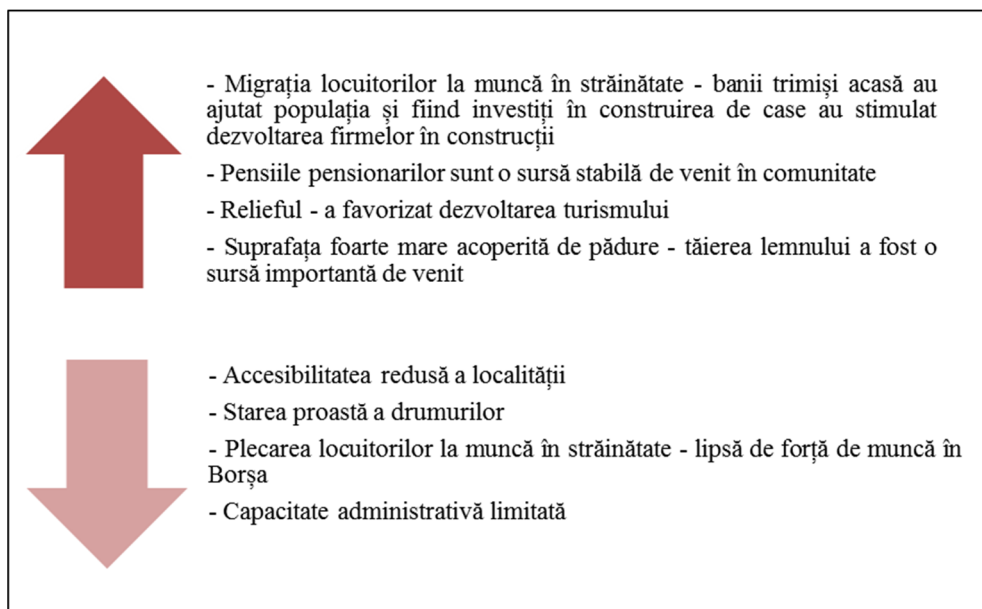

Figura 47: Reprezentare grafică a modului în care a reacționat orașul Borșa la închiderea mineritului

Disponibilitatea fondurilor și nivelul ridicat de adaptabilitate a locuitorilor a făcut ca viteza de reacție la schimbare să fie mai ridicată în orașul Borșa. În plus, în rândul populației nu a existat un atașament foarte ridicat pentru ocupația minieră deoarece această activitate a căpătat amploare abia în timpul regimului comunist.

În schimb, acest sentiment de atașament față de o ocupație este mult mai puternic în Cavnic, având în vedere că orașul a fost un vechi centru minier. Un alt factor care a ajutat Borșa să treacă mai ușor peste scăderea veniturilor populației ca urmare a crizei economice au fost pensiile celor care s-au pensionat de la exploatarea minieră, acestea fiind mai mari decât pensiile pe care le au alte categorii profesionale. Ele au fost percepute ca fiind foarte importante în perioada de criză 2008–2010 când remiterile din străinătate au scăzut mult, iar pensiile au conferit un grad de siguranță pentru a trece peste perioada mai dificilă.

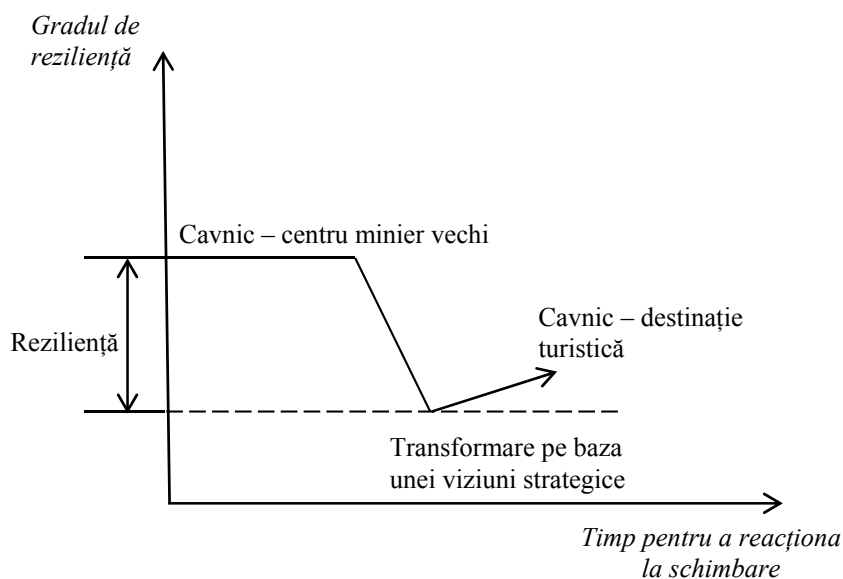
Consider că starea în care s-a transformat orașul Borșa este una temporară. Deja au început să apară modificări în comportamentul locuitorilor plecați la muncă în străinătate, care tind să se întoarcă tot mai rar acasă deoarece au început să prindă rădăcini în orașele unde lucrează. Probabil că acest fenomen va fi mai accentuat în cazul copiilor migranților care au crescut în străinătate și care au tot mai puține legături cu Borșa. Domeniul construcțiilor care s-a dezvoltat cel mai mult datorită remiterilor persoanelor plecate în străinătate, este cel care va resimți primul schimbările care au loc în viața persoanelor plecate, de aceea probabil se va contracta în viitor. Singurul domeniu în care orașul are o șansă reală de dezvoltare sustenabilă este domeniul turismului. Dacă drumurile se vor repara și vor fi realizate celelate proiecte începute în acest domeniu, numărul turiștilor va crește.

Figura 48: Factori care au influențat gradul de reziliență a orașului Borșa

7.4.1.2. Reziliența orașului Cavnic

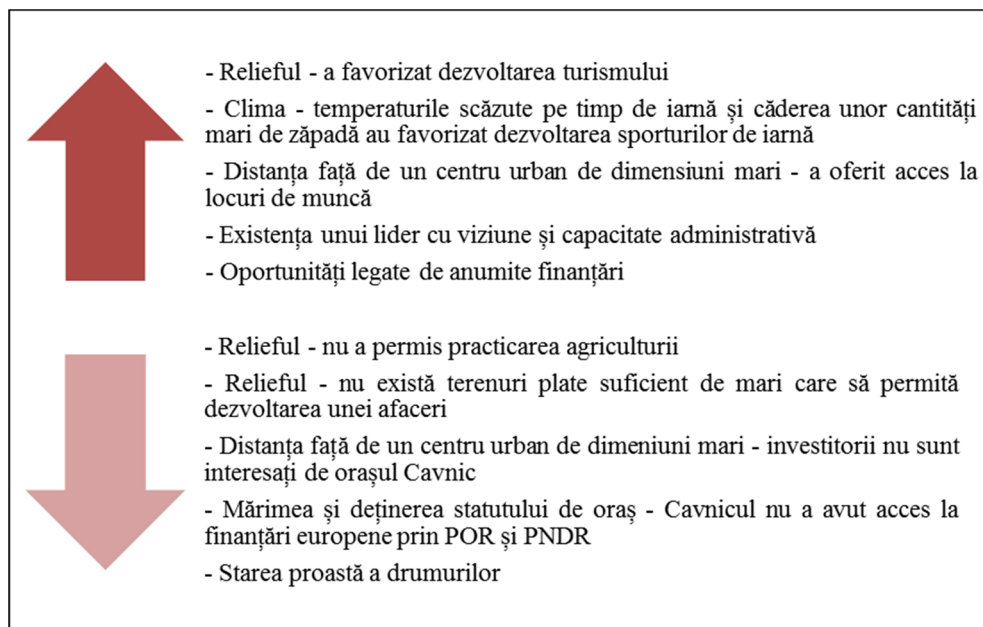
Analiza cu privire la evoluția orașului Cavnic arată că localitatea a avut un trend descrescător după închiderea exploatării miniere. Populația orașului este în scădere, tendință începută încă după 1990 și se manifestă prin plecarea locuitorilor din oraș și a sporului natural care are tendința de a înregistra valori negative. Infrastructura locală nu s-a dezvoltat foarte mult, cu excepția faptului că s-a reușit să se ducă apa, canalizarea și gazul în zona pâtiilor de ski. Numărul de salariați din localitate a scăzut, dar a cunoscut o ușoară creștere după 2010. Sectorul de activitate care s-a dezvoltat în ultimii 10 ani este turismul, dar numărul de locuri de muncă create în acest sector nu poate compensa locurile de muncă pierdute din minerit.

Figura 49: Reprezentare grafică a modului în care a reacționat orașul Cavnic la închiderea mineritului

Orașul încearcă să își transforme identitatea dintr-un vechi centru minier, într-o destinație turistică. Întoarcerea la vechea stare nu mai este posibilă deoarece exploatarea minieră nu mai are șanse să fie repornită. Acest lucru este înțeles de către populație și de către autoritățile locale. Consider că gradul de reziliență al orașului Cavnic este mai scăzut deoarece are puține avantaje pe care le poate valorifica, singurele fiind relieful și clima. Noua stare în care orașul încearcă să treacă este cea de destinație turistică, dar în acest domeniu nu are o experiență bogată, așa cum are orașul Borșa. Dar, avantajul pe care l-a avut Cavnicul a fost să aibă un primar pentru

patru mandate care a văzut potențialul orașului în dezvoltarea turismului. El a acționat ca un lider puternic pentru a cataliza schimbarea și a reușit să atragă investitori care să amenajeze pârtii de ski și capacități de cazare. Succesul avut de primele proiecte a antrenat după ele și alte idei de extindere a serviciilor turistice. Dar, există mai mulți factori care încetinesc procesul de transformare. Infrastructura rutieră este într-o stare proastă și în condițiile în care în zona apropiată se află alte destinații care oferă oportunități similare de petrecere a timpului liber, turismul din Cavnic are de suferit. Competiția creată de alte stațiuni turistice din zonă determină localitatea să își îmbunătățească serviciile pentru turiști la un ritm mai alert pentru a-și menține avantajul. De asemenea, Cavnicul nu a fost eligibil pentru fonduri europene prin Programul Operațional Regional sau Programul Național de Dezvoltare Rurală, ceea ce a făcut să nu poată accesa fonduri necesare pentru modernizarea drumurilor sau pentru alte proiecte de dezvoltare. Distanța față de Baia Mare face ca orașul să nu fie atractiv pentru investiții în alte tipuri de domenii decât turism, astfel că localitatea are dificultăți în a-și diversifica baza economică.

Figura 50: Factori care au influențat gradul de reziliență a orașului Cavnic

Avantajul orașului Cavnic este că are lideri puternici care au avut o viziune cu privire la transformarea orașului și care au fost dedicați pentru punerea în aplicare a acesteia. Există proiecte în diferite stadii de implementare în domeniul turismului, și dacă vor fi finalizate potențialul turistic al Cavnicului va fi pus mai bine în

valoare și va crește numărul de turiști. În prezent există în comunitate o identitate locală puternică legată de exploatarea minieră, lucru manifestat prin acțiunile mai multor actori de a pune în valoare aspectele care aduc aminte despre minerit și de a le integra în strategia de dezvoltare turistică.

7.4.2. Factorii care au influențat gradul de reziliență a comunităților miniere analizate

În această secțiune doresc să sintetizez rezultatele cercetării despre modul în care factorii în funcție de care am selectat cele două comunități influențează gradul de reziliență al acestora. Cei 8 factori în funcție de care am selectat localitățile Borșa și Cavnic sunt: mărimea localității, distanța față de alte piețe cu locuri de muncă, dependența de minerit, tipul de minereu extras, locul de proveniență a forței de muncă, statutul ca unitate administrativ-teritorială, accesul la surse de finanțare și relieful. Concluziile la care am ajuns sunt următoarele.

a. **Mărimea localității** a avut o influență diferită asupra gradului de reziliență a celor două comunități. Mărimea localității a reprezentat un dezavantaj important pentru orașul Cavnic. Orașul Cavnic fiind de dimensiuni mici și apropiat de municipiul Baia Mare nu a fost atractiv pentru investitori. Mărimea localității (sub 10.000 de locuitori) i-a limitat în plus accesul la surse de finanțare din fonduri europene, ca de exemplu Programul Operațional Regional. Deoarece are statutul de oraș, deși este de dimensiunea unei comune, Cavnicul nu a putut avea acces la finanțări prin Programul Național de Dezvoltare Rurală. În cazul orașului Borșa, mărimea localității nu a jucat un rol semnificativ în redezvoltarea orașului. Singura diferență pe care am identificat-o între cele două comunități în funcție de acest factor este că Borșa, fiind un centru urban peste 10.000 de locuitori, a fost eligibil pentru fondurile Programului Operațional Regional și prin intermediul acestor fonduri a reușit să rezolve câteva probleme stringente din comunitate.

b. Factorul „**distanța față de alte piețe cu locuri de muncă**” a influențat în mare măsură gradul de reziliență al celor două comunități analizate. Orașul Cavnic care este localizat aproape de municipiul Baia Mare nu a fost foarte atractiv pentru realizarea de investiții în activități de producție. De exemplu, atunci când municipiul Baia Mare a fost inclus pe lista zonelor defavorizate, majoritatea investițiilor generate de acest program s-au concentrat în reședința de județ în detrimentul localităților aflate în proximitatea sa. Dar, apropierea de Baia Mare a oferit pentru o parte dintre locuitorii orașului Cavnic acces la locuri de muncă, aspect reflectat prin naveta pe care ei o fac zilnic în acest municipiu. Proximitatea de Baia Mare conferă un alt avantaj orașului pentru că o parte dintre turiștii care vin la ski în Cavnic sunt

din Baia Mare. Orașul Borșa aflându-se într-o poziție mai izolată a județului și la distanță de alte zone urbane de dimensiuni mari a fost mai dezavantajat. Locuitorii orașului nu au avut acces la piețe alternative de locuri de muncă și de aceea în Borșa se manifestă mai pregnant fenomenul de migrație în străinătate. Persoanele de aici au ales „să facă naveta în Italia”, după cum s-a exprimat una dintre persoanele intervievate.

c. **Dependența de minerit** a reprezentat un factor care a constrâns într-o mare măsură gradul de reziliență a celor două comunități. Ambele localități au depins într-o proporție foarte mare de exploatarea minieră. Este evident că închiderea exploatărilor miniere a lăsat cele două orașe într-o stare de epuizare și cu puține oportunități alternative de angajare pentru populația locală. Ambele localități se confruntă cu dificultatea diversificării bazei economice și cu plecarea populației din comunitate datorită lipsei locurilor de muncă, în special a populației tinere care nu întrevede un viitor în localitate.

d. **Tipul de minereu extras** nu a făcut o diferență între traiectoriile avute de cele două localități după închiderea mineritului și până în prezent. În ambele localități s-a extras același tip de minereu, metoda de extragere a fost aceeași, în ambele orașe au avut loc lucrări de ecologizare a iazurilor de decantare și închiderea minelor s-a făcut în același fel. Dar, estimez că pe termen lung calitatea rezevelor de minereu rămase neexploatate poate face o diferență în gradul de reziliență a celor două localități. Orașul Căvinic are avantajul unor rezerve bogate de minereuri care, atunci când se va crea cadrul favorabil, ar putea fi exploatare și orașul să redevină un centru minier important. În Borșa, calitatea minereului extras nu avea o concentrație așa de mare de metale ca și în Căvinic, și dacă rezervele existente vor fi considerate a nu fi profitabile, există șanse mai mare ca orașul să nu revină la această ocupație.

e. **Locul de proveniență a forței de muncă** a conferit ambelor localități un grad mai ridicat de reziliență. Faptul că forța de muncă a provenit dintr-o arie geografică mai largă a fost benefică în cazul ambelor localități deoarece o parte dintre aceste persoane s-au întors în zonele de unde au provenit. Astfel, se poate concluziona că naveta și amenajarea unor spații de locuit provizorii pentru mineri (de genul căminelor de nefamiliști) sunt soluții bune pentru a preveni concentrarea sărăciei și a problemelor sociale într-o singură localitate.

f. **Statutul ca unitate administrativ-teritorială** a reprezentat mai degrabă un factor de control în alegerea celor două localități și, deoarece ambele localități au avut statutul de oraș, nu s-a putut observa o diferență între gradul lor reziliență în funcție de acest factor. În cadrul unor cercetări viitoare vor trebui alese cazuri care să varieze în funcție de acest criteriu. Statutul ca unitate administrativ teritorială

influențează accesul la surse de finanțare, ca de exemplu fonduri europene. Singura diferență pe care a făcut-o acest factor a fost că orașul Cavnic nu a avut acces la surse de finanțare prin Programul Operațional Regional, în timp ce orașul Borșa a avut. Modul în care a fost construit programul respectiv a dezavantajat orașele mici, sub 10.000 de locuitori. Faptul că orașul Cavnic a fost inclus în Zona Metropolitană Baia Mare și prin intermediul căreia ar fi trebuit să aibă acces la finanțări prin POR nu s-a concretizat însă până în prezent.

g. Factorul **accesul la surse de finanțare** a fost ales și el ca și un element de control pentru selectarea comunităților analizate. Acest factor face referire la accesul și la alte surse de finanțare pe lângă cele din fonduri europene. Spre exemplu, se referă la facilitățile fiscale de care au putut beneficia firmele localizate în cele două localități prin intermediul deținerii statutului de zonă defavorizată și prin accesul la programele derulate de Agenția Zonelor Miniere. În ambele localități au fost desfășurate proiecte prin AZM, numărul acestora fiind mai mare în orașul Borșa (ceea ce poate fi explicat și din perspectiva faptului că este o localitate mai mare), și firmele locale au beneficiat de facilități fiscale datorită statutului de zonă defavorizată. Cu toate acestea, beneficiile obținute nu au avut forța de a remedia problemele cauzate de închiderea exploatărilor miniere în niciuna din cele două localități. Din perspectiva acestui factor nu se poate face o diferență între cele două localități. Pe de altă parte, există o percepție în rândul persoanelor intervievate că județul Maramureș a fost defavorizat datorită faptului că în ultimii ani nu a avut un reprezentant în Guvern care să promoveze interesele județului și să atragă investiții în această zonă. Totuși, trebuie precizat un succes al orașului Cavnic care a reușit să obțină fonduri de la Guvern în perioada 2003–2004 pentru repararea drumurilor din localitate într-un moment în care primarul făcea parte din partidul aflat în opoziție; ceea ce a contat însă pentru obținerea fondurilor respective a fost că localitatea avea o viziune și o strategie de dezvoltare. Dar, în urma cercetării realizate, nu am constatat ca una din cele două localități să obțină fonduri suplimentare datorită faptului că primarul aparține partidului aflat la guvernare. În cadrul unor cercetări viitoare, cazurile care vor fi alese pentru analiză vor trebui să varieze în funcție de acest criteriu și, pe de altă parte, să se observe dacă apartenența politică a primarului conferă mai multă reziliență unei comunități.

h. **Relieful** a fost unul dintre cei mai importanți factori care a influențat gradul de reziliență a celor două comunități. Pe de o parte, relieful a împiedicat atragerea unor investitori pentru că în niciuna din cele două localități nu sunt terenuri suficient de mari pentru investiții de tip greenfield și nu a permis practicarea agriculturii pe scară largă. În schimb, relieful a conferit posibilitatea celor două localități să dez-

volte sectorul turismului. Orașul Borșa avea deja o tradiție în acest domeniu, având statutul de stațiune de interes local, iar locuitorii au văzut în frumusețea zonei o oportunitate de dezvoltare și de a-și investi banii câștigați în afara țării; de aceea multe persoane au investit în construirea de pensiuni în așteptarea ca acest domeniu să se dezvolte foarte mult. Orașul Cavnic a trebuit să pornească dezvoltarea turismului de la zero, dar această localitate are un avantaj în plus față de Borșa, și anume clima care înregistrează temperaturi scăzute pe timp de iarnă și căderi importante de precipitații. Pentru acest motiv Cavnicul este cunoscut mai degrabă ca o destinație pentru turismul de iarnă, în timp ce în Borșa turismul este mai dezvoltat pe timp de vară. În cazul ambelor localități, acest domeniu reprezintă posibilitatea de transformare a bazei economiei locale, în special dacă infrastructura rutieră va fi modernizată.

Alți factori care au fost identificați în cadrul cercetării ca influențând gradul de reziliență a comunităților miniere analizate sunt: migrația forței de muncă în străinătate, starea proastă a infrastructurii rutiere, existența unui lider cu viziune și accesibilitatea orașului. Migrația forței de muncă a reprezentat factorul principal care a influențat traiectoria orașului Borșa, în timp ce orașul Cavnic a avut avantajul unui lider local puternic și cu viziune care a promovat dezvoltarea turismului. Starea proastă a drumurilor este un factor care a afectat dezvoltarea celor două orașe, și mai ales care descurajează turiștii să viziteze cele două zone.

7.5. Compararea rezultatelor prezentei cercetări cu rezultatele unor cercetări similare

Rezultatele cercetării pe care am realizat-o în cele două foste orașe miniere din județul Maramureș, Borșa și Cavnic, sunt în concordanță cu rezultatele altor cercetări identificate în literatura de specialitate din țară și din străinătate. De exemplu, un rezultat care a confirmat cercetările anterioare este faptul că starea proastă a infrastructurii rutiere descurajează investițiile. Această problemă a fost percepută de persoanele intervievate din ambele localități ca fiind un factor care a afectat gradul de reziliență a localităților. Este interesant că această problemă are consecințe la fel de grave pentru ambele orașe deși unul este situat în apropierea unui centru urban de dimensiuni mari și altul este situat într-o poziție relativ izolată în cadrul județului și a țării. Pe de altă parte, faptul că județul Maramureș nu este traversat de culoare importante de transport a afectat dezvoltarea ambelor orașe.

Un alt rezultat care este concordanță cu cercetări anterioare este faptul că o capacitate administrativă ridicată a instituțiilor publice locale, în special a Primăriei,

conferă localității un grad ridicat de reziliență. Cercetarea mea a arătat că transformarea orașului Cavnic într-o destinație turistică a fost facilitată de existența unui lider local puternic, adică primarul, care a avut viziunea de a crea un cadru favorabil în localitate pentru dezvoltarea turismului. În plus, acest lider a avut suportul membrilor comunității care l-au susținut în efortul de a transpune în practică viziunea sa și l-au ales de patru ori primar. În orașul Borșa administrația locală a fost mai degrabă un actor care a fost prins în rutina problemelor administrative și i-a lipsit o viziune strategică pentru transformarea orașului. Astfel orașul Borșa s-a dezvoltat mai mult datorită influenței exercitate de locuitorii plecați la muncă în străinătate.

Însă au fost identificați factori care au o influență dublă asupra gradului de reziliență a unei comunități. De exemplu, în literatura de specialitate se precizează că apropierea de alte piețe de locuri de muncă este benefică pentru persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă. Această așteptare s-a confirmat în cazul orașului Cavnic. Dar acest rezultat trebuie privit dintr-o perspectivă nuanțată. Dacă din perspectiva șomerilor proximitatea de un centru urban de dimensiuni mari a facilitat accesul la locuri de muncă, pentru comunitate în ansamblu a reprezentat un dezavantaj pentru că a descurajat investitorii să vină în localitate. Această constatare trebuie înțeleasă în contextul altor caracteristici pe care le are orașul: este un centru urban de dimensiuni mici, cu o forță de muncă specializată într-un singur domeniu de activitate și având un relief care nu permite investiții de tip greenfield. Pericolul care pândește comunitățile având astfel de caracteristici este de a deveni „dormitoare” ale unor centre urbane mari.

O altă constatare a cercetării este în contradicție cu rezultatele altor cercetări care spun că cu cât suprafața localității este acoperită de o suprafață mai mare de pădure cu atât aceasta are un grad mai scăzut de reziliență. Cercetarea realizată în orașul Borșa a arătat că tăierea lemnului din pădurea a reprezentat o sursă alternativă de venit pentru multe familii după închiderea mineritului, cel puțin pentru o perioadă. Dar, și această constatare trebuie analizată nuanțat. Borșa este a doua cea mai mare unitate administrativ teritorială din România ca suprafață și are suprafețe foarte mari acoperite de pădure. În perioada de după revoluție regimul de proprietate și exploatare a pădurilor nu a fost foarte strict reglementat și supravegheat, astfel că erau des întâlnite cazuri de tăiere ilegală a pădurii. Dar o dată cu schimbarea regimului de exploatarea această sursă de venit a dispărut pentru multe familii.

Programele de intervenție venite de la un nivel superior și care sunt gândite unitar pentru toate comunitățile nu reușesc să surprindă particularitățile specifice fiecărei zone și de aceea apar situații în care programele împiedică atingerea scopului pentru care au fost create. Am constatat aceasta în cazul orașului Cavnic care a avut de pierdut pentru că i-a fost conferit statutul de zonă defavorizată și municipiului

Baia Mare și care a reușit astfel să polarizeze majoritatea investițiilor generate de acest program. De altfel, orașul Cavnic a avut de suferit și de pe urma deținerii statutului de oraș pentru că a avut un acces limitat la surse de finanțare prin Programul Operațional Regional.

Rezultatele prezentei cercetări arată că factorii care influențează gradul de reziliență a unei comunități trebuie înțeleși în contextul specific al fiecărei comunități și că rezultatele unor astfel de cercetări au un grad scăzut de generalizare la nivelul altor comunități. Cele două orașe analizate au fost selectate în funcție de mai multe caracteristici comune, dar am constatat că fiecare a reacționat diferit la criza creată de închiderea mineritului. Gradul de reziliență al comunităților a fost diferit și a depins de o combinație de factori specifici fiecărei comunități în parte care au trasat traiectoriile pe care comunitățile le-au urmat.

Cercetarea a fost realizată în doar două comunități și de aceea rezultatele obținute au un grad scăzut de generalizare. Pentru o înțelegere mai aprofundată a modului în care fostele comunități miniere au reacționat după închiderea mineritului cercetarea ar trebui extinsă și la nivelul altor comunități având o gamă mai largă de caracteristici. De exemplu, ar trebui selectate comunități care au avut grade diferite de dependență față de sectorul minier, comunități în care s-au extras diferite tipuri de minereu prin folosirea a diferite metode de extragere, comunități situate în spații culturale diferite, comunități de mărimi diferite și având statute diferite ca unități administrativ-teritoriale sau comunități care au procent ridicat de teren arabil. Aceste cercetări consider că sunt importante pentru a înțelege ce s-a întâmplat cu fostele comunități miniere și factorii care au influențat gradul lor de reziliență.

Capitolul VIII.

Concluzii generale

Scopul acestei lucrări a fost de a analiza reziliența fostelor comunități miniere din România și de a identifica factorii care au influențat traiectoria avută de acestea după restructurarea sectorului minier. În cadrul lucrării au fost analizate mai multe teme pentru a contura cadrul în care acest tip de comunități funcționează, și anume: caracteristicile specifice pe care le au, strategii care pot fi adoptate pentru red dezvoltarea lor, factori care influențează gradul lor de reziliență, factorii care au dus la închiderea mineritului în România și programe care au fost implementate pentru sprijinirea comunităților să treacă peste criza pierderii locurilor de muncă. De asemenea, am încercat să adun cât mai multe studii de caz despre foste comunități miniere care au reușit să se transforme cu succes după închiderea mineritului și pe baza lor să identific factorii care au influențat gradul de reziliență a acestor comunități.

Am ales să folosesc termenul de reziliență deoarece descrie mai bine stările prin care trec fostele comunități miniere. Termenul de reziliență este folosit cu înțelesurile de stabilitate, recuperare și transformare. Dar transformarea nu se referă doar la trecerea de la o stare inferioară la una superioară, ci la trecerea la o stare nouă care este mai potrivită pentru noul mediu. Funcționarea rezilientă nu este în mod necesar superioară stării de funcționare de dinaintea producerii factorului de disturbare, ci este pur și simplu diferită.

Pentru a ilustra starea diferită în care se pot transforma fostele comunități miniere o parte importantă din analiza acestei lucrări se referă la modul în care patrimoniul industrial rămas după închiderea unei exploatări miniere poate fi valorificat ca atracție turistică. Această parte a lucrării cuprinde o colecție de studii de caz din mai multe țări care ilustrează modul în care au fost conservate și apoi valorificate în scopuri turistice foste exploatări miniere. Patrimoniul minier poate fi format din unelte, utilaje, clădiri, ateliere, fabrici, galerii de mină, zone pentru procesare și prelucrare, depozite, locuri pentru generarea și transmiterea energiei, infrastructura de transport, locurile folosite pentru activități sociale legate de minerit, precum locuințe, școli, spitale, biserici etc. Mijloacele discutate în acest capitol pentru conservarea și valorificarea patrimoniului industrial sunt includerea unui sit pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO și dobândirea statutului de Capitală Europeană a Culturii. Cazul zonei Ruhr (Germania) a fost oferit ca un foarte bun exemplu de reconversie prin cultură

a unei foste zone dominate de extragerea cărbunelui și de producerea oțelului, și care se află într-un proces de reinventare, red dezvoltare și revitalizare de succes. În anul 2010 orașul Essen pentru zona Ruhr a fost ales Capitală Europeană a Culturii, ceea ce a reprezentat o recunoaștere a eforturilor de transformare a regiunii prin intermediul culturii. În România există puține proiecte de valorificare a patrimoniului fostelor exploatări miniere, cele mai multe fiind în stadiul de idei de proiecte. Dintre fostele exploatări miniere cele care au reușit să fie transformate cu succes în atracții turistice sunt salinele. Condițiile specifice care au favorizat transformarea lor în atracții turistice sunt greu de întâlnit în cazul altor tipuri de exploatări, ceea ce face ca valorificarea patrimoniului altor exploatări miniere să fie greu de realizat și să necesite multe investiții.

Analiza modului în care s-a făcut restructurarea sectorului minier în România este o altă temă importantă abordată în cadrul acestei lucrări. În anul 1997 când au fost luate primele măsuri pentru realizarea disponibilizărilor colective din companiile de stat, sectorul minier înregistra pierderi foarte mari care erau acoperite de la bugetul de stat. Într-un interval de timp scurt, zeci de mii de angajați ai acestui sector au plecat de bună voie fiind „ademeniți” de salariile compensatorii care s-au acordat. Până în jurul anului 2006 majoritatea exploatărilor miniere din țară au fost închise, dar modul în care s-a făcut restructurarea acestui sector a fost contestat din mai multe puncte de vedere. După încetarea activității exploatărilor minere, acestea trebuiau să intre într-un proces de conservare până în momentul când urma să se decidă redeschiderea lor. Dar conservarea s-a realizat într-un mod defectuos în majoritatea cazurilor, ceea ce face ca redeschiderea minelor să fie aproape imposibilă pentru statul român care are nevoie de sume foarte mari de bani pentru a le reutiliza. În plus, tot ceea ce a însemnat infrastructura de suport pentru prelucrarea minereurilor, precum flotațiile pentru extragerea concentratului de minereu, s-a distrus, iar combinatele de prelucrare a minereurilor au fost închise. De aceea, în viitor măsurile de reorganizare a sistemului de exploatare și prelucrare a metalelor vor necesita eforturi financiare importante. Din cercetarea realizată a reieșit faptul că decizia cu privire la închiderea exploatărilor miniere din România nu a fost bine fundamentată în toate cazurile pentru că au fost închise pe lângă exploătările nerentabile și cele rentabile, decizia fiind luată într-o perioadă când prețul la minereu a fost scăzut și nu s-a luat în considerare posibilitatea creșterii acestuia și faptul că unele mine ar putea redeveni profitabile în viitor.

Disponibilizarea forței de muncă nu a fost bine planificată și din această cauză problemele sociale care au apărut ca urmare a acestei decizii au avut o amploare mare. Comunitățile nu au fost pregătite pentru a face față numărului mare de persoane care și-au pierdut locul de muncă. Astfel, nu au fost pregătite locuri de

muncă alternative care să absoarbă forța de muncă disponibilizată și nici nu au fost organizate cursuri de antreprenoriat care să îi învețe pe foștii mineri cum să folosească banii primiți ca salarii compensatorii. În momentul când minerii s-au trezit cu sume mari de bani în mână, cei mai mulți dintre ei i-au cheltuit repede și apoi aceste persoane au reprezentat o problemă socială pentru instituțiile publice. O altă problemă a fost că programele de regenerare socio-economică care au fost elaborate pentru fostele zone miniere au fost puse în practică cu întârziere. De exemplu, programul pilot implementat de Guvernul României pe baza primului împrumut de la Banca Mondială a început să fie pus în aplicare abia începând cu anul 1999, adică la aproximativ un an și jumătate de la momentul când au început disponibilizările. Programul cu privire la acordarea statului de zonă defavorizată a început în decembrie 1998 (dar în majoritatea cazurilor în primăvara anului 1999) ceea ce s-a realizat iarăși cu întârziere. O problema majoră cauzată de începerea cu întârziere a acestor programe a fost că la momentul în care ele au început să fie efectiv puse în aplicare o parte din capitalul uman cu potențial de a genera schimbarea plecase deja din comunitate. Programul de închidere a minelor pe baza celui de-al doilea împrumut de la Banca Mondială a fost adoptat în 2005 și a fost pus în aplicare începând cu anul 2006. Chiar dacă proiectele implementate prin intermediul lui au fost foarte bune și majoritatea indicatorilor de performanță stabiliți inițial prin contractul de împrumut au fost realizați ele nu au avut forța de a genera schimbarea de care fostele comunități miniere aveau nevoie.

Pentru a analiza traiectoria comunităților după închiderea exploatărilor miniere și de a identifica factorii care au influențat reziliența lor am realizat un studiu de caz pe două foste comunități miniere din județul Maramureș, orașele Borșa și Cavnic. Cercetarea a fost predominant calitativă, metodele de colectare a datelor folosite fiind interviul și analiza documentelor. Au fost realizate 47 de interviuri semistructurate cu persoane cunoscătoare ale problemei analizate. 45 de interviuri au fost realizate în cele două localități: 30 în Borșa și 15 în Cavnic, iar 2 interviuri au fost realizate cu persoane care lucrează în cadrul a două companii miniere din țară (Minvest Deva și CNH Petroșani). Am încercat să adun o varietate de opinii despre modul în care au reacționat cele două comunități după închiderea exploatărilor miniere, și de aceea am realizat interviuri cu persoane care lucrează în diferite domenii de activitate, precum instituții publice, firme private sau propria afacere familială, tineri, persoane active profesional și pensionari. Cele două orașe au fost selectate pe baza mai multor criterii în funcție de care între ele există anumite asemănări și deosebiri, precum: mărimea localității, distanța față de alte piețe cu locuri de muncă, dependența de minerit, tipul de minereu extras, locul de proveniență a forței de muncă, statutul ca unitate administrativ-teritorială, accesul la surse de finanțare și relieful. Pentru fiecare

din cele două localități s-a analizat gradul lor de reziliență a comunității și factorii care îl influențează.

Rezultatele cercetării indică grade diferite de reziliență a comunităților analizate. Orașul Borșa a reușit să treacă peste starea de disfuncționalitate generată de închiderea exploatarei miniere în special datorită migrației populației la muncă în străinătate. Starea în care s-a transformat orașul Borșa am ales să o descriu ca un oraș conectat la economia Italiei. Consider că aceasta este o stare temporară în care se află localitatea și estimez că în viitor aceasta se va schimba. Deja au început să apară modificări în comportamentul locuitorilor plecați la muncă în străinătate care tind să se întoarcă tot mai rar acasă deoarece au început să prindă rădăcini în orașele unde lucrează. Probabil că acest fenomen va fi mai accentuat în cazul copiilor migranților care au crescut în străinătate și care au tot mai puține legături cu Borșa. Domeniul în care orașul are șanse să se dezvolte sustenabil pe termen lung este turismul. Stațiunea Borșa este calificată ca stațiune de interes local și în ultimii ani baza de cazare din localitate s-a dezvoltat foarte mult. Dacă drumurile vor fi reparate și vor fi finalizate proiectele începute în acest domeniu, orașul Borșa se va transforma într-o atracție turistică importantă. Turismul este domeniul spre care se îndreaptă și transformarea orașului Cavnic. Chiar dacă localitatea nu a mai avut experiență în acest domeniu și a trebuit să puse bazele întregii infrastructuri turistice necesare, Cavnicul a beneficiat de câteva avantaje, dintre care cel mai important este existența unui lider local puternic cu viziune și dedicat efortului de transformare a Cavnicului într-o destinație turistică. Alte avantaje ale zonei sunt clima rece și cu precipitații abundente pe timp de iarnă și relieful care a permis amenajarea mai multor pârtii de ski.

Analiza cu privire la factorii care influențează gradul de reziliență a celor două comunități a indicat o combinație de factori specifici fiecărei localități. În cazul orașului Borșa, migrația populației la muncă în străinătate și banii pe care aceste persoane îi trimit în mod regulat acasă sunt factorii cei mai importanți care au conferit reziliență comunității. În schimb, orașul Cavnic a avut avantajul unui lider local puternic și cu viziune care a promovat dezvoltarea turismului. Starea proastă a drumurilor este un alt factor care a afectat dezvoltarea ambelor orașe, în special sectorul turismului. Dependența într-o proporție foarte mare de exploatarea minieră a influențat traiectoria avută de ambele localități care au intrat într-o stare de epuizare și cu puține oportunități alternative de angajare pentru populația locală. Ambele localități se confruntă cu dificultatea diversificării bazei economice și cu plecarea populației din comunitate datorită lipsei locurilor de muncă, în special a populației tinere care nu întrevide un viitor în localitate. Distanța celor două localități de alte piețe de muncă alternative a jucat un rol important în traiectoriile avute de cele

două comunități. Orașul Borșa aflându-se într-o poziție mai izolată a județului și la distanță de alte zone urbane de dimensiuni mari a fost mai dezavantajat. Locuitorii orașului nu au avut acces la piețe alternative de locuri de muncă și de aceea în Borșa se manifestă mai pregnant fenomenul de migrație în străinătate. Orașul Căvnic care este localizat aproape de municipiul Baia Mare nu a fost foarte atractiv pentru realizarea de investiții în activități de producție, dar această proximitate a oferit pentru o parte dintre locuitorii orașului acces la locuri de muncă suplimentare. În ambele localități relieful a influențat în același fel gradul de reziliență al celor două comunități. Pe de o parte, relieful a împiedicat atragerea unor investitori pentru că în niciuna din cele două localități nu există terenuri suficient de mari pentru investiții de tip greenfield și nu a permis practicarea agriculturii pe scară largă. În schimb, relieful a conferit posibilitatea celor două localități să dezvolte sectorul turismului.

Rezultatele cercetării pe care am realizat-o sunt în concordanță cu rezultatele altor cercetări identificate în literatura de specialitate din țară și din străinătate. Cele mai multe din rezultatele ei nu pot fi generalizate la nivelul tuturor comunităților miniere din România fiind vorba de puține cazuri analizate, și de aceea în viitor o astfel de cercetare trebuie continuată cu studii de caz suplimentare pe alte foste comunități miniere care să fie alese pe baza variației caracteristicilor acestora. Cu toate acestea se poate încerca generalizarea câtorva rezultate pentru toate comunitățile miniere în care are loc închiderea bruscă și definitivă a activității extractive. Implicarea autorităților locale în gestionarea comunității înainte și după închiderea unei exploatare miniere este crucială. Cercetarea realizată a scos în evidență că lipsa programelor care să preagătească comunitatea pentru momentul închiderii mineritului poate să agraveze consecințele sociale pentru că minerii disponibilizați nu știu cum să folosească programele și fondurile care le sunt puse la dispoziție pentru a trece peste perioada de criză. Primăria ar trebui să coordoneze procesul de identificare de către membrii comunității a unei noi direcții de reddezvoltare și să desfășoare acțiuni necesare care să faciliteze urmarea direcției identificate. Existența unui lider motivat și având o viziune transformatoare este esențială pentru că această persoană poate să fie motorul schimbării și să mobilizeze forțele pro schimbare din comunitate.

În niciuna din cele două comunități analizate programele implementate pentru combaterea efectelor sociale ale închiderii mineritului nu au avut un impact semnificativ, chiar dacă au fost realizate proiecte și activități importante pentru aceste comunități. Analiza modului în care ele au fost formulate și implementate scoate în evidență puterea lor scăzută de a stopa tendința de decădere a comunităților analizate. Principalele probleme legate de aceste programe au fost cauzate de un decalaj mare de timp între momentul apariției problemei și intervenția efectivă în comunitate, o disproporție între nevoile mari ale comunităților unde s-au închis exploatare miniere și

resursele insuficiente care au fost dirijate către aceste comunități, și fundamentarea programelor de intervenție pe asumția greșită că foștii mineri vor ști cum să gestioneze instrumentele financiare care le sunt puse la dispoziție.

În ceea ce privește caracteristicile specifice comunităților miniere care au fost analizate prin intermediul acestei cercetări este dificil să se facă generalizări. Consider că este important să fie înțeles modul în care gradul lor de reziliență variază în funcție de gradul de dependență față de minerit și recomand selectarea unor localități care au avut un grad mai scăzut de dependență, ca de exemplu localități unde au fost amplasate în timpul comunismului fabrici de textile pentru ocuparea forței de muncă feminine. De asemenea, recomand realizarea de studii de caz în localități care au statutul de comună și care au avut acces la alte surse de finanțare din fonduri europene. Alți factori în funcție de care ar trebui să varieze alegerea cazurilor sunt tipul de minereu și metoda de extragere folosită.

În încheierea acestei lucrări doresc să formuleze câteva recomandări de politică publică de care ar trebui să țină seama comunitățile dependente de o exploatare minieră sau în cadrul cărora se dezbate începerea exploatării unei resurse. Aceste recomandări sunt adresate atât administrației publice locale, cât și Guvernului pentru a înțelege modul în care o decizie de exploatare a unei resurse minerale (care se ia la nivelul Guvernului și este o decizie de natură politică) poate fi adaptată într-o modalitate responsabilă la ciclul de viață al unei comunități astfel încât impactul pe termen lung asupra comunității să fie minimizat. Mirajul numărului mare de locuri de muncă care urmează a fi create nu trebuie să afecteze viitorul comunității care se întinde dincolo de durata de exploatare a unei resurse.

De aceea, este nevoie ca Primăria să realizeze investiții în acele domenii care vor crește gradul de reziliență a comunității și o vor pregăti pentru momentul când trebuie să treacă peste șocul inevitabil al închiderii exploatării miniere. Este nevoie de timp și de viziune pentru un astfel de demers și este nevoie de coordonarea dezvoltării mai multor componente ale comunității. Consider a fi o axiomă afirmația că pregătirea pentru momentul închiderii exploatării miniere trebuie să pornească de la cunoașterea caracteristicilor comunității și a modului în care ele influențează viața comunității. O altă axiomă este că Primăria trebuie să acționeze asupra acelor elemente care pot și au nevoie să fie sprijinite pentru a crește gradul de reziliență a comunității.

Pregătirea comunității pentru momentul când va fi închisă exploatarea minieră trebuie să înceapă încă din perioada când se planifică deschiderea acesteia. Aspectele care trebuie planificate încă din această etapă privesc: a) aria geografică de unde va proveni forța de muncă și modul în care va fi integrată în comunitate, b) prevenirea unei dependențe prea mari de o singură activitate economică și luarea unor

măsuri de diversificare a bazei economice locale, c) crearea unui fond la dispoziția administrației locale pentru rezolvarea problemelor generate de închiderea activității miniere și pentru remedierea problemelor de mediu, precum și d) stabilirea unor condiții pentru cazul închiderii minei cu privire la intervalul de timp cu cât se anunță înainte închiderea, compensațiile pentru concediere, indemnizații, costurile de mutare din localitate și alte costuri care sunt plătite minerilor. În funcție de durata de viață care se estimează că va avea exploatarea minieră trebuie să fie adaptate politicile de recrutare a forței de muncă și patternul locuințelor pentru mineri. De exemplu, dacă se estimează o durată scurtă de viață a exploatării nu trebuie investit în construirea de locuințe permanente, ci trebuie încurajată naveta și angajarea de persoane având o vârstă care le va permite atunci când se închide mina să iasă la pensie. Prin adoptarea unor astfel de măsuri se poate preveni dezvoltarea unor comunități mono-industriale cu un grad scăzut de reziliență și se poate minimiza impactul pe care îl cauzează dispariția mineritului asupra comunităților.

Adoptarea unor măsuri încă din timpul perioadei profitabile a exploatării minere poate avea efecte benefice asupra comunității și poate pregăti comunitatea pentru situația închiderii minei. O decizie care este luată în această etapă și care influențează gradul de reziliență a comunităților miniere privește vânzarea spațiilor de locuit către mineri. Dacă se ia această decizie, aceste persoane vor avea tendința să rămână în comunitate ceea ce va accentua problemele sociale cu care comunitatea se va confrunta după închidere. Pe de altă parte, în această perioadă pot fi sprijinite proiecte de dezvoltare a capitalului social în comunitate prin încurajarea populației să se implice în proiecte de intervenție în comunitate. Prin sprijinirea unor astfel de proiecte se poate dezvolta în rândul populației capacitatea de întraajutorare și o infrastructură socială care pot fi mobilizate pentru acțiuni de răspuns la criza declinului sau a restructurării sectorului minier. În această perioadă trebuie să înceapă planificarea momentului închiderii minei prin stabilirea modului în care se va face avertizarea populației pentru ca aceasta să fie pregătită pentru o astfel de situație. De aceea trebuie să fie dezvoltate canale de comunicare de încredere cu minierii astfel încât să nu se creeze o opoziție în rândul acestora care să blocheze orice modalitate constructivă de pregătire a momentului închiderii. Trebuie planificate programe alternative care să preia forța de muncă care va fi disponibilizată sau să fie creată infrastructura necesară care să încurajeze antreprenoriatul în rândul populației. Dacă aceste măsuri nu sunt planificate și pregătire înainte de momentul închiderii, programele de acest tip care vor fi pregătire ulterior nu vor reuși să confere comunităților miniere reziliența necesară pentru a trece peste perioada de criză.

Dar, de cele mai multe ori cele mai multe măsuri sunt adoptate după închiderea exploatării miniere și constau de fapt în reacții ale comunității la criza creată de

această decizie. Programele care se adoptă în această perioadă au de obicei o structură standard și cuprind: cursuri de recalificarea profesională, consiliere pentru căutarea unui loc de muncă, stimulente financiare pentru crearea de locuri de muncă, investiții în programe de lucrări publice și sprijinirea migrației populației spre alte zone ale țării. Dacă comunitatea nu a fost pregătită anterior pentru acest moment, șansele acestor programe sunt relativ mici (ceea ce s-a observat și în situația programelor implementate în România). Cu cât trece o perioadă de timp mai mare între momentul închiderii și punerea în aplicare a unor astfel de programe, cu atât scad șansele ca ele să aibă un impact important în comunitate. S-a observat în cazul României că comunitățile dependente de minerit nu au fost pregătite pentru ceea ce a avea să însemne închiderea acestui sector, iar schema standard de programe care a fost implementată ulterior nu a mai reușit să frâneze declinul în care comunitățile au intrat.

Problematica rezilienței comunităților miniere devine una foarte însemnată în contextul procesului de globalizare care dictează dinamica comercializării resurselor minerale. Prețul minereurilor pe piețele internaționale este fluctuant, depinzând de o multitudine de factori care nu întotdeauna pot fi controlați de guvernele naționale și care decid profitabilitatea exploatărilor miniere. De exemplu, descoperirea și folosirea pe scară largă a unor procedee noi de extragere a minereurilor pot să ducă la începerea exploatării unor noi zăcămintele situație care, dacă zăcămintele sunt semnificative din punct de vedere cantitativ, poate duce la scăderea prețului minereului pe plan internațional. Acele companii care folosesc procedee de extragere a minereurilor mai costisitoare se pot închide afectând comunitățile care depind de locurile de muncă creat în domeniul respectiv. Această situație este ilustrată de folosirea pe scară tot mai largă a metodei prin fracturare hidraulică pentru extragerea petrolului și a gazelor naturale care a creat posibilitatea de exploatarea unor noi zăcămintele și care a dus la scăderea prețului petrolului pe plan internațional datorită furnizării pe piață a unor cantități mai mari. Această situație ilustrează faptul că există procese care au loc pe plan internațional și care au impact asupra comunităților locale, și că comunitățile dependente într-o proporție ridicată de minerit trebuie să își sporească gradul de reziliență pentru a se putea adapta în cazul în care exploatarea minieră se închide. Analiza modului în care procesul de globalizare influențează comunitățile miniere este o posibilă direcție de continuare a prezentei cercetări. Această situație se întâlnește și în România unde există un interes al unor companii internaționale față de resursele țării, precum Roșia Montană Gold Corporation și Chevron, iar cercetări viitoare ar putea analiza modul în care ele au dus la reconfigurarea spațiului fizic al unor comunități, relațiile sociale dintre membrii comunității, cadrul

instituțional și legal, precum și atitudinea cetățenilor față modul de exploatarea a unor resurse naturale.

Doresc să închei această analiză prin a exprima speranța că va fi înțeleasă importanța adaptării managementului unei exploatări miniere la nevoia de dezvoltare sustenabilă a unei comunități și că administrația locală va lua măsurile necesare pentru a conferi unei comunități un grad cât mai ridicat de reziliență necesară pentru a trece peste etapa închiderii exploatării miniere.

BIBLIOGRAFIE

1. Adger, N.W., „Social and Ecological Resilience: Are They Related?”, 2000, *Progress in Human Geography*, vol. 24, nr. 3, pp. 347–364.
2. Alfrey, J. și Putnam, T., *The Industrial Heritage. Managing Resources and Uses*, Londra: Routledge, 1992.
3. Almășan, B., *Exploatarea zăcămintelor Minerale din România*, vol. 1 și 2, București: Editura Tehnică, 1984.
4. Amerio, P., „Evoluția conceptului de comunitate în cultura occidentală”, în Zani, B. și Palmonari, A. (coordonatori), *Manual de psihologia comunității*, Iași: Polirom, 2003, pp. 25–42.
5. Andersen, Studiu cu privire la „Analiza generală a sectorului minier”, document primit de la CNH Petroșani (document nepublicat).
6. Anghel, R.G., „Schimbarea socială sau dezvoltare? Studiu de caz într-un oraș din România”, în Anghel, R.G. și Horváth, I. (coordonatori), *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*, Iași: Polirom, 2009, pp. 249–267.
7. Baron, M., *Istoria mineritului în România*, suport de curs, Petroșani: Universitatea din Petroșani, 1999.
8. BDR Associates și Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni, „Evaluarea Campaniilor de Informare Publică”, studiu realizat în cadrul Proiectului „Închiderea Minelor, Refacerea Mediului și Regenerare Socio-Economică”, iulie 2008, [Online] disponibil la adresa http://arddzi.minind.ro/bdr/Raport_final%20romana_.pdf, accesat la data de 15 aprilie 2014.
9. Bell, S.E., „There Ain’t No Bound in Town Like There Used to Be: The Destruction of Social Capital in the West Virginia Coalfields”, 2009, *Sociological Forum*, vol. 24, nr. 3, pp. 631–657.
10. Bielz, I., *Arta aurarilor sași din Transilvania*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
11. Bodurow, C.C., „A Vehicle for Conserving and Interpreting Our Recent Industrial Heritage”, 2003, *The George Wright Forum*, vol. 20, nr. 2, pp. 68–88.
12. Buckle, P., „Assessing Social Resilience”, în Paton, D. și Johnston, D., *Disaster Resilience: An Integrated Approach*, Illinois: Charles C. Thomas Publisher, 2006, pp. 88–104.
13. Chelcea, L., „Cultură și dezvoltare: perspectiva antropologiei culturale”, în Zamfir, C. și Stoica, L., *O nouă provocare: Dezvoltarea socială*, Iași: Polirom, 2006.
14. Chiribucă, D., Comșa, M., Dâncu, V.S. și Rotariu, T., *Efectele sociale ale restructurării economice a zonelor mono-industriale. Strategii și alternative ale reconversiei profesionale a șomerilor. Studiu regional – Valea Jiului – România*, 2000.

15. Cobârzan, B., „Brownfield Redevelopment in Romania”, 2007, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, nr. 21E, pp. 28–46.
16. Cocean, P., „An Efficient Model for Spatial Planning: Territories at the Heads of Axes”, 2011, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, nr. 32E, pp. 28–36.
17. Consiliul Județean Alba, „Strategia de dezvoltare a județului Alba pentru perioada 2007–2013”, octombrie 2007, [Online] disponibil la adresa <http://www.cjalba.ro/wp-content/uploads/2011/06/dezveconomica.pdf>, accesat la data de 7 septembrie 2013.
18. Consiliul Județean Caraș-Severin, „Forme de turism în județul Caraș-Severin – Turismul industrial”, [Online] disponibil la adresa <http://turism.cjcs.ro/ro/turism-industrial.php>, accesat la data de 4 noiembrie 2012.
19. Consiliul Județean Caraș-Severin, „Strategia de dezvoltare durabilă a județului Caraș-Severin 2007–2013”, [Online] disponibil la adresa <http://www.cjcs.ro/strategie-2007-2013.php>, accesat la data 6 septembrie 2013.
20. Consiliul Județean Hunedoara, „Strategia județeană de turism”, 2008, [Online] disponibil la adresa http://www.cjhunedoara.ro/images/pdf/strategia_de_turism.pdf, accesat la data de 7 septembrie 2013.
21. Consiliul Județean Maramureș, „Dezvoltarea turismului în județul Maramureș 2007–2013”, 2006, [Online] disponibil la adresa http://www.cjmaramures.ro/Document_Files//Strategie/00000088/ed2ad_Plan_turism_Maramures_2007_2013.pdf, accesat la data de 9 septembrie 2013.
22. Consiliul Județean Gorj, „Studiu pentru valorificarea potențialului turistic al județului Gorj”, [Online] disponibil la adresa <http://www.cjgorj.ro/Data%20site/Programe%20-%20Strategii/Studiu%20valorificare%20potential%20turistic/Studiu%20turism%20-%20RO.pdf>, accesat la data de 9 septembrie 2013.
23. Constantin, V., *Așezările din arealele miniere din Munții Apuseni. Studiu de geografie aplicată*, Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie (coordonator prof. univ. dr. Vasile Surd), Cluj-Napoca, 2011.
24. Cowdrey, R. și Lucaciu, L.O., „Strategia de ieșire. Centrele de Afaceri din regiunile 1, 2, 4”, 2008, [Online] disponibil la adresa http://arddzi.minind.ro/centre_afaceri.htm, accesat la data de 23 iulie 2014.
25. Cowdrey, R., „Raport asupra Centrelor de Afaceri din România în ariile 1, 2, 4 și progresul față de strategia de ieșire”, 2007, [Online] disponibil la adresa http://arddzi.minind.ro/centre_afaceri.htm, accesat la data de 23 iulie 2014.
26. Dale, B., „An Institutional Approach to Local Restructuring: The Case of Four Norwegian Mining Towns”, 2002, *European Urban and Regional Studies*, vol. 9, nr. 1, pp. 5–20.
27. Dani, A., Rubin, M.O., Sandu, D. și Wang, L., „Romania: Mining Sector Reform”, în Coudouel, A., Dani, A. și Paternostro, S., *Poverty and Social Impact Analysis of Reforms. Lessons and Examples from Implementation*, Washington: The World Bank, 2006.
28. Dâmboiu, D., *Breasla aurarilor din Sibiu între secolele XV–XVII*, Alba Iulia: Editura ALTIP, 2008.

29. Detente Consultants, „Master plan pentru dezvoltarea turismului balnear. Faza 2”, noiembrie 2009, [Online] disponibil la adresa <http://turism.gov.ro/wp-content/uploads/2013/05/Masterplan-turism-balnear.pdf>, accesat la data de 2 septembrie 2013.
30. „Discover Zollverein” (broșură), Essen, 2007.
31. Djuvara, N., *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, București: Humanitas, 2002.
32. Dumitrescu, B., *Orașele monoindustriale din România. Între industrializare forțată și declin economic*, București: Editura Universitară, 2008.
33. ECORYS, „Ex-post Evaluation of 2010 European Capitals of Culture”, Final Report for the European Commission Directorate General for Education and Culture, august 2011, [Online] disponibil la adresa http://ec.europa.eu/culture/documents/pdf/ecoc/ecoc_2010_final_report.pdf, accesat la data de 12 septembrie 2013.
34. Eikeland, S., „National Policy of Economic Redevelopment, Regional Development and How the Working Class Copes with Uncertainty”, în Neil, C., Tykkäläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 119–130.
35. Emery, M. și Flora, C., „Spiraling-Up: Mapping Community Transformation with Community Capitals Framework”, 2006, *Community Development: Journal of the Community Development Society*, vol. 37, nr. 1, pp. 19–35.
36. Etzioni, A., „Industrial Sociology: The Study of Economic Organizations”, 1958, *Social Research*, vol. 25, nr. 3, pp. 303–324.
37. European Comission, „European Capital of Culture”, [Online] disponibil la adresa http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm, accesat la data de 7 decembrie 2012.
38. Evans, P.B. și Stephens, J.D., „Development and the World Economy”, în Smelser, N.J., *Handbook of Sociology*, Londra: Sage Publications, 1988, pp. 739–761.
39. Filimon, L., Nemeș, V., Olău, P. și Filimon, C., „The Land of Beiuș (Romania) between Resilience and Regeneration. Post-communist Challenges in Spatial Planning”, 2012, *Romanian Review of Regional Studies*, vol. VIII, nr. 2, pp. 51–58.
40. Filimon, L., Olău, P. și Nemeș, V., „Mining Communities between Decline and Sustainability. Case Study: Nucet (Bihor County, Romania)”, în Masrorahis, N. *et al.*, *Recent Researches in Mechanics*, Proceedings of the WSEAS Conference, 2011a.
41. Filimon, L., Petrea, R., Petrea, D. și Filimon, C., „Small Towns and Intercommunal Construction. Case Study: Bihor County, Romania”, 2011b, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, nr. 34E, pp. 114–126.
42. Fisher, D.R., „Resource Dependency and Rural Poverty: Rural Areas in the United States and Japan”, 2001, *Rural Sociology*, vol. 66, nr. 2, pp. 181–202.
43. Florida, R., *The Rise of the Creative Class ... And How It's Transforming Work, Leisure, Community & Everyday Life*, New York: Basic Books, 2004.
44. Fodor, D., *Pagini din istoria mineritului*, Deva: Editura Infomin, 2005.
45. Foundation for the Preservation of Industrial Monuments and Historical Culture, „Zollverein Coking Plant”, Essen-Stoppenberg, 2007.

46. Fundația „Friedrich Ebert”, „Calea Fierului din Banat. Un Proiect de Dezvoltare Regională pe Baza Turismului Industrial”, Reșița: Editura InterGraf, 2000.
47. Fundația Transylvanian Trust, „Traseul Turistic al Patrimoniului Arhitectural Industrial: Municipiul București și județele Sibiu, Cluj și Maramureș”, decembrie 2010a, [Online] disponibil la adresa http://industrial-heritage.ro/sites/default/files/ih_b_roweb.pdf, accesat la data de 5 septembrie 2013.
48. Fundația Transylvanian Trust, „Valorificarea patrimoniului arhitectural industrial ca factor de dezvoltare educațional, cultural, social și economic în folosul comunității”, decembrie 2010b, [Online] disponibil la adresa http://industrial-heritage.ro/sites/default/files/tt_-_ghidelectr_-_patrimoniul_arhitectural_indutrial.pdf, accesat la data de 5 septembrie 2013.
49. Gallup, „Studiul inițial de evaluare a impactului schemei de dezvoltare socială a comunităților miniere”, 2007, [Online] disponibil la adresa <http://www.frds.ro/index.php?id=89&phpMyAdmin=Fs6VNjpyOx7UuhCna%2CHLuimQYGa>, accesat la data de 23 iulie 2014.
50. Garofoli, G., „Local Development in Europe: Theoretical Moldes and International Comparisons”, 2002, *European Urban and Regional Studies*, vol. 9, nr. 3, pp. 225–239.
51. Gavrilă-Paven, I. și Muntean, A.C., „Industrial Tourism as Activity Support for the Development of Roșia Montană Area (Alba County, Romania)”, 2012, *International Journal of Energy and Environment*, vol. 6, nr. 2, pp. 172–179.
52. Gheorghilaș, A., Dumitrescu, B. și Onețiu, A.N., „Sustainable Tourism – An Economic Reviving Alternative of the Under-Developed Areas. Case Study – Straja Resort”, 2011, *Knowledge Horizons – Economics*, vol. III, nr. 1–2, pp. 66–72.
53. Green, J.J., Phillips, M. și Saulters, M.M. „Comments from the Editorial Office: Exploring Trends in Community Development Research”, 2013, *Community Development: Journal of the Community Development Society*, vol. 37, nr. 1, pp. 527–528.
54. Gruescu, I.S., *Gruparea industrială Hunedoara – Valea Jiului. Studiu de geografie economică*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.
55. Haney, M. și Shkaratan, M., „Mine Closure and Its Impact on the Community: Five Years after Mine Closure in Romania, Russia and Ukraine”, World Bank Policy Research Working Paper, nr. 3083, iunie 2003.
56. Hart Group, Centrul de Sociologie Urbană și Regională, Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții al Academiei Române și Institutul de Sociologie al Academiei Române, „Monitorizarea și Evaluarea Impactului Social. Raportul Evaluării la Final de Proiect”, decembrie 2011, [Online] disponibil la adresa http://arddzi.minind.ro/hart/RSE_Raport_evaluare_sfarsit_proiect_SER.pdf, accesat la data de 15 aprilie 2014.
57. Hart Group, Centrul de Sociologie Urbană și Regională, Universitatea Brandenburg Technical, Germania, Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții al Academiei Române și Institutul de Sociologie al Academiei Române, „Monitorizarea și Evaluarea Impactului Social. Raportul Studiului Baseline”, ianuarie 2008, [Online] disponibil la adresa <http://arddzi.minind.ro/hart/Hart%20Group%20-%20Baseline%20>

- 20Study%20Report%2017%20January%202008%20-%20Amended%20April%2008%20-%20RO%20Version.pdf, accesat la data de 15 aprilie 2014.
58. Herrero, L.C., Sanz, J.A., Devesa, M., Bedate, A. și del Barro, M.J., „The Economic Impact of Cultural Events. A Case-Study of Salamanca 2002, European Capital of Culture”, 2006, *European Urban and Regional Studies*, vol. 13, nr. 1, pp. 41–57.
  59. Herseni, T., *Sociologie industrială*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
  60. Hinescu, A. și Ludușan, M., *Sociologie industrială*, Blaj: Editura Astra, 2002.
  61. Hospers, G.J., „Restructring Europe’s Rustbelt. The Case of the German Ruhrgebiet”, 2004, *Intereconomics*, vol. 39, nr. 3, pp. 147–156.
  62. Iamandescu, I.I., „Patrimoniul industrial ca motor al dezvoltării durabile”, în Fundația Transylvanian Trust, „Valorificarea patrimoniului arhitectural industrial ca factor de dezvoltare educațional, cultural, social și economic în folosul comunității”, decembrie 2010, pp. 13–22.
  63. Iancu, F.C. și Stoica, I.V., „Tourist Capitalization of Indstrial Heritage Elements: A Strategic Direction of Sustainable Development. Case Study: The Petroșani Depression”, 2010, *GeoJournal of Tourism and Geosites*, vol. 5, nr. 1, pp. 62–70.
  64. Institutul Intercultural Timișoara, „Ghidul turistic cultural al Banatului”, Timișoara, 2009, [Online] disponibil la adresa <http://www.intercultural.ro/turismintercultural/pdf/Ghidul-turistic-al-Banatului.pdf>, accesat la data de 5 septembrie 2013.
  65. Institutul Național de Cercetare – Dezvoltare în Turism – INCDT București, „Studiu de prefezabilitate privind amenajarea și reamenjarea turistică a salinelor Cacica, Praid și Slănic Prahova. Etapa I”, octombrie 2009, București, [Online] disponibil la adresa http://www.mdrl.ro/_documente/turism/studii_strategii/prefezabilitate_saline_etapa1.pdf, accesat la data de 1 septembrie 2013.
  66. Johansson, M., Talman, P., Tykkyläinen, M. și Eikeland, S., „Metal Mining and Mine Closure in Sweden, Finland and Norway”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure: An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 44–65.
  67. Johnstone, H. și Lionais, D., „Depleted Communities and Community Business Entrepreneurship: Revaluing Space through Place”, 2004, *Entrepreneurship & Regional Development*, vol. 16, nr. 3, pp. 217–233.
  68. Kendall, G., „Mine Closures and Worker Adjustment: The Case of Pine Point”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 131–150.
  69. Keyes, R., „Mine Closures in Canada: Problems, Prospects and Policies”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure: An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 27–43.
  70. Kuyek, J. și Coumans, C., „No Rock Unturned: Revitalizing the Economies of Mining Dependent Communities”, Mining Watch Canada, 20 august 2003, [Online] disponibil la adresa http://www.miningwatch.ca/sites/www.miningwatch.ca/files/No_Rock_Unturned%20%281%29.pdf, accesat la data de 20 august 2013.

71. Leykin, D., Lahad, M., Cohen, O., Goldberg, A. și Aharonson-Daniel, L., „Con-joint Community Resiliency Assessment Measure – 28/10 Items (CCRAM28 and CCRAM10): A Self-report Tool for Assessing Community Resilience”, 2013, *American Journal of Community Psychology*, vol. 52, nr. 3–4, pp. 313–323.
72. Liljenäs, I., „From Mine to Outer Space: The Case of Kiruna, A Town in Northern Sweden”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 247–265.
73. Lo Piccolo, F., Leone, D. și Pizzuto, P., „The (Controversial) Role of the UNESCO WHL Management Plans in Promoting Sustainable Tourism Development”, 2012, *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, vol. 4, nr. 3, pp. 249–276.
74. Lockie, S., Franetovich, M., Petkova-Timmer, V., Rolfe, J. și Ivanova, G., „Coal Mining and the Resource Community Cycle: A Longitudinal Assessment of the Social Impacts of the Coppabella Coal Mine”, 2009, *Environmental Impact Assessment Review*, vol. 29, nr. 5, pp. 330–339.
75. Ludescher, G., „The Role of Local Communities in the Success of Villages”, 2009, *Romanian Review of Regional Studies*, vol. V, nr. 2, pp. 51–58.
76. Maguire, B. și Cartwright, S., „Assessing a Community’s Capacity to Manage Change: A Resilience Approach to Social Assessment”, Australian Government, Bureau of Rural Sciences, 2008, [Online] disponibil la adresa http://data.daff.gov.au/brs/brsShop/data/dewha_resilience_sa_report_final_4.pdf, accesat la data de 25 martie 2014.
77. Marshall, N.A. și Marshall, P.A., „Conceptualizing and Operationalizing Social Resilience within Commercial Fisheries in Northern Australia”, 2007, *Ecology and Society*, vol. 12, nr. 1, [Online] disponibil la adresa <http://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss1/art1/>, accesat la data de 25 martie 2013.
78. Marshall, N.A., Fenton, D.M., Marshall, P.A. și Sutton, S.G., „How Resource Dependency Can Influence Social Resilience within a Primary Resource Industry”, 2007, *Rural Sociology*, vol. 72, nr. 3, pp. 359–390.
79. Maude, A. și Hugo, G., „Mining Settlements in Australia”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure: An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 66–94.
80. McCarthy, J., *Partnership, Collaborative Planning and Urban Regeneration*, Hampshire, England: Ashgate Publishing Limited, 2007.
81. McKercher, B. și du Cros, H., *Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*, Binghampton, NY: The Haworth Press Inc., 2002.
82. Metro Media Transilvania, „Evaluarea ETIS. Evaluarea Schemei de Stimulente pentru Angajare și Pregătire (Programul ETIS)”, aprilie 2008, [Online] disponibil la adresa <http://arddzi.minind.ro/mmt/Evaluarea%20ETIS.pdf>, accesat la data de 15 aprilie 2014.
83. Ministerul Economiei, „Strategia Industriei Miniere 2008–2020”, [Online] disponibil la adresa http://www.minind.ro/strateg_miniera/Strategia_2008–2020_02062008.pdf, accesat la data de 2 mai 2014.

84. Ministerul Economiei, „Strategia Industriei Miniere 2012–2035”, [Online] disponibil la adresa http://www.minind.ro/resurse_minerale/Strategia_Industriei_Miniere_2012_2035.pdf, accesat la data de 2 mai 2014.
85. Mitea, C. și Zidăriță, Ș., *Hunedoara și Reșița – Giganți ai industriei Românești*, București: Editura Politică, 1964.
86. Morar, C., *Turism și dezvoltare regională durabilă în zonele miniere defavorizate din județul Bihor*, Teză de doctorat, Universitatea din Oradea, Facultatea de Geografie, Turism și Sport (coordonator prof. univ. dr. Alexandru Ilieș), Oradea, 2012.
87. Morar, C., „Several Social Impacts of Mine Closures in the Disadvantaged Areas of Bihor County, Romania”, 2011, *Forum Geografic. Studii și Cercetări de Geografie și Protecția Mediului*, vol. 10, nr. 2, pp. 303–311.
88. Murărița, I., *Proгноza dezvoltării economico-sociale a zonei Valea Jiului*, Craiova: Editura Universitaria, 2007.
89. Mureșan, G.A., „Effectiveness of the Disadvantaged Area Policy. Brief Assessment. Case Study: Borșa – Vișeu Disadvantaged Area”, 2013, *Journal of Settlements and Spatial Planning*, vol. 4, nr. 2, pp. 183–182.
90. Năgler, T., *Așezarea sașilor în Transilvania*, ediția a 2-a, București: Editura Kriterion, 1992.
91. Neculau, A., „Prefață”, în Zani, B. și Palmonari, A. (coordonatori), *Manual de psihologia comunității*, Iași: Polirom, 2003, pp. 13–14.
92. Nederveen Pieterse, J., *Development Theory. Deconstructions/Reconstructions*, ediția a 2-a, Los Angeles: Sage Publications, 2010.
93. Neil, C.C. și Lea, J., „Wind-Down and Closure across a Region: Local Economic Development Problems Facing the Tasmanian West Coast”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 266–290.
94. Neil, C., Tykkyläinen, M. și O’Faircheallaigh, C., „Conclusion: Planning for Closures, Dealing with Crisis”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure: An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 369–403.
95. Nisbett, R.E. și De Camp Wilson, T., „The Halo Effect: Evidence for Unconscious Alteration of Judgment”, 1977, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 35, nr. 4, pp. 250–256.
96. Niță, D., *Piața muncii: Fenomene induse de restructurarea industriei extractive a cărbunelui din Valea Jiului*, Petroșani: Editura Edyro Press, 2008.
97. Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. și Pfefferbaum, R.L., „Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness”, 2008, *American Journal of Community Psychology*, vol. 41, nr. 1–2, pp. 127–150.
98. Nygren, L. și Karlsson, U., „Closure of the Stekenjokk Mine in North-West Sweden”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 99–118.

99. O'Faircheallaigh, C., „Mine Closure in Remote Regions: Policy Options and Implications”, în Neil, C., Tykkyläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure: An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 347–368.
100. Otchere, F.A., Veiga, M.M., Hinton, J.J., Farias, R. și Hamaguchi, R., „Transforming Open Mining Pits into Fish Farms: Moving towards Sustainability”, 2004, *Natural Resources Forum*, vol. 29, nr. 3, pp. 216–223.
101. Palmer/RAE Associates, „European Cities and Capitals of Culture”, Studiu pregătit pentru Comisia Europeană, Partea I, Bruxelles, 2004, [Online] disponibil la adresa http://ec.europa.eu/culture/documents/cap-part1_en.pdf, accesat la data de 6 decembrie 2012.
102. Parker, S.R., Brown, R.K., Child, J. și Smith, M.A., *The Sociology of Industry*, ediția a 4-a, Londra: Unwin Hyman, 1981.
103. Pascaru, M., „Romanian Glocalization. Case Study on the Roșia Montană Gold Corporation Mining Project”, 2013b, *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 43, pp. 39–48.
104. Pascaru, M., *Glocalizare românească. Impactul comunitar al proiectului Roșia Montană Gold Corporation*, Florești: Editura Limes, 2013a.
105. Pascaru, M., *Sociologia comunităților*, Cluj-Napoca: Argonaut, 2003.
106. Patuelli, R., Mussoni, M. și Canadela, G., „The Effects of World Heritage Sites on Domestic Tourism: A Spatial Interaction Model for Italy”, Working Paper DSE nr. 834, 2012, Universitatea din Bologna, Departamentul de Economie.
107. Pârvulescu, I., Stegar, I. și Pârvulescu, R., *Sociologie industrială*, Petroșani: Editura Focus, 2002.
108. Petrescu, I., Nicorici, E., Bitoianu, C., Țicleanu, N., Todros, C., Ionescu, M., Mărgărit, G., Nicorici, M., Dușa, A., Patruțoiu, I., Munteanu, A., Buda, A., *Geologia zăcămintelor de cărbuni*, vol. 2, București: Editura Tehnică, 1987.
109. Porter, M., *Competitive Advantage. Creating and Sustaining Superior Performance*, New York: The Free Press, 1985.
110. Primăria orașului Borșa, județul Maramureș, „Strategia de dezvoltare socio-economică 2009–2014” (document nepublicat, primit în cadrul vizitei la sediul instituției).
111. Primăria orașului Cavnic, județul Maramureș, „Strategia de dezvoltare socio-economică a orașului Cavnic 2008–2013”, [Online] disponibil la adresa <http://www.cavnic.ro/anunturi/strategie.pdf>, accesat la data de 5 octombrie 2013.
112. Quinn, B., „Arts Festivals, Urban Tourism and Cultural Policy”, 2010, *Journal of Policy Research in Tourism*, vol. 2, nr. 3, pp. 264–279.
113. Quinn, B., „Arts, Festivals and the City”, 2005, *Urban Studies*, vol. 42, nr. 5–6, pp. 927–943.
114. Rebanks Consulting Ltd. and Trends Business Research Ltd. on behalf of the Lake District World Heritage Project, „World Heritage Status: Is There Opportunity for Economic Gain?”, 2009, [Online] disponibil la adresa <http://www.lakeswhs.co.uk/>

- documents/WHSTheEconomicGainFinalReport.pdf, accesat la data de 16 Noiembrie 2012.
115. Regional Association of the Ruhr, „METROPOLERUHR”, [Online] disponibil la adresa <http://www.metropoleruhr.de/en/home/home.html>, accesat la data 6 noiembrie 2012.
116. Regional Association of the Ruhr, Broșura „Industrial Heritage Trail”, 2006a.
117. Regional Association of the Ruhr, Broșura „The Ruhrgebiet: Facts and Figures”, 2006b.
118. Richards, G. și Wilson, J., „The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001”, 2004, *Urban Studies*, vol. 41, nr. 1, pp. 1931–1951.
119. Richards, G. (ed.), *Cultural Attractions and European Toursim*, New York: CABI Publishing, 2001.
120. Richards, G., „The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race?”, 2000, *Journal of Cultural Policy*, vol. 6, nr. 2, pp. 159–181.
121. Rus, A., *Valea Jiului – O capcană istorică. Studiu de antropologie culturală*, Petroșani: Editura Realitatea Românească, 2003.
122. SALROM, „Strategia de Dezvoltare a Activității Turistice a Societății Naționale a Sării S.A. SALROM”, martie 2012, [Online] disponibil la adresa http://www.salrom.ro/doc/public/strategie_turism_pdf.pdf, accesat la data de 1 septembrie 2013.
123. Sandu, D., „Social Disparities in the Regional Development and Policies of Romania”, 2011, *International Review of Social Research*, vol. 1, nr. 1, pp. 1–30.
124. Săgeată, R., „Turismul industrial – Alternativă de revitalizare a zonelor defavorizate montane”, 2003, *Analele Universității „Valahia” Târgoviște, Seria Geografie*, tomul 3, pp. 354–359.
125. Stedman, R.C., Parkins, J.R. și Beckley, T.M., „Resource Dependence and Community Well-Being in Rural Canada”, 2004, *Rural Sociology*, vol. 69, nr. 2, pp. 213–234.
126. Stephenson, C. și Wray, D., „Emotional Regeneration through Community Action in Post-Industrial Mining Communities: The New Herrington Miners’ Banner Partnership”, 2005, *Capital & Class*, vol. 29, nr. 3, pp. 175–199.
127. Stover, R., „Industrial Sociology”, în Bryant, C.D. și Peck, D.L. (editori), *21st Century Sociology: A Reference Handbook*, Londra: Sage Publications, 2007.
128. Strangleman, T., „Networks, Place and Identities in Post-Industrial Mining Communities”, 2001, *International Journal of Urban Research*, vol. 25, nr. 2, pp. 253–267.
129. Svasta, „Strategia de ieșire și Planuri de Afaceri pentru Centrele de Afaceri Nistru, Rodna și Vărzari”, februarie 2009, [Online] disponibil la adresa http://arddzi.minind.ro/centre_afaceri.htm, accesat la data de 23 iulie 2014.
130. Șerban, M., Bălțeanu, D., Macklin, M.G., Brewer, P.A. și Bird, G., „Mining Activities and Heavy Metal River Pollution in the Apuseni Mountains, Romania”, lucrare prezentată la Conferința „On Water Observation and Information System for Decision Support”, Ohrid, Republica Macedonia, 25–29 mai 2004.

131. Șoflău, V., „Dezvoltarea comunitară în spațiul românesc”, în Sandu, D. (coord.), *Practica dezvoltării comunitare*, Iași: Polirom, 2007.
132. Talman, P. și Tykkäläinen, M., „Finland: Restructuring Policy in the 1980s”, în Neil, C., Tykkäläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 313–326.
133. The Selection Panel for the European Capital of Culture 2010, „Report of the Selection Meeting for the European Capitals of Culture 2010”, 2006, [Online] disponibil la adresa http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/2010_panel_report.pdf, accesat la data de 7 decembrie 2012.
134. Țiplic, I.M., *Breslele producătorilor de arme din Sibiu, Brașov și Cluj în secolele XIV–XVI*, Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2001.
135. UNESCOa, „Røros Mining Town and the Circumference”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/55>, accesat la data de 24 august 2012.
136. UNESCOb, „Major Mining Sites of Wallonia”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/1344>, accesat la data de 24 august 2012.
137. UNESCOc, „Sewell Mining Town”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/1214>, accesat la data de 24 august 2012.
138. UNESCOd, „Nord-Pas de Calais Mining Basin”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/1360>, accesat la data de 24 august 2012.
139. UNESCOe, „Mining Area of the Great Copper Mountain in Falun”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/1027>, accesat la data de 24 august 2012.
140. UNESCOf, „Cornwall and West Devon Mining Landscape”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/1215>, accesat la data de 24 august 2012.
141. UNESCOg, „Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/975>, accesat la data de 9 noiembrie 2012.
142. UNESCOh, „Wieliczka and Bochnia Royal Salt Mines”, [Online] disponibil la adresa <http://whc.unesco.org/en/list/32>, accesat la data de 4 septembrie 2013.
143. Varghese, J., Krogman, N.T., Beckley, T.M. și Nadeau, S., „Critical Analysis of the Relationship between Local Ownership and Community Resiliency”, 2006, *Rural Sociology*, vol. 71, nr. 3, pp. 505–527.
144. Warwick, D. și Littlejohn, G., *Coal, Capital and Culture: A Sociological Analysis of Mining Communities in West Yorkshire*, Londra: Routledge, 1992.
145. Watson, T.J., *Sociology, Work and Industry*, ediția a 4-a, Londra: Routledge, 2003.
146. Weber, M., *Economy and Society* (editată de Roth, G. și Wittich, C.), Berkely: University of California Press, 1978.
147. Wilson, L.J., „Riding the Resource Roller Coaster: Understanding Socioeconomic Differences between Mining Communities”, 2004, *Rural Sociology*, vol. 69, nr. 2, pp. 261–281.
148. Wolfe, J.M., „Schefferville: The Crisis in the Quebec-Labrador Iron Mining Region. Mine Closure in Single-Industry Towns and the Problem of Residual Activities”,

- în Neil, C., Tykkäläinen, M. și Bradbury, J., *Coping with Closure. An International Comparison of Mine Town Experiences*, Londra: Routledge, 1992, pp. 192–207.
149. Banca Mondială, „Implementation Completion and Results Report (IBDR-47590) on a Loan in the Amount of US\$120 Million Equivalent to Romania for a Mine Closure, Environmental and Socio-Economic Regeneration Project”, raport nr. ICR2688, 20 iunie 2013, [Online] disponibil la adresa http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/07/11/000356161_20130711122934/Rendered/PDF/ICR26880ICR0Ro00Box377354B00PUBLIC0.pdf, accesat la data 15 aprilie 2014.
  150. Wray, D. și Stephenson, C., „Standing the Gaff: Immiseration and Its Consequences in the De-Industrialised Mining Communities of Cape Breton Island”, 2012, *Capital & Class*, vol. 36, nr. 2, pp. 323–338.
  151. Zona Metropolitană Baia Mare, „Analiza diagnostic asupra potențialului de dezvoltare a localităților membre ale Sistemului Urban Baia Mare”, 2010, [Online] disponibil la adresa www.subm.ro/images/userfiles/AnalizaSWOT2010.doc, accesat la data de 28 septembrie 2014.

Legislație

1. Decizia Consiliului Uniunii Europene din 10 decembrie 2010 (2010/787/UE) privind ajutorul de stat pentru facilitarea închiderii minelor de cărbune necompetitive, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 336/24 la data de 21 decembrie 2010.
2. Hotărârea de Guvern nr. 520 din 22 iunie 2000 privind aprobarea Programului special pentru zone defavorizate „Dezvoltarea afacerilor”, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 314 din 6 iulie 2000.
3. Hotărârea de Guvern nr. 521 din 22 iunie 2000 privind aprobarea Programului special pentru zone defavorizate „Sprijinirea investițiilor”, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 314 din 6 iulie 2000.
4. Hotărârea de Guvern nr. 522 din 22 iunie 2000 privind aprobarea Programului special pentru zonele defavorizate „Sprijinirea activităților agricole din mediul rural”, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 314 din 6 iulie 2000.
5. Hotărârea nr. 615 din 21 aprilie 2004 pentru aprobarea Strategiei industriei miniere pentru perioada 2004–2010, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 411 din 7 mai 2004.
6. Legea nr. 108 din 24 iunie 1997 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 9/1997 cu privire la unele măsuri de protecție pentru persoanele ale căror contracte individuale de muncă vor fi desfăcute ca urmare a concedierilor colective prin aplicarea programelor de restructurare, privatizare, lichidare, publicată în Monitorul Oficial nr. 132 din 26 iunie 1997.
7. Legea nr. 167 din 9 iunie 2005 privind ratificarea Acordului de împrumut dintre România și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare pentru finanțarea

- Proiectului privind închiderea minelor, refacerea mediului și regenerarea socio-economică, semnat la București la 28 ianuarie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 515 din 17 iunie 2005.
8. Legea nr. 6 din 9 ianuarie 2008 privind regimul juridic al patrimoniului tehnic și industrial, publicată în Monitorul Oficial nr. 24 din 11 ianuarie 2008.
  9. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 9 din 14 aprilie 1997 cu privire la unele măsuri de protecție pentru persoanele ale căror contracte individuale de muncă vor fi desfăcute ca urmare a concedierilor colective prin aplicarea programelor de restructurare, privatizare, lichidare, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 64 din 15 aprilie 1997.
  10. Ordonanța nr. 22 din 19 august 1997 privind unele măsuri de protecție ce se acordă personalului din industria minieră și din activitățile de prospecțiuni și exploatare geologice, publicată în Monitorul Oficial nr. 200 din 20 august 1997.
  11. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 64 din 23 octombrie 1997 privind înființarea Agenției Naționale de Dezvoltare a Zonelor Miniere, publicată în Monitorul Oficial nr. 291 din 27 octombrie 1997.
  12. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 24 din 30 septembrie 1998 privind regimul zonelor defavorizate, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 378 din 2 octombrie 1998.
  13. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 75 din 16 iunie 2000 pentru modificarea O.U.G. nr. 24/1998 privind regimul zonelor defavorizate, publicată în Monitorul Oficial al României din 22 iunie 2000.
  14. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 72 din 29 iunie 2005 pentru modificarea și completarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 64/1997 privind înființarea Agenției Naționale pentru Dezvoltarea și Implementarea Programelor de Reconstrucție a Zonelor Miniere, publicată în Monitorul Oficial nr. 573 din 7 iulie 2005.
  15. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 14 din 25 februarie 2009 privind înființarea Agenției Române pentru Dezvoltarea Durabilă a Zonelor Industriale – ARDDZI, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 139 din 5 martie 2009.

Pagini web

1. <http://arddzi.minind.ro> (Agenția pentru Dezvoltarea Durabilă a Zonelor Miniere)
2. <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro> (Institutul Național al Patrimoniului, Muzeu și Colecții Muzeale)
3. <http://perfectpentrutineri.wix.com/cavnicarii> (Proiectul „Perfect pentru TINeri”, Grupul Informal CAVNICarii)
4. <http://www.minind.ro> (Ministerul Economiei, Unități care funcționează sub autoritatea Ministerului Economiei).
5. www.frds.ro (Fundația Română pentru Dezvoltare Socială)
6. www.insse.ro (Baza de date TempoOnline a Institutului Național de Statistică)
7. www.salrom.ro (Societatea Națională a Sării S.A.)

Articole de ziar

1. Ilea, M., „Repornirea mineritului e o șansă unică pentru Maramureș”, articol publicat în ziarul Informația de Maramureș, 2 decembrie 2012, [Online] disponibil la adresa <http://www.ifz.ro/editorial/repornirea-mineritului-e-o-sansa-unica-pentru-maramures.html>, accesat la data de 18 ianuarie 2013.
2. Kuhajda, G., „Mineritul maramureșean mai există doar în amintirile ortacilor și cântecele minerești ale lui Nicolae Sabău”, articol publicat în ziarul online www.emaramures.ro, 15 ianuarie 2013, [Online] disponibil la adresa <http://www.emaramures.ro/stiri/77432/EVENIMENT-Mineritul-maramuresean-mai-exista-doar-in-amintirile-ortacilor-si-cantecele-mineresti-ale-lui-Nicolae-Sabau-VIDEO->, accesat la data de 18 ianuarie 2013.
3. Mailat, C., „Managerii privați, greu de digerat în fiefurile politice”, articol publicat în ziarul Capital din 8 octombrie 2013, [Online] disponibil la adresa <http://www.capital.ro/managerii-privati-greu-de-digerat-in-fiefurile-politice-187378.html>, accesat la data de 5 august 2014.
4. Ruja, A., „Oraș-Fantomă – Baia Borșa și-a pierdut strălucirea de altădată. Află povestea decăderii unui simbol al mineritului!”, articol publicat pe în ziarul online www.infomm.ro, 19 aprilie 2013, [Online] disponibil la adresa <http://www.infomm.ro/ro/detalii/oras-fantoma-baia-borsa-si-a-pierdut-stralucirea-de-altadata-afla-povestea-decaderii-unui-simbol-al/>, accesat la data de 12.03.2014.
5. Sabău, A., „Pe urmele mineritului din zona Baia Mare, la Muzeul Județean și la Arhivele Naționale”, articol publicat în ziarul Informația de Maramureș, 7 septembrie 2012, [Online] disponibil la adresa <http://www.ifz.ro/stiri/pe-urmele-mineritului-din-zona-baia-mare-la-muzeul-judetean-si-la-arhivele-nationale.html>, accesat la data de 18 ianuarie 2013.
6. Străuț, D., „Infografie. Tot mai multe primării pe harta falimentelor. Ce localități au intrat în insolvență la începutul acestui an”, articol publicat în Ziarul „Adevărul”, 31 martie 2014, [Online] disponibil la adresa http://adevarul.ro/economie/stiri-economice/infografie-mai-multe-primarii-harta-falimentelor-localitati-intrat-insolventa-inceputul-acestui-an-1_5321de5e0d133766a8df1112/index.html, accesat la data de 14 martie 2014.
7. Talpoș, A., „Secție de îngrijiri paleative la Spitalul Orășenesc din Cavnic”, 21 iulie 2014, articol publicat pe ziarul online [infomm.ro](http://www.infomm.ro), [Online] disponibil la adresa <http://www.infomm.ro/ro/detalii/a-1210>, accesat la data de 28 septembrie 2014.

ANEXE

Anexa 1

Ghid interviu Primar și/sau persoane care lucrează în Primărie

1. Când a avut loc închiderea minei? De ce s-a închis?
2. Ce tipuri de minereuri se exploatau? Unde erau prelucrate și la ce se foloseau? Care a fost metoda de extragere?
3. Ce s-a întâmplat cu societatea comercială care exploata minereul?
4. Ce programe au existat pentru închiderea minei? De unde au provenit banii? Cine i-a gestionat?
5. Ce programe au existat pentru reconversia profesională a minerilor?
6. Au existat programe pentru ecologizarea minei?
7. La momentul închiderii minei cât de mult depindea localitatea de exploatarea minieră (în termeni de locuri de muncă)?
8. Mai existau la momentul respectiv alte activități economice importante în localitate?
9. Cât de eficiente au fost programele pentru închiderea minei? (din perspectiva creării de noi locuri de muncă)
10. În ce măsură au fost ajutați foștii mineri de aceste programe?
11. Ce s-a întâmplat cu ei? Unde și-au găsit de lucru?
12. Dacă au fost mineri care au plecat din localitate? Unde au plecat?
13. În prezent care sunt principalele activități economice din localitate?
14. Are orașul o strategie de dezvoltare? Care sunt direcțiile de dezvoltare?
15. Există ONG-uri în localitate care joacă un rol activ pentru dezvoltarea orașului?
16. Care sunt principalii lideri din localitate?
17. În ce măsură se ajută oamenii între ei?
18. Care au fost principalele instituții care s-au implicat în redezvoltarea orașului după închiderea minei?
19. Credeți că a afectat redezvoltarea orașului faptul că este localizat într-un județ cu o activitate minieră intensă?

Anexa 2

Ghid interviu foști mineri

1. Pentru câți ani a lucrat în mină? Care a fost poziția ocupată?
2. Dacă soția sau/și un alt membru al familiei sale a lucrat în mină sau într-o activitate legată de minerit?
3. Să își amintească evenimentele legate de închiderea minei. Ce a însemnat închiderea minei pentru el și pentru familia lui? Ce a simțit atunci când a fost disponibilizat?
4. Dacă a primit salarii compensatorii? Dacă da, ce a făcut cu banii?
5. Dacă a luat parte la programe de reconversie profesională? Dacă da, la câte și dacă l-au ajutat să își găsească un loc de muncă?
6. La momentul închiderii minei, familia lui a avut o rezervă financiară pentru a trece cu bine peste perioada de tranziție până la găsirea unui loc de muncă.
7. Ce a făcut după închiderea minei pentru a găsi un loc de muncă?
8. Unde a lucrat după închiderea minei?
9. Unde lucrează în prezent?
10. S-a gândit la posibilitatea de a-și deschide o afacere?
11. S-a gândit la posibilitatea de a pleca din localitate?
12. Deține teren agricol pe care să îl lucreze? Dar pădure?
13. Cum se descurcă familia lui în prezent comparativ cu modul în care s-a descurcat când lucrat la mină?
14. Care au fost principalele instituții sau organizații care crede că au ajutat cel mai mult foștii mineri și orașul să treacă peste închiderea mineri?
15. Dacă a primit ajutor de la o instituție publică sau organizație pentru a-și găsi un loc de muncă?
16. Dacă știe ce s-a întâmplat cu alți mineri care au plecat din localitate? Unde s-au dus? Ce fac în prezent? Mai păstrează legătura cu ei?
17. Cum vede viitorul său, al familiei sale și al copiilor săi?
18. De ce nu a plecat din localitate?
19. Dacă crede că lucrurile merg bine în orașul său? Dar în țară?
20. Cum ar descrie situația sa în prezent. Este mulțumit de situația sa?
21. Ce crede că ar fi trebuit să se facă altfel?
22. Ce ar recomanda din propria experiență să se facă sau să nu se facă în cazul închiderii altor exploatări miniere?

Anexa 3

Ghid interviu firme

1. Când a deschis firma? De unde a obținut fondurile?
2. Câți angajați are firma?
3. Le este greu să găsească angajați sau să îi păstreze?
4. Dacă a beneficiat de stimulente financiare acordate prin programele de închidere a minelor (stimulente financiare pentru angajare, reduceri de taxe datorită deținerii de către oraș a statutului de zonă defavorizată etc.)?
5. Dacă a beneficiat, cât de eficiente crede că au fost aceste programe pentru sprijinirea economiei locale și a propriei afaceri? Care au fost problemele pe care le-a întâmpinat?
6. Care sunt factorii care cred că au influențat dezvoltarea localității după închiderea sectorului minier?
7. Dacă au primit sprijin din partea autorităților publice locale și dacă da, sub ce formă?
8. Care crede că sunt principalele probleme cu care se confruntă localitatea?
9. Ce trebuie făcut pentru ca localitatea să se dezvolte mai mult?

ISBN: 978-973-595-838-1